

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM ANA BİLİM DALI
İŞLETME EĞİTİMİ (BANKACILIK)
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BANKALARDA ÖZ DİSİPLİN SÜREÇLERİNİN ETKİNLİĞİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Yener COŞKUN
051765612

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ganite KURT

ANKARA-2007

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM ANA BİLİM DALI
İŞLETME EĞİTİMİ (BANKACILIK)
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**BANKALARDA ÖZ DİSİPLİN SÜREÇLERİNİN ETKİNLİĞİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Yener COŞKUN
051765612**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ganite KURT**

ANKARA-2007

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' ne

Yener COŞKUN'a ait “Bankalarda Öz Disiplin Süreçlerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi” adlı çalışma, jürimiz tarafından Bankacılık Eğitimi Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri:

Danışman: Doç. Dr. Ganite KURT

Üye: Prof. Dr. Rauf ARIKAN

Üye: Doç. Dr. Mehmet ARSLAN

ÖZET

Bankaların diğer finansal araçlara nispetle ekonomik alanda oynadığı önemli roller, bankacılık krizlerinin olumsuz sonuçları ve finansal aracılığın ve istikrarın kamu malı niteliği göstermesi bankacılık faaliyetinden kaynaklanan risklerin etkin bir biçimde yönetilmesini zorunlu kılmaktadır. Öz disiplin, resmi disiplin ve piyasa disiplini içsel ve dışsal araçlarla banka risklerini disipline etmektedir. Resmi disiplin ve piyasa disiplininin banka risklerinin disipline edilmesindeki etkinliklerinin, hukuk ve piyasa kuralları çerçevesinde, öz disiplinin yönlendirilmesine dayalı olduğu dikkate alındığında, öz disiplinin en önemli disipline edici etken olduğu görülmektedir. Öz disiplin sürecinin temel yönlendiricisi ise risk yönetimidir.

Tezimizde, öz disiplin sürecinin etkinlik seviyesinin, resmi disiplin ve piyasa disiplininin etkin olarak uygulanmasından kaynaklanacak pozitif dışsallıklarla geliştirilmesi gerektiği savı, Türk bankacılığındaki durum da değerlendirilmek suretiyle, inceleme konusu edilmiştir. İnceleme yöntemi olarak, literatür taraması, veri analizi ve mevzuat incelemesi gerçekleştirilmiştir. Tezimizin örnek olayların irdelendiği 4. bölümünde, iflas eden banka ve katılım bankalarına ilişkin yayın kısıtı nedeniyle 4 adet örnek olaya yer verilmiştir.

İncelememiz sonucunda; öz disiplinin unsurlarından kaynaklanan zayıflıkların bankaların disiplin ve kontrol süreçlerini olumsuz etkilediği, bankacılık risklerini mükemmel olarak disipline eden bir çerçeve öngörmek mümkün olmasa da, öz disiplinin etkinlik seviyesinin hem mevcut mekanizmanın etkinleştirilmesi, hem de içsel sorunlarına rağmen resmi ve piyasa disiplininin etkin olarak uygulanmasından kaynaklanacak pozitif dışsallıklarla geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan, Türk bankacılığında da, 2000-2001 krizi sonrası resmi disiplin ve öz disiplinin yeterliliğinin geliştirildiği ancak, piyasa disiplininin resmi disiplinin ve özellikle de öz disiplinin etkinliklerini geliştirici işlevlerinin gerek düzenleme gerekse uygulama itibarıyla sınırlı olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Risk Yönetimi, Resmi Disiplin, Piyasa Disiplini, Muhasebe ve Raporlama Sistemi, İç Kontrol, İç Denetim, Kurumsal Yönetim.

ABSTRACT

Finance literature underlines that banks are special, due to systemic risk concerns and public good features in the banking business. Therefore, disciplining the banking risks should be accepted as the core business for all participants of the discipline process. In this context, official discipline, market discipline and self discipline are the disciplinary mechanisms and aim to direct bank level risk management. Taking into account that official and market discipline need self discipline to direct bank level discipline process, we should note that self discipline is the essential tool in the disciplinary environment. Self discipline is the bank level control mechanism and risk management system is at the centre of this mechanism.

Research question of the thesis is that weaknesses and inefficiencies of self discipline framework should be improved by positive externalities arising from the effective use of the market and official discipline despite their inherent weaknesses. As methodology, we used national and international data and literature for theoretical reasearch, case studies and regulations. Information and data problem of the failing banks has the limitation of the thesis. Therefore, we could analyze 4 Turkish banking institutions in the chapter 4 which are sufficient enough to clarify our argument.

Finally, in terms of both theory and in the case of four failing Turkish banking institutions, the conclusion of our study is that although it is not easy to reach perfect disciplinary environment, weaknesses and inefficiencies of self discipline framework should be improved by both improving the current self discipline framework and also using positive externalities arising from the effective use of market and official discipline. In the context of Turkish banking, it is also defined that official and self discipline framework were improved after 2000-2001 economic crisis, but market discipline has still important limitations in terms of both regulatory framework and market practice.

Keywords: Risk Management, Banking Firms, Official Discipline, Market Discipline, Accounting and Reporting System, Internal Control, Internal Audit, Corporate Governance.

ÖNSÖZ

Gelişmekte olan ülkeler ve banka bazlı finansal sistemler başta olmak üzere, bankalar ekonomik sistemde önemli roller ifa etmektedir. Ekonomide işler yolunda giderken üzerinde fazla durulmayan bankaların finansal sistem için önemi, iflaslar ve bankacılık krizlerinde tekrar hatırlanmaktadır. Finansal aracılık ve istikrarın kamu malı niteliği göstermesi nedeniyle; öz disiplin, resmi disiplin ve piyasa disiplini araçları kullanılmak suretiyle, bankaların faaliyetlerinden kaynaklanan risklerin etkin şekilde disipline edilmesi gerekmektedir.

Söz konusu risklerin disipline edilmesinde öz disiplin öncül bir role sahiptir. Öz disiplinin etkin olarak çalışması ise, söz konusu sürecin unsurları olan muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim sistemlerinin etkin biçimde çalışmasına bağlıdır. Bu yapıda, kurumsal yönetim uygulama sahasında risk yönetimine ihtiyaç göstermekte, diğer öz disiplin unsurları ise karşılıklı etkileşim ve eşgüdüm içinde risk yönetimine yardımcı bir fonksiyon üstlenmektedir. Dolayısıyla, öz disiplin sürecinin merkezinde risk yönetim sistemi bulunmaktadır.

Çalışmanın araştırma sahası, yöntemi ve sınırlılıkları içinde, öz disiplin sürecinin unsurlarında bulunan zayıflıkların sonuçta öz disiplinin banka disiplin ve kontrol süreçleri üzerindeki etkinliğini azalttığı ve bankaların öz disiplin süreçlerinin etkinlik seviyesinin, mükemmel disipline edici araçlar olmamakla birlikte, resmi ve piyasa disiplininin etkin olarak uygulanmasından kaynaklanacak pozitif dışsallıklarla geliştirilmeye ihtiyacı olduğu savı, Türk bankacılığındaki durum da değerlendirilmek suretiyle, inceleme konusu edilmiştir.

İnceleme yöntemi olarak, ulusal ve uluslararası yayın ve verilerden hareketle literatür taraması yapılmış ve ülkemizde yaşanan 3 adet banka ve 1 adet özel finans kurumu iflasları örnek olay olarak incelenmiştir. Ayrıca Türk bankacılığında disipline edici süreçlerin yeterliliğinin belirlenmesi kapsamında da, veri analizi ile

ilgili mevzuat ve uygulamanın değerlendirilmesi yapılmıştır. Öte yandan, Tezimizin öz disiplinin Türkiye uygulamasına ilişkin örnek olayların irdelendiği 4. bölümünde, iflas eden banka ve katılım bankalarına ilişkin yayın kısıtı nedeniyle 4 adet örnek olaya yer verilmiştir.

İncelememiz sonucunda; öz disiplin sürecinin unsurlarından kaynaklanan zayıflıkların bankaların disiplin ve kontrol süreçlerini olumsuz etkilediği, bankacılık risklerini mükemmel olarak disipline eden bir çerçeve öngörmek mümkün olmasa da, öz disiplin sistemindeki etkinlik seviyesinin hem mevcut mekanizmadaki eksikliklerin giderilmesi, hem de içsel sorunlarına rağmen resmi ve piyasa disiplininin etkin olarak uygulanmasından kaynaklanacak pozitif dışsallıklarla geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öte yandan, ülkemiz bankacılık mevzuatında yapılan düzenleme ve sektör uygulamalarının disipline edici etkenler açısından yeterliliği incelendiğinde ise; 2000-2001 krizi sonrası resmi disiplin ve öz disiplinin yeterliliğinin geliştirildiği ancak, piyasa disiplininin öz disiplin ve resmi disiplinin etkinliklerini geliştirici işlevlerinin gerek düzenleme gerekse uygulama itibarı ile sınırlı olduğu görölmüştür.

Tezimizin tamamlanması sürecinde, akademik katkılarını ve desteğini esirgemeyen başta tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Ganite KURT'a ve yapıcı eleştirileri ile Tezin son şeklini almasına önemli katkılar sağlayan jüri üyeleri Sayın Prof. Dr. Rauf ARIKAN ve Doç. Dr. Mehmet ARSLAN'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR CETVELİ	ix
TABLolar GRAFİKLER ve ŞEKİLLER CETVELİ.....	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: BANKACILIK FAALİYETİ ve BANKALARIN ÖNEMİ.....	4
1.1.Bankacılık Faaliyeti	4
1.2.Bankaları Önemli Kılan Etmenler	9
1.2.1. Bankaların Aracı Kurum ve Sigorta Şirketleri ile Kıyaslanması	12
1.2.2. Bankacılık Faaliyeti ve Doğurduğu Riskler	15
1.2.3. Finansal Sistem ve Bankacılık	19
1.2.3.1. Finansal Sistemin Önemi	19
1.2.3.2. Finansal Sektörün Gelişmesi, Finansal İstikrar ve Büyüme	21
1.2.3.3. Finansal Krizler ve Bankacılık Krizleri	24
1.3.Bankaların Önemli Olmasının Sonuçları	29
1.4. Türk Finansal Sisteminde Bankalar	32
BÖLÜM II: BANKALARIN RİSKLERİ	38
2.1. Risk Algılamasının Kategorize Edilmesi	40
2.1.1. İçsel ve Dışsal Riskler.....	40
2.1.2. Sistematik Riskler ve Sistematik Olmayan Riskler	41
2.1.3. Finansal Riskler ve Finansal Olmayan Riskler	42
2.2. Bankanın Karşı Karşıya Olduğu Önemli Riskler	42
2.2.1. Kredi Riski.....	43
2.2.1.1. Kredi Riskinin Tanımı	43
2.2.1.2. Kredi Riskinin Yönetimi.....	44
2.2.1.3. Kredi Riskinin Türk Bankacılık Mevzuatındaki Yeri.....	46
2.2.1.4. Türk Bankacılığında Kredi Riski	47
2.2.2. Operasyonel Risk	50
2.2.2.1. Operasyonel Riskin Tanımı	50

2.2.2.2. Operasyonel Riskin Türleri.....	51
2.2.2.3. Doğabileceği Alanlar ve Yönetimi	51
2.2.2.4. Türk Bankacılığında Operasyonel Risk	53
2.2.3. Piyasa Riski	54
2.2.3.1. Piyasa Riskinin Tanımı	54
2.2.3.2. Piyasa Riskinin Türleri	55
2.2.3.3. Ölçümü (VAR Yöntemi) ve Yönetimi	57
2.2.3.4. Türk Bankacılığında Piyasa Riski.....	60
2.2.4. Likidite Riski	62
2.2.4.1. Likidite Riskinin Tanımı.....	63
2.2.4.2. Likidite Riskinin Türleri	64
2.2.4.3. Likidite Riskinin Yönetimi	65
2.2.4.4. Türk Bankacılığında Likidite Riski.....	66
2.2.5. Bilanço Dışı Riskler.....	67
2.2.6. Teknoloji Riski.....	68
2.2.7. Döviz Kuru Riski	70
2.2.8. Yasal Risk.....	72
2.2.9. Suistimal Riski	73
2.2.10. Diğer Riskler	74
BÖLÜM III: BANKA RİSKLERİNİN DİSİPLİNE EDİLMESİ	76
3.1. Banka Risklerinin Disipline Edilmesinin Menfaat Sahipleri	77
3.1.1. Bankanın Ortakları ve Yöneticiler.....	77
3.1.2. Düzenleyici ve Denetleyici Otoriteler	79
3.1.3. Diğer Menfaat Sahipleri	80
3.2. Banka Risklerinin Disipline Edilmesinde Temel Yaklaşımlar	82
3.2.1. Resmi Disiplin	84
3.2.1.1. Resmi Disiplinin Amacı.....	84
3.2.1.2. Resmi Disiplinin Unsurları	86
3.2.1.2.1. Düzenleme	87
3.2.1.2.2. Denetim ve Uzaktan Gözetim.....	90
3.2.1.2.3. Yaptırım Süreçleri	91
3.2.1.3. Ülkemiz Bankacılık Mevzuatındaki Resmi Disiplin Çerçevesi	93
3.2.1.4. Resmi Disiplinin Sorunları	94

3.2.2. Piyasa Disiplini	96
3.2.2.1. Piyasa Katılımcıları.....	96
3.2.2.2. Piyasa Disiplini Kavramı ve Piyasa Disiplininin Unsurları	97
3.2.2.3. Ülkemiz Bankacılığında Piyasa Disiplini Uygulaması	101
3.2.2.4. Piyasa Disiplininin Sorunları	105
3.2.3. Öz Disiplin.....	107
3.3. Öz Disiplin ile Banka Risklerinin Disipline Edilmesi	108
3.3.1. Öz Disiplin Sisteminin Unsurları	109
3.3.1.1. Muhasebe ve Raporlama Sistemi.....	110
3.3.1.2. İç Kontrol Sistemi	111
3.3.1.3. İç Denetim Sistemi.....	115
3.3.1.4. Kurumsal Yönetim.....	118
3.3.1.5. Risk Yönetimi	120
3.3.2. Öz Disiplin Sürecinde İdeal Risk Yönetimi Çerçevesi	121
3.3.2.1. Öz Disiplin Sürecinde Risk Yönetim Sürecinin Unsurları	123
3.3.2.1.1. Risk Yönetimi Stratejisinin Belirlenmesi	124
3.3.2.1.2. Risk Yönetim Stratejisini Uygulayacak Politikaların Belirlenmesi.....	125
3.3.2.1.3. Risk Ölçümü	127
3.3.2.1.4. Risk Raporlaması.....	129
3.3.2.1.5. Strateji Politika ve Prosedürlerin Etkinliğinin Değerlendirilmesi	131
3.3.2.2. Risk Yönetiminin Organizasyonu.....	131
3.3.2.3. Risk Yönetiminde Sorumluluklar	133
3.3.2.3.1. Yönetim Kurulunun Sorumlulukları.....	134
3.3.2.3.2. Diğer Oyuncuların Sorumlulukları	137
BÖLÜM IV: ÖZ DİSİPLİN UYGULAMASININ İRDELENMESİ ve TÜRKİYE	
ÖRNEĞİNDE UYGULAMA YETERLİLİĞİ	140
4.1. Öz Disiplinin Unsurlarının Yeterliliğine Yönelik Eleştiriler	141
4.1.1. Risk Yönetimi Unsurunun Yeterliliğine İlişkin Eleştiriler.....	142
4.1.2. Muhasebe ve Raporlama, İç Kontrol, İç Denetim ve Kurumsal Yönetim	
Unsurlarının Yeterliliğine İlişkin Eleştiriler	148
4.2. Türkiye’deki Öz Disiplin Uygulamalarının Değerlendirilmesi	152
4.2.1. Türkiye’deki Finansal Krizlerin Öz Disiplin Süreçlerine Etkileri	152
4.2.2. Türkiye’deki Banka Başarısızlıklarına İlişkin Örnek Olay İncelemeleri.....	157
4.2.2.1. İhlâs Finans	159

4.2.2.1.1. Batış Süreci.....	159
4.2.2.1.2. Mali Tablo ve Rasyo Analizleri.....	161
4.2.2.1.3. Kurum'un Batmasında Öz, Resmi ve Piyasa Disiplininin Rollerini.....	164
4.2.2.2. Eskişehir Bankası T.A.Ş.	165
4.2.2.2.1. Batış Süreci.....	165
4.2.2.2.2. Mali Tablo ve Rasyo Analizleri.....	166
4.2.2.2.3. Banka'nın Batmasında Öz, Resmi ve Piyasa Disiplininin Rollerini.....	168
4.2.2.3. Demirbank.....	169
4.2.2.3.1. Batış Süreci.....	169
4.2.2.3.2. Mali Tablo ve Rasyo Analizleri.....	172
4.2.2.3.3. Banka'nın Batmasında Öz, Resmi ve Piyasa Disiplininin Rollerini.....	176
4.2.2.4. T. İmar Bankası.....	177
4.2.2.4.1. Batış Süreci.....	178
4.2.2.4.2. Mali Tablo ve Rasyo Analizleri.....	181
4.2.2.4.3. Banka'nın Batmasında Öz, Resmi ve Piyasa Disiplininin Rollerini.....	183
4.2.2.5. Örnek Olay İncelemelerinde Ulaşılan Sonuçların Disipline Edici Süreçler Açısından Değerlendirilmesi	184
4.2.3. Bankacılık Mevzuatında Öngörülen Öz Disiplin Süreçlerinin Etkinliği	188
SONUÇ.....	194
KAYNAKÇA.....	197
EKLER.....	218

KISALTMALAR CETVELİ

BASEL KOMİTESİ	: The Basel Committee on Banking Supervision
BCBS	: The Basel Committee on Banking Supervision
BCCI	: The Bank of Credit and Commerce International
BDDK/Kurul	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BIS	: Banks for International Settlements
COSO	: Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission
DBLG	: Drexel Burnham Lambert Group
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senetleri
ERM	: Enterprise Risk Management
FASB	: Financial Accounting Standard Board
FDIC	: Federal Deposit Insurance Corporation
FED	: Federal Reserve System
FSA	: Financial Services Authority
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IAIS	: International Association of Insurance Supervisors
IMF	: International Monetary Fund
IIA	: The Institute of Internal Auditors
IOSCO	: International Organisation of Securities Commissions
KRY	: Kurumsal Risk Yönetimi

LCBO	: Büyük ve Karmaşık Bankalar
LTCM	: Long Term Capital Management
OECD	: Organisation For Economic Co-operation and Development
PCAOB	: The Public Company Accounting Oversight Board
RMD	: Riske Maruz Değer
SEC	: Securities and Exchange Commission
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SYR	: Sermaye Yeterliliği Rasyosu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TGA	: Tahsili Gecikmiş Alacaklar
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
USGAO	: U.S. Government Accountability Office
VAR	: Value at Risk

TABLOLAR GRAFİKLER ve ŞEKİLLER CETVELİ

TABLOLAR CETVELİ

TABLO 1. 2006 YILI ÖZKAYNAK BÜYÜKLÜĞÜNE GÖRE DÜNYANIN EN BÜYÜK BANKALARI.....	10
TABLO 2. 2004 YILI AKTİF BÜYÜKLÜĞÜNE GÖRE DÜNYANIN EN BÜYÜK BANKALARI.....	11
TABLO 3. 2006 YILI PİYASA DEĞERLERİNE GÖRE DÜNYANIN EN BÜYÜK BANKALARI.....	11
TABLO 4. BANKA, ARACI KURUM VE SİGORTA ŞİRKETLERİNİN FAALİYET BİÇİMLERİ VE RİSKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	13
TABLO 5. SEÇİLMİŞ ÜLKE KRİZLERİ VE SONUÇLARI	28
TABLO 6. TÜRKİYE'DE YURT İÇİ YERLEŞİKLERİN YATIRIM TERCİHLERİ.....	34
TABLO 7. TÜRK BANKACILIĞINDA KREDİLERLE İLGİLİ SEÇİLMİŞ BAZI ORANLAR	49
TABLO 8. TÜRK BANKACILIĞINDA TAHSİLİ GECİKMİŞ ALACAKLARDAKİ GELİŞİMLER	50
TABLO 9. JAPON MALİ KRİZİ NEDENLERİNİN DİSİPLİNE EDİCİ ETKENLERLE İLİŞKİSİ	83
TABLO 10. TÜRKİYE'DE BANKA GRUPLARINA GÖRE BANKA SAYISI (1959-1997).....	154
TABLO 11. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN FİNANSAL BÜYÜKLÜKLERİNDEKİ GELİŞMELER (1980-2000)	154
TABLO 12. İHLÂS FİNANS'IN 10.02.2001 TARİHLİ MALİ TABLOLARI SEÇİLMİŞ KALEMLERİ.....	162
TABLO 13. ESBANK'IN 30.09.1999 TARİHLİ MALİ TABLOLARI SEÇİLMİŞ KALEMLERİ.....	167
TABLO 14. DEMİRBANK'IN 30.09.2000 TARİHLİ MALİ TABLOLARI SEÇİLMİŞ KALEMLERİ.....	173
TABLO 15. DEMİRBANK, AKBANK, İŞ BANKASI VE ALTERNATİFBANK'IN DİBS PORTFÖYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI (30.09.2000).....	176
TABLO 16. İMAR BANKASI'NIN 31.12.2002 TARİHLİ BİLÂNÇOSU SEÇİLMİŞ KALEMLERİ.....	182
TABLO 17. DİSİPLİNE EDİCİ SÜREÇLERİN YETERSİZLİKLERİ AÇISINDAN BANKA İFLASLARI ...	185

GRAFİKLER CETVELİ

GRAFİK 1. TÜRK FİNANS SEKTÖRÜNÜN BİLANÇO BÜYÜKLÜĞÜNÜN DAĞILIMI	32
GRAFİK 2. TÜRKİYE HANE HALKI FİNANSAL VARLIKLARININ GELİŞİMİ	33
GRAFİK 3. TÜRK BANKACILIĞININ KAYNAK YAPISI	35
GRAFİK 4. TÜRK BANKACILIĞININ AKTİF KOMPOZİSYONU	35
GRAFİK 5. TÜRKİYE'YE YÖNELİK SERMAYE AKIMLARI VE REEL GSYİH (1992-2005)	153

ŞEKİLLER CETVELİ

ŞEKİL 1. BANKA BİLANÇOSUNUN TEMEL AÇMAZI.....	8
ŞEKİL 2. DIŞSAL KAYNAKLARDAN YÖNLENEN RİSKLER.....	41
ŞEKİL 3. PİYASA RİSKİ TÜRLERİ.....	55
ŞEKİL 4. LİKİDİTE RİSKİ TÜRLERİ.....	64
ŞEKİL 5. İDEAL ÖZ DİSİPLİN ŞEMASINDA UNSURLARIN İLİŞKİLERİ.....	109
ŞEKİL 6. ÖZ DİSİPLİN SÜRECİNDE RİSK YÖNETİMİNİN TEMEL BİLEŞENLERİ.....	124
ŞEKİL 7. BANKA ÖLÇEĞİNDE RİSK YÖNETİMİ YAPISI.....	132
ŞEKİL 8. RİSK YÖNETİMİNDE ETKİLİ OYUNCULAR VE BİRİMLER.....	133
ŞEKİL 9. TÜRK BANKACILIĞINDA ÖZ DİSİPLİNİN UNSURLARI.....	189
ŞEKİL 10. BANKACILIK MEVZUATINA GÖRE ÖZ DİSİPLİN UNSURLARININ İLİŞKİSİ...	191

GİRİŞ

Bankacılık faaliyeti doğası gereği risk alınmasına ve yönetilmesine dayalıdır. Genel olarak, bankaların sunduğu finansal hizmetlerin banka bilançosu ve genel ekonomi üzerinde yarattığı riskler, menkul kıymet ve sigortacılık sektöründeki finansal araçların risklerine göre daha önemlidir.

Bankaların diğer finansal araçlara nispetle ekonomik alanda oynadığı önemli roller ve bankacılık krizlerin olumsuz sonuçları, dolayısıyla finansal aracılığın ve istikrarın kamu malı niteliği göstermesi, bankacılıktan kaynaklanan risklerin etkin bir biçimde disipline edilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede, öz, resmi ve piyasa disiplininin ortak amacı, banka içi ve dışı etkenlerden hareketle, bankacılık faaliyetlerinden kaynaklanan risklerin disipline edilmesidir.

Resmi disiplin ve piyasa disiplininin banka risklerinin disipline edilmesindeki etkinliklerinin, hukuk ve piyasa kuralları çerçevesinde öz disiplinin yönlendirilmesine dayalı olduğu dikkate alındığında, öz disiplinin en önemli disipline edici etken olduğu görülmektedir. Öz disiplin sürecinin unsurları olan muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim sistemleri incelendiğinde; kurumsal yönetimin içsel kontrol ve disiplinin sağlanmasında yönlendirici bir işleve sahip bulunduğu, bu işlevini esasen risk yönetimi süreçleriyle yerine getirdiği, muhasebe ve raporlama, iç kontrol ve iç denetim süreçlerinin de risk yönetimi süreçlerine yardımcı nitelikte fonksiyon üstlendiği görülmektedir. Dolayısıyla, diğer öz disiplin unsurları arasında sofistike bir üst kurum niteliği gösteren risk yönetimi öz disiplin sürecinin temel yönlendiricisi konumundadır.

Tezimizde, öz disiplin süreçlerinin etkinlik seviyesinin, mükemmel disipline edici araçlar olmamakla birlikte, resmi disiplin ve piyasa disiplininin etkin olarak uygulanmasından kaynaklanacak pozitif dışsallıklarla geliştirilmesi gerektiği savı inceleme konusu edilmiştir.

Bu incelemedeki alt inceleme sahaları şunlardır.

- Öz disiplin süreçleri çeşitli zayıflıklar içermektedir.
- Söz konusu zayıflıklar öz disiplinin unsurları olan muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetimde bulunan çeşitli sorunlardan kaynaklanmaktadır.
- Öz disiplinindeki zayıflıklar bankaların risklerine yönelik disiplin ve kontrol süreçlerinin etkinliğini olumsuz olarak etkilemektedir.
- Bankacılık risklerini mükemmel olarak disipline eden bir çerçeve öngörmek mümkün olmasa da, öz disiplin sistemindeki etkinlik seviyesinin hem mevcut mekanizmadaki eksikliklerin giderilmesi hem de, içsel sorunları bulunmasına rağmen resmi disiplin ve piyasa disiplininin katkılarıyla geliştirilmesi gereklidir.

Yöntem olarak, ulusal ve uluslararası yayın ve verilerden hareketle literatür taraması, veri analizi ve mevzuat incelemesi gerçekleştirilmiştir. Tezimizin öz disiplinin Türkiye uygulamasına ilişkin örnek olayların irdelendiği 4. bölümünde, iflas eden banka ve katılım bankalarına ilişkin yayın kısıtı nedeniyle 4 adet örnek olaya yer verilmiştir.

İncelememiz sonucunda; öz disiplinin unsurlarından kaynaklanan zayıflıkların bankaların disiplin ve kontrol süreçlerini olumsuz etkilediği, bankacılık risklerini mükemmel olarak disipline eden bir çerçeve öngörmek mümkün olmasa da, öz disiplin sistemindeki etkinlik seviyesinin hem mevcut mekanizmadaki eksikliklerin giderilmesi, hem de içsel sorunlarına rağmen resmi ve piyasa disiplininin etkin olarak uygulanmasından kaynaklanacak pozitif dışsallıklarla geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öte yandan, Türk bankacılığında da, 2000-2001 krizi sonrası resmi disiplin ve öz disiplinin yeterliliğinin geliştirildiği ancak, piyasa disiplininin resmi disiplinin ve özellikle de öz disiplinin etkinliklerini geliştirici işlevlerinin gerek düzenleme gerekse uygulama itibarıyla sınırlı olduğu görülmüştür.

BÖLÜM I

BANKACILIK FAALİYETİ ve BANKALARIN ÖNEMİ

Bankalar durgun sermayenin faal sermayeye dönüştürülmesi (Artun, 1983: 13) sürecinde, fon arz ve talep eden ekonomik birimlerin ihtiyaçlarını finansal aracı sıfatıyla karşılamaktadır. Bankalar, bilanço yapılarının diğer finansal araçlardan farklı olması, ödeme sistemindeki rolleri ve ekonomideki kaynak dağılımı ve kullanımına etkileri nedeniyle; sistematik risk yönetimi açısından önemli olarak kabul edilmektedir.

Bankacılığa yönelik finansal disiplin ve kontrol arayışlarının ve kamusal müdahalelerin arkasında risk kavramı yatmaktadır. Bu bölümde, söz konusu riskin kaynaklarının tespit edilmesi amacıyla, bankacılık faaliyetinin niteliği ve bu faaliyeti önemli kılan riskler inceleme konusu edilmektedir.

1.1. Bankacılık Faaliyeti

Bankalar, mevduat toplayıp kredi dağıtan ve ekonomiye likidite enjekte eden “kredi” kurumlarıdır. Bu fonksiyon esasen mevduat ve katılım bankalarına aittir. Kalkınma ve yatırım bankaları da diğer bankalarla birlikte likidite yaratılması görevini yerine getirilmektedir. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nda; mevduat bankası kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar; katılım bankası özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ve kalkınma ve yatırım bankası ise mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında; kredi

kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar olarak tanımlanmıştır.

Bankaların yukarıda bahsedilen niteliği, banka bilânçosunun pasif tarafında yabancı kaynak olarak mevduatın, aktif tarafında ise kredilerin bulunması sonucunu doğurmaktadır. Rochet (2003: 144), bankacılığın tarihsel olarak para değişimi ile başladığını ve bununla bağlantılı olarak da saklamacılık hizmetlerinin sunulduğunu belirtmektedir. Bankaların finansal aracı olarak temel işlevleri şunlardır;

- Hanehalklarının veya tasarruf sahiplerinin elindeki kısa dönemli likit tasarrufları firmalar tarafından çıkarılan likit olmayan yükümlülöklere çevirmek, yatırım aracı olmak,
- Tasarruf sahipleri namına fonları borç almak isteyenlere yönlendirmek ve potansiyel borçlanıcıları seçmek,
- Ekonomik birimler (firma, çalışan, alıcı, satıcı) arasında ödeme hizmetini sağlayıcı transfer faaliyetlerini yerine getirmek (Coşkun, 2001: 46).

Dionne (2003: 9), bankanın temel fonksiyonlarını; ödemeler sisteminin kullanılması nedeniyle ekonomideki işlem maliyetlerinin azaltılması, likit olmayan varlıkların likit varlıklara dönüştürölmesi, risklerin yönetilmesi, ödünç alanların bilgilerinin temini ve takibi olarak belirlemiştir. Bu çerçevede, Dionne (2003: 9-10), bankaların ekonomide oynadığı rolleri aşağıdaki gibi belirlemiştir.

- a) *Likidite Yaratılması*; Bankanın temel işlevi likit mevduatı “likit olmayan formda” kısa ve uzun vadeli kredi olarak vermektir. Temin edilen mevduatın bir kısmının kredi riskine karşı rezerv olarak tutulması sonucunda, bankalar diğer kurumlardan farklı olarak likidite yaratmaktadır. Bankaların likit varlık çekişlerine ilişkin bütün talepleri karşılayamaması bankaların karşı karşıya olduğı en büyük risktir. Bankaların, söz konusu talepleri yeterince

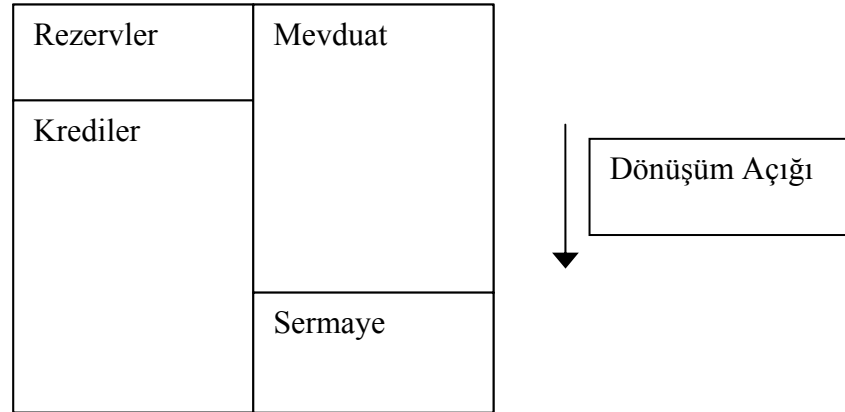
karşılayamaması durumunda kredilere ve likit olmayan diğer varlıklara müracaat edilebilir ve bu durum iflasa kadar gidebilir.

- b) *Yükümlülük Hizmetleri*; Bankalar bilançonun hem aktif hem de pasifi ile hizmet sağlamaktadır. Mevduat kabulü, ödünç verenin ödünç alanla doğrudan tesis edemediği bir ilişkiden doğmaktadır. Yükümlülük hizmetleri arasında en önemlisi işlemlerin takası ve para envanterinin tutulmasıdır.
- c) *Portföy Çeşitlendirmesi veya Sigorta Hizmetleri*; Bankalar topladığı mevduatları tek bir ödünç alan yerine farklı bölgelerdeki çeşitli ödünç alanlara dağıtarak çeşitlendirme hizmeti sunmaktadır. Bu risk bölüşümü sayesinde, bir yatırım projesinin riski birden fazla mudi arasında paylaşılmaktadır.
- d) *Dönüşüm Hizmeti*; Büyük bankaların küçük bankalardaki mevduatı ödünç olarak alması likit olmayan kredileri likit mevduata dönüştürmektedir.
- e) *Likidite ve Risk Paylaşımının Geliştirilmesi*; Bankalar bilançonun pasif tarafı ile ilgili olarak, riskten kaçınan ve gelecekteki tüketim ihtiyaçlarının zamanlaması hakkında belirsizlik yaşayan mudileri koruyucu bir rol üstlenmektedir. Bu süreç sayesinde ekonomideki farklı birimlerin likite ve risk paylaşımı gelişmektedir.
- f) *Gözetim Maliyetlerinin Azaltılması*; Bilançonun aktif tarafına yönelik aracılık hizmetleri, ters seçim ve ahlaki riskden oluşan ödünç piyasasındaki bilgi probleminden kaynaklanmaktadır. Bankaların söz konusu aracılık fonksiyonunun olmaması

durumunda, asimetrik bilgi sorunundan kaynaklanan takip maliyetleri yatırımcılar tarafından üstlenilecektir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bankaların “itibar” müessesesi olması ve bankacılık sisteminin güvene dayalı olarak çalışmasının altında, bankacılık faaliyetinin kısa vadeli ve her an geri çağrılabilir nitelikteki kaynakların (mevduatın) ağırlıklı olduğu pasif yapısıyla, görece uzun vadeli ve likidasyonu mevduat kadar kolay olmayan kredi portföyünü finanse etmesi yatmaktadır. Dolayısıyla, bankaların yukarıda bahsedilen işlevleri yerine getirebilmesindeki en önemli etmen güven unsurudur. Bu yapıda mevduata salgın biçimde hücum edilmesi en korkutucu senaryoyu teşkil etmektedir. Son dönemdeki banka iflasları arasında önemli bir yeri olan Sümerbank olayı ile ilgili olarak bankanın sahibi Hayyam Garipoğlu bir bankanın sisteminin ve güven unsurunun söz konusu ataklarla nasıl çözülebileceğini aşağıdaki gibi tarif etmektedir.

“... Organize Suçlar Şube Müdürlüğü’ne cinayet olayıyla götürüldüğüm gün; bu kredileri veren bankaların tamamı, bankaya açtıkları bütün kredilerini hemen iptal ettiler... Doğal olarak, sahibi cinayetle gözaltına alınan bir bankaya verilmiş bir kredimiz olsaydı, biz de ilk etapta derhal onu geri tahsil edip parayı kurtarmaya çalışırdık. Bunlardan daha önemlisi, tüm Türkiye’de Sümerbank’a mevduat yatırmış olan vatandaş, hemen şubelere hücum ederek paralarını almak için bankanın önünde sıraya girdi. *Parasını çekmeyecek olanlar varsa dahi, ne olur ne olmaz diyerek çekmek istiyorlardı... Kendi bankamızda çalışan elemanlarımızdan mevduatlarında para olanlar bile, ne olur ne olmaz diyerek paralarını almışlardı. Para ürkek ve korkaktır güvenli yer arar (Garipoğlu, 2006: 100-101).* ”

Kaynak: Rochet (2003: 144).

ŞEKİL 1. Banka Bilançosunun Temel Açmazı

Garipoğlu'nun bahsettiği çelişki bankanın çalışma sistemi ile ilişkilidir. Şekil 1'den de anlaşılacağı üzere, bankacılık sistemi mudilerin toplam mevduat tutarından az olması beklenen mevduat çekişlerine yetecek kadar likit varlığa sahip olduğu sürece etkin biçimde çalışmaktadır. Fakat, şekilde görülen dönüşüm açığı nedeniyle, sistem içsel olarak kırılmalara tabiidir. Mudilerin tamamının mevduatını talep etmesi durumunda bankanın varlıklarını hızla nakde çevirerek iflas etmesi kaçınılmazdır. Ancak, etkinlik içinde çalışmayan bankaların Darwinist bir mekanizmayla sistem dışına itilmesi ve bankerlerin bu sayede yatırımlarını daha dikkatlice yapmaya yönlendirilmesi de mümkündür. Fakat, banka tahaccümleri sadece spekülasyon gerekçeleriyle de olabilmektedir. Örneğin 1991 yılında Rhode Island'da bir bankanın resminin CNN televizyonunda bankaların kapanma hikayelerinin anlatımı sırasında kullanılması, söz konusu bankanın müşterilerinin bankalarının iflas ettiği düşüncesiyle tahaccümüne ve sonuçta bankanın iflasına neden olmuştur. Modern banka tahaccümü ise profesyonel yatırımcıların büyük tutardaki mevduatlarını vadesinde yenilememesi sonucunda (sessiz tahaccüm) ortaya çıkmaktadır (Rochet, 2003: 144).

1.2. Bankaları Önemli Kılan Etmenler

Bankacılık risklerinin disipline edilmesindeki mekanizmanın önemini anlayabilmek için, bankacılığı önemli kılan yapıyı anlamak gereklidir. Çünkü, Bisignano'nun (1998: 62) da belirttiği gibi, bankacılığın “özel” yapısı, bankacılık sisteminin evrensel düzlemde ağır düzenlemelere konu edilmesine neden olmaktadır. Bu yapı hem kamusal müdahalenin gerekçesini teşkil edebilmekte ve hem de kriz dönemlerinde bankacılığa sağlanan likidite ve kredi olanaklarının da nedeni olabilmektedir.

Basel Komitesi'nin (1999: 3) de belirttiği üzere, ticari işletmelerin finansmanının sağlanması, temel finansal hizmetlerin geniş kitlelere sunulması ve ödeme sistemlerine erişim olanakları sağlanması bankaları önemli kılmaktadır. Diğer yandan, özellikle banka bazlı ekonomilerde, finansal gelişme ile bankacılığın gelişmesinin paralel seyretmesi ve bankacılığın ülkenin finansal istikrarına ve gelişmesine doğrudan katkı sağlaması bankacılığı ön plana çıkarmaktadır. Bankacılık risklerinin yönetilmesi, bankaların genel ekonomi üzerindeki etkilerinin büyük olması ve bankacılık risklerinin ekonomik krizlere dönüşmesi nedeniyle de önem arz etmektedir. Büyüme ve kalkınma süreçlerinde oynadığı rolün yanı sıra, saklama işlevi de bankaların önemini artırmaktadır. Bu bağlamda, bankaların saklama işlevinin kamusal mal niteliği gösterdiğini belirten, Baltensperger ve Dermine (1990), bankaların iflasına izin veren saf piyasa mekanizmasının mudileri hassas bir durumda bıraktığını vurgulamaktadır.

Bankacılığın görece önemine işaret eden birçok olgunun yanında, bankacılığın finansal sistemdeki görece öneminin azalmakta olduğu da tartışma konusu edilmektedir. İkinci düşünceyi benimseyenler bankacılığa yönelik rekabetin, deregülasyon, finansal icatlar ve teknolojik gelişmeler nedeniyle arttığını, bu durumun bankacılığın finansal aracılık sistemindeki görece önemini azalttığını ve dolayısıyla bankacılığın eskisi kadar “özel” olmadığını altını çizmektedirler. Bu çerçevede, Llewellyn (1999: 17) yeni bilgi ve işlem teknolojilerinin sermaye

piyasalarındaki bilgi ve işlem maliyetlerini azalttığını ve bankacılığın kredi verme imkanlarını olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Diğer yandan, Herring ve Santomero (1999: 41-44) da, düzenleyicilerin teknolojik gelişmeleri, rekabeti ve piyasa disiplini teşvik etmeleri halinde; bankacılık sisteminin görece önemi ile birlikte sisteme yönelik maliyetlerinin de azalacağını ifade etmektedirler.

Bankacılığın görece öneminin ABD gibi sermaye piyasası bazlı ekonomilerde görece olarak azaldığı vakıa olsa da, özellikle banka bazlı nitelik arz eden gelişmekte olan ekonomilerde bankacılık sektörü “özel” olma niteliğini halen korumaktadır. Diğer yandan, gelişmiş ekonomilerde de bankaların özkaynak ve aktif büyüklükleri ile piyasa değerleri dikkate alındığında (Tablo 1-2-3), olası bir iflasın ekonomiye yönelik maliyetlerinin büyük olabileceği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, bankacılık gelişmiş ekonomilerde de hala özel olma vasfını korumaktadır.

TABLO 1. 2006 Yılı Özkaynak Büyüklüğüne Göre Dünyanın En Büyük Bankaları

Sıra No	Kurum Adı	Özkaynak Büyüklüğü (milyon USD)
1	Citigroup	112.537
2	JP Morgan Chase	107.211
3	Bank of America	101.224
4	HSBC	88.226
5	Mitsubishi UFJ Financial Group	83.281
6	Groupe Credit Agricole	65.137
7	Royal Bank of Scotland Group	64.453
8	BNP Paribas	56.610
9	Santander Central Hispano	53.640
10	Mizuho Financial Group	52.243

Kaynak: Euromoney (2006).

TABLO 2. 2004 Yılı Aktif Büyüklüğüne Göre Dünyanın En Büyük Bankaları

	Kurum Adı	Özkaynak Büyüklüğü (milyar USD)
1	UBS	1.533
2	Citigroup	1.484
3	Mizuho Financial Group	1.296
4	HSBC Holdings	1.277
5	Groupe Credit Agricole	1.243
6	BNP Paribas	1.234
7	JP Morgan Chase&Co	1.157
8	Deutsche Bank	1.144
9	Royal Bank of Scotland	1.119
10	Bank of America	1.110

Kaynak: The Economist (2004).

TABLO 3. 2006 Yılı Piyasa Değerlerine Göre Dünyanın En Büyük Bankaları

Sıra No	Kurum Adı	Özkaynak Büyüklüğü (milyar USD)
1	Citigroup	275
2	Industrial and Commercial Bank of China (ICBC)	250
3	Bank of America	230
4	HSBC	200
5	JP Morgan Chase	150
6	Mitsubishi UFJ Financial Group	145
7	Wells Fargo	120
8	UBS	110
9	Royal Bank of Scotland	100
10	China Construction Bank	100

Kaynak: The Economist (2006).

Bankacılığın neden önemli olduğu aşağıda, bankaların menkul kıymet ve sigorta aracı kurumları ile kıyaslanması, banka bilançosunun ve tahaccüm riskinin analizi ve bankacılığın büyüme, finansal istikrar ve krizlerle olan ilişkileri bağlamında incelenmektedir.

1.2.1. Bankaların Aracı Kurum ve Sigorta Şirketleri ile Kıyaslanması

Finans literatüründe tahaccüm, bulaşıcılık ve sistematik (sistemik) risk/kriz gibi kavramlar ile ilgili referanslar bankacılık faaliyetlerinin ne kadar risk içerdiğini ve bankacıların kötü tecrübelerini anlatmak için kullanılmaktadır. Yukarıda da açıkladığımız gibi, bunun böyle olması doğaldır, çünkü bankacılık, mudilerinden mevduat formunda geri çağırılması muhtemel kredi alan ve bunu genellikle söz konusu kredinin vadesine nazaran daha uzun vadeli plasmaya dönüştüren bir mekanizmadır. Bu mekanizmanın doğasında gözlenen tipik olgu ise, aktifin uzun ve pasifin kısa vadeli kaynaklardan oluşmasına dayalı vade uyumsuzluğu ve mevduatın geri çağırılması riskleridir. Bu risklere maruz kalabilecek bankaların finansal sistemdeki göreceli öneminin artması ise bankacılık nezdinde oluşabilecek bir ödeme veya iflas riskinin finansal sistemdeki diğer oyunculara sirayet etmesi riskini gündeme getirmektedir.

Basel Komitesi (2006: 4) banka iflaslarının, mevduat sigorta sistemine olası etkileri, yayılma riski ve ödeme sistemlerinin etkilenmesi gibi muhtemel makroekonomik etkileri nedeniyle ciddi sonuçlar ve kamu maliyetleri doğurabileceğini belirtmektedir. De Ceuster ve Masschelein (2003: 750), bankacılığın neden diğer finansal kurumlardan farklı muameleye konu edildiğini aşağıdaki gibi açıklamaktadır; ilk olarak, bir bankanın risk paylaşım hizmeti esasen kısa vadeli mevduatı uzun vadeli likit olmayan borca dönüştürmektedir. Ayrıca, tetiklenmesi halinde, banka tahaccümü likit olmayan varlıkların önemli ölçüde zarara maruz kalınmak suretiyle satılmasına neden olmaktadır. İkinci olarak, bankalar

ödünç alan ve veren taraflar arasındaki asimetrik bilgi sorununu çözmek suretiyle fonların ekonomide etkin olarak dağılımını sağlamaktadır.

Karacan (1999: 42-43) bankaların neden önemli olduğunu diğer sektörlerle kıyaslayarak aşağıdaki gibi açıklamaktadır. Örneğin bir otomobil firmasının piyasadan çekilmesi otomobil sektörüne güveni etkilemez, tüketici yaşayan diğer otomobil firmalarının mallarına yönelir ve yaşayan firmalar da satışlarını artırabilirler. Bankacılık sektöründe ise bir bankanın iflasının yarattığı güvensizlikten sektördeki bütün bankalar hasar görür. Bankanın önemi, diğer finansal kurumların nitelik ve risklerine kıyasen de incelenebilir. Tablo 1’de banka ve banka dışı mali kurumlar olan sigorta şirketleri ve aracı kurumların nitelikleri ve risk doğurucu yönleri yer almaktadır.

TABLO 4. Banka, Aracı Kurum ve Sigorta Şirketlerinin Faaliyet Biçimleri ve Risklerinin Karşılaştırılması

Bankacılık Faaliyeti ve Riskleri	Aracı Kurum Faaliyeti ve Riskleri	Sigorta Şirketi Faaliyeti ve Riskleri
Asimetrik bilgi sorunu vardır ve bu durum ters seçim ve ahlaki riske neden olmaktadır.	Ters seçim mevcut olsa bile sonuçları bankacılığa göre daha az etkilidir, ancak son kredi mercii kurumu olmadığı için ahlaki risk ihtimali daha düşüktür.	Ters seçim mevcut olsa bile sonuçları bankacılığa göre daha az etkilidir, ancak son kredi mercii kurumu olmadığı için ahlaki risk ihtimali daha düşüktür.
Bankacılık işlemlerindeki sözleşme tipi kısa vadeli fonları uzun vadeli fonlara çevirmektedir.	Uzun vadeli fon yaratılması amacı bulunmakla birlikte, varlık devir hızı yüksektir ve kısa vadeli yatırım amacı da etkilidir.	Sözleşme tipinde kısa vadeli fonların uzun vadeli fonlara çevrilmesi esastır.
Klasik bankacılık ürünlerinin düşük riskli olması.	Yüksek riskli ve uzmanlık isteyen bir yatırım sahasıdır.	Klasik sigortacılık ürünleri poliçe sahibi açısından düşük risklidir.
Temel riski kredi riskidir.	Temel risk müşteriler ve şirket portföyü nedeniyle maruz kalınan piyasa ve likidite riskidir.	Temel riski piyasa ve likidite riskidir.
Pasifi temelde kısa vadeli yabancı kaynağa dayanır, yüksek kaldıraç kullanır.	Uzun vadeli yabancı kaynağa da sahip olmakla birlikte, bilançosunda esasen öz kaynak finansmanı etkindir.	Uzun vadeli yabancı kaynağa da sahip olmakla birlikte, bilançosunda esasen öz kaynak finansmanı etkindir.
Aktifinde pazarlanamaz (likit	Aktifi ağırlıklı olarak aktif ikincil piyasası	Aktifinde pazarlanamaz varlıkların

olmayan) varlıkların önemi büyüktür.	bulunan varlıklardan oluşur.	önemi büyüktür.
Pazarlanamaz kıymetlerin varlığı nedeniyle bilanço değeri ve cari değer farklıdır.	Likit bilançosu olması nedeniyle aktif varlıklarının değerlemesi günceldir.	Pazarlanamaz kıymetlerin varlığı nedeniyle bilanço değeri ve cari değer farklıdır.
Şoklar karşısında bilançosunu kolaylıkla küçültümez.	Likit bilançosu nedeniyle şoklar karşısında bilançosunu kolaylıkla küçültebilir.	Şoklar karşısında bilançosunu kolaylıkla küçültümez.
Finansal başarısızlık karşısında, likit olmayan bilanço yapısı ve riskin yayılma etkileri (kredi stokunun daralması, üretimin düşmesi vb) nedeniyle kapatılma yerine rehabilitasyona gidilir.	Finansal başarısızlık karşısında, likit bilanço yapısı nedeniyle kapatma seçeneği ön plana çıkabilir.	Finansal başarısızlık karşısında, likit olmayan bilanço yapısı karşısında kapatılma yerine rehabilitasyona gidilebilir.
Bankacılık riskleri ve bankaların çapı sistematik riske neden olabilir.	Kurum çapı ve ödemeler sistemindeki rolleri riski artırmakla birlikte, sistematik risk yaratma olasılığı düşüktür.	Kurum çapı riski artırmakla birlikte, özellikle ödemeler sistemindeki etkilerinin sınırlı olması nedeniyle sistematik risk yaratma olasılığı düşüktür.
Bankacılık riskleri tahaccüm riski ve zararına satış doğurabilir.	Tahaccüm ve zararına satış riski yoktur.	Kaynaklarının uzun vadeli olması nedeniyle temelde tahaccüm riski, dolayısıyla zararına satış riski yoktur.
Bankacılık riskleri yayılma etkisine neden olabilir.	Yayılma etkisi olasılığı düşüktür.	Yayılma etkisi olasılığı düşüktür.
Resmi disiplinin diğer unsurları yanında, özellikle kamusal garanti sistemi (mevduat sigortası) ve son kredi mercii gibi güven sağlayıcı sistemlere sahiptir.	Resmi disiplin sistemi koruyucu düzenlemeler öngörmektedir. Kamusal garanti sistemi mevcuttur, ancak son kredi mercii kurumu bulunmamaktadır.	Resmi disiplin sistemi koruyucu düzenlemeler öngörmektedir. Kamusal garanti sistemi mevcuttur, ancak son kredi mercii kurumu bulunmamaktadır.

Kaynak: Goodhart ve bşk. (1998: 11), Karacan (1999: 43-44), Allen ve Herring (2001: 45) ve Herring ve Schuermann (2003: 17).

Dolayısıyla, . İzleyen bölümde de görüleceği üzere bu riskli faaliyet yapısı bankacılık bilânçosunu kırılgan hale getirebilmektedir.

1.2.2. Bankacılık Faaliyeti ve Doğurduğu Riskler

Bankaların çeşitli araçlar yardımıyla hem banka sahipleri tarafından, hem de kamu otoritesi tarafından kontrol altında tutulması ve disipline edilmesinin altında, finansal aracı olarak bankanın, uhdesinde mevcut risklerin genel ekonomik faaliyetler üzerinde icra edebileceği sistematik (sistemik) riskler başta olmak üzere muhtemel etkiler bulunmaktadır. Bu nedenle, finansal sistemde bankacılığın önemini artıran unsurların başında bankacılığın riskleri gelmektedir. Bu nedenle, öncelikle bankacılık risklerinin ortaya çıkmasına neden olan bankanın faaliyet yapma biçimi ve bunun bilanço üzerindeki genel etkilerinin incelenmesi gereklidir.

Bir bankanın varlıkları ağırlıklı olarak alacaklardan oluşurken, yükümlülükleri ağırlıklı olarak vadesiz mevduat ve diğer kısa vadeli yükümlülüklerden oluşmaktadır (The Joint Forum, 2001a: 1). Mishkin (1997: 27), banka bilançosunun kırılgan yapısının ve bankanın faaliyet yapma biçiminin, bilançodaki bozulmalar nedeniyle finansal krizleri tetikleyebileceğini belirtmektedir. Bunun yanında, bankalar yüksek kaldıraç oranı, diğer bir deyişle düşük öz kaynak oranı, ile çalışmaktadırlar ve bankacılıktaki temel varsayım herkesin mevduatını aynı anda çekmeyeceğidir. Sistemde güvenin olması mudilerin alacağını vadesinde almasını temin etmektedir.

Bankacılık faaliyetinin temel iştiğal sahası kredi almak ve kredi vermektir. Bankanın kredi alanlara aktardığı fonların kaynağı, özkaynaklarına ilaveten mudilerinden temin ettiği ve kendi bilanço yönetimi açısından kredi niteliği taşıyan fonlardır. Banka bilançosunun kırılganlığını artıran etmen ise mevduatın ve kredi portföyünün yönetilmesi noktasında ortaya çıkmaktadır. Bankacılık bilançosu diğer finansal araçların bilançosu ile karşılaştırıldığında, karşı karşıya olunan riskler daha net olarak görülmektedir. Örneğin ülkemizdeki gibi kendi mali taahhütlerini içeren evrak ihracı izni olmayan bir aracı kurumun bilançosuna esas itibarı ile yüksek öz kaynak finansmanı egemendir. Aracı kurumlarda yabancı kaynak finansmanı ise esasen kısa vadeli ve geri çağırılmayan kredilerden teşekkül etmektedir. Tipik bir

sigorta şirketinin bilançosunda da uzun vadeli yabancı kaynak finansmanının esas olduğu ve geri çağırmanın sigorta sözleşmesi ile belirlenen şartlar altında tipik olmayan bir durum arz ettiği görülmektedir. Bu çerçevede, bankadaki mevduatların her an geri çağrılabilir nitelikte olması bankacılığın riskini belirleyen başlıca etken olmaktadır. Bankacılık faaliyetinin, gerek kendine özgü yapısından, gerek tipik bir finansal şirket olma vasfından kaynaklanan başlıca riskleri; kredi riski, piyasa riski, likidite riski, operasyonel riskler, döviz kuru riski, bilanço dışı riskler, suistimal riski ve takas riskidir. Ancak söz konusu risklerin yönetimindeki belki de en önemli olgu “güven”dir. Ledingham (1995: 168), bankaların finansal yapısının güven kaybına son derece duyarlı olduğunu ve bunun da altında ilk gelene verilme esasına dayanan kısa vadeli mevduat yükümlülüklerinin, kredi portföyünün likit olmamasının ve geleneksel olarak yüksek derecede kredi kullanılmasının bulunduğunu belirtmektedir.

Bu çerçevede, Goodhart ve bşk. (1998: 8), bankacılıkta sistemik düzenlemenin gerekliliğini aşağıdaki gibi ifade etmektedir; “Finansal bir kurumun ve özellikle de bir bankanın iflası durumunda, sosyal maliyetlerin firmanın karar alma süreci ile ilişkili olmayan özel maliyetleri aşması halinde sistemik düzenleme gereklidir. Ancak sistemik sorunlar bütün finansal kurumlar ile ilişkili değildir. Bankacılığın sistemik düzenlemeye konu edilmesindeki anahtar noktalar; bankacılığın tahaccüme konu olması, bulaşıcılık etkilerini içermesi, ve varlıklarının önemli bir kısmının pazarlanabilir olmaması ve paniğin varlıkların piyasa değerini düşürmesi nedeniyle diğer bankaların da iflasa sürüklenebilmesidir.

Bankanın faaliyet biçimi sonucunda ortaya çıkan riskler banka bilançosunun hem aktif hem de pasif tarafında etkili olmaktadır.

Banka bilançosunun pasif tarafından kaynaklanacak risklerin başında tahaccüm riski gelmektedir. Banka tahaccümü, bankaya duyulan güvenin sarsılması sonucu, varlıkların korunması amacıyla vade sonu beklenmeksizin mevduatın panik ile çekilmek istenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bankaların mudilerin çoğunluğunun mevduatlarını geri çekme talebini karşılayamaması, ekonominin bütününe sirayet

edebilecek bir sistematik riskin doğmasına neden olabilir. Rochet (2003: 144), bankaların, toplam mevduattan az olmak kaydıyla, ihtiyacı olan kişilere aktaracak kadar rezerve sahip olması halinde sistemin düzgün ve etkin olarak çalışabileceğini, ancak sistemin esas olarak kırılgan olduğunu, bütün mudilerin aynı anda paralarını talep etmeleri halinde banka varlıklarının kısa bir sürede tasfiye edileceğini ifade etmektedir. Tahaccüm mudilerin olumsuz beklentileriyle ve genel ekonomik gidişat ile ilgili olabilir. Dionne (2003: 6,12), tahaccümün; olumsuz ekonomik koşullarla karşılaşan küçük firmaların veya ödünç alanların borçlarını ödeyememesi, bir bankada yaşanan çekişlerin diğer bankalara da sirayet edeceğine ilişkin spekülasyon düşünceler ve rasyonel düşünce ve beklentilerle açıklanabileceğini belirtmektedir.

Tahaccüm riski korkutucu sonuçlar doğurmaktadır. Rochet (2003: 145), spekülasyon nedenler veya rekabet nedeniyle ortaya çıkabilecek banka tahaccümünün derin bir piyasa krizinin tetikleyicisi olabileceğini belirtmektedir. Dionne (2003: 12), tahaccümün sosyal sorunlar doğuracağını, girişimcilerin projelerini olgunlaşmamış halde tasfiye etmek zorunda kalacaklarını ve tüketim olanaklarını düşüreceğini belirtmektedir. Nitekim, Aziz, Caramazza ve Salgado (2000: 29) gelişmiş ülkeler arasında 1980'lerin sonundaki Finlandiya, Norveç ve İsveç krizlerinin ve son zamanlardaki bankacılık krizlerinin tahaccüm olarak gerçekleştiğini, 1980 ve 1990'larda Arjantin, Filipinler, Tayland, Türkiye, Uruguay ve Venezüella gibi gelişmekte olan ülkeler arasında ise [tahaccüm ve] büyük tutarda mevduat çekişlerinin etkili olduğunu, 1997-1998 Asya krizi sırasında Kore'deki interbank mevduatlarının çevrilememesinin benzeri bir tahaccüme yol açtığını, Endonezya'daki bankacılık krizinde ise büyük mevduat çekişlerinin etkili olduğunu ve bu nedenle banka tahaccümünün bankacılık problemlerinin nedeni değil sonucu olduğunu belirtmektedir.

Diğer yandan, kanaatimizce banker krizi, İhlas Finans, Sümerbank vak'aları istisna kabul edilmek kaydıyla, Steinherr, Tükel ve Üçer (2004: 14) Türkiye'de örtülü garanti sisteminin ahlaki çöküşün hazırlayıcısı olduğunu ve sektörde çarpıklık yarattığını ancak, birçok finansal krize karşı büyük ölçekli banka tahaccümünü önlediğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, banka tahaccümü banka iflaslarına neden

olabilecek durumlardan birisi olmakla birlikte, mevduat sigortası sisteminin mudilerin nakit çekişlerine engel olması nedeniyle banka tahaccümü ve iflas arasındaki ilişkinin zayıflaması da bahis konusu edilmektedir.

Banka bilançosunun aktif tarafından kaynaklanan riskler de banka başarısızlıklarının nedenleri arasındadır. Kaminsky ve Reinhart (1999:7), son zamanlarda dünya genelinde görülen bankacılık krizlerinin banka tahaccümü ile açıklanabilecek pasif taraftan değil, gayrimenkul fiyatlarının düşmesi veya finansal olmayan sektördeki iflaslar örneklerinde görüldüğü gibi, varlık kalitesinin bozulması ile açıklanabilecek aktif taraftan ortaya çıktığını ve özellikle hisse senetlerinde olmak üzere varlık fiyatlarındaki aylık bazdaki önemli dalgalanmaların ve iflaslardaki önemli artışların kriz ortamının varlığına işaret ettiğini belirtmektedir. Hutchison ve McDill (1999:7) ise benzer bir yaklaşımla son yıllardaki bankacılık sorunlarının banka tahaccümü ile ilişkili pasif taraftan ziyade, varlık kalitesinin bozulması ve bunu izleyen kamu müdahaleleri ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.

Bankacılığın yapısından kaynaklanan sorunlar ve riskler bankaların ölçeğinin büyümesiyle daha da ağırlaşmaktadır. Banka otoritelerinin konu hakkındaki geleneksel tavrı ise, büyük bankaların batmasının ekonomide yol açacağı sorunların önüne geçmek için her türlü tedbirin alınması yönündedir. Bu durumun arkasındaki tedbirlerin ekonomik olduğu kadar siyasi nitelikler içermesi de kaçınılmazdır. Nitekim bankacılık yazınında yer alan “batamayacak kadar büyük”, “batamayacak kadar iyi bağlantılı”, “batamayacak kadar politik” gibi kavramlar ölçeğin yarattığı risklerin ekonomik ve politik yönlerine vurgu yapar niteliktedir. Jones ve Nguyen (2005), mega bankaların ölçeğinin, karmaşıklığının, uluslar arası işlemlerinin ve karşılıklı bağımlılıklarının artmasının; iflas eden büyük ve karmaşık bankaların düzenleyici otoriteler tarafından düzenli olarak tasfiye edilmesini güçleştirdiğini ve bankacılık sektöründeki sistematik riskin büyük ve karmaşık bankaların batma ihtimali nedeniyle artabileceğini belirtmektedir.

Dolayısıyla, bankaların ödeme sistemleri ve kaynak dağılımındaki rollerinin yanı sıra, bilançonun aktif ve pasif tarafından kaynaklanan riskler, anılan kurumların sistematik risk yönetimi açısından önemini artırmakta ve bankacılığın “özel” olma vasfını pekiştirmektedir.

1.2.3. Finansal Sistem ve Bankacılık

Bankaların özel olma vasfını belirleyen unsurlar arasında, finansal sistemin ve dolayısıyla bankacılığın ekonomide oynadığı kritik roller ve finansal sistemin ve bankacılık faaliyetlerinin ekonomik istikrar, büyüme ve kalkınma ile ilişkisi önem taşımaktadır.

1.2.3.1. Finansal Sistemin Önemi

Finansal sistemin ekonomide oynadığı rolün ortaya konması, finansal sistemin geleneksel olarak önemli bir parçasını teşkil eden bankacılığın önemini vurgular niteliktedir.

Niemeyer (2001: 2), finansal piyasaların şirketlere ve bireylere; risklerden korunma ve risklerin ortak havuzda toplanması, fiyatlanması ve paylaşılması yollarıyla, ekonomik belirsizlikleri yönetebilme olanağını sunduğunu belirtmektedir. Dünya Bankası (2002: 7), 2002 yılına ilişkin “Dünya Gelişme Raporu”nda; finansal piyasaların ödünç alma ve verme işlemlerindeki maliyetleri düşürdüğünü ve ödeme hizmeti sağlamak suretiyle mal ve hizmetlerin değişimini, tasarrufların hareketlendirilmesini, kredi dağıtımını ve ödünç alanların takibini sağladığını, finansal sistemin ise yukarıda yer verilen faaliyetlerden doğan risklerin sınırlandırılmasında, belli sahalarda toplanmasında ve yönetilmesinde fonksiyon üstlendiği ifade etmektedir.

Merton ve Bodie (1995) finansal sistemin 6 temel fonksiyonu ifa ettiğini belirtmektedir;

- Ticaretin kolaylaştırılmasını teminen ödemelerin ifa (takas) edilmesinin sağlanması,
- Kaynakların belli bir havuzda toplanması ve portföy çeşitlendirmesi mekanizmasının sağlanması,
- Ekonomik kaynakların zaman, sınır ve sektörler arasında transfer edilmesinin sağlanması,
- Risk yönetimi olanaklarının sağlanması,
- Ekonominin çeşitli sektörlerindeki adem-i merkezi karar alma süreçlerinin koordine edilmesine yardımcı olunması,
- Bir tarafın diğer tarafa göre daha bilgili olmasından veya bir tarafın acente olarak hareket etmesine dayalı “güdü sorunlarının” çözülmesine olanak sağlanması.

Finansal sistem bazı ekonomilerde banka bazlı, bazı ekonomilerde de sermaye piyasası bazlı olabilmektedir. Örneğin ABD ve İngiltere ekonomileri sermaye piyasası bazlı iken, Japonya, Almanya ve Türkiye ekonomileri banka bazlıdır. Sermaye piyasası bazlı ekonomilerde de, bankacılık sistemi finansal sistemin yukarıda sayılan işlevlerini yerine getirmesinde önemli roller üstlenmektedir. Ancak, özellikle banka bazlı ekonomilerde finansal sistemin etkinliği sorunu önemli ölçüde bankacılık sisteminin etkinliği sorununa dönüşmektedir.

1.2.3.2. Finansal Sektörün Gelişmesi, Finansal İstikrar ve Büyüme

Bankaların özel olma vasfını belirleyen unsurlar arasında, finansal sistemin ve bankacılık faaliyetlerinin ekonomik istikrar, büyüme ve kalkınma ile ilişkisi önem taşımaktadır.

Steinherr, Tükel ve Üçer (2004: 15), son 15 yılda ekonomi literatürünün hem teoride, hem de uygulamada finansal sektör gelişmesi ve ekonomik büyümenin ilişkili olduğunu bulguladığını ve az gelişmiş finansal sistemlerin ekonomik gelişmişlik düzeyinin ve düzensiz büyümenin eseri olduğunu belirtmektedir. Buna göre, King ve Levine (1993: 2-3), kişi başına daha yüksek gelirin daha yüksek finansal gelişme ile ilişkili olduğunu, Levine, Loayza ve Beck (2000), ekonomik gelişmenin en azından kısmi olarak finansal gelişme dışsal değişkenini ile açıklanabildiğini ve Thießen (2004: 3) de finansal sektörün istikrarını koruması veya artırarak sürdürmesi halinde ülkenin büyümesini sürdüreceğini bulgulamıştır. Steinherr, Tükel ve Üçer (2004: 16) de, Türkiye’de finansal gelişmenin artması halinde büyümenin bundan olumlu etkileneceğini bulgulamıştır. Sonuçta, özellikle Türkiye gibi banka bazlı ekonomilerde bankacılığın ve dolayısıyla finansal gelişmenin kalkınma ile olan ilişkisi bankacılığı özel kılan unsurlar arasındadır.

Dolayısıyla, bankacılık sektörünün faaliyetlerini sağlıklı olarak yerine getirmesi; finansal sistemin kendinden beklenenleri yerine getirmesine ve finansal istikrar, büyüme ve kalkınma süreçlerine önemli katkılar sağlamaktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, finansal sistemin fonksiyonunu etkin olarak yerine getirmesi; ekonomideki kaynak dağılımı ve kaynakların etkin kullanımı sürecindeki etkinliğin artmasına ve ekonomik gelişmenin sağlanmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak, bu amaçlara ulaşılabilmesini temin edecek ön koşul finansal istikrardır.

Finansal istikrar temelde, makro ekonomik değişkenlerin ani ve sert dalgalanmalar göstermesi yerine, mutedil değişiklikler göstermesi olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, Das, Quintyn ve Chenard (2004: 26) sağlam makro-ekonomik koşulların, etkin düzenlemenin ve sağlıklı piyasa altyapısının finansal istikrarın bileşenleri olduğu konusunda giderek artan bir mutabakat bulunduğunun altını çizmektedir. Diğer yandan, finansal aracılarn etkin olarak faaliyet göstermesi gerek finansal istikrarının sağlanması ve sürdürölmesi sürecinde, gerekse finansal sistemin etkin olarak çalışmasında önemli rol oynamaktadır. Finansal istikrarsızlık ve krizlere yol açan sebepler ağır sonuçlar doğurabilmektedir. Mishkin (1997: 8), finansal istikrarsızlığın, şokların finansal sistemin fonları verimli yatırım sahalarına aktarmasına engel olmasından doğduğunu ve finansal istikrarsızlığın nedenlerini; faiz oranlarının yükselişi, belirsizliğin artması, menkul kıymet piyasalarının çöküşü ve bankacılık sektöründeki sorunlar olarak belirlemektedir. Mishkin (2001: 3), diğer bir çalışmasında yukarıda belirtilen unsurlara ilaveten, finans ve finans dışı sektörlerdeki bilançoların bozulmasını da finansal istikrarsızlığın nedenleri arasında göstermektedir. Söz konusu unsurların banka bilançosunda ortaya çıkarabileceği doğrudan ve dolaylı riskler değerlendirildiğinde, finansal istikrarsızlığa sebep olan etkenlerin bankacılık kesiminin risklerini artırabileceği ve bunun da ekonominin geneline yayılabilecek bir krize dönüşebileceği görölmektedir.

Finansal istikrarsızlık genel olarak ekonomik performansta ve özelde reel kesimde istikrarsızlık yaratmaktadır. Crockett (1997: 5), finansal sistemdeki krizlerin finansal istikrar ve reel ekonominin sağlığı üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu, örneğin Meksika'da yaşanan para krizinin bankacılık kesimi üzerinde önemli bir daralmaya ve ardından derin bir durgunluğa neden olduğunu, söz konusu krizin Arjantin başta olmak üzere birçok Latin Amerika ülkesini istikrarsızlaştırdığını, İskandinav ve Japonya krizlerinin de gelişmiş ülkelerdeki finansal krizlerin reel ekonomiye etkisi bakımından önemli olduğunu belirtmektedir.

Finansal istikrarsızlıklar bankacılık sektörü ile yakından ilgili olabilmektedir. Herring ve Schuermann (2003: 10), bir bankacılık krizi ile ilgili esas maliyetin, krizin reel ekonomiye yayılması olduğunu, bankaların tasfiye edilmesi durumunda

toplam ödünç miktarının önemli ölçüde azalabileceğini ve ciddi bir durgunluğun ortaya çıkabileceğini vurgulamaktadır. Ülkemizde de özellikle 2000-2001 krizi sonrası yaşanan ekonomik daralma da, reel kesimin finansal istikrara duyarlılığı açısından örnek teşkil etmektedir. Diğer yandan, finansal krizlerin etkisi, bankacılık kesimi ile reel sektörün iç içe girdiği sistemlerde daha ağır sonuçlar doğurabilmektedir. Bu konuda, Japonya örneği dikkat çekici özellikler taşımaktadır. Reel kesim ve finans kesiminin iç içe geçtiği Japonya, 1980'lerin sonundan itibaren maruz kaldığı bankacılık krizinin olumsuz etkilerini uzun süre yaşamıştır.

Makro ekonomik değişkenlerle birlikte, kurumsal yapıdaki yetersizlikler ve siyasi mülahazalar bankacılık sektöründe ortaya çıkan krizlere zamanında müdahale edilememesine neden olmakta ve sorunların daha düşük maliyetle çözümlenmesine engel teşkil etmektedir. Erdönmez (2002: 17), “Japonya’da 1990’ların ortasından itibaren yaşanan krizde, bankalara ancak ödeme güçlüğü içine düşüldükten sonra müdahale edilmesi, batık alacak sorununun zamanında ele alınmaması, kredilere yeterli karşılık ayrılmaması, politik lider ve düzenleyici otoritelerin gerekli politikaları üretememesi, mevduat garantisinin yönetilmesiyle ilgili kurumsal problemler gibi faktörlerin, durumu gittikçe kötüleşen bankacılık sistemine düzenleyici otoritelerin müdahalesinin gecikmesine neden olduğunu” vurgulamaktadır. Aynı olgunun, ABD’de tasarruf ve yardım kurumları ve ticari bankalarının 80’lerde yaşadığı krizde veya ülkemizde en son yaşanan 2000-2001 krizinde ve sonrasında yaşanan banka iflaslarında da gözlenmesi mümkündür.

Bu çerçevede, bankacılık sektörü finansal istikrar ve ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde önemli görevler üstlenmektedir. İzleyen bölümlerde değinildiği üzere, bankacılık sektörünün bu süreçlerdeki kritik rolünün, finansal istikrarsızlığın etkilerinin en ağır bir biçimde ortaya çıktığı kriz koşullarında incelenmesi de mümkündür.

1.2.3.3. Finansal Krizler ve Bankacılık Krizleri

Bankacılık sektörünün faaliyetlerini sağlıklı olarak yerine getirmesi finansal istikrar ile büyüme ve kalkınma süreçlerine önemli katkılar yaparken, bunun tam tersi durumu temsil eden bankacılık kaynaklı istikrarsızlıkların yol açtığı zararlar da bankacılığın önemini başka bir açıdan vurgulamaktadır. Finansal sistemin istikrarını bozan ve finansal sistemin fonksiyonlarını yerine getirmesine engel olan olguların başında finansal krizler gelmektedir.

Mishkin (2001: 2) finansal krizi, ters seçim ve ahlaki risk (riziko/tehlike/çöküntü) sorunlarının daha da ağırlaştığı ve dolayısıyla finansal piyasaların kaynakları yatırım fırsatlarına daha etkin olarak yönlendiremediği finansal piyasalardaki bozulma olarak tanımlamaktadır.

Mishkin'in düşüncesinde önemli bir yere sahip olan ters seçim ve ahlaki risk sorununun üzerinde kısaca durmakta fayda vardır. Ters seçim sorunu, asimetrik bilgi sorununun bir uzantısıdır ve özellikle bankacılık sektörü için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ters seçim sorununda, bankalar kaliteli borçluyu kalitesiz borçludan ayırt edememekte, risk primini her ikisine de eşit olarak uygulamaktadır. Bunun sonucu olarak kredi portföylerinin kalitesi bozulmaktadır. Finansal işlem gerçekleşmeden ortaya çıkan ters seçimde, borç veren taraf borç almak isteyen kişilerin ödeme kalitesini tam olarak bilemediği için hata yapmaktadır. Finansal işlem gerçekleştikten sonra ortaya çıkan ahlaki risk sorunu ise, getiriye sahip olacak tarafın yaptığı faaliyetin veya işlemin riskini üstlenmemesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Bankacılık kesimine yönelik mevduat garantisinin bankaları aşırı risk almaya ve düşük karlı projelere yönlendirmesi ahlaki risk sorununun tipik bir halini teşkil etmektedir.

Kindleberger (1978: 28-32), finansal krizin üç aşaması olduğunu vurgulamaktadır. Cinnet (mania) safhasında yatırımcılar nakitten finansal ve reel varlıklara kaymakta, panik safhasında tekrar nakde dönmeye çalışmakta ve çöküş

safhasında ise sahip olunan finansal ve reel varlıklar piyasa fiyatının altında satılmaya çalışılmaktadır. Eren ve Süslü (2001: 3) bankacılık ve döviz krizi şeklinde ortaya çıkan finansal krizlerin ortaya çıkış nedenlerinin; makro ekonomik yapıda sürdürülemeyen dengesizlik, ters seçim ve ahlaki risk, finansal serbestleşme ve sürü psikolojisi olduğunu vurgulamaktadır.

Finansal krizler ters seçim ve ahlaki risk gibi geleneksel sorun sahaları veya temel değişkenlerdeki bozulmalar gibi reel nedenlerin yanı sıra, piyasa psikolojisinin yarattığı etkilerle de ortaya çıkabilir. Sürü psikolojisi, ekonomideki temel göstergeler normal olduğu halde yatırımcıların rasyonel olmayan bir biçimde davranmasını anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Bu kapsamda, bankaların yanında sermaye piyasalarındaki yabancı yatırımcıların davranışlarının finansal krizlerle ilişkisi de literatürde inceleme konusu edilmiştir. Asya finansal krizinde yabancı portföy yatırımlarının piyasa çıkarken hızlı biçimde alım yapması ve piyasa düşerken hızlı biçimde satım yapması gibi pozitif geribildirim işlemcisi niteliğini haiz olabildikleri ve temel bilgileri dikkate almaksızın birbirlerinin davranışlarını taklit etmeye meyilli oldukları belirlenmiştir (Kim ve Wei, 1999: 2). Choe, Kho ve Stulz (1998: 1,2), Kore borsasındaki yabancı yatırımcıların işlemlerinin hisse senetleri fiyatı üzerindeki etkisini Aralık 1996-Aralık 1997 dönemi için incelediği çalışmalarında; son 3 ayda zayıflamakla birlikte yabancı yatırımcıların pozitif geribildirim işlemcisi niteliğinde olduğunu ve sürü davranışı gösterdiklerini bulgulamıştır. Froot, O’Connell ve Seasholes (2001) eğilimin takip edilmesinin (veya pozitif geribildirim işleminin) mevcut olduğunu ve yerel hisse senedi fiyatlarının yabancı fon hareketlerine duyarlılığının önemli ölçüde ve pozitif olduğunu belirtmiştir. Richards (2004: 35) yabancı yatırımcılar için geçerli olan pozitif geribildirim veya devinim türü yatırımlarda; yabancıların hızlı tepki verdiğini ve yabancı fon akımlarının “kaçınılmaz” bir biçimde gelişmekte olan piyasalardaki fiyatların yükselmesine ve düşmesine neden olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle Asya krizinde dikkat çeken sürü psikolojisi, etkilerini bankacılık üzerinde de göstermiş ve birçok bankanın kredi portföyünün kalitesinin bozulmasına ve finansal başarısızlığına neden olmuştur.

Diğer yandan, finansal krizlerin yaratacağı tahribatlar, sistemik krizler sayesinde en tepe noktasına çıkabilmektedir. *Sistemik finansal krizler*, finansal piyasaların fonksiyonlarını yerine getirmesini önemli ölçüde engelleme ve reel ekonomi üzerinde geniş ölçekli olumsuz etkiler icra etme potansiyelini taşımaktadır (IMF, 1998a: 74).

Sonuç olarak, finansal krizlerin ekonomi üzerinde yaratacağı tahribatın yol açacağı uzun süreli ve kalıcı etkiler, finansal istikrarın ve bunun üzerinde belirleyici rolü olan (başta bankalar olmak üzere) finansal araçların sağlığının etkin olarak korunmasını gerektirmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere finansal krizler GSMH'nin azalmasına ve ekonomik faaliyetlerde önemli gerilemelere neden olmaktadır. Bankacılık krizleri hem döviz, hem de para krizleri ile ilişkilidir. Bastı (2006: 8), bankacılık krizi ile para krizi arasındaki ilişki nedeniyle, bu krizlerin ikiz krizler olarak da isimlendirildiğini ve ikiz krizlerin ortaya çıkma sürecinde banka bilânçolarının tekil veya bankacılık sisteminin bütünsel etkilerinin yanı sıra, ekonomik yapının hızla değişmesinin de önemli roller oynayabildiğini belirtmektedir. Kaynağı ne olursa olsun, bankacılık krizleri ile finansal krizlerin ekonomide yol açtığı tahribat dikkat çekicidir.

Miskin (1997: 13), bankaların finansal piyasalarda verimli yatırımları kolaylaştırıcı bilgi üretimi faaliyetinde bulunduğunu, banka faaliyetlerinin zaafa uğramasının finansal aracılık ve kredi aktarımını zorlaştıracığı için ekonomik faaliyetleri daraltıcı sonuçlara neden olabileceğini belirtmektedir. Mishkin (1997: 17) ayrıca, banka faaliyetlerinin şoklara maruz kalması sonucunda para arzının daralabileceğini bunun da faiz oranlarının artırmak suretiyle ters seçim ve ahlaki riziko risklerini artırarak ilave sorunlara yol açabileceğini belirtmektedir. Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998a: 81), bankacılık krizlerinin ülkedeki finansal kurumlara duyulan güvenin azalması nedeniyle ödemeler dengesinin işlevini tehlikeye

düşüreceğini, tasarrufların azalmasına ve sermayenin önemli ölçüde dışarı kaçmasına neden olabileceğini vurgulamaktadır.

Hoggarth, Reidhill ve Sinclair (2004: 7), bankacılık krizleri sırasındaki milli gelir kayıplarının ortalama olarak yıllık yurt içi milli hasılanın (GDP) % 10'unu aştığını belirtmektedir. Solomon (2003: 1), 1976 ve 2002 yılları arasında 38 ülkenin bir bankacılık krizini takip eden para krizi ve ciddi durgunluk yaratan ikiz krizi yaşadığını; Kore, Endonezya ve Tayland'ın GSYİH'larının %13'den fazla düştüğünü; 2001 krizini takip eden 6 ay zarfında da Türkiye'nin GSYİH'nın %33 oranında azaldığını belirtmektedir. Hoggarth, Reis ve Saporta (2001: 27), kriz dönemlerinde GSMH'nın ortalama ve birikimli olarak %15-20 oranında azaldığını, gelişmiş ülkelerdeki azalmanın gelişmekte olan ülkelere eşit veya ondan fazla olarak gerçekleştiğini ifade etmektedir. Diğer yandan, Kaminsky ve Reinhart (1999: 8) para krizlerinin gelişmekte olan ülkelerde de ağır sonuçlar doğurduğunu vurgulamaktadır.

Uluslararası finans piyasalarında son 25 yılda yaşanan finansal şokların maliyetleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO 5. Seçilmiş Ülke Krizleri ve Sonuçları

<i>Tarih</i>	<i>Yaşanan Sonuçlar</i>	<i>Maliyet (% GSMH)</i>	<i>Maliyet (Milyar USD)</i>
İspanya (1977- 1985)	20 banka'nın kamulaştırılması	17	28
Arjantin (1980- 1982)	70 finansal kurum iflası	55	46
A.B.D. (1984- 1991)	1400 bankada yönetim değişikliği, 1300'ünün iflası	2,7	150
Çin (1990'lar)	4 büyük kamu bankasının tasfiyesi	47	498
Japonya (1990- 2003)	Batık krediler, düşen varlık değerleri	14	550
İsveç (1991- 1994)	5 bankanın kurtarılması	4	15
Venezüella (1994'ler)	Banka iflasları	20	14
Fransa (1994- 1995)	Credit Lyonnais	0,7	10
Meksika (1995'ler)	20 banka'ya sermaye desteği	28	90
Tayland (1997'ler)	Bankacılık Sektörü Krizi	32	36
Malezya (1997'ler)	Bankacılık Sektörü Krizi	35	25
Güney Kore (1998'ler)	Banka sektörünün yeniden yapılanması	28	90
Türkiye (2000- 2001)	20'nin üzerinde banka tasfiyesi, banka birleşmeleri	25	50
A.B.D. (2001- 2003)	Kurumsal Şirketlerin İflası	3	300

Kaynak: Jorion (2000: 36).

Bankacılık sistemini özel kılan nedenler arasında bankacılık risklerinin bankacılık krizine ve oradan da geniş ölçekli finansal krize dönüşmesi olasılığının bulunduğu (ya da tersi) yukarıda tespit edilmişti. Öte yandan, finansal krizin etkileri “yayılma etkisi” nedeniyle daha da ağırlaşabilmektedir. Yayılma etkisi ile riskler, bankaların önemli ölçüde etkili olduğu yurt içi ve dışı takas ve ödeme sistemleri üzerinden başta bankalar olmak üzere diğer finansal kurumlara doğru yönelebilmektedir.

Bulaşıcılık etkisinin konumuz açısından önemi, bankacılık (ve finansal) krizlerinin öz disiplin mekanizması üzerinde yarattığı bozucu etkilerini genelleştirmesinde ve ağırlaştırmasında yatmaktadır. Ulusal ölçekli finansal krizlerin, muhtemel uluslar arası etkilerini bertaraf edecek tedbirler BCBS, IOSCO ve IAIS

gibi uluslar arası kurumlar vasıtasıyla geliştirilmekte ve bu tedbirler sonuç olarak ülkelere ilave düzenleme ve denetleme olarak geri dönmektedir. Bu nedenle, bankacılık, sigorta ve menkul kıymet otoritelerinin uluslar arası öz düzenleyici örgütlenmelerde ortaya koyduğu prensipler ulusal mevzuatlara hızla sirayet etmektedir.

Bu çerçevede, gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerdeki finansal krizler ve bankacılık krizleri bankacılığın önemini vurgulayan diğer unsurlar olarak kabul edilmektedir. İzleyen bölümde de görüleceği üzere, bankacılığı özel kılan etkenler bankacılık sisteminden kaynaklanan risklerin öz, resmi ve piyasa disiplini mekanizmalarıyla disipline edilmesi ihtiyacını doğurmaktadır.

1.3. Bankaların Önemli Olmasının Sonuçları

Bankacılık bilânçosunun riskli ve güven esasına dayalı yapısı, finansal sistemde ve büyüme sürecinde bankacılığın oynadığı roller, büyük ölçekli bankaların tasfiyesindeki sorunlar, finansal krizlerin ekonomide yarattığı etkiler ve bankacılık sisteminin finansal krizlerde oynadığı roller bankaları finansal sistemde önemli kılmaktadır.

Bankacılık faaliyetlerinin önemi, söz konusu hizmetlerin “kamu malı” niteliği gösterdiği değerlendirmesine yol açmış ve bu faaliyetlerden kaynaklanan risklerin kamusal amaçlarla disipline edilmesinin de önünü açmıştır. Quintyn ve Taylor (2002: 8) finansal sektör ile ilgili gözetim fonksiyonunun “finansal aracılığın kamu malı niteliği” göstermesi nedeniyle diğer sektörlere oranla çok daha fazla geliştiğini belirtmektedir. Das ve Quintyn (2002: 20) de, finansal aracılığın kamu malı niteliği göstermesi nedeniyle, finansal sektöre yönelik gözetim fonksiyonunun ekonominin diğer sektörlerindeki gözetim fonksiyonuna göre daha önemli olduğunu ve bu süreçte bankacılık sektörünün öncelik taşıdığını vurgulamaktadır.

Goodhart ve bşk. (1998: 45), finansal piyasaların düzenlenmesindeki temel özendiricinin sistematik riskin yönetilmesi ve finansal istikrarın temini olduğunu, bu amaçla likidite sağlanarak tahaccüm ile ilişkili sistematik risklerin asgariye indirildiğini ve ters seçim ve ahlaki risk tehdidi altında uygun güdülenmeyi sağlayacak mevduat sigortası sözleşmelerinin imzalandığını belirtmektedir. Barth, Caprio ve Levine (2002: 8), bankacılık düzenlemecilerine geniş yetkiler verilmesinin gerekçelerini aşağıdaki gibi belirtmektedir; “ilk olarak bankaların gözetiminin maliyetli ve zor olması bankaların, optimal olmayan bir gözetim ve istikrar durumunu temsil etmek üzere, piyasa katılımcıları tarafından daha az gözetime konu edilmesine neden olmakta olup, resmi gözetim söz konusu piyasa başarısızlığını iyileştirebilir. İkinci olarak, bilgi asimetrisi nedeniyle bankalar bulaşıcılığa ve sosyal olarak maliyetli banka tahaccümüne eğilimlidir. Bu durumda, gözetim sosyal olarak etkin bir rol üstlenebilir. Üçüncü olarak, birçok ülke mevduat koruma sistemi uygulaması yapmaktadır. Bu durum ise, bankaların aşırı risk almasına ve mudilerin bankaları takip etme güdülerinin azalmasına neden olmaktadır. Bu koşullar altında, güçlü bir resmi disiplin mekanizması, bankaların aşırı risk almalarına engel olabilir ve böylelikle bankaların gelişmesini, performansını ve istikrarını sağlayabilir.” Mishkin (1997: 27-29), bankacılık bilançosundaki bozulmaların finansal krizleri tetikleyebileceğini, mevduat güvence sisteminin bankacılıktan kaynaklanabilecek riskleri sınırlayabilmekle birlikte, bankaların aşırı risk almalarına da neden olabileceğini belirterek, banka düzenleme ve gözetim süreçlerinin bankacılıktan kaynaklanan risklerin yönetilmesinde önemli işlevleri olduğunu vurgulamaktadır. Yazara göre güçlü denetim ve gözetim sistemi; yeterli kaynaklarla teçhiz edilmeli, bağımsız davranabilmeli, hesap verebilir olmalı, bankaların muhasebeleştirme ve kamuyu aydınlatma uygulamalarını geliştirmeli ve engelleyici ve düzeltici işlemler tesis etmelidir. Bu çerçevede, bankacılık faaliyetlerinden doğan riskler, bankaların risk yönetim süreçlerinin düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu süreçte, disipline edici etkenler olan öz, resmi ve piyasa disiplinleri kritik roller oynamaktadır.

Bankacılığın özel olması resmi disiplin mekanizmasını bankaların risk yönetim süreçlerine yoğun bir müdahaleye yönlendirmiştir. Düzenleyici ve denetleyici otoritelerin bankaların risk yönetim süreçlerine müdahil olmasının

arkasında, kanunlar ve ilgili mevzuat ile kendilerine verilen görevlerin yerine getirilmesi bulunmaktadır. Bu durumu, ülkemiz bankacılık mevzuatından da izlemek mümkündür. Örneğin BIS'in tavsiyelerini de dikkate aldığı anlaşılan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 1'inci maddesinde Kanunun amacı, finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemek olarak tanımlanmış ve Kanun'un bütününde bu temel amaca yönelik düzenlemelere gidilmiştir. Bu bağlamda, Kanun'un 7'nci maddesinde iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sisteminin mevcudiyeti kuruluşu izin verilmesinin şartları arasında sayılmıştır. Kanun'un 29'uncu maddesinde ise bankaların, maruz kaldıkları risklerin izlenmesi, kontrolünün sağlanması, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu ve değişen koşullara uygun, tüm şube ve konsolidasyona tâbi ortaklıklarını kapsayan yeterli ve etkin bir iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemi kurmak ve işletmekle yükümlü oldukları ve 31'inci maddesinde bankaların risk yönetimi sistemi kapsamında, risk politikalarını Kurulca belirlenen esaslar çerçevesinde oluşturmak, uygulamak ve raporlamak zorunda oldukları hükme bağlanmış, ayrıca 67'nci maddesinde iç denetim, iç kontrol ve risk yönetim sistemlerinin kurulmaması veya bu sistemlerin etkin ve yeterli bir şekilde işletilmemesi veya denetimi engelleyici herhangi bir hususun bulunması önlem alınması gereken haller olarak belirtilmiştir. Ayrıca, BDDK tarafından yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik ile bankaların öz disiplin süreçlerine ilişkin ayrıntılı düzenlemeler getirilmiştir.

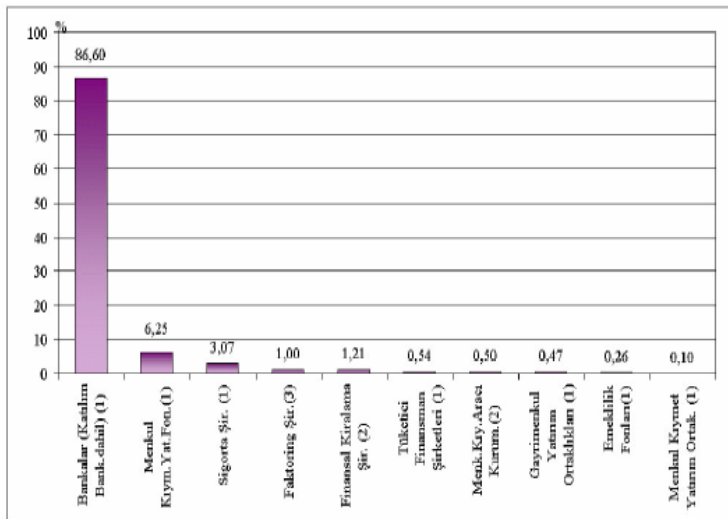
Sonuç olarak, ileride daha ayrıntılı olarak işleneceği üzere, tüm bu düzenlemelerin amacı, bankacılığın özel olduğu kabulü altında, bireysel ve global düzlemde bankacılık sisteminin sağlıklı işleyişinden kaynaklanacak yararların istikrarlı olarak sürdürülebilmesidir.

1.4. Türk Finansal Sisteminde Bankalar

Bankacılık sistemin çalışma biçiminden kaynaklanan risklerin ülkemiz bankacılığı özelinde de tespit edilmesi ve ülkemiz finansal sisteminde de bankacılık sektörünün özel olduğunun belirlenmesi mümkündür.

Ülkemiz finansal sisteminde tarihsel olarak bankacılık kesiminin egemenliği bulunmaktadır. Bu nedenle, ekonomideki tasarruf açığının finansmanı ile ilgili olarak alınan tedbirler her halükarda bankacılık kesimi üzerinde çeşitli riskler doğurmaktadır. Nitekim, 2005 yılı itibarı ile finans sektörünün bilanço büyüklüğü, hane halkının finansal varlıklarının gelişimi ve yurt içi yatırımcıların yatırım tercihleri incelendiğinde bankacılık sektörünün finansal sistemdeki rolü ortaya çıkmaktadır.

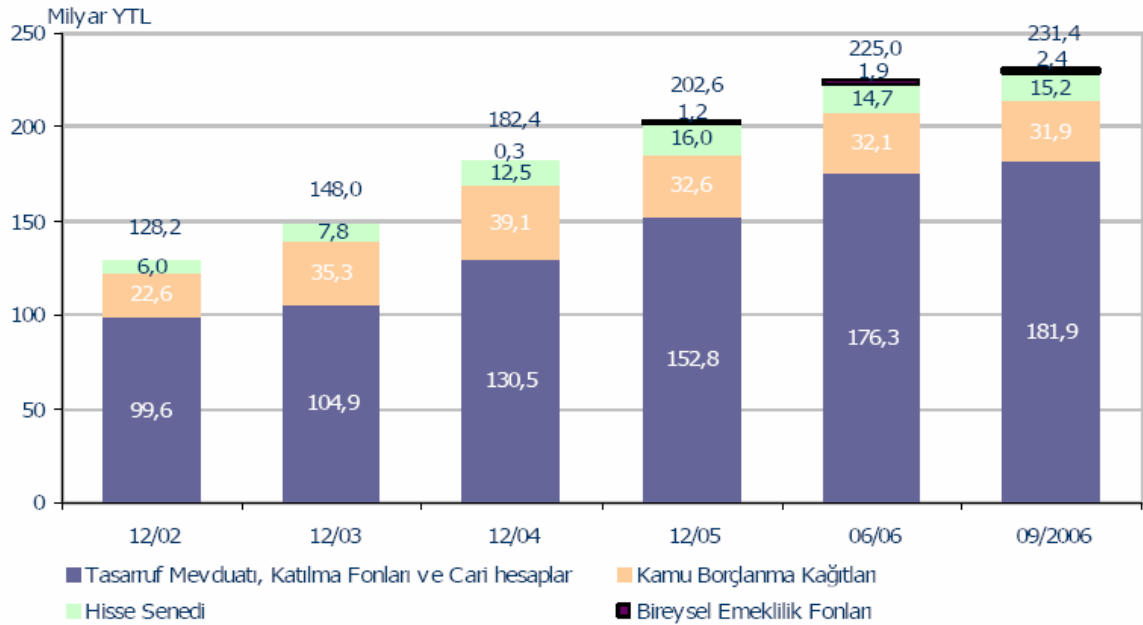
Türk finansal sektörü (sigorta acenteleri dahil) Eylül 2006 itibarıyla yaklaşık 175.028 kişiye istihdam sağlarken, bu sektörde bankacılık kesiminin % 81 ile en yüksek düzeyde istihdamı yarattığı görülmektedir (BDDK, 2006: 23).

Kaynak: TCMB (2006a: 38).

GRAFİK 1. Türk Finans Sektörünün Bilanço Büyüklüğünün Dağılımı

2005 yılında Türk finans sektörünün büyüklüğü 469,9 milyar YTL olup, Grafik 1’den de anlaşılacağı üzere bankacılık sektörü finans sektörünün aktif büyüklüğünün yaklaşık olarak % 87’sini oluşturmaktadır. (TCMB, 2006a: 38).

Kaynak: BDDK (2006: 17).

GRAFİK 2. Türkiye Hane Halkı Finansal Varlıklarının Gelişimi

Eylül 2006 itibarıyla, Türk finans sektörünün toplam aktif büyüklüğü bir önceki yılsonuna göre %14,2 oranında büyüyerek 536,8 milyar YTL seviyesine ulaşmıştır. Finans sektörünün aktif büyüklüğünün GSYİH’ye oranı % 97,8 düzeyinde iken, bankacılık sektörü aktiflerinin GSYİH’ye oranı %88,2 seviyesindedir (BDDK, 2006: 23). Türk bankacılık sektörünün (katılım bankaları hariç) aktif büyüklüğü 2006’nın üçüncü çeyreğinde 461 milyar YTL (yaklaşık 309 milyar ABD doları) olarak gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının aktiflerin ve özkaynakların GSYİH’ya oranı sırasıyla %2,4 ve %0,3 düzeyinde gerçekleşmiştir. Türk bankacılık sektöründe “kamu” sermayesinin payı % 28,3, “özel” sermayenin payı %36,3, yabancı sermayenin oransal payı %20,2’dir. Bu tutara yerleşik yatırımcılar tarafından elde tutulan hisseler (%15,2 oranında borsa payları) eklendiğinde toplam yabancı sermaye payı %35,5 olmaktadır. Hazine borçlanmalarında piyasa yapıcı banka olarak faaliyet gösteren bankaların sektör aktifleri içindeki payının % 81,8 olarak gerçekleşmiştir (BDDK, 2006: 29).

Tablo 6'dan da anlaşılacağı üzere, hane halkı finansal varlıklarının gelişimi dikkate alındığında, banka kaynaklı araçların (tasarruf mevduatı, katılma fonları ve cari hesaplar) hanehalkı finansal varlıkları içindeki payı dikkat çekicidir. Bu bağlamda, yurt içi yerleşiklerin tasarruflarında, yatırım fonları, emeklilik yatırım fonları ve hisse senetleri ile kıymetli maden hesapları genel toplamın % 12,6'sını teşkil ederken, bankacılık sisteminin doğrudan etkili olduğu diğer tasarruf araçları ise söz konusu varlıkların % 87,4'lik kısmını teşkil etmektedir.

TABLO 6. Türkiye'de Yurt İçi Yerleşiklerin Yatırım Tercihleri

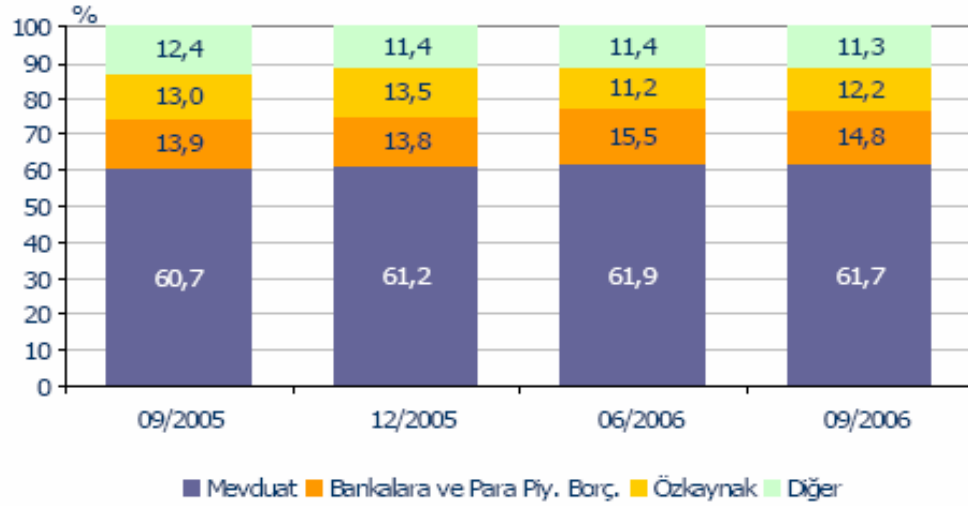
(Milyon YTL)	2005	2006/3	2006/6	2006/9	Eylül 2006 % Dağılım	Eylül - Haziran 2006 % Değ.
YTL Mevduat	141.716	152.460	163.590	163.137	41,7	-0,3
DTH	82.128	83.051	96.746	101.762	26,0	5,2
Kıymetli Maden Hesapları	96	135	291	282	0,1	-3,1
Katılım Bank. Toplanan Fonlar	8.369	8.494	9.885	10.263	2,6	3,8
DİBS	55.276	53.618	55.857	58.138	14,9	4,1
Eurobond	5.348	5.335	6.304	6.258	1,6	-0,7
Yatırım Fonları	29.374	29.263	25.350	23.579	6,0	-7,0
Repo	1.486	2.145	2.632	2.321	0,6	-11,8
Emeklilik Yatırım Fonları	1.219	1.570	1.883	2.385	0,6	26,7
Hisse Senedi	23.020	25.612	22.572	23.077	5,9	2,2
Toplam	348.032	361.683	385.110	391.202	100,0	19,1

Kaynak: BDDK (2006: 25).

Bu çerçevede, 1980'lerde ve 1990'larda olduğu gibi, bankacılık kesiminden kaynaklanacak krizler ekonominin bütünü üzerinde etki yaratacak sonuçları halihazırda uhdesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla bu yapı, 1980-1982, 1994 ve 2000-2001 krizlerinde de gözlemlendiği üzere, bankacılık riskleri ile ekonomik kriz arasındaki ilişkiyi güçlendirici niteliktedir.

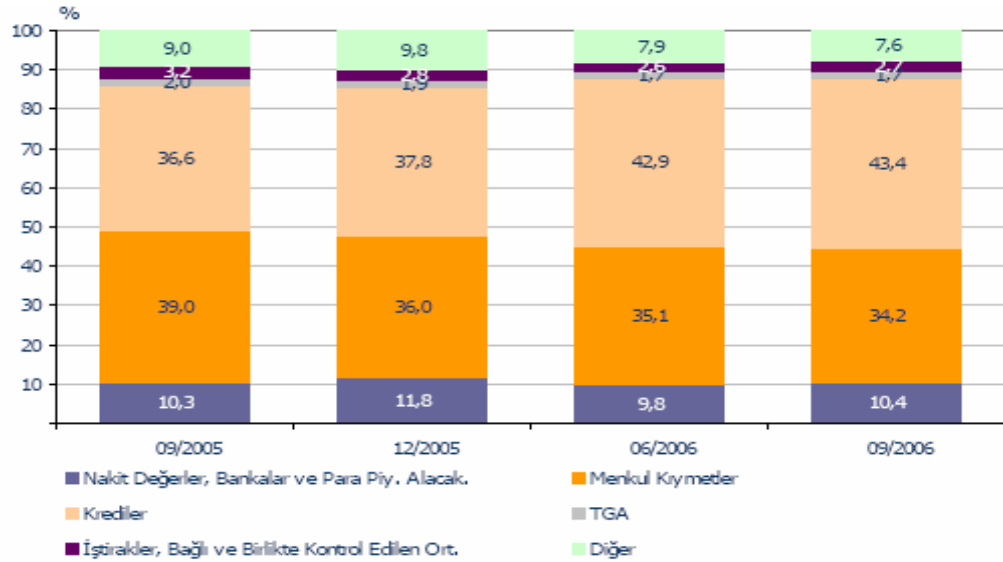
Türk bankacılık sektöründe aktif büyüklüğüne göre en büyük ilk 5 bankanın payı 2006 Eylül döneminde % 60,3 olarak, ilk 10 bankanın payı ise %84,1 olarak gerçekleşmiştir (BDDK, 2006: 30). Bu nedenle, bazı bankaların büyüklük itibarı ile sistematik risk yaratabilecek mertebede olduğu görülmektedir.

Diğer yandan, Grafik 3 ve Grafik 4’den de anlaşılacağı üzere, bankaların Eylül/2006 itibarı ile kaynak ve varlık yapısı incelendiğinde kaynakların % 61,7’sinin mevduattan oluştuğu ve kredilerin toplam aktifin % 43,4’ünü oluşturduğu görülmektedir (BDDK, 2006: 54).

Kaynak: BDDK (2006: 54).

GRAFİK 3. Türk Bankacılığının Kaynak Yapısı

Kaynak: BDDK (2006: 44).

GRAFİK 4. Türk Bankacılığının Aktif Kompozisyonu

Mevduatın yaklaşık % 94’ünün vadesinin 3 aya kadar olması kredilerin ise yaklaşık % 68’inin 3 aydan uzun vadeli olması, mevduatlarla krediler arasında vade

uyumsuzluğuna neden olmaktadır. Bu durum, likidite riski açısından olumsuz bir gelişme olarak değerdendirilmektedir (BDDK, 2006:124). TCMB (2006b: 19), bankacılık sektörünün yeniden fiyatlama dönemine kalan gün sayısına göre Türk parası ve yabancı para cinsinden faize duyarlı açıklarının 0-1 ay vadede yoğunlaştığını, 2006 Eylül ayı itibariyle bankacılık sektörünün varlıklarının vadesinin 1 yıl ve üzerinde yoğunlaşmasına karşılık, mevduatın kısa vadeli yapısının devam etmesinin bankaların faiz oranı riskine olan duyarlılığını arttırdığını belirtmektedir. TCMB ayrıca, bankacılık sektörünün temel fon kaynağı olan mevduatların 0-3 ay vadede, temel varlıkları olan menkul kıymetler ve kredilerin ise daha uzun vadede yoğunlaşmasının, Türk bankacılık sektörünün vade uyumsuzluğunu ortaya koyduğunu, ancak özellikle vadeli tasarruf mevduatının önemli bir kısmının sürekli yenilenen mevduat niteliğinde olmasının, vade uyumsuzluğunun olumsuz etkisini gördeli olarak hafiflettiğini belirtmektedir.

TCMB Finansal İstikrar Raporunda (2006a: 85,86) yapılan senaryo analizlerine göre kur artış ve düşüşleri karşısında bankaların açık pozisyonlarının ihmal edilebilir seviyelerde olması, kur riskinden kaynaklanacak olası karın veya zararın düşük seviyede kalmasına neden olduğunu ve sektörün güçlü sermaye yapısının olası zararları karşılayabileceğini ve yapılan analizlerde sektörün sağlamlılığının yüksek seviyelerde seyrettiğini belirtmektedir. TCMB Finansal İstikrar Raporunda (2006b: 70-71) da bankaların sermaye yapısının güçlü ve risklere karşı önemli bir savunma aracı olduğunun altı çizilmektedir. Diğer yandan, BDDK'da (2006: 126), Haziran-Eylül 2006 döneminde tüm banka gruplarının sermaye yeterlilik rasyosunun arttığını, sektör genelinde sermaye yeterlilik rasyosunun 1,9 puan artışla % 20,5 seviyesine yükseldiğini ve en yüksek artışın 11,5 puanla TMSF grubunda meydana geldiğini belirtmektedir.

Bu bölümde inceleme konusu edilen bankacılık sisteminden ve özellikle banka bilânçosundan kaynaklanan riskler dikkate alındığında iki husus dikkat çekmektedir. İlki bankacılık, üstlendiğı fonksiyonlar, ekonomide üstlendiğı roller ve riskleri dikkate alındığında diğer finansal araçlara nazaran “özel” bir statüye sahiptir. İkincisi, söz konusu önem bankacılık kesiminin etkinliğı arttıkça

büyümektedir. Öte yandan, ülkemiz finansal sisteminin esas itibarı ile bankacılık sisteminin egemenliğinde olduğu dikkate alındığında, ülkemizdeki bankacılık sisteminin özel olma vasfına sahip olduğu görülmektedir.

BÖLÜM II

BANKALARIN RİSKLERİ

Risk belli bir varlıktaki, portföydeki veya faaliyetteki muhtemel kayıpların değer üzerinde yaratacağı etkiler olarak veya nakit akımların geleceğindeki belirsizlik veya oynaklık olarak tanımlanabilir. Riskin iki temel unsuru belirsizlik ve bu belirsizliğe maruz kalınmasıdır. Söz konusu belirsizlikler, tanım olarak, banka için beklenmeyen kar veya zararlar doğurabilse de, riskin yönetilmeye muhtaç tarafı zarar ile ilgili kısmıdır.

Finansal varlıktaki risklerden elimine edilenler ve transfer edilenler dışında kalan risklerin aktif olarak yönetilmesi gereklidir. Bu kapsamda bankalar daima yasal risk, teknoloji riski veya operasyonel risk gibi risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bankaya özgü riskler asgariye indirilse ve etkin olarak yönetilse dahi, bankanın kendi risk yönetim sistemleri ile yön veremeyeceği piyasa riskine (sistemik riske) maruz kalması mümkündür. Örneğin bankalar her zaman elimine ve transfer edilemeyecek şekilde döviz kuru ve faiz riski ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu nedenle, risk yönetimi ile belirsizliği tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir.

Herhangi bir riskin ölçülmesi üç faktörün yan yana gelmesi ile ilintilidir; maruz kalınan riskin büyüklüğü, kaybın gerçekleşme olasılığı ve kaybın muhtemel parasal büyüklüğü. Risk yönetiminin en temel meselesi; yukarıda belirtilen üç unsurda da mevcut olan belirsizliğin, kullanılan yöntem ve varsayımlar ile minimize edilmesi ve bir ihtimaller manzumesinin yarattığı risk bilgisi çerçevesinde; şirketin değerinin muhafaza edilmesi ve geliştirilmesidir (The Joint Forum, 2001a: 13-14). Risk yönetiminin özünde sonuçlarını denetleyebildiğimiz alanları azamiye çıkarmak, sonuçları üzerinde hiçbir denetimimizin olmadığı ve neden-sonuç bağlantısının net olmadığı alanları ise asgariye indirmek bulunmaktadır (Bernstein, 2006: 223).

Bankalar beklenen ve beklenmeyen kayıplar yanında, stres kayıpları ile de karşı karşıyadırlar.

Adından da anlaşılacağı üzere, beklenen kayıplar, sürekli olarak tahmin kabiliyetine sahip olunan risk faktörleri ile ilgilidir. Bu bağlamda da, beklenen kayıplar standart bir gider kalemi olarak da görülebilir. Örneğin hatalı işlemlerden kaynaklanan maliyetler risk türü bakımından operasyonel risk olarak kabul edilirken, diğer bir yönüyle beklenen kayıpları da temsil etmektedir.

Beklenmeyen kayıplar ise teorik olarak bilinen, fakat gerçekleşme noktasında öngörülemeyen riskleri ifade etmektedir. Örneğin doğal afetlerin ortaya çıkması, sistimal riskinin öngörülmesi veya bilgisayar sistemlerinin çökmesi her zaman ihtimal dahilindedir. Ancak bu olayların, zamanlaması hakkında kesin bir şey söylenmesi mümkün değildir. Stres kayıpları ise kriz koşullarının yaratabileceği bir kayıp türünü temsil etmektedir. Örneğin terör saldırılarının ya da finansal krizlerin yol açabileceği kayıpların her zaman öngörülmesi ve yönetilmesi mümkün olmayabilir (Goldman Sachs ve SBC, 1998: 41).

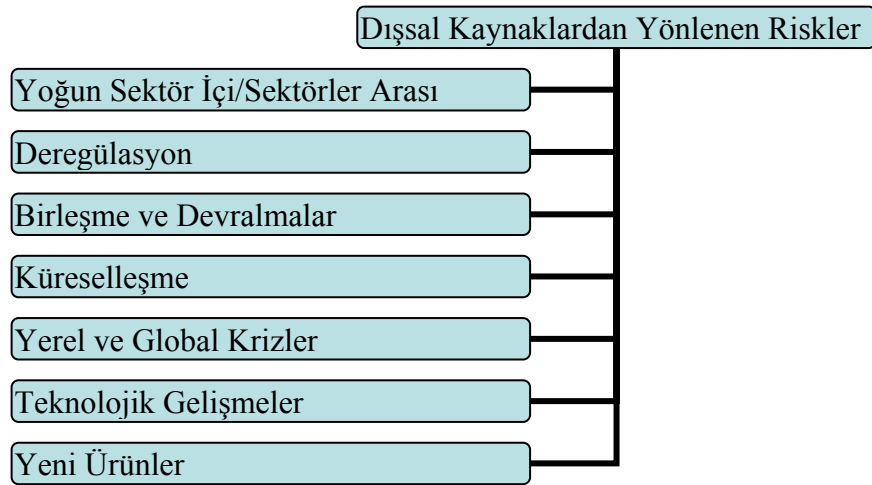
Yukarıda yer alan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, risklerin hepsinin belirlenmesi ve yönetilmesini beklemek gerçekçi değildir. Bununla birlikte, risk yönetimi karşı karşıya kalınan risklerin etkilerinin azami ölçüde yönetilmesini öngörmektedir. Bu amaçla bankaların karşı karşıya kaldığı risklerin incelenmesinden önce, risk algılamasının çeşitli kategoriler kapsamında ele alınmasında fayda görülmektedir.

2.1. Risk Algılamasının Kategorize Edilmesi

Bankaların karşı karşıya olduğu risklerin çeşitli açılardan analiz edilebilmesi için farklı açılardan sınıflandırılması gereklidir. Bu kapsamda, yukarıda belirtilen risk kategorilerine ilaveten, risklerin içsel ve dışsal, finansal olan/olmayan ve sistematik olan/olmayan genel kategorilerinde incelenmesi mümkündür.

2.1.1. İçsel ve Dışsal Riskler

Riskin kaynakları açısından firmanın karşılaşılabileceği riskler; *içsel ve dışsal kaynaklardan yönelen riskler* olarak iki gruba ayrılabilir. Firmanın muhasebe sisteminin ya da iç kontrol sisteminin güvensiz olmasından kaynaklanan riskler içsel risk kaynakları arasında değerlendirilirken; muhtelif finansal riskler, endüstriyel rekabet veya doğal olaylardan kaynaklanan riskler de dışsal faktörlerden kaynaklanan riskler olarak adlandırılmaktadır (AIRMIC, ALARM ve IRM, 2002: 2). Diğer yandan, Şekil 2'nin incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, yerel ve genel sistematik riskler, yoğun rekabet, kamu müdahalesinin azalması süreci, birleşme ve devralmaların yoğunlaşması, küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve yeni ürünler de dışsal riskleri artırmaktadır.

ŞEKİL 2. Dışsal Kaynaklardan Yönlene Riskler

2.1.2. Sistematik Riskler ve Sistematik Olmayan Riskler

Sistematik risk, firma bilançosundaki varlık değerlerinin makro ekonomik değişkenlere bağlı olarak değişme ihtimalini ifade etmektedir. Faiz oranı riski, enflasyon riski ve piyasa riski gibi riskler varlık fiyatları üzerinde firmanın kontrolü dışında önemli etkiler icra edebilir. Örneğin enflasyonun yükselmesine paralel olarak faiz oranlarının artması neticesinde, menkul kıymet fiyatlarının düşmesi ve bunun da piyasa beklentilerini olumsuz etkileyerek, diğer varlık fiyatlarını hızla düşürmesi sistematik riskin klasik senaryosudur. Sistematik riskin, risk yönetimi açısından önem arz eden yönü ise, söz konusu riskin çeşitlendirme ile minimize edilmesindeki güçlüklerdir.

Sistematik olmayan risk ise, riskin firma bilançosundan ve söz konusu bilanço üzerinde etkili olan faktörlerden kaynaklanan kısmını teşkil etmektedir. Başlıca sistematik olmayan riskler şunlardır; sektör riski, yönetim riski, faaliyet riski ve finansal risk. Firmada kredi riskinin artması finansal riski artırırken, sabit giderlerin artması da faaliyet riskinin artmasına neden olmaktadır. Sistematik olmayan riskin, risk yönetimi açısından önemi söz konusu riske yönelik “yönetme” kapasitesinin, sistematik riske oranla çok daha fazla olmasıdır.

2.1.3. Finansal Riskler ve Finansal Olmayan Riskler

Finansal olmayan riskler, firmanın üretim teknolojisi, işgücü gibi unsurlardan kaynaklanan, kendi faaliyet alanları içerisinde mal ya da hizmet üretimlerinin doğal bir sonucu olarak karşılaştıkları risklerdir. Bu tür riskleri sayısal olarak ölçümlemek kolay değildir. Öte yandan finansal olmayan riskler, firma yöneticilerinin bireysel becerileri, firmalarına ve içinde faaliyet gösterdikleri sektöre ilişkin bilgi ve tecrübeleriyle üstesinden gelmeye çalışacakları türde riskler olup, her firmanın ya da her yöneticinin bu riskler ile baş etme yöntemlerinin farklılık arz etmesi mümkündür (Bolak, 2004: 8).

Buna karşılık, finansal riskler ise finansal faaliyetlere dayalı olarak ortaya çıkan risklerdir. Finansal riskler, her biri aynı ölçüde olmasa da, daha kolay sayısallaştırılabilmekte ve risk yönetimine daha elverişli olarak kabul edilmektedir.

Bu bağlamda piyasa riski, kredi riski ve yapısal varlık/yükümlülük riskleri finansal risk türleri olarak kabul edilirken, operasyonel risk ve işletme riski finansal olmayan risk olarak kabul edilmektedir (Kuritzkes ve Schuermann, 2006: 11).

2.2. Bankanın Karşı Karşıya Olduğu Önemli Riskler

Riskler ile ilgili genel ve kategorik tanımların ardından, bu alt bölümde bankacılık sektörünün karşı karşıya kaldığı önemli riskler kısaca incelenecektir.

Santomero (1995: 2), bankaların icra ettikleri acente ve danışmanlık hizmetleri, saklama ve yatırım yönetimi, özel kişilere ve yatırımcılara en iyi gayret aracılığı ile varlık satışları veya bu tür sözleşmelerin yapılmasına yardımcı olunması, diğer menkul kıymetlerin halka arzı aracılığının yapılması, tüketici ve gayrimenkul kredileri başta olmak üzere kredilerin menkul kıymetleştirilmesi ve dağıtımın

sağlanması gibi faaliyetlerin bilanço kapsamında etkilerinin olmadığını ve bankaların karşılaştıkları önemli risklerin bilançolardaki risklerden kaynaklandığını belirtmektedir. Benston ve bşk (1986) ise; yetersiz çeşitlendirme, likidite kısıtı ve risk alma eğilimi olmak üzere, bankanın karşı karşıya kaldığı risklerin temelde üç kaynağı bulunduğunu belirtmektedir.

Bu çerçevede, bankaların karşı karşıya kaldığı temel riskler; kredi riski, piyasa riski (ve faiz oranı riski), operasyonel risk, likidite riski, kur riski, yasal risk, teknoloji riski, bilanço dışı riskler ve suistimal riskidir.

2.2.1. Kredi Riski

Tipik bir mevduat bankasının temel faaliyet alanının mevduat toplanması ve kredi verilmesi olduğu, ayrıca kredi portföyünün aktifin önemli bir kısmını teşkil ettiği dikkate alındığında; kredi riskinin bankacılık açısından hayati öneme sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca, bankaların teminat portföyünün aracı kurumlardaki gibi likit bir ikincil piyasaya sahip olmaması da bankalar için kredi riskini artıran önemli bir unsurdur.

Bu bölümde kredi riskinin tanımı, ölçümü, yönetimi ve ülkemiz mevzuatı ve bankacılık sektöründeki uygulaması üzerinde kısaca durulmaktadır.

2.2.1.1. Kredi Riskinin Tanımı

Kredi riski bankaların müşterilerine verdikleri kredilerin geri dönüşündeki temerrüt ve gecikmeleri ifade etmektedir. Kredi riskinin tanımı temerrüt olasılığına dayanmakta olup, söz konusu riskin yönetiminde en önemli unsurlar; müşterilerin kredi alabilme kapasitesinin değerlendirilmesi ve yeterli teminatlandırmadır.

2.2.1.2. Kredi Riskinin Yönetimi

Bankaların yükümlükleri genel olarak kısa vadeli mevduatlardan ve varlıkları da esasen şirketlere ve tüketicilere açılan kısa ve uzun vadeli kredilerden oluşmaktadır. Bankaların varlıklarının değerinin yükümlülüklerden daha hızlı düşmesi bankaları iflasa sürüklemektedir. Bankaların riskleri ise borçluların kredilerini zamanında geri ödememesinden, diğer bir deyişle kredi riskinden, kaynaklanmaktadır. Kredi riskinin; krediye başvuranların takip edilmesi, kredi portföyünün çeşitlendirilmesi veya teminat istenmesi gibi çeşitli yollarla düşürülmesi mümkündür. Ancak, başvuranların takip edilmesi karlı projelerin hayata geçirilmesine engel olabilirken, portföy çeşitlendirmesi de kredinin dağıtıldığı ülke/sektör küçüklüğünden kaynaklanan sorunlar nedeniyle etkin olamamakta ve teminat sisteminin tesisi ve takibi pahalı olmaktadır. Bu nedenle temerrüt riskinin bankanın finansal aracılık fonksiyonunu zarar vermeden tamamen ortadan kaldırılması güçtür (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998a: 84).

Santomero ve Babbel (2001: 597-598), finansal kurumların varlık portföylerindeki kredi riskini düşürmeleri için çeşitli araçların bulunduğunu ve bunlardan birisinin de özellikle geri ödeme sorunu yaşama ihtimali yüksek olan varlıklarda çeşitlendirmeye gidilmesi olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, finansal kurumların kredi portföylerini çeşitlendirmesinde hem söz konusu araçların, hem de düzenleyici otoritelerin kuralları etkili olmaktadır. Diğer yandan, finansal kurumlar çeşitlendirmenin yanında finansal korunma, rezerv ayırma, maruz kalınan riskin asgariye indirilmesi ve menkul kıymetleştirme yöntemlerini kullanmak suretiyle de kredi riskini azaltmaktadır.

Kredi riskinin yönetiminde; bankanın ölçeğinin yanısıra (bireysel banka veya grup bankası), kredi portföyüne yönelik iç kurumsal çerçeve (çeşitlendirme/teminatlandırma/takip sistemleri) de etkili olmaktadır. Bankalar söz

konusu riski minimize etmek için, nakdi ve gayri nakdi teminatlandırmaları ve bilanço dışı işlemleri kullanmaktadırlar. Ancak aracı kurum faaliyetinden farklı olarak bankacılıkta söz konusu teminatların genellikle aktif bir ikincil piyasasının bulunmayışı, alacak portföyünün değerlendirilmesi ve buna bağlı ilave riskleri gündeme getirmektedir. Bu kaçınılmaz sorunu elimine etmek mümkün olmamakla birlikte, kredi portföyünün kalitesinin artırılmasına yönelik çabalar önem taşımaktadır. Bu bağlamda, basiretli bir kredi portföyü yönetiminin müşteri kitlesini iyi belirlemesi, yeterli ve kaliteli teminatlandırmaya yönelmesi ve kredi portföyünün belli müşterilerde yoğunlaşmasını engellemesi gerekmektedir. Ancak, her halükarda muhtemel kredi risklerinin doğuracağı olumsuz senaryoları yönetebilecek ekonomik sermayeye sahip olunması zorunludur. Nitekim, Basel II uzlaşısı gereği piyasa riski ve operasyonel risk ile birlikte maruz kalınan kredi riski karşılığında da zorunlu sermaye tesis edilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan, kredi hacmi ve sektördeki kredi risklerinin artması ekonominin geneline yönelik tehlikeler yaratabilmektedir. Kibritçioğlu (2003: 53) kredi patlamasının en azından teorik düzeyde bankacılık krizine dönüşebileceğini belirtmektedir. Buna göre, yatırımcıların kredi başvurularının değerlendirilmesinde değerlendirme sürecinin zayıf ve aşırı iyimser olması banka bilançosunun aktif tarafındaki kredi hacminin patlamasına neden olmaktadır. Daha da ötesi, bankalar, banka ile bağlantısı bulunan ekonomik birimlerin riskli kredi projelerini de karşılamak suretiyle, ülke genelinde kredi hacminin hızla artmasına neden olmaktadır. Buna ilaveten, mevduat güvence sisteminin varlığı banka yöneticilerinin riskli projeleri onaylamasını cesaretlendirmekte ve kredi musluklarının tahminlerin ötesinde akmasına neden olmaktadır. Bu durum ise, banka bünyesindeki kredi risklerinin ekonominin geneline yayılması riskini gündeme getirmektedir.

2.2.1.3. Kredi Riskinin Türk Bankacılık Mevzuatındaki Yeri

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, kredi riski bankaların öz disiplin süreçlerinde en büyük hassasiyeti gerektiren risklerin başında gelmektedir. Bu durum, bankaların asli iştiğal sahasının mevduat toplanması ve kredi verilmesi olması ile ilgilidir. Bu noktada, kredi riskine ilişkin olarak ülkemiz bankacılık mevzuatındaki temel hükümlerin değerlendirilmesinde fayda görülmektedir.

Bankacılık Kanunu'nun 52 nci maddesi gereğince; bankalar, kredileri nedeniyle maruz kalınacak riskleri ölçmek, karşı tarafın malî gücünü düzenli olarak analiz etmek ve izlemek, gerekli bilgi ve belgeleri temin etmek ve bunlara ilişkin esasları belirlemek zorundadır. Kanun ayrıca, söz konusu risklerin yönetilmesine ilişkin de çeşitli müesseseler ihdas etmiştir. Bu bağlamda 48 inci maddede geniş ölçekli kredi tanımına yer verilmiş, 49 uncu ve 50 nci maddelerde risk grupları ve bunların kredi kullandırma koşulları belirlenmiş, 51 inci madde de kredi açma koşulları belirlenmiş ve 53 üncü maddede karşılıklar ve teminatlar, 54 ve 55 inci maddelerde kredi sınırlamaları düzenleme konusu edilmiştir. Diğer yandan, BDDK tarafından yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik'in 3 üncü maddesinde kredi riski, kredi müşterisinin yapılan sözleşme gereklerine uymayarak yükümlülüğünü kısmen veya tamamen zamanında yerine getirememesinden dolayı bankanın maruz kalabileceği zarar olasılığı olarak tanımlanmıştır. Yönetmeliğin 37 nci maddesinde bankaların, faaliyetlerinden kaynaklanan kredi riski, piyasa riski, faiz oranı riski ve likidite riski gibi sayısallaştırılabilen riskler için yazılı limitler belirlemesini ve bu limitlerin yönetim kurulunca onaylanmasını zorunlu kılmıştır.

Diğer yandan, Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmeliğin 3 üncü maddesinde ise, kredi riskine esas tutar, sermaye yeterliliği standart oranının hesabında bilanço içi varlıklar ile gayrinakdi krediler, taahhütler ve türev finansal araçlardan kaynaklanan kredi riski nedeniyle maruz kalınabilecek zararlara karşı bulundurulması gereken özkaynak miktarının tespitinde dikkate alınacak tutar olarak belirlenmiştir. Diğer yandan,

anılan Yönetmeliğin 19 uncu maddesi gereğince kredi riski, piyasa ve operasyonel risklerle birlikte konsolide sermaye yeterliliği standart oranı ve hesaplanmasında dikkate alınan üç temel riskten biri olarak belirlenmiştir.

2.2.1.4. Türk Bankacılığında Kredi Riski

TBB'nin (2004b:7), "Bankaların Risk Yönetimi Çalışmaları Hakkında Değerlendirme" isimli çalışmasında ulaşılan sonuçlara göre; kredi riski, ülkemiz bankalarının risk ölçme, izleme ve raporlama süreçleri konusunda en çok hassasiyet gösterdikleri risk kategorisidir. Bahse konu kurum tarafından yapılan anket sonuçlarına göre; bankaların yüzde 88'inin kredi riskini ölçmede bir derecelendirme sistemi kullandığı, kullanılan derecelendirme sistemlerinin çoğunlukla kurumsal ve ticari müşteri gruplarına yönelik olduğu, bankaların çok büyük çoğunluğunun derecelendirme sisteminde nicel unsurların yanı sıra nitel unsurları da dikkate aldığı, çoğu sistemin derecelendirenin kanaatine de yer verdiği, derecelendirme sistemlerinin çoğunluğunun 10 ve daha az derecelerden oluştuğu, derecelendirmeye ilişkin prosedürün çoğu bankada yazılı olarak mevcut olduğu, tayin edilmiş derecelerin gözden geçirilmesinde çoğu bankanın periyodik bir uygulamasının bulunmadığı, derecelendirme sistemi bulunan bankaların yüzde 55'inin sistemlerinin Basel II düzenlemelerine paralellik gösterecek şekilde kredi ürünü derecelendirmesini de kapsadığı, çoğunluğu oluşturan bir grup bankada kredinin temerrüde düşme olasılığını tahmine yönelik bir modelin kullanılmakta olduğu ya da bu konuda çalışmanın sürdürüldüğü, kredi riski derecelendirme sistemlerinin en çok kredi tahsisi ile devam ve tasfiye kararlarında etkili olduğu, önemli sayıda bankanın sistemden fiyatlama ve karşılık ayrılmasında da yararlandığı, bazı bankaların derecelendirme sonuçlarını ve teminat koşullarını belirleme, kredi riski limitlerini saptama ve kredi portföyü riskinin raporlama hususlarında da kullandıkları, bankaların büyük çoğunluğunda (yüzde 86), derecelerin, pazarlama fonksiyonunu yürüten kişilerden bağımsız kişilerce tayin edildiği belirlenmiştir.

Diğer yandan, kredi riskinin önemi nedeniyle bu aşamada ülkemiz bankacılık sektörünün kredi riskine ilişkin bir değerlendirme yapılmasında fayda görülmektedir. Bankacılık kesiminden kaynaklanabilecek krizin göstergelerinden birisi de kredi hacmindeki genişlemedir. Tablo 7’de, banka kredilerinin toplam mevduata oranının 2002 yılında % 43 iken, Eylül 2006 itibarı ile % 73 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda yer alan kredilerdeki yoğunlaşmalar incelendiğinde ise, brüt kredi toplamının 2002 yılında 59.411 milyon YTL iken, Eylül 2006’da 207.731 milyon YTL’ye yükseldiği ve ilk 5 bankanın kredi portföyünün % 56’sını taşıdığı görülmektedir. İlk 10 banka için bu oran % 81’e yükselmektedir. Diğer yandan, 1 milyon Yeni Türk Lirasından büyük kredilerin toplam krediler içerisindeki payının 2006 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 42,4 olarak gerçekleşirken, Türk parası kredilerin toplam krediler içerisindeki payı 2006 yılı Haziran ayı itibarıyla yüzde 64’e düşmüştür. 2005 yılı sonunda uzun vadeli kredilerin (24 aydan uzun vadeli krediler), toplam krediler içerisindeki payı, yüzde 31,4 iken, özellikle konut kredilerindeki artış nedeniyle bu pay 2006 yılı Eylül ayında yüzde 38,7’ye yükselmiştir. Eylül/2006 itibarı ile 0-12 ay vadeli kredilerin toplam krediler içindeki payı % 41,1 olarak ve 12-24 ay vadeli kredilerin toplam krediler içindeki payı ise % 20,1 olarak gerçekleşmiştir (TCMB, 2006b: 50).

TABLO 7. Türk Bankacılığında Kredilerle İlgili Seçilmiş Bazı Oranlar

(Milyon YTL - %)	2002	2003	2004	2005	Eyl.06
İlk 5 Banka					
Brüt Kredi Toplamı	32.540	40.888	56.620	87.889	115.980
Toplam Brüt Krediler İçerisindeki Pay	55	55	54	56	56
TGA / Toplam Brüt Kredi	15	11	5	4	3
Kredi / Mevduat	38	42	48	55	63
İlk 10 Banka					
Brüt Kredi Toplamı	46.028	58.000	83.965	127.913	168.283
Toplam Brüt Krediler İçerisindeki Pay	77	77	79	81	81
TGA / Toplam Brüt Kredi	20	12	6	5	4
Kredi / Mevduat	40	43	49	59	67
Sektör					
Brüt Kredi Toplamı	59.411	74.850	105.698	157.440	207.731
TGA / Toplam Brüt Kredi	18	12	6	5	4
Kredi / Mevduat	43	48	55	65	73

Kaynak: TCMB (2006b: 48).

Kredilerdeki genişleme, banka bilançosundaki risk ağırlıklı aktiflerin oranını etkilemektedir. TCMB (2006b: 48), 2006 yılı Eylül ayı itibariyle, 2005 yılı sonuna göre kredilerdeki artış nedeni ile yüzde 50 risk ağırlıklı aktiflerin payının yüzde 22'ye, yüzde 100 risk ağırlıklı aktiflerin payının ise yüzde 36'ya yükseldiğini belirtmektedir.

Kredilerdeki genişlemenin etki ettiği diğer bir faktör ise tahsilat sorunlarıdır. Kredi hacmindeki hızlı artış tahsili gecikmiş alacakların dönüşüm oranını azaltıcı etkiler yapabilmektedir. Konu ülkemiz bankacılığı açısından incelendiğinde, Eylül 2006 itibarı ile tahsili gecikmiş alacakların 7,7 milyar YTL'na ulaştığı ve bu tutarın % 76'sının zarar niteliğindeki kredi ve alacaklardan oluştuğu görülmektedir (Tablo 8) (TCMB, 2006b: 57).

TABLO 8. Türk Bankacılığında Tahsili Gecikmiş Alacaklardaki Gelişimler

(Milyon YTL)	2002	2003	2004	2005	Eyl.06
Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler ve Diğer Alacaklar	1.207	924	595	813	961
Tahsili Şüpheli Krediler ve Diğer Alacaklar	2.596	2.296	415	775	902
Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar	6.626	5.409	5.342	5.907	5.910
Toplam TGA	10.430	8.629	6.353	7.495	7.773

Kaynak: TCMB (2006b: 57).

Toplam tahsili gecikmiş alacak tutarı 2002’de 10.430 milyon YTL iken, Eylül/2006 itibarı ile 7.773 milyon YTL olarak gerçekleşmiştir (Tablo 8). Brüt tahsili gecikmiş alacakların aktifteki payı 09.06.2006 itibarı ile % 1,7 seviyesindedir (BDDK, 2006: 93). 2002-Eylül 2006 döneminde, bankacılık sektörünün tahsili gecikmiş alacaklar (TGA) toplamının toplam brüt krediye oranı sırasıyla % 18, % 12, % 6, %5 ve % 4 olarak gerçekleşmiştir (TCMB, 2006b: 48). Diğer yandan, TCMB (2006b: 64) TGA dönüşüm oranındaki artış şoklarının bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik rasyosu üzerinde yaratacağı etkileri incelenmiş ve 2006 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 18,9 olan sektörün SYR’sinin verilen azami şokta (TGA dönüşüm oranının % 15 arttığı durumda) dahi yüzde 9,97’ye düştüğünü ve yasal limitin (% 8) üzerinde gerçekleştiğini belirtmektedir.

2.2.2. Operasyonel Risk

Operasyonel risk bankaların karşı karşıya kaldığı önemli risklerden birini teşkil etmektedir. Bu bölümde operasyonel riskin çeşitli yönleri değerlendirilmektedir.

2.2.2.1. Operasyonel Riskin Tanımı

Operasyonel risk sınırları iyi belirlenmiş bir kavram olmamakla birlikte, finansal aracılık veya alım satım faaliyeti bağlamında piyasa riski ve kredi riski ile bağlantısı olmayan muhtemel yetersizlikleri içermektedir. Söz konusu yetersizlikler

bilgisayarların çökmesinden, belli bir konudaki değerlendirme hatalarına ve sahtekarlığa kadar uzamaktadır (Crouhy, Galai ve Mark, 2001: 475).

Basel Komitesi, operasyonel riski; iç kontrol süreçleri, firmada görev alan kişilerin veya dış olayların etkisiyle ortaya çıkan yetersizlik veya başarısızlıklarla ilişkilendirmektedir. Daha geniş bir tanımla operasyonel riskin; belirlenemeyen limit aşımaları, yetkisiz işlemler, yetersiz belge ve kayıt düzeninin ortaya çıkaramadığı hileler, temel iç kontrol ve risk yönetim sistemi sorunları, tecrübesiz personel, düzensiz ve yetkisiz erişimlere açık bilgisayar sistemleri nedeniyle iç kontrol sisteminin yarattığı muhtemel kayıp riskleri olarak tanımlanması mümkündür (IOSCO, 1998: 5).

2.2.2.2. Operasyonel Riskin Türleri

Operasyonel risk iki başlık altında incelenebilir; operasyonel başarısızlık riski ve operasyonel stratejik risk. *Operasyonel başarısızlık riski*, işletmenin faaliyetlerinin; insan, iş süreçleri ve teknolojik başarısızlıklardan kaynaklanacak muhtemel kayıplarına işaret eder. Bu kayıpların periyodik olarak ortaya çıkması muhtemel olmakla birlikte, tam zamanlama, kayıp oluşma sıklığı ve zararın büyüklüğü belirsizdir. *Operasyonel stratejik risk*, yeni bir rakip, iş yapma paradigmasındaki değişiklikler, siyaset veya düzenleme kesiminde meydana gelen değişiklikler, doğal afetler gibi kontrol dışı nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu noktada firmaların beklenen ve beklenmeyen zararlarının karşılanmasına ilişkin yeterli sermaye, sigorta gibi mekanizmalara sahip olması gereklidir (Crouhy, Galai ve Mark, 2001: 478-479).

2.2.2.3. Doğabileceği Alanlar ve Yönetimi

FED'e göre (2003: 6-7), operasyonel riskin doğabileceği belli başlı alanlar aşağıda yer almaktadır;

- Merkezi olarak kontrol edilen entegre bir bilgisayar sisteminin bulunması,
- Yeni ve karmaşık ürünlerin bulunması,
- E-bankacılığın gelişmesi,
- Büyük ölçekli devralma, birleşme ve konsolidasyonlar,
- Kurumun büyük ölçekli hizmetler vermesi,
- Risk azaltıcı tekniklerin (teminat, sigorta, kredi türevleri kullanımı vb) kullanılması,
- Destek hizmeti kuruluşlarının yoğunluklu kullanımı,
- Takas ve saklama süreçleri.

Yukarıda yer alan unsurlardan da anlaşılacağı üzere, operasyonel riskin bankanın faaliyetlerinin herhangi bir safhasında ortaya çıkması mümkündür. Söz konusu riskin belirlenmesinde, etkin muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim ve risk yönetim alt yapısının bulunması hayati önem taşımaktadır.

Doksanlı yıllarda bankalar operasyonel riski ilgili birim seviyesinde ve genel veya entegre bir risk yönetimi anlayışı olmaksızın takip etmekteydiler. Ancak bugün operasyonel risk; piyasa ve kredi riskinin dışında ayrı bir disiplin olarak algılanmaktadır. Nitekim, bu anlayışın bir yansıması olarak, Basel II uzlaşısı gereği, bankaların operasyonel sebeplerle ortaya çıkabilecek risklere karşı sermaye tesis etmeleri zorunlu kılınmıştır. Operasyonel riskler gerek ülkemizde, gerekse dünyada önemli bankacılık iflaslarının kaynağını da teşkil edebilmektedir. Nitekim Barings vak'ası bu konudaki en çarpıcı örneklerden birini teşkil etmektedir. Bu bağlamda, bankaların yanında düzenleyici ve denetleyici otoriteler de operasyonel riskin banka bazında etkin bir biçimde yönetilmesine ilişkin çeşitli kurallar geliştirmektedirler. Benzer şekilde uluslararası kurumların operasyonel riskin etkin şekilde yönetimine ilişkin çeşitli tavsiyeleri bulunmaktadır. Bu kapsamda, Basel Komitesi'nin (2003) "operasyonel riskin yönetim ve gözetimine ilişkin ilkeler" başlıklı yayınında yer alan prensipler; hem banka bazında etkin bir operasyonel risk yönetiminin şemasını, hem de operasyonel riskin kamusal gözetim standartlarını ortaya koymaktadır.

Operasyonel risk yönetimine ilişkin temel konulardan birisi de, operasyonel risk veri tabanının oluşturulması ve bu verilerin analiz edilmesidir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, operasyonel risk verilerinin, bankanın kendi yapısına ilişkin özellikleri ve operasyonel risk profilini yansıtan en objektif ve duyarlı risk göstergeleri olmasıdır. Tüm bankalar, kendi operasyonel risk ve kayıp veri tanımlamalarına uygun olarak, belirledikleri bir eşik dahilindeki bilgileri kaydederek kendi iç veri tabanlarını oluşturmalarıdır. Her banka kendi aktivite, yapı ve büyüklük, yönetim tarzı ve süreçlerini göz önünde bulundurarak veri tabanı kaynak ve eşliğini belirlemelidir (TBB, 2004a: 6).

2.2.2.4. Türk Bankacılığında Operasyonel Risk

Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmeliğin 3 üncü maddesinde operasyonel risk, Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmeliğin 3 üncü maddesinde belirlenen operasyonel risk olarak tanımlanmıştır. Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmeliğin 3 üncü maddesinde ise, operasyonel risk, banka içi kontrollerdeki aksamalar sonucu hata ve usulsüzlüklerin gözden kaçmasından, banka yönetimi ve personeli tarafından zaman ve koşullara uygun hareket edilememesinden, banka yönetimindeki hatalardan, bilgi teknolojisi sistemlerindeki hata ve aksamalar ile deprem, yangın ve sel gibi felaketlerden veya terör saldırılarından kaynaklanabilecek zarar olasılığı olarak tanımlanmıştır. Diğer yandan, anılan Yönetmeliğin 19 uncu maddesi gereğince operasyonel risk, piyasa ve kredi riskleriyle birlikte konsolide sermaye yeterliliği standart oranı ve hesaplanmasında dikkate alınan üç temel riskten biri olarak belirlenmiştir. BDDK (2006: 147), söz konusu Yönetmelikte ilk kez, operasyonel risk için sermaye yükümlülüğü şartının getirildiğini ve operasyonel riske esas tutarın Temel Gösterge Yöntemi, Standart Yöntem veya Alternatif Yöntem ile hesaplanmasının öngörüldüğünü belirtmektedir.

TBB (2004b: 8) de, risk yönetimine ilişkin olarak 25 banka üzerinde yaptığı 30.09.2003 tarihli anket sonuçlarında, bankalarca operasyonel risk yönetiminin, piyasa riski ve kredi riskine göre geri planda tutulduğunu ve operasyonel risk yönetimi konusundaki metodolojik ve tekniğe özgü standartların ve sınırların çok net olmadığını belirlemiştir.

2.2.3. Piyasa Riski

Bankacılık faaliyetleri üzerinde etkili olan diğer bir risk türü ise piyasa riskidir. Bu bölümde piyasa riski çeşitli açılardan kısaca incelenmektedir.

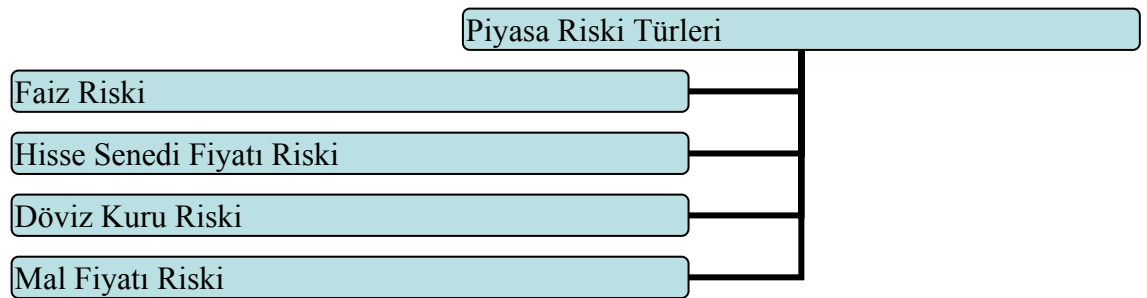
2.2.3.1. Piyasa Riskinin Tanımı

Piyasa riski her finansal şirket için önem arz eden önemli bir risk türüdür. Piyasa riskinin işletme dışı ve genel piyasa koşullarından kaynaklanan niteliği, bu riskin sistematik ve çeşitlendirilemez risk olarak tanımlanmasına da neden olmuştur. Saunders (1997: 159), piyasa riskini; varlıkların fiyatı ve piyasa değeri, piyasa faiz oranları ve likiditesi gibi konulardaki genel belirsizliklerin finansal kurumların kazancında ortaya çıkardığı dalgalanmalar olarak tanımlanmaktadır. Piyasa riski, finansal kurumların ellerindeki bilançoğu uzun vadeli ve nispeten hareketsiz tutmak yerine aktif olarak yönetmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir. Diğer yandan geleneksel gelir alanlarında görülen daralmalar da aktif menkul kıymetler portföyü yönetimine bağlı olarak piyasa riskinin artmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla bankaların hazine bölümlerinde yapılan alım satım işlemlerinden kaynaklanan risk piyasa riskinin ortaya çıktığı kritik alanlardandır. Ancak, Demirbank örneğinde de görüldüğü üzere, bilançonun aktif yönetime konu olmaması halinde dahi varlık fiyatlarındaki değişikliklere bağlı olarak piyasa riski ortaya çıkabilmektedir.

Bu çerçevede, özellikle aktif portföy yönetimi gerçekleştiren finansal kurumların portföy yönetimi süreçlerinde piyasa riskini azaltıcı unsurların kullanılması gerekmektedir. Ancak piyasa riskinin genel ekonomik şartlara bağlı olması nedeniyle, risk azaltıcı unsurlar etkin olarak kullanılsa dahi söz konusu risk tam olarak elimine edilememektedir. Örneğin atıl nakdini önemli ölçüde hisse senedi ve tahvil bono piyasasında değerlendiren bir banka çeşitlendirme prensibini en etkin haliyle uygulasa dahi piyasadaki fiyat hareketlerinin etkilerine maruz kalacaktır.

2.2.3.2. Piyasa Riskinin Türleri

Şekil 3’den de anlaşılacağı üzere, bankaların karşı karşıya kaldıkları piyasa riskini dört temel başlıkta incelemek mümkündür; faiz riski, hisse senedi fiyatı riski, döviz kuru riski ve mal fiyatı riski.

ŞEKİL 3. Piyasa Riski Türleri

Özellikle yatırım bankalarında ve iştirak portföyü büyük olan bankalarda hisse senedi fiyatı riski piyasa riskinin önemli bir kaynağıdır. Hisse senedi portföyü iki temel risk barındırmaktadır. İlk risk, genel piyasa riskidir ve portföyün piyasadaki genel hareketlere olan duyarlılığı ile ilgilidir. Diğer risk ise, portföydeki her bir hisse senedine özgü “spesifik” risktir. Yukarıda da belirtildiği gibi, spesifik riskin aksine genel riskin çeşitlendirme ile elimine edilememesi piyasa riskinin doğal sınırlarını teşkil eder.

Piyasa riskinin diğ er bir unsuru olan mal fiyatı riski, bilançoda yer alan mala dayalı finansal ara aların değerindeki değişmelerden kaynaklanmaktadır. Öte yandan, döviz kuru fiyatı riski ise döviz kurundaki değişimlerden kaynaklanmaktadır.

Faiz oranı riski bankaların karşılaştıkları en önemli piyasa riski türüdür. Ülkemizde yaşanan bankacılık krizlerinde dikkat çeken hususlardan birisi de faiz oranı riskinin banka başarısızlıklarında önemli roller oynamış olmasıdır. Faiz riski, bir bankanın faiz oranlarında oluşan ters yönlü hareketlerin, o bankanın finansal durumunda yarattığı etkidir. Bankacılıkta bu riskin kabul edilmesi oldukça doğaldır ve bu durum karlılığın ve hisse değerindeki artışı önemli bir nedeni olabilir. Ancak, aşırı faiz riski, banka gelirleri ve sermaye tabanı için büyük bir tehdit oluşturabilir. Faiz oranlarındaki değişmeler, banka gelirlerini, bankanın net faiz gelirlerindeki ve diğer faize duyarlı gelirlerinde ve faaliyet giderlerinde değişmelere yol açarak etkilemektedir. Faiz oranlarındaki değişmeler, banka varlıklarının, yükümlülüklerinin ve bilanço dışı ara alarının temel değerini de etkiler, çünkü gelecekteki nakit akımlarının bugünkü değeri (ve bazı durumlarda, nakit akımlarının kendisi) faiz oranları değiştikçe değişmektedir. Faiz oranını ihtiyatlı sınırlar dahilinde tutmaya çalışan etkili bir risk yönetimi bankaların güvenliği ve sağlamlığı açısından oldukça önemlidir (TBB, 1997).

Faiz riski nedeniyle bankaların maruz kaldığı riskler aşağıda yer almaktadır;

- a) Gelir Riski; Sadece faize hassas olan bilanço kalemleri için söz konusudur. Bu faktör ekonomideki belirsizlik nedeniyle, kısa vadeli bilançoyu tercih eden Türk bankaları için önemlidir (Alkin, 2001: 116).
- b) Fiyat Riski; Riskin bu kısmı, faize hassas olmayan aktif ve pasiflerin piyasa değerlerinde değişikliklere neden olduğu için direkt olarak bankalar için bilançonun büyüklüğünü ve sermaye yeterliliği oranını etkilemektedir (Alkin, 2001: 116).

- c) Yeniden Yatırım Riski; Bankanın yükümlülüklerine kıyasla daha kısa vadeli varlıklar tutmasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan, yükümlülüklerle kıyasla daha uzun vadeli varlıklara sahip olunması ise yeniden finansman riskine neden olmaktadır.
- d) Önceden Ödenme Riski; Riskin bu kısmı, faiz oranları yüksek iken uzun vadeli olarak verilen bir kredinin, faizlerin düşmesi durumunda, kanunlar dahilinde vadesinden önce geri ödenmesi riskidir (Alkin, 2001: 116).
- e) Baz Riski; Benzer fiyatlandırma şekilleriyle farklı araçlara uygulanan oranlar üzerinden kazanılan, ya da geri ödemeler arasındaki negatif korelasyondan kaynaklanan risktir. Faiz oranları değiştiğinde, bu farklılıklar benzer vadeleri olan varlıklar, yükümlülükler ve bilanço dışı pozisyonlar arasında yer alan nakit akışlarında ve kazançlarda beklenmedik değişimlere hız kazandırabilir (TBB, 1997). Riskin bu kısmı, faizlerde meydana gelen değişimin, tahvil-bono-kredi ve mevduat faizi oranlarına, spot ve futures faiz oranlarına aynı yön ve oranlarda yansımama riskidir (Alkin, 2001: 116).

2.2.3.3. Ölçümü (VAR Yöntemi) ve Yönetimi

Firmaların kendi kurumları içindeki tüm riskleri bir bütün olarak ölçme yolundaki çalışmaları 1970'ler, 1980'lerde başlamıştır. Sonradan bu çalışmalar danışmanlık firmalarına ve kendisi bir model geliştirebilecek durumda olmayan ancak böyle sistemlere ihtiyaç duyan finansal kurum ve şirketlere satılmıştır. Bu sistemlerden en ünlüsü JP Morgan tarafından geliştirilen, VAR (Value at Risk) ölçütünü kullanan RiskMetrics'dir. VAR sistemleri yaygınlaştıkça, ilk geliştirilme amacı olan piyasa riskinin ölçülmesi dışında kredi, likidite, nakit akım (özel firmalar

için) risklerini de içine alacak şekilde geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu yönde çalışmalara örnek olarak JP Morgan'ın kredi riskinin ölçülmesine yönelik olarak geliştirmekte olduğu CreditMetrics verilebilir (Aydın, 2000b: 7). VAR, istatistiki olarak belli bir güven aralığında, belli bir süre için elde tutulan varlıkların (ya da portföyün) belli bir olasılık çerçevesinde beklenen azami değer kaybıdır. VAR hesaplama yöntemlerine ilişkin henüz genel kabul görmüş kesin bir yöntem bulunmamakla birlikte, varyans-kovaryans yöntemi, tarihi benzetme yöntemi ve Monte Carlo simülasyon yöntemi sıklıkla kullanılmaktadır.

Basel Komitesi (2005: 35-41), VAR'ın kurum içi piyasa riskinin ölçümünde uygulanmasında genel ölçütler, kalitatif standartlar, piyasa riski faktörlerine özgü kurallar ve kantitatif standartlar başlığı altında çeşitli ölçütler geliştirmiştir. Genel ölçütler arasında dahili modeli kullanmak isteyen bankadan sorumlu düzenleyici ve denetleyici otoritenin dahili model kullanımına onay vermesi gerektiği belirtilmiş ve bu onayın şartları belirlenmiştir. Buna göre, bankanın risk yönetim sistemlerinin kavramsal olarak sağlam ve etkin olarak uygulanması gerektiği; portföy yönetimi dışında risk kontrolü, iç denetim ve gerekirse arka ofis için yeterli personele sahip olunması, risk ölçüm modelinin makul doğrulukta olması ve stres testi yapılması hususlarına yer verilmiştir. Komite kalitatif standartları aşağıdaki gibi belirlemiştir.

- Banka risk yönetim sistemini kuracak ve uygulayacak bağımsız bir risk kontrol birimine sahip olmalıdır. Üst düzey yönetime günlük raporlar iletecek ve bankanın iş birimlerinden bağımsız olacak bu birim, raporlarında maruz kalınan riskleri ve limitleri değerlendirmelidir.
- Birim risk ölçüm modelinin bulgularıyla kıyaslamak için düzenli olarak sağlama yapmalıdır.
- Risk yönetim birimi dahili modelin doğruluğunu test etmelidir.
- Yönetim kurulu ve üst düzey yönetim risk yönetimi sürecinin aktif olarak içinde olmalıdır.
- Dahili risk ölçüm modeli, bankanın günlük risk ölçüm modeline dahil edilmelidir.

- Risk ölçüm sistemi dahili işlem ve risk limitleriyle paralel olarak kullanılmalıdır.
- Bankanın günlük olarak riskini ölçen risk analizine ilave olarak stres testleri düzenli ve etkin bir biçimde kullanılmalıdır. Stres testi sonuçları üst düzey yönetim tarafından düzenli olarak gözden geçirilmelidir.
- Risk yönetim sistemi, banka faaliyetlerinin risk politikalarına uygunluğunu denetlemelidir. Bankanın risk ölçüm sistemi etkin olarak belgelendirilmelidir.
- Bankanın iç kontrol süreci risk ölçüm sistemine yönelik bağımsız incelemelerde bulunmalıdır. Söz konusu inceleme bir yıldan az olmamak üzere düzenli olarak yapılmalı, hem iş birimlerinin faaliyetlerini hem de bağımsız risk biriminin faaliyetlerini içermeli ve asgaride aşağıdaki hususları irdelemelidir;
 - o Risk yönetim sistemi ve sürecinin yeterli belgelendirme yapması,
 - o Risk kontrol biriminin organizasyonu,
 - o Piyasa riski ölçümlerinin günlük risk yönetimine entegre edilmesi,
 - o Risk fiyatlama modellerinin ve ön ve arka ofisler tarafından kullanılan değerlendirme sistemlerinin onaylanması,
 - o Risk ölçüm modelindeki önemli değişikliklerin onaylanması,
 - o Risk ölçüm modelinin kapsamındaki piyasa riskleri,
 - o Yönetim bilgi sistemleri ile entegrasyon,
 - o Verilerin doğruluğu ve tamlığı,
 - o Dahili modelde kullanılan verilerin süreklilik, zamanlılık ve güvenilirliği ve veri kaynaklarının bağımsızlığı,
 - o Uygunluk ve dalgalanma varsayımlarının doğruluk ve uygunluğu,
 - o Risk dönüşüm hesaplarının ve değerlemenin doğruluğu,
 - o Modelin doğruluğunun sağlama yöntemi ile test edilmesi.

Komitenin belirlediği kantitatif standartlar arasında aşağıdaki hususlara yer verilmiştir; VAR'ın günlük olarak hesaplanması, tek kuyruklu (sadece negatif değerli getirilerin dikkate alınması) %99 güven aralığının kullanılması, elde etme süresinin 10 gün olması, tarihi gözlem döneminin en az 1 yıl olması, veri setlerinin en geç 3 ayda bir veya piyasa fiyatlarında önemli değişiklikler olması halinde derhal yenilenmesi, VAR ölçüm modelinin banka tarafından belirlenmesi, her risk kategorisinde opsiyonlarla ilgili risklerin doğru olarak kapsanması, her bankanın piyasa riski kapsamında günlük bazda tutması gereken sermayesinin VAR rakamına dayalı olarak belirlenmesi, VAR'a göre sermayeyi belirleyen çarpım faktörünün ilave faktör ile yükseltilmesi ve model yaklaşımını tercih eden bankaların faiz ve hisse senetleri ile ilgili spesifik riski de kapsayacak şekilde sermaye yükümlülüğüne tabi olmaları.

2.2.3.4. Türk Bankacılığında Piyasa Riski

Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmeliğin 3 üncü maddesinde piyasa riski, bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmeliğin 3 üncü maddesinde tanımlanan piyasa riski olarak belirlenmiştir.

Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmeliğin 3 üncü maddesinde ise; *genel piyasa riski*, bankanın alım satım hesapları içinde yer alan finansal araçlara ilişkin pozisyonların değerinde faiz oranı riski ve hisse senedi pozisyon riski nedeniyle maruz kalabileceği zarar olasılığı ve *piyasa riski* ise bankanın genel piyasa riski, kur riski, spesifik risk, emtia riski, takas riski nedeniyle maruz kalabileceği zarar olasılığı olarak tanımlanmıştır. Yukarıdaki tanımlarla bağlantılı olarak Yönetmelik'te ayrıca aşağıdaki tanımlara yer verilmiştir. *Hisse senedi pozisyon riski*, bankanın alım satım hesapları içinde yer alan hisse senedi pozisyon durumuna bağlı olarak hisse senedi fiyatlarındaki hareketler nedeniyle maruz kalabileceği zarar olasılığı; *kur riski*, bankaların, tüm döviz varlık ve yükümlülükleri nedeniyle döviz kurlarında meydana gelebilecek değişiklikler

sonucu maruz kalabilecekleri zarar olasılığı; *faiz oranı riski*, faiz oranlarındaki hareketler nedeniyle bankanın alım satım hesapları içinde yer alan finansal araçlara ilişkin pozisyon durumuna bağlı olarak maruz kalabileceği zarar olasılığı; *spesifik risk*, bankanın alım satım hesapları içinde yer alan finansal araçlara ilişkin pozisyonlarda, olağan piyasa hareketleri dışında, bu pozisyonları oluşturan finansal araçları ihraç veya garanti eden ve ödeme yükümlülüğünü üstlenen kuruluşların yönetimlerinden ve mali bünyelerinden kaynaklanabilecek sorunlar nedeniyle meydana gelebilecek zarar olasılığı; *takas riski*, bir menkul kıymet, döviz veya emtianın sözleşmede öngörülen fiyattan belli bir vadede teslimini konu alan ve her iki tarafın yükümlülüklerini vadede yerine getirmesini öngören işlemlerde, takas işleminin vade tarihinde gerçekleşmemesinden ötürü işleme konu menkul kıymet, döviz veya emtianın fiyat değişimleri nedeniyle bankanın maruz kalacağı zarar olasılığı ve *emtia riski* de, bankanın, emtia fiyatlarındaki hareketler nedeniyle, emtiaya ve emtiaya dayalı türev finansal araçlara ilişkin pozisyon durumuna bağlı olarak maruz kalabileceği zarar olasılığı olarak tanımlanmıştır.

Diğer yandan, aynı Yönetmeliğin 6 ncı maddesinde opsiyonlardan kaynaklanan piyasa riski için de sermaye yükümlülüğünün hesabında karşılık ayrılması öngörülmüştür. Bu amaçla da, BDDK tarafından “Opsiyonlardan Kaynaklanan Piyasa Riski İçin Standart Metoda Göre Sermaye Yükümlülüğünün Hesaplanmasına İlişkin Tebliğ” yayımlanmıştır. Diğer yandan, anılan Yönetmeliğin 19 uncu maddesi gereğince piyasa riski, operasyonel ve kredi riskleriyle birlikte konsolide sermaye yeterliliği standart oranı ve hesaplanmasında dikkate alınan üç temel riskten biri olarak belirlenmiştir.

Piyasa riskinin ölçümüne ilişkin olarak da, BDDK, “Risk Ölçüm Modelleri ile Piyasa Riskinin Hesaplanmasına ve Risk Ölçüm Modellerinin Değerlendirilmesine İlişkin Tebliği” yayınlamıştır. Piyasa riski ölçümünün ülkemiz bankacılık sektöründeki uygulamasını değerlendirmek üzere, TBB’nin (2004b: 5, 11) 25 banka üzerinde yaptığı 30.09.2003 tarihli ankete göre; piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risk olarak üç ana başlıkta toplanan risk yönetimi konusundaki ilk çalışmalar bankalarımızda çoğunlukla piyasa riskinin ölçülmesi konusunda

yapılmıştır. Bugün için bankaların çoğu standart yöntem dışında piyasa riskine maruz değeri (VAR-RMD) hesaplamaya yönelik istatistik modelleri de kullanmakta olup, ölçüm sonuçlarını geriye dönük testlerle desteklemektedir. Ayrıca, RMD modeli kullanan bankaların yüzde 68'i riske maruz değer sonuçlarına göre ekonomik sermaye hesaplaması yapmaktadır.

Diğer yandan, sermaye yükümlülüğünün bileşenleri incelendiğinde piyasa riski bünyesinde, faiz oranı riski yükümlülüğünün %73,3 ile en önemli kalem olduğu gözlemlenmektedir. Faiz oranı riskinin % 70,6'si genel piyasa riskinden, % 2,5'u spesifik riskten ve % 0,2'si de opsiyon riskinden oluşmaktadır. Diğer taraftan, hisse senedi pozisyon riski sermaye yükümlülüğünün %2,9'una ve kur riski yükümlülüğü de % 23,8'ine etki etmektedir (BDDK, 2006: 128). TCMB (2006b: 64) ise, bankacılık sektörünün standart metoda göre hesaplanan piyasa riskine maruz tutarının, 2005 yılı sonunda 17 milyar Yeni Türk Lirası iken, 2006 yılı Haziran ayı itibarıyla 19,5 milyar Yeni Türk Lirasına yükseldiğini ve piyasa riskinin en önemli unsurlarından biri olan faiz oranı riskinin önemini 2006 yılı Haziran ayında da artırarak devam ettiğini belirtmektedir.

2.2.4. Likidite Riski

1997 yılındaki Asya krizi, 1998 yılındaki Rus Rublesi ile LTCM'nin çöküşü ve en son 2001 yılındaki ikiz kule saldırıları likidite riskinin muhtemel etkilerini göstermiştir. Etkilerin ulusal sınırları aşması ve dünya finansal piyasalarını doğrudan etkilemesi ise, alınacak tedbirlerin ulus ötesi ölçekte olması zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan, bankacılık ve sigortacılık ile kıyaslandığında, aracı kurumlar sektörü likidite riskine en fazla maruz kalabilecek kesimi teşkil etmekle birlikte, bankacılık sektöründeki ödeme sorunlarının sistemin bütününe yönelik olumsuzlukları daha yoğun olarak içermesi, konuyu bankacılık açısından da önemli hale getirmektedir (IOSCO, 2002: 3).

Bu bölümde, likidite riski çeşitli açılardan incelenmektedir.

2.2.4.1. Likidite Riskinin Tanımı

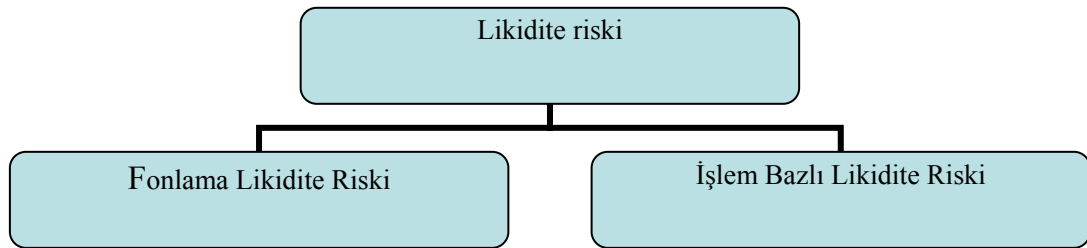
Bankaların faaliyetleri sırasında yükümlülüklerini zamanında ve tam olarak karşılmasını sağlayacak ölçüde likiditeye ihtiyaçları bulunmaktadır.

Genel bir kavram olarak, piyasa likiditesi riski, bazı ürünlerdeki sıkı veya bölümlenmiş piyasa yapısı ve/veya piyasalara giriş engelleri nedeniyle bankanın pozisyonlarını uygun bir fiyatta, yeterli tutarlarda ve hızlı olarak kapatamaması durumunda ortaya çıkan zarar ihtimali riski olarak tanımlanabilir (BDDK, 2006: 119). Likidite riski bilançonun aktifinde beklenenin altında likidite olması halinde ortaya çıkabilmektedir. Piyasa riski ve kredi riski kadar netlikle ölçülemeyen likidite riski, genel olarak kredi riski ve operasyonel risklerle birleşme eğilimindedir. Likidite darlığı firma bazında temerrüt ve iflas gibi sorunların yanı sıra, genel anlamda sistemik sorunlar yaratabilecek unsurları da bünyesinde barındırmaktadır (IOSCO, 2002: 4).

Banka bilançosundaki vade uyumsuzluğu sorunu likidite riskini gündeme getiren başlıca nedendir. Bankacılık faaliyetinin temelinde mevduat ve bankalar arası piyasadan temin edilen fonlar vasıtasıyla kısa vadeli yükümlülüklerden ve dış kaynaklardan oluşan bir pasif kompozisyonu ile, daha uzun vadeli ve likit olmayan bir aktif yapısını finanse etmek zorunda olması; herhangi bir güven bunalımı sırasında bankaları, pasifteki finansman kaynağı olan mevduatların hızla erimesi riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu nedenle bankalar özellikle ekonomik kriz ya da durgunluk dönemlerinde müşterilerinin ve piyasanın kendilerine olan güvenini muhafaza edecek ve artıracak politikaları sürdürmek, bu tür bir kaçış riskini minimize edecek likiditeyi bir güvence olarak muhafaza etmek durumundadır. Bu noktada, bankaların, aracı kurumlar ve sigorta şirketlerinden önemli bir farklarının bulunduğu altının çizilmesi yerinde olacaktır; bankacılık otoriteleri bankaların likidite riski yönetimini kolaylaştıracak kredi mekanizmalarını para politikaları ve sistematik risk yönetimi kapsamında seferber edebilmektedir (The Joint Forum, 2001a: 19).

2.2.4.2. Likidite Riskinin Türleri

Likidite riskinin fonlama likidite riski ve işlem bazlı likidite riski olmak üzere birbiriyle yakından ilişkili iki başlıkta incelenmesi mümkündür.

ŞEKİL 4. Likidite Riski Türleri

Fonlama likidite riski, finansal kurumun borçlarını çevirme, karşı tarafın nakit/kredi/teminat taleplerine yanıt verebilme ve geniş anlamda nakit çekişlerini karşılayabilme kabiliyetindeki riskleri ifade etmektedir. İşlem bazlı likidite riski (ya da genel kullanımıyla likidite riski) ise, finansal kurumun karşı tarafın kendisiyle işlem yapılmasından duyduğu endişe nedeniyle piyasada geçerli olan fiyatlar üzerinden geçici olarak işlem yapamaması riskidir. Bu durumda işlemin ertelenmemesi pozisyonda ciddi zararlara yol açabilmektedir (Crouhy, Galai ve Mark, 2001: 36).

Likidite riskinin türleri ayrıca; refinansman riski, tahsilatlarda gecikme riski ve beklenmeyen çekişler riski olarak da sınıflandırılabilir. Refinansman riski, bankanın yükümlülüklerine kıyasla daha uzun vadeli varlıklar tutmasından kaynaklanmaktadır. Tahsilâtlarda gecikme riski, kullanılan kredilerin anapara ve faiz ödemelerinin beklenen zamanda geri dönmemesinden ve beklenmeyen çekişler riski ise, mevduat çekişlerinin tahmin edilenin ötesinde gerçekleşmesinden ortaya çıkmaktadır. Likidite riskinin önceki tasnifi gibi bu tasnifi de, esas itibarı ile bankacılığın faaliyet şekline dayanmakta olup, likidite riski bankalardaki aktiflerin

ortalama vadesinin pasiflerin ortalama vadesinden daha uzun olmasının yarattığı finansal gerilimden kaynaklanmaktadır.

2.2.4.3. Likidite Riskinin Yönetimi

Likidite riskinin yönetiminde diğer risklerin yönetiminde kullanılan riskin yansıtılması, risk tutarının küçültülmesi ve riskin sınırlandırılması yaklaşımlarının kullanılması mümkündür. Kaval (2000: 315-316), riskin yansıtılmasını; riskin gerçekleşmesi durumunda zararın tazminini sağlayacak başka bir sujeye aktarılması, risk tutarının küçültülmesini; kredilerin toptan veya büyük tutarlarda değil de daha küçük tutarlarda daha fazla müşteriye kullanılması ve riskin sınırlandırılmasını da bankanın yapacağı plasman türlerine üst sınır getirilmesi olarak tanımlamaktadır. Yazar söz konusu önlemlerin aynı zamanda yatırılan paranın geri dönmesini sağlayarak yeni kullanılacak kredi veya plasmanlara finansman olacak fonların toplanmasını sağladığını ve refinansman riskine de önlem olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, banka dışı kurumlarla anlaşmalar ve sigorta yapılması ve şube bazında alınacak tedbirler ile de operasyonel bağlamda likidite riskinin yönetimine yön verilmesi mümkündür.

Likidite riski ile ilgili olarak vurgulanabilecek diğer husus ise, bankanın toplam borçlarının sermayeye oranı olan kaldıraç rasyosunun likidite riskine olumsuz etkiler yapabilecek nitelikler arzettiğidir. Kaldıraç etkisinin, teminatsız ya da eksik teminatlı borçlanmada, kredili işlemlerde veya bilanço dışı işlemlerde ortaya çıkması mümkündür. Bu durumdaki bir banka likidite riskine engel olabilmek için, piyasa fiyatlarındaki hızlı düşmeler karşısında ilave teminatlandırmaya veya kredi portföyünün zararına da olsa tasfiyesine gidebilmektedir.

2.2.4.4. Türk Bankacılığında Likidite Riski

Likidite riskleri ülkemiz bankacılık mevzuatında da önemli bir risk türü olarak düzenleme konusu edilmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere, Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmeliğin 3 üncü maddesinde likidite riski tanımlanırken, Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelikte likidite riskine ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

Buna karşılık BDDK tarafından yayımlanan “Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” ile, likidite riskinin yönetimi ile ilgili ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir. Söz konusu Yönetmelik incelendiğinde bankaların bilanço içi ve dışından likidite riski doğurabilecek bütün alacak ve borçlarının değerlendirme konusu edilmek suretiyle, bankaların likidite yönetiminin belli ilkeler çerçevesinde düzenlendiği görülmektedir. Buna göre, bankaların mevzuatta öngörülen sınırlar çerçevesinde toplam likidite yeterlilik oranı (vade dilimleri itibarıyla Türk parası ve yabancı para cinsinden varlıkların, Türk parası ve yabancı para cinsinden yükümlülöklere oranı) ve yabancı para likidite yeterlilik oranını (vade dilimleri itibarıyla yabancı para cinsinden varlıkların, yabancı para cinsinden yükümlölölöklere oranı) sağlamaları gerekmektedir.

Diğer yandan, TBB (2004b: 6) de, risk yönetimine ilişkin olarak 25 banka üzerinde yaptığı 30.09.2003 tarihli ankete göre; Türk bankacılık sistemine ilişkin bilançonun en dikkat çekici özelliklerinden birinin pasifin kısa vadeli kaynaklardan, aktifin ise uzun vadeli varlıklardan oluştuğunu, bu özelliği itibarıyla aktif-pasif riskinin yönetiminde likiditenin özel önem taşıyan bir yanının bulunduğunu ve ankette yer alan katılımcı bankaların yüzde 72’sinin likidite riskini kendi hesaplama yöntemleriyle ölçtüğünü belirlemiştir.

2.2.5. Bilanço Dışı Riskler

Bilanço dışı işlemler genel olarak ikiye ayrılabilirler: 1) Borç araçları (kredi taahhütleri ve kredi teminat mektupları), 2) Türev ürünler (risk yönetimi ile ilgili olanlar). Bu sınıflandırmaya kimi çalışmalarda üçüncü bir grup olarak, işlem gerçekleştiğinde üzerinde işlem yapılan kalemlerin bilanço dışına kaydırıldığı, aktif yada pasif menkul kıymetleştirmeleri de eklenmektedir (Aydın, 2000a: 66).

Enron ve WorldCom olayları başta olmak üzere, son yıllarda ABD ve Avrupa’da görülen şirket iflaslarında bilanço dışı risklerin ön plana çıkması, söz konusu risklerin önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Bankacılık mevzuatında da bilanço dışı işlemlerden kaynaklanan risklerin ölçülmesine önem verilmiştir. Bu kapsamda, Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’in 12 nci maddesinde, bilanço dışı hesapların, bankanın aktif ve pasifini birinci derecede ilgilendirmeyen, müşterilere sağlanan gayri nakdi kredilerin ve ileride borç veya alacak doğuracak hak ve yükümlülüklerin, fer’i zilyetlik altındaki değerleri ve muhasebe disiplini altında takip edilmek istenen bilgileri izlemek amacıyla kullanılan bilanço dışı hesapları ifade ettiği belirtilmiş ve bilanço dışı hesapların bakiyelerinin, gerçek aktif ve pasif değer niteliği taşımadığı ve bu gruptaki hesapların bilanço ve gelir tablosu hesapları ile karşılaştırılamayacağı ifade edilmiştir. Diğer yandan, bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmeliğin 19 uncu maddesinde konsolide sermaye yeterliliği standart oranının hesabında bilanço dışı hesaplardan kaynaklanan kredi risklerinin dikkate alınması hükme bağlanmıştır.

Bilanço dışı riskler, ülkemiz bankacılığı açısından da önemli risk türleri arasında kabul edilmektedir. Eylül 2006 itibarıyla türev işlemler dışında bilanço dışı yükümlülüklerin tutarı 154,1 milyar YTL’ye ulaşmış ve bu tutarın % 85,3’ünü teminat mektupları ve taahhütlerden oluşmuştur (BDDK, 2006: 57). Diğer yandan, likit varlıklar içinde, 1 aya kadar olan vadede, 1-3 ay arası vadede ve 3-6 ay arası vadede türev işlemlerin payı sırasıyla % 17,2; % 19,2 ve %11 olarak gerçekleşirken,

söz konusu vadede türev işlemlerin yükümlülüklerdeki payı ise % 7,1; % 12,1 ve % 16,9 olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan, varlık açısından türevlerin % 46,9'u 1 aya kadar vadede iken, yükümlülükler açısından da türevlerin %46,7'si 1 aya kadar vadelidir (BDDK, 2006: 123).

Bankaların gayri nakdi kredi ve yükümlülüklerinden oluşan bilanço dışı yükümlülüklerinin toplam bilanço büyüklüğüne oranı, 2005 yılı sonu itibariyle yüzde 16,3 iken, 2006 yılı Eylül ayında yüzde 16,6'ya yükselmiştir. 2005 yılı sonu itibariyle gayrinakdi kredilerin yüzde 64,4'ü yabancı para iken, 2006 yılı Eylül ayında bu payın özellikle Mayıs ve Haziran aylarında döviz kurlarında yaşanan artışın da etkisiyle yüzde 65,8'e yükseldiği görülmektedir. Gayrinakdi kredilerin, nakdi kredilere oranı 2005 yılı sonunda yüzde 41,2 iken, bu oran 2006 yılının ilk dokuz ayı sonunda yüzde 38,4'e düşmüştür. 2006 yılı Eylül ayı itibariyle gayrinakdi kredilerin 70,5'i teminat mektuplarından oluşmaktadır (TCMB, 2006b: 62).

2.2.6. Teknoloji Riski

Bankacılıkta ileri teknoloji kullanılması maliyetlerin azaltılmasına ve karın artmasına zemin hazırlamaktadır. İleri teknolojinin bankacılıkta kullanımı iş hacmi genişleyen bankacılığın ortalama maliyetlerini azaltmaktadır. Teknoloji riski ise teknolojik yatırımların beklenen tasarrufları sağlayamaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Yeni teknolojilerin içselleştirilememesi veya ihtiyaçlara uygun teknolojik alt yapının kurulamaması da teknoloji riskine neden olabilmektedir. Günümüz bankacılığında teknolojinin tasarruf sağlayıcı ve kar artırıcı bir unsur olarak kullanılmasının rekabetin önemli bir unsuru olduğu dikkate alındığında, söz konusu riskin yönetiminin önemi de ortaya çıkmaktadır. Teknoloji riski ile ilgili olarak Bank of New York vak'ası dikkat çekicidir. Buna göre, 1985 yılında Bank of New York'un bilgisayarında meydana gelen sorun nedeniyle Banka'nın 22,6 milyar dolar açık pozisyonda kalması sonucunda, piyasadaki hiçbir banka söz konusu açığı finanse edecek likiditeyi sağlayamamış, New York Fed ise "olayda sistematik risk

tehlikesi görmemesi nedeniyle” kaliteli teminat karşılığında acil kredi sağlamıştır (Rochet, 2003: 146).

Diğer yandan, BDDK tarafından 1 Kasım 2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmeliğin 11inci maddesinde, banka içinde tesis edilecek bilgi sistemlerinin yapısının bankanın ölçeği, faaliyetlerinin ve sunulan ürünlerin niteliği ve karmaşıklığı ile uyumlu olmasının zorunlu olduğunu ve söz konusu sistemlerin asgari olarak;

- a) Bankayla ilgili tüm bilgilerin elektronik ortamda güvenli bir şekilde saklanılmasına ve kullanılmasına,
- b) Risk ölçüm yöntem veya modelleri kullanılarak risklerin ölçülebilmesine ve zamanında ve etkin bir şekilde raporlanabilmesine,
- c) Sunulan ürünler, faaliyet türleri, coğrafya veya risk doğuran gruplar bazında veri toplulaştırması yapılabilmesine,
- ç) Yıllık bütçe ve hedeflerden sapmaların tespit edilebilmesine,
- d)Önceden belirlenen risk limitlerine yaklaşılması halinde uyarıcı bilgiler üretilebilmesine,
- e) Belirlenen azami risk düzeylerine ilişkin aşımaların ve istisnaların zamanında raporlanabilmesine,
- f) Risk alma düzeyine göre sunulan hizmetlere ve faaliyetlere ilişkin sermaye yükümlülüğünün tahsisine,
- g) Stres testi ve senaryo analizi yapılabilmesine,

imkan verecek bir yapıda tesis edilmesi gerektiğini hükme bağlanmıştır.

BDDK tarafından, 16 Mayıs 2006 tarih ve 26170 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bankalarda Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Gerçekleştirilecek Bilgi Sistemleri Denetimi Hakkında Yönetmelik” ile, bankaların bilgi sistemleri ile finansal veri üretimine ilişkin süreç ve sistemlerinin (destek hizmeti veren kuruluşların faaliyetleri de dahil olmak üzere), yetkilendirilmiş bağımsız denetim kuruluşları tarafından denetlenmesiyle ilgili usul ve esasları düzenlenmiştir. Bu

bağlamda teknoloji riskinin yönetilmesi sürecinde bağımsız denetime rol verilerek, bankaların bilgi sistemleri ve finansal veri üretim süreçlerinin riskleri takip altına alınmıştır.

2.2.7. Döviz Kuru Riski

1970’li yılların başında sabit kurlar sisteminin terk edilmesi, kambiyo riski ya da yabancı para riskinin önem kazanmasına neden olmuştur. Diğer yandan mali piyasalarda globalleşme ve yabancı paralı işlemlerin bankaların bilançosundaki görece payının artması kambiyo riskini önemli hale getirmiştir. Yabancı paraların her birinin değer kazanım/yatırım oranlarının zaman içinde farklılık arz etmesinin yanı sıra değişkenliğinin artması kambiyo riskinin önemli kaynaklarından birisidir. Bankalar bu risk kaynağından kar edebileceği gibi önemli zararlarla da karşılaşabilirler. Bu açıdan bankalar yabancı paralı yükümlülükleri ile yabancı paralı varlıklarının yönetimine özel bir önem vermek zorundadırlar. Bu yönetimin yalnızca yabancı paralı varlıklar ile yükümler toplamı üzerinden değil, bunların yabancı para türüne göre alt dağılımı da dikkate alarak yapılması gerekir. Bu açıdan bakıldığında, bir para cinsi itibarı ile bankanın net pozisyon riskinin belirlenmesi önemli bir göstergedir. Bir bankanın bir yabancı para cinsinden net pozisyonu açık pozisyonda (short position) ise, o bankanın belirli bir para cinsinden yabancı paralı yükümlülükleri varlıklarını aşmaktadır. Bu durumda söz konusu yabancı para değer kazanırsa banka açık pozisyonu nedeniyle bir zararla karşılaşır, ya da söz konusu yabancı para değer yitirirse banka açık pozisyonundan kazanç sağlar. Bir bankanın bir yabancı para cinsinden net pozisyonu kapalı pozisyonda (long position) ise o bankanın belirli bir para cinsinden yabancı paralı yükümlülükleri varlıklarının altındadır. Bu durumda ise açık yabancı paranın değer yitirmesi halinde banka zarara uğrarken, değer kazanması halinde kar sağlar (Karacan, 1996: 24).

Bankacılık krizi ve döviz kurundaki dikkat çekici değişimleri tetikleyen unsurlardan olan ödemeler dengesi sorunları karşılıklı ilgi içinde olabilmektedir.

Kaminsky ve Reinhart (1999: 6-7), 1970-1995 döneminde Asya, Avrupa, Latin Amerika ve Orta Doğu'yu kapsayan 20 ülkede 25 bankacılık krizini ve 75 ödemeler dengesi krizini incelemiş ve örneklemelerindeki bankacılık krizlerinin %56'sının üç yıl içinde ödemeler dengesi krizince takip edildiğini bulmuştur. Bu çerçevede, özellikle bilançosunda önemli ölçüde döviz cinsinden aktif ve pasife sahip bankaların döviz kuru riskini takip etmeleri, sadece kendi bankaları açısından değil bankacılık sistemi açısından da büyük öneme sahiptir.

Finansal kurumun varlıklarının ve gelirlerinin bir veya bir grup para türünden, yükümlülük ve giderlerinin ise diğer bir veya bir grup para türünden olması halinde döviz kuru riski ortaya çıkabilmektedir. Bu duruma ise iki farklı sepetteki para türlerinin farklı yönlerdeki artma ve azalma eğilimleri ve hareketleri sebebiyet vermektedir. Diğer risk türlerinin yönetim tekniklerinde olduğu gibi, döviz kuru riskinin yönetiminde iki davranış kalıbı vardır; riskten kaçınma veya korunma. Kaçınma hali aktif ve gelirler ile, pasif ve giderlerin aynı parasal birim üzerinden tesis edilmesi prensibine dayanır. Kaçınmanın mümkün olmaması durumunda müracaat edilecek politika ise swap, forward ve diğer bilanço dışı işlemlerin kullanımı ile döviz kuru riskinden azami ölçüde korunulmasıdır.

Türkiye'de Batı ülkelerindeki gibi, banka dışı mali araçların gelişmiş olmaması ve sermaye piyasasının henüz gelişme aşamasında olması nedeniyle, bankalar; mali sistemin temelini oluşturmakta, ekonominin işleyişi, halkın tasarruflarının toplanması ve kullanım alanlarına dağıtılması açısından önemli rol oynamaktadırlar. Türkiye'de mali kaynakların çok büyük bir bölümü bankalar tarafından toplanmakta ve kullanılmaktadır. Yurt dışı kaynakların da önemli bir kısmı bankalar aracılığı ile sağlanmaktadır (Yıldırım, 2004: 12). Bu nedenle, bankacılık sektöründeki açık pozisyonun artması döviz kurunda yaşanabilecek ani bir sıçramada bankaların bilanço kalitesini bozmak suretiyle sektörü hızla kriz koşullarına sürükleyebilecektir.

Bankacılık sisteminin uluslar arası işlemlere olan açıklığı ve sisteme yönelik fon giriş ve çıkışlarının sıklığı ve büyüklüğü arttıkça döviz kuru riski yönetiminin

önemi de artmaktadır. Ülkemizin gerek kamusal iç ve dış açıklarının, gerekse şirketler kesiminin fon ihtiyaçlarının finanse edilmesinde bankaların kullanıldığı ve bankacılık kesiminin de yoğun olarak dış kaynaklı finansmana müracaat ettiği dikkate alındığında, ülkemizdeki bankacılık faaliyetleri açısından döviz kuru riskinin önemli bir risk türü olarak değerlendirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan, daha önce de değinildiği üzere bankacılık mevzuatımızda döviz kuru riski genel piyasa riski kapsamında değerlendirilmiştir.

2.2.8. Yasal Risk

Yasal risk, bir bankanın değerinin yasal çevredeki değişikliklere olan duyarlılığını ifade etmektedir. Daha özgül bir ifade ile, yasal risk, bankanın karşı taraf ile yaptığı sözleşmenin tamamının veya bir kısmının uygulanamaz olmasından kaynaklanan riskleri ifade etmektedir.

Yasal risk kategorik olarak operasyonel riskin bünyesinde de tanımlanabilmektedir. Bir kurumun çalışanları ve acenteleri ile yaptığı sözleşmelerden yasal risk doğabilmektedir. Hile, düzenlemelere aykırılıklar ve benzeri hukuka aykırı davranışlar ile sözleşmede yer alan ifadelerin her iki tarafça farklı yorumlanması da yasal riske neden olabilmektedir. (Babbel ve Santomero, 1996: 13), Bu çerçevede, özellikle düzenlemelerin hızla değiştiği ve karmaşık olduğu, çok taraflı ilişkilerin hızla şekillenebildiği finansal piyasalarda yasal riskin takip edilmesi büyük önem taşımaktadır. Karacan (1996: 28), yasal düzenleme riskinin temelinde yatan önemli sorunlardan birinin düzenlemelerin sık olarak değiştirilmesi olduğunu vurgulamaktadır. Diğer yandan, düzenleme sistematığındaki sık değişikliklerin yanı sıra, düzenlemelerin piyasa gerçekleri ile bağdaşmaması da yasal riskler doğurabilmektedir. Nitekim 1970’li yıllarda uygulanan negatif faiz döneminin yarattığı mali baskının bir sonucu olarak tasarrufların bankerlere ve altına yönelmesi, bankacılık sisteminin beklenenin altında büyümesine neden olmuştur.

Diğer yandan, yürürlükten kaldırılan Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmeliğin 30 uncu maddesinde de mevzuata ilişkin yetersiz bilgi riski olarak tanımlanan yasal riskin, banka içindeki ve dışındaki, banka ile ilişkili tüm kişi ve kuruluşlarla ilişkilerde, yapılacak sözleşmelerde mevzuatın tam olarak dikkate alınması, gerekli dokümantasyonla desteklenmesi suretiyle dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Yürürlükten kaldırılan söz konusu Yönetmelikte, düzenlemelere uyulmama riski ise faaliyetlerin mevzuata uygunluğunun kontrolüne ilişkin mekanizmanın yeterli bir şekilde işletilmemesi olarak belirlenmiştir. Mevcut bankacılık mevzuatında yasal risk için özel bir düzenleme yapılmamış bulunmakla birlikte, söz konusu riskin operasyonel riskin geniş tanımı içinde yer aldığını düşünmemiz yanlış olmayacaktır.

2.2.9. Suistimal Riski

Bankaların mali durumlarının bozulmasında ve hatta iflas etmelerinde banka çalışanlarının suistimalleri önemli bir neden olarak ortaya çıkmaktadır. İngiltere Hazine Müsteşarlığı tarafından hazırlanan bir raporda (HM Treasury, 2003:1-2), suistimalin açık bir tanımının olmadığı ancak hırsızlık, yanlış muhasebeleştirme, rüşvet, hile ve sahtecilik gibi suçların suistimal kapsamında değerlendirilebileceği ancak kasti yapılması nedeniyle suistimalin önceden belirlenmesi ve caydırılmasının zor olduğu ifade edilmektedir.

Suistimal riski diğer finansal kurumlarda olduğu gibi bankacılık açısından da büyük öneme sahiptir. Genellikle operasyonel risk kapsamında değerlendirilen suistimal riski, Basel Komitesi (2004: 30) tarafından banka kaynaklarının yöneticiler tarafından kendi menfaatlerine kullanılması veya kayıpla sonuçlanan alım satım işlemleri sonucunda, işlemi yönetenlerin kazançlı çıkması olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan, Basel Komitesi (2004: 53), suistimallerin etkili olduğu banka iflaslarına 1991 yılında batan The Bank of Credit and Commerce International (BCCI) ve 1995 yılında batan Barings bankalarını örnek olarak göstermektedir. Söz

konusu banka iflasları arasında BCCI'nin iflası kredi kayıplarının iptal edilmesine ve yanıltıcı finansal tablolar düzenlenmesine dayanırken, Barings'in iflası operasyonel riskin bir formu olarak kabul edilebilecek şekilde bir kişinin suistimallerine dayanmaktadır.

Suistimal riskinin yönetilmesi ile ilgili olarak aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir; organizasyonun suistimale dönük kırılganlıklarının değerlendirilmesi, suistimalin en fazla ortaya çıkabileceği alanların belirlenmesi, suistimal ile mücadelede yetki ve sorumlulukların belirlenmesi, suistimal riskinin ölçeğinin belirlenmesi, suistimal riskine karşı alınacak tedbirlerin belirlenmesi ve suistimal riskine karşı izlenen stratejinin etkinliğinin değerlendirilmesi (HM Treasury, 2003:4).

2.2.10. Diğer Riskler

Yukarıda yer alan nisbeten daha önemli bulunabilecek münferit banka bazlı risklerin dışında, bankaların karşı karşıya kalabileceği diğer bazı riskleri en azından kavramsal olarak aşağıdaki gibi belirlemek mümkündür;

a) *Ayrık Risk*; 1929 ve 1987 krizlerinde olduğu gibi finansal piyasalarda ortaya çıkabilecek ani ve beklenmeyen risklerdir (Saunders, 1997: 84).

b) *Acenta Riski*; Asimetrik bilgi sorunun bir uzantısı olarak, bankalardaki profesyonellerin ve ortakların bankanın ve diğer menfaat sahiplerinin genel çıkarına değil kendi çıkarına hareket etmesi ile oluşan risklerdir.

c) *Takas Riski*; Borsada veya tezgah üstü piyasalarda gerçekleştirilen işlemlerde, karşı tarafın borcunu tam ve zamanında ifa etmemesi takas riskinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yerli paraya dayalı işlemlerde olduğu gibi, dövize dayalı işlemlerde de yabancı döviz takas riski bahis konusu olabilmektedir.

Nitekim BIS (1996: 9), çeşitli dönemlerde ortaya çıkan Herstatt, DBLG, BCCI ve Barings gibi krizler nedeniyle söz konusu riskin önemini vurgulamıştır.

d) *Ticari Ün Riski*; Firma veya firmanın çalışanlarının diğer kişiler üzerinde bıraktığı olumsuz izlenimlerden kaynaklanan risklerdir (Goldman Sachs ve SBC, 1998: 37). Diğer yandan, faaliyetlerdeki olumsuzluklar veya düzenlemelere uygun davranılmaması sonucunda bankanın itibarının zedelenmesine bağlı olarak firma değerinde ortaya çıkan kayıplar da ticari ün riski veya itibar riski olarak adlandırılmaktadır.

e) *İflas Riski*; Diğer risklerin yol açabileceği ve işletmenin faaliyetlerinin sona ermesine neden olabilecek risktir.

f) *Sistemik Risk*; Sistemik (sistemik) risk firma, piyasa bölümü veya takas sisteminde meydana gelebilecek bozulmanın finansal piyasalarda bir kurumdan diğerine yayılmak suretiyle domino etkisi yaratacak bir senaryoya dönüşmesi veya yatırımcılar arasındaki güven krizinin piyasada likidite kısıtı yaratmasıdır (IOSCO, 1998: 7).

g) *Ülke Riski*; Yabancı bir ülkedeki yatırımların riskinin değerlendirilmesinde dikkate alınan ilgili ülkenin içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik şartlardan kaynaklanan risklerdir.

h) *Transfer Riski*; Ülke parasının yurt dışına çıkarılmasına merkez bankasının kısıtlamaları veya ulusal borç ödemeleri nedeniyle izin verilmemesinden kaynaklanmaktadır.

ı) *Stratejik Risk*; Yanlış kararlar ile yetersiz ve yanlış uygulamalardan kaynaklanan risklerdir.

BÖLÜM III

BANKA RİSKLERİNİN DİSİPLİNE EDİLMESİ

Bankaların ekonomide ifa ettikleri role paralel olarak, bankacılık faaliyetlerinden kaynaklanan risklerin kontrol altında tutulması veya disipline edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bankaların faaliyetlerinden kaynaklanan risklerin karlılığı gözetecek optimal bir seviyede tutulması ve maruz kalınan risklere yönelik yeterli rezerv ve sermayeye sahip olunması; bankacılık sisteminin istikrarının sağlanlaştırılmasına, sistemden kaynaklanabilecek muhtemel sosyal ve ekonomik maliyetlerin azaltılmasına ve dolayısıyla yatırımcıların sisteme yönelik güven ve beklentilerinin kararlı bir biçimde sürdürülmesine zemin hazırlayacaktır.

Bu bölümde risk yönetiminin gerekliliği, etkin risk yönetiminin faydalanıcılarının risk yönetiminden beklentilerinin ortaya konulması yoluyla değerlendirilmekte, ardından da banka risklerinin disipline edilmesine yönelik temel yaklaşımlar arasında yer alan resmi disiplin ve piyasa disiplini incelenmektedir. Ayrıca, öz disiplin süreçlerinin disipline edici süreçler içindeki önemli rolünün açıkça ortaya konulması amacıyla söz konusu süreçlerin unsurları inceleme konusu edilmektedir.

3.1. Banka Risklerinin Disipline Edilmesinin Menfaat Sahipleri

Bankanın risklerinin disipline edilmesinin yararlanıcıları, bankanın ortakları ve yöneticileri, düzenleyici ve denetleyici otoriteler ile mudiler, bankaya kredi veren yerli ve yabancı kuruluşlar, bankanın menkul kıymetlerini alan bireysel ve kurumsal yatırımcılar, bankanın doğrudan veya dolaylı olarak sermayesine ve yönetimine iştirak ettiği şirketler, vergi idaresi, bağımsız denetim şirketi, analistler, derecelendirme şirketi, danışmanlık şirketi vb. den oluşan üçüncü kişilerdir.

Aşağıda da değerlendirildiği üzere, söz konusu kategorilerde yer alan grupların banka nezdinde tesis edilecek etkin risk yönetimine yönelik beklentileri ve menfaatleri, risk yönetiminin gerekliliğini ve öz disiplin sürecindeki önemini tarif eder niteliktedir.

3.1.1. Bankanın Ortakları ve Yöneticiler

Banka ortaklarının ve yöneticilerin bakış açısı ile etkin risk yönetim ve kontrol sistemlerinin tesisi, bankanın maruz kalacağı içsel ve dışsal risklerin etkilerini asgariye indirmek suretiyle, karlılığa ve bankanın piyasa değerine olumlu katkılar yapacaktır. Bu durumda küçük ve büyük ortaklar ile profesyonel yöneticiler, bankanın yüksek bir karlılığa sahip olmasından menfaat sağlayacak ilk kesimi oluşturmaktadır. Aslında bu durum, modern şirketin ortak ve profesyonellerin ittifakı ile faaliyet gösteren bir yapı olması ile de ilgilidir. Söz konusu grup, sahip olduğu temettü hakları ve hisse senedi opsiyonları nedeniyle karlılığı kendi lehlerine gelir akışına dönüştürme olanağına sahiptirler. Resme diğer tarafından bakmak gerekirse, ortak ve yöneticilere risk yönetiminin önemini en iyi anlatacak olay iflaslardır. Rosen (2003: 1165), iflasından önce Enron'un sofistike risk yönetim sistemlerine sahip olduğu düşüncesi ile alkışlandığının, ancak iflasın ardından da zayıf risk yönetim süreçlerine sahip olmakla suçlandığının altını çizmekte ve risk yönetim süreçlerinde yaşanan hataların Enron'un kötü anlaşmalar yapmasının nedeni olduğunu ifade

etmektedir. Şurası açıktır ki, Enron'un iflasıyla sadece yatırımcılar ve çalışanlar değil dürüst yöneticiler ve ortaklar da büyük zarar görmüştür.

İşletmelerin finansal risk yönetimini kullanmalarının başlıca gerekçesi, iflas riskine ve finansal sıkıntılara karşı korunmaktır. Diğer bir görüşe göre, işletme yöneticilerinin etkin risk yönetim süreçlerini geliştirmelerinin altında, kendi kişisel çıkarları gereği işletmenin gelirlerindeki dalgalanmanın önlenmesi bulunmaktadır. Korunma saikine ilişkin diğer bir görüşe göre ise; işletmenin etkin risk yönetim sistemlerine sahip olmasının altında sermaye maliyetinin düşürülmesi ve finansal büyümenin desteklenmesi de bulunmaktadır (Crouhy, Galai ve Mark, 2001: 619-620).

Diğer yandan, Carey and Stulz (2005: 9), risk yönetiminin finansal kurumlar açısından çok önemli olmasını; diğer sektörlerde yer alan firmaların aksine, finansal kurumların hisse senedi sahiplerine zenginlik yaratma yükümlülüklerinin bulunduğu düşüncesine dayandığını belirtmektedir. Buna göre; önemli bir marka değerine sahip finansal kurumların çok riskli olarak görülmesi halinde, firmanın risk seviyesi tarafından belirlenen marka değeri düşebilmektedir. Bu nedenle, optimal risk seviyesinin korunmasının altında; hem piyasa ve marka değerinin korunması, hem de hisse senedi değerinin azamileştirilmesi bulunmaktadır.

Dolayısıyla, bankanın etkin risk yönetimini tesis ve sürdürmesindeki yönlendiricisi; risk yönetiminin sağlayacağı daha güvenli bilançonun iflas riskini ve sermaye maliyetlerini düşürerek, bankanın piyasa değeri ile ihraç ettiği sermaye piyasası araçlarının değerinin azamileştirmesidir. Bu nedenle, gerek ortak, gerekse yöneticiler etkin bir öz disiplin mekanizmasının kurulmasından birinci derecede menfaat sahibidirler.

3.1.2. Düzenleyici ve Denetleyici Otoriteler

Kamusal müdahalenin bankacılık faaliyetleri üzerindeki belirleyici rolünün altında bankacılık faaliyetlerinin kamu malı nitelikleri arzemesi yatmaktadır. Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere, finansal krizler ve bankacılık krizlerinin olumsuz sonuçları söz konusu önemi net olarak ortaya koymaktadır.

Finansal sistemi düzenleyen ve denetleyen otoriteler finansal araçların yönetim süreçlerinde ve bunun doğal bir uzantısı olarak bankaların bireysel ve sektörel risk yönetim süreçlerinde doğrudan etki sahibidir. Finansal sistemin ve özellikle kredi mekanizmasının etkin çalışmasının ülkedeki genel ekonomik faaliyetler ve makroekonomik değişkenler üzerinde yaptığı pozitif katkılar dikkate alındığında; sistemin bir bütün olarak istikrar ve güven içerisinde çalışmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ve finansal sistem içinde bankacılık sisteminin etkinliğinin baskın olduğu ekonomilerde, sistematik risklerin engellenmesi ve yatırımcının güveninin sürdürülmesine yönelik kaygılara verilen başlıca yanıt daha fazla düzenleme, denetim ve yaptırım olmaktadır. Düzenleme ve denetimin başlıca amacının ise banka düzeyindeki risklerin belirlenmesi ve yönetilmesi olduğu dikkate alındığında, sağlıklı finansal araçlar eliyle sağlıklı bir finansal sistem yaratma ve sürdürme amacındaki kamusal ya da resmi disiplin süreci bireysel ve sektörel risk yönetim süreçlerine etkin bir biçimde müdahil olmaktadır. Bu sürecin iki doğal çıktısının olması beklenmektedir. İlk çıktı, sistematik riskin gerçekleşmesi ihtimalinin veya gerçekleşmesi halinde olası etkilerinin asgariye indirilmesidir. Bu noktada, resmi disiplinin hedefleri doğrultusunda, sistemdeki bankaların kendi ihtiyaçlarına göre tasarladıkları risk yönetim sürecine düzenleme, denetim ve yaptırım araçları ile çeşitli müdahalelerde bulunulmak suretiyle; banka ölçeğindeki (bireysel) risk yönetim süreçleri yeniden tanımlanmakta ve banka bünyesindeki risklerin daha etkin yönetilmesine zemin hazırlanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak, ikinci çıktı ise, sistematik riskin etkilerinin asgariye indirilmesinin yaratacağı daha sağlıklı finansal aracılık yapısının ve daha etkin finansal sistemin yarattığı mikro ve makro seviyedeki pozitif dışsallıklar çerçevesinde sistemin bütününe yönelik yerli ve yabancı yatırımcı güveninin ve korunmasının artmasıdır.

Bu çerçevede, düzenleyici ve denetleyici otoriteler sağlıklı bir risk yönetiminin en büyük menfaat sahipleri arasında yer almakta olup, görevleri gereği bu sistemi müdahaleler yoluyla etkileyerek geliştirmeyi ve riskleri asgariye indirmeyi amaçlamaktadırlar.

3.1.3. Diğer Menfaat Sahipleri

Bankanın finansal olarak sağlıklı olması sadece hissedarları, yöneticileri, düzenleyici ve denetleyici otoriteleri değil, bu gruplar dışında kalan ve doğrudan veya dolaylı olarak bu süreçte menfaati bulunan üçüncü kişiler açısından da önem taşımaktadır. Söz konusu üçüncü kişiler; mudiler, bankanın doğrudan veya dolaylı olarak sermayesine ve yönetimine iştirak ettiği şirketler, vergi idaresi, bağımsız denetim şirketi, analistler, derecelendirme şirketi, danışmanlık şirketi vb. kategorilerden oluşmaktadır.

Genel olarak üçüncü kişiler arasında anılmakla birlikte bu grup içinde yer alan mudilerin algılamaları, beklentileri ve davranışları gerek bankacılık gerekse ülke ekonomisi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede, mudilerin yarattığı fonların bankacılık sisteminin en önemli finansman aracı olduğu dikkate alınarak, finansal sisteme yönelik fon akışının daha güvenli bir sistemde cereyan edebilmesi için mevduat garanti sistemleri geliştirilmiştir. Ancak, dünyadaki genel uygulamaya paralel olarak ülkemizdeki uygulamasında da, mevduat sigorta sisteminin uygulandığı bankacılık ürünlerinin sınırlılığı ve bankanın iflası halinde geri dönüş tutarlarının genel itibarı ile oldukça düşük olabileceği dikkate alındığında; bankadaki mevduat sahiplerinin bankanın iflas etmesi karşısında mevduatlarının geri dönüşü sürecinde sıkıntılar yaşaması kuvvetle muhtemeldir. Bu açıdan bakıldığında, mudilerin bankanın risklerini yakından izlemesi gerekmektedir. Bankanın risk yönetim süreçlerindeki gelişmeler herkesten çok küçük tasarruf sahibini ilgilendirmektedir. Dolayısıyla, bankaların risk yönetim süreçlerini yönlendiren başlıca gruplardan olması beklenen mudilerin beklentilerine paralel olarak,

bankaların risk yönetim süreçlerinde mudilerin risk algılamasının yakından izlenmesi, söz konusu süreçlerin beklentilere cevap veren etkinlikte tasarlanması ve optimal risk seviyesinin sürdürülmesi gerekmektedir. Ayrıca, bankanın sözleşme ilişkisi içinde olduğu bağımsız denetim şirketi, derecelendirme şirketi, hukuk büroları ile sözleşme ilişkisi olmadığı analistler ve danışmanlar da bankanın etkin risk yönetiminden fayda temin etmektedir. ABD’de 2000 yılı sonrasında yaşanan şirket skandallarında, batan şirketlerin kötü yönetimleri yanında, söz konusu şirketlerle ticari, hukuki ve mesleki bağı olan 3. kişiler de önemli suçlamalarla karşılaşmıştır. Örneğin Enron’un batışı, sadece Enron’dan yüksek komisyonlar alan hukuk firmalarının, yatırım bankalarının, danışmaların, analistlerin ve derecelendirme şirketlerinin suçlanmasına neden olmamış, aynı zamanda büyük bir bağımsız denetim şirketi olan Arthur Andersen’in de kapanmasına neden olmuştur.

Diğer yandan, mudilerin yanı sıra yerli ve yabancı kurumsal yatırımcı veya bono sahibi gibi bankanın diğer kreditorleri de banka bünyesinde tesis edilecek etkin risk yönetim sürecinden dışsal faydalar temin edecek üçüncü kişiler arasında yer almaktadır. Bahse konu kreditorler açısından değerlendirildiğinde, bankanın kredi değerliliğini artıran her ilave gelişme geri ödememe riskini asgariye indirmekte ve bankaya ve bankacılık sistemine yönelik güveni artırmaktadır.

Dolayısıyla, güven veren ve bireysel ve sistematik riski asgariye indiren banka ölçeğindeki etkin risk yönetim süreçleri gerek banka, gerek finansal sistem ölçeğinde pozitif dışsallıklar doğurmakta ve bu pozitif dışsallıklar bankanın finansal olarak sağlıklı olmasından faydalanacak üçüncü kişilerin güveninin muhafaza edilmesinde ve geliştirilmesinde hayati rol oynamaktadır.

3.2. Banka Risklerinin Disipline Edilmesinde Temel Yaklaşımlar

Yukarıda da bahsedildiği üzere, banka faaliyetlerinden kaynaklanan risklerin disipline edilmesi bankanın ortakları, yöneticileri, düzenleyici ve denetleyici otoriteler ve diğer menfaat sahipleri açısından önem taşımaktadır. Risklerin disipline edilmesinde menfaati bulunan söz konusu gruplar, bu süreçte rol da üstlenmektedir. Buna göre, bankanın ortakları ve yöneticileri açısından öz disiplin, düzenleyici ve denetleyici otoriteler açısından resmi disiplin ve diğer menfaat sahipleri açısından piyasa disiplini söz konusu menfaatler çerçevesinde kullanılacak temel araçları temsil etmektedir.

Esas itibarı ile risk yönetimi yukarıda bahsedilen disipline edici etkenlerin tamamını kapsayan bütünsel bir süreçtir. Ancak, etkin bir risk yönetimi için genellikle birden fazla disipline edici etkenin eşgüdüm içinde faaliyet göstermesi gereklidir. Bu yaklaşım Basel II uzlaşısının da en kritik noktasını teşkil etmektedir. Nitekim, söz konusu uzlaşının üç kurucu ögesi bulunmaktadır; finansal kurumların risklerine orantılı sermayeyi belirlemelesi, düzenleyici ve denetleyici otoritelerin söz konusu sermayenin amac uygun olarak belirlenip belirlenmediğini tespit etmesi ve son olarak da bankaların riskleri ile ilgili yeterli açıklamada bulunması. Söz konusu süreçlerin ilki öz disiplin, ikincisi resmi disiplin ve üçüncüsü de piyasa disiplini kavramlarıyla ilişkilidir.

Söz konusu yaklaşımın önemi bireysel banka iflasları bağlamında Tezimizin 4. bölümünde ortaya konmaktadır. Öte yandan, disipline edici etkenlerin karşılıklı etkileşim ve krizlerin ortaya çıkmasındaki rolünün irdelenmesi de mümkündür. Örneğin, Çokaklı'nın (2002: 24-25), Japon mali krizine ilişkin olarak ele aldığı sorunları disipline edici süreçler açısından inceleyen Tablo 9'dan da anlaşılacağı üzere, bankacılık risklerinin etkin biçimde yönetimi disipline edici etkenlerin uyum içinde çalışmasına bağlıdır.

TABLO 9. Japon Mali Krizi Nedenlerinin Disipline Edici Etkenlerle İlişkisi

Kriz Nedeni	İlişkili Olduğu Disipline Edici Etken
1980'lerin başına kadar kendinden bekleneni vermesine karşın, ana banka yapısının liberalizasyon sonrası sistemin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması.	Resmi Disiplin
Liberalizasyonla uyumlu altyapının oluşturulmaması nedeniyle bankacılık sektöründe aşırı rekabet ve risk alınması.	Öz Disiplin, Piyasa Disiplini ve Resmi Disiplin
Özellikle bubble döneminde kredilerin, nakit akım analizleri yerine teminat değerliliğine bakılarak verilmesi.	Öz Disiplin ve Resmi Disiplin
Etkin bir kurumsal yönetişimin olmaması.	Öz Disiplin, Piyasa Disiplini ve Resmi Disiplin
Bankaların özkaynakları ile orantısız büyüme politikası uygulaması.	Öz Disiplin, Piyasa Disiplini ve Resmi Disiplin
Bankaların çapraz ortaklık nedeniyle yüksek piyasa riskine maruz olması.	Öz Disiplin ve Resmi Disiplin
Şeffaf muhasebe standartlarının olmaması.	Resmi Disiplin ve Öz Disiplin
Benzer faaliyet alanlarındaki mali kuruluşlara farklı denetim uygulanması.	Resmi Disiplin
Sorunun algılanmasında geç kalınmasına neden olan “bekle ve gör” politikası, bankalara ancak ödeme güçlüğü içine düştükten sonra müdahale edilmesi.	Resmi Disiplin
Teknik ve yasal alt yapının oluşturulmasında görülen aksaklıklar.	Resmi Disiplin

Tablo 9'dan da anlaşılabilecek üzere, hemen her krizde karşılaşılabilecek sorunların ve risk gruplarının temelinde, genelde birden fazla disipline edici etkenin uyumlu ve etkin çalışmaması bulunmaktadır. Örneğin bankaların öz kaynakları ile orantısız büyüme politikası, bütün disipline edici aktörlerin veya disipline edici etkenlerin ilgi sahasında olması gereken bir durumdur. Piyasa disiplini bağlamında, bankaya kredi verenlerin, bankayı inceleyen analistlerin, bağımsız denetçilerin ve kredi derecelendirmesi yapan firmaların söz konusu büyüme politikasından

kaynaklanan riskleri analiz etmesi ve fiyatlaması gereklidir. Öz disiplin bağlamında, bankanın iç denetim, risk yönetim ve kurumsal yönetim sistemlerinin söz konusu riskleri asgariye indirecek tedbirleri alması gereklidir. Resmi disiplin açısından ise, bankayı düzenleyen ve denetleyen kurumların söz konusu riski azaltıcı ve iflası önleyen hususlarda tedbir alması gereklidir. Bu çerçevede, gerek bireysel banka iflaslarının önüne geçilebilmesi, gerekse sistemik sorunların önlenebilmesi açısından bankaların risk yönetim sürecine yön veren disipline edici etkenlerin tanımlanarak, birbirleriyle olan ilişkilerinin ortaya konması gereklidir.

3.2.1. Resmi Disiplin

Finans tarihinin en öğretici olaylarının kriz dönemleri ile ilgili olması özellikle bankacılık faaliyetleri açısından dikkat çekici bir durumdur. Banka bilançosundaki temelde vade uyumsuzluğundan kaynaklanan ve ahlaki riziko ile kuvvetlenen kırılganlıkların, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizler ile ağır ekonomik ve sosyal maliyetlere yol açması; düzenleyici ve denetleyici otoritelerin bankaların bilançosuna ve yönetim süreçlerine artan ölçüde müdahalesini doğurmuştur. Bu müdahale kendini bankaların risk yönetim süreçlerinde özellikle belli etmektedir. Bankacılığın düzenlenmesinden ve denetlenmesinden sorumlu otoritelerin, bankaların sunduğu hizmetlerin kamusal niteliklerini dikkate alarak, bankacılık faaliyetlerinden kaynaklanan riskleri disipline edici tedbirler alması ve yönlendirmelerde bulunması resmi (kamusal) disiplin kavramı ile özetlenmektedir.

3.2.1.1. Resmi Disiplinin Amacı

Bankacılık sektörüne yönelik resmi disiplinin temel amacı, kamusal mal niteliği gösteren finansal hizmetler sektöründe “güven” ortamının asgari maliyetle sağlanması ve sürdürülmesi yoluyla, sistematik riskten korunma ve sistemin etkinliğinin artırılmasıdır. Düzenleyici ve denetleyici otoriteler, bankacılıktan

kaynaklanan risklerin disipline edilmesi ve sistemin istikrarının sağlanması amacıyla; finansal kurumların sağlamlığını geliştirecek optimal düzenleme, denetim, gözetim ve yaptırım çerçevesini aramaktadır. Etkin risk yönetiminin piyasadaki güven ve istikrara katkı sağlaması, aynı zamanda düzenleyici ve denetleyici otoritelerin kanunsal amaçlarına da hizmet etmektedir. Bu nedenle resmi disiplin, piyasa disiplini ve nihai olarak öz disiplin mekanizmaları üzerinde yaratacağı etkilerle, tekil ve sistemsel anlamda bankacılık sektöründe güven ve istikrarın sağlanmasını amaçlamaktadır.

1.2.3. nolu alt bölümde de değerlendirildiği üzere, bankacılığa ilişkin düzenleme, denetim ve yaptırım süreçlerinde esasen sistematik risk ve borç alan ve verenler arasındaki asimetrik bilgi sorunu rol oynamaktadır. Öte yandan, banka başarısızlıkları bankaların saldırgan büyüme stratejilerinin de sonucu olabilir. Akerlof ve Romer (1993), bankaların kar için batmasını kanunsuz kazanç ile ilişkilendirerek tarif etmektedir. Bu görüşe göre, firmalar aslında başarıyla kumar oynamak yerine toplumun aleyhine kar için her şeyi kaybetme güdüsüne sahiptir. Bu durumda bankaların faaliyet gösterdiği ekonomik, siyasi ve hukusal çevrenin bankaların davranışlarını disipline edememesi halinde, bu yapının maliyetli iflaslara yol açması kaçınılmazdır. Dolayısıyla, risklerin realize edildiği bir durumu temsil eden, iflasların yol açacağı ekonomik ve sosyal maliyetler bankacılık risklerinin çeşitli araçlarla disipline edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bankacılık risklerinin daha sık denetim, gözetim, daha ayrıntılı kurallar ve yaptırımlar ile yönetilmesi önerilerinin altında ise resmi disiplinin öz disiplin ve piyasa disiplini uygulamalarından daha etkin sonuçlar verdiği varsayımı bulunmaktadır. Bu çerçevede, Kane (2001: 6-7), finansal hizmetlerin finansal kurumlar ve onların düzenleyici ve denetleyici otoriteleri tarafından ortak olarak sunulduğunu; bu ortaklığın finansal hizmetlere ilişkin uluslararası hizmetlerde tüketicinin tercihinin sadece yerli ve yabancı finansal ürün sağlayıcılar arasında değil yerli ve yabancı düzenleme sistemleri arasındaki tercihini de etkilediğini ve finansal hizmetlerde tüketici tercihinin sadece biçimsel olarak ilgi sahasında bulunan kurumun kendi kapasitesi ile ilgili olmadığını, aynı zamanda seçilen ürünün likidite

ve güvenilirliği üzerinde etkili olan kamusal gözetim ve garanti hizmetlerinin maliyet ve kalitesiyle de ilgili olduğuunu belirtmektedir.

Kamu otoritesi resmi disiplin yoluyla bankaların davranışlarını, daha somut bir ifadeyle bilançoları üzerindeki tasarruflarını, biçimlendirmektedir. Bu çerçevede, resmi disiplin uygulamaları pratikte banka ortak ve yöneticilerinin aşırı risk alma eğilimindeki davranışlarına sınır getirilmesi ve bankaların sermaye ve likiditesinin yeterli seviyede tutulmasının sağlanması yoluyla banka başarısızlıklarının azaltılması ve sistemik sorunların engellenmesini amaçlamaktadır.

3.2.1.2. Resmi Disiplinin Unsurları

Çalışmamızın 1.2 bölümünde ayrıntılı olarak değerlendirildiği üzere, bankaların özel olması ve eksik bilgiye sahip olan mevduat sahiplerinin korunması gereği, bankacılık sistemine yönelik kamusal müdahalenin zeminini oluşturmaktadır. Kamusal müdahale ya da resmi disiplin, bankaların olağan faaliyetlerinde ve kriz dönemlerinde farklı şiddet ve biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, ekonomide her şeyin iyi gittiği bir konjonktürde az düzenleme, yoğun gözetim ve hafif yaptırımlar ön plana çıkarken, kriz dönemlerinde yoğun düzenleme ve denetim ile ağır yaptırımlar ön plana çıkabilmektedir. Resmi disiplin uygulamaları, kriz dönemlerindeki sorunlu bankalara yönelik olarak uygulanan sermaye artırımı, yönetim değişikliği, satış ve tasfiye uygulamalarına dek varabilmektedir.

Resmi disiplin sürecinin unsurları; düzenleme, denetim ve gözetim ile yaptırım uygulanmasıdır. Aşağıda bu unsurlar kısaca incelenmektedir.

3.2.1.2.1. Düzenleme

Düzenlemenin amaçlarının incelenmesinden önce düzenleme teorilerinin kısaca gözden geçirilmesinde fayda bulunmaktadır. *Kamu Yararı Teorisi*'ne göre düzenlemeciler toplumsal faydanın azamileştirilmesi amacıyla düzenleme yapmakta ve piyasadaki etkinlik dışı gelişmelere müdahale etmektedir. *Ele Geçirme Teorisi*'ne göre, düzenleme süreci toplumun geneline fayda doğurmak yerine esasen düzenlenene fayda doğurmak için tasarlanmıştır ve düzenlenenler rüşvet, lobi faaliyetleri, işe alma garantisi vb davranışlarla kendi menfaatlerine yönelik bir düzenleme sisteminin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. *Piyasa Yetersizliği Teorisi* ise, düzenleme süreçlerinin serbest rekabete dayalı finansal sistemin bünyesindeki kırılganlıkları gidermek üzere tasarlanmakla birlikte, söz konusu süreçlerin kaynak dağılımı ve kullanımında bozucu etkilerinin olduğunu vurgulamaktadır.

Dionne (2003: 8), bankalara yönelik düzenlemelerin acil likidite ihtiyacının karşılanması, optimal mevduat sigortası sisteminin tanzim edilmesi, asgari likidasyon şartlarının belirlenmesi ve gözetim yapılarak kurallara uymayan bankaların kapatılması amaçlarıyla yapıldığını belirtmektedir. Bu çerçevede, düzenleme kanun yapılmasını ve idarenin düzenleyici işlemlerini kapsamaktadır. Quintyn ve Taylor (2002: 8) düzenlemenin amaçlarını aşağıdaki gibi belirlemiştir; tekelci yapılanmanın tehlikelerinden kaçınılması, sistemik güvenliğin teşvik edilmesi ve küçük ve az bilgili müşterilere koruma sağlanması. Goodhart ve bşk. (1998: 7-8) da düzenlemenin piyasadaki mükemmeliyetsizlikleri düzeltmesi durumunda tüketici refahını artırıcı sonuçlar vereceğini belirtmektedir. Llewellyn (1999: 31-32), etkin olarak tasarlanan düzenleme sürecindeki faydaları aşağıdaki gibi belirlemiştir; bilgi ve izleme maliyetleri gibi işlem maliyetlerinin düşürülmesi, tüketici güveninin artırılması, pozitif dışsallıkların hayata geçirilmesi, etkin yetkilendirme süreçlerinin ortaya çıkarılması, iflas ve faaliyetlerin icrasındaki aksaklıkların ortadan kaldırılması, tüketicilerin daha bilinçli karar vermelerini kolaylaştıran ve sözleşmelerin şeffaflığını artıran kamuyu aydınlatmanın gerçekleştirilmesi. Di Giorgio ve Di Noia (2001: 5-6) ise, finansal piyasalara ilişkin düzenlemelerde esas

amacın makro ve mikro istikrarın korunması olduğunu belirtmektedir. Yazarlara göre, döviz kuru, faiz oranları ve ödemeler sistemi üzerindeki son kredi merci fonksiyonları tipik olarak makro kontrollere örnek teşkil ederken; mikro istikrar kontrolleri borsaların, takas sistemlerinin ve menkul kıymet ödeme sistemlerinin üzerindeki kontrolleri ifade etmektedir. Diğer yandan, finansal düzenlemedeki ikinci amaç; piyasada şeffaflığın sağlanması ve yatırımcının korunması, üçüncü amaç ise finansal aracılık sektöründeki rekabetin korunması ve teşvik edilmesidir.

Güvenlik ve sağlamlık amacındaki düzenleme süreçlerine bankacılık açısından baktığımızda ise, temelde bireysel banka iflaslarının ve sistematik riskin ekonomik faaliyetler üzerinde yaratabileceği olumsuzlukların bertaraf edilmesinin amaçlandığı görülmektedir. Landau ve Lindgren (1998: 11), bankacılık düzenlemelerinin amaçlarını aşağıdaki gibi belirlemiştir.

- Sadece finansal olarak yaşaması mümkün olan bankaların sistemde kalmasına izin veren politikaların tesis edilmesi,
- Banka ortak ve yöneticilerinin aşırı risk alma eğilimlerine sınır getirilmesi,
- Gerekli muhasebe, değerlendirme ve raporlama kurallarının tesis edilmesi,
- Zayıf kurumların faaliyetlerine düzeltici tedbirler getirilmesi ve sınırlamalar konulması.

Etkili bir düzenleme mekanizması; bilanço sorunlarına karşı zamanında ve etkili tedbirler alınması, düzenleme, gözetim ve yaptırım süreçlerinin etkinliğinin artırılması ile düzenleyici ve denetleyicilerin hesap verebilirliğinin artırılması unsurlarının yanında risk yönetiminin etkinliğinin artırılmasına bağlıdır. Bu nedenle, sıklıkla başvurulmuş düzenleme araçları piyasadaki rekabet şartlarını, karlılığı, risklilik düzeyini ve likiditeyi etkilemektedir. Örneğin bankacılık yapma lisansının sınırlı

sayıda kişiye verilmesi rekabet azaltıcı ve karlılık artırıcı etkiler doğururken, sermaye yeterliliği düzenlemeleri likiditeyi güçlendirici ve risk yönetimlerin etkinliğini artırıcı sonuçlar verebilmektedir. Tezimiz açısından önemli bulunan bu hususa ilişkin olarak The Joint Forum (2001b: 17-20), finansal kurumların risk eğilimlerinin anlaşılması için; dinamik bir bakış açısına sahip olunması, denetçilerin riski kontrol süreçlerinin incelenmesi, gözetimin daha zor bir bölümü olarak uzaktan gözetim sürecinde de yönetim kalitesinin ölçülmesi, düzenleyicilerin firma düzeyindeki kurumsal yönetim ve risk yönetimi çerçevesinin geliştirilmesi amacıyla asgari risk yönetimi, sermaye düzenlemeleri, risk yoğunlaşması, iç kontrol, muhasebe, kamuyu aydınlatma kurallarını hayata geçirmesi gerektiğini belirtmektedir.

Diğer yandan, düzenleme süreçleri bankalarda güvenin sağlanması sürecinde şu unsurlarla sisteme müdahale etmektedir; son durak borç mercii, mevduat garanti sistemleri (açık veya zımni mevduat sigortası), büyük bankaların iflasına izin verilmemesi ve bankaların sermaye yapılarını riskleri ile orantılı olarak güçlendirecek tedbirler alınması. Düzenleme ve denetleme otoritelerinin kullandığı güven artırıcı mekanizmalardan riske orantılı sermayeye sahip olunması dışında kalanlar sistemin güvenli bir biçimde kamu kaynaklarının kullanımını gündeme getirmektedir. Ancak, sermaye yeterliliği düşüncesi içinde riske orantılı sermayeye sahip olunması düşüncesinin altında bankanın kötü günler için kendi kaynaklarına başvurması düşüncesi bulunmaktadır. Basel uzlaşıları, bu yaklaşımı besleyen en önemli unsurdur. 1974 yılında faaliyete geçen Basel Komitesi 1988 yılında yayımladığı Basel I uzlaşısı ile, toplam sermayenin kredi riskine oranı olarak belirlenen sermaye yeterliliği rasyosunun asgaride % 8 olması gerektiğini belirlemiştir. 1994'de yaşanan Meksika krizi ile piyasa riskinin ön plana çıkması nedeniyle sermaye yeterliliği rasyosunun payında kredi riskine ilaveten piyasa riskine de yer verilmiştir. 2004 yılında yayınlanan Basel II uzlaşısında ise, % 8 olarak belirlenen sermaye yeterlilik rasyosunda kredi ve piyasa risklerine ilaveten operasyonel riske de yer verilmiş ve ilk uzlaşıdan gelen çeşitli sorunlar giderilmeye çalışılmıştır. Basel II uzlaşısının resmi disiplin açısından önemi, asgari sermayenin belirlendiği ilk ayaktaki çalışmaların denetiminin yapılması görevinin düzenleyici ve denetleyici otoriteye verilmiş olmasıdır. Aynı görev piyasa disiplini yoluyla ilgili

üçüncü kişilere de verilmekle birlikte, uzlaşıdaki kamusal denetim yükümlülüğünün (geniş anlamda resmi disiplinin) sistemin güvenli çalışması açısından önemi büyüktür.

3.2.1.2.2. Denetim ve Uzaktan Gözetim

Resmi disiplinin ikinci aracı, yerinde denetim ve uzaktan gözetimdir. Söz konusu araçlar, düzenlemelerin uygulanmasına yönelik kontroller ve bu kontroller sonucu ortaya çıkabilecek yaptırıma hazırlık süreçlerini içermektedir. Gözetim süreçleri, finansal araçların düzenlemelere uyumunu izlemek ve değerlendirmektedir. Das ve Quintyn (2002: 20), finansal aracılığın kamu malı yönünün bulunması nedeniyle, bankacılık sektörü öncelikli olmak üzere, finansal sektöre yönelik gözetimin ekonominin diğer sektörlerindeki gözetim süreçlerine göre daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Quintyn ve Taylor (2002: 19) ise, istikrarın sürdürülmesi ortak paydası çerçevesinde, gözetim fonksiyonunun lisanslama, dar anlamıyla gözetim, yaptırım uygulama ve kriz yönetimi sahalarını kapsadığını belirtmektedir.

Gözetim yerinde denetim ve uzaktan gözetim araçlarından oluşmaktadır. FDIC (1997: 421), etkin gözetim süreçlerine iki aşamada ulaşılabilirliğini belirtmektedir. Buna göre, gözetim süreçleri sorunları önceden belirlenmesi ve düzeltici önlemlerin alınması suretiyle bankaların sağlıklı duruma döndürebilir veya sorunlu kurumlara yönelik yakın takibi nedeniyle zararları engelleyebilir, aşırı risk almaya yönelik yönlendiricileri sınırlayabilir ve sermaye kritik sınırın altına düştüğünde veya borç ödenemez duruma gelindiğinde hızlı iyileşmeyi sağlayabilir. Yerinde denetim ise, sorunların sahada ve ilgili kurum ile doğrudan temas kurulması yoluyla incelenmesi ile ilgili süreçleri kapsamaktadır.

Gerek denetimin gerekse gözetimin kendine has yönleri ve karşılıklı ilişkileri bulunmaktadır. Macey, Miller ve Carnell (2001), denetimin, bankanın gözetim

süreçlerinde olgu tesbiti açısından kendine özgü bir yerinin bulunduğunu, amacının bankaların düzenlemelere uygun davranıp davranmadığını tespiti olduğunu, bu süreçte banka yönetiminin niteliğinin, performansının ve düzenlemelere uyumunun incelendiğini ve gereğinde düzeltici tedbirlerin uygulandığını belirtmektedir. FDIC (1997: 463), uzaktan gözetimin; kısa aralıklarla yapılmasının mümkün olduğunu ve yerinde denetime göre daha az zorluk içerdiğini, sorunsuz finansal kurumlara yönelik yerinde inceleme ihtiyacını azalttığını, düzenleyicilerin denetim kaynaklarını daha etkin olarak kullanmasına olanak tanıdığını ve bu sayede yüksek riskli bulunan sahalara yoğunlaştığını belirtmektedir.

Diğer yandan, denetim ve gözetim süreçlerinin etkinliğini azaltıcı çeşitli sorunlarının da bulunduğu belirtilmesi gereklidir. Uzaktan gözetimin tarihi verilere ve beyan edilen bilgilere dayalı olarak icra edilmesi, gözetim süreçleriyle elde edilen bilgilere ilişkin başlıca sorunu teşkil ederken; yerinde denetim ise maliyetlidir. Diğer yandan, yerinde denetimin sıklıkla icra edilmesi ise, bankaların itibarının tartışma konusu edilmesine neden olabilmektedir.

Bu çerçevede, farklı nitelikleri olmasına karşılık yerinde denetim bilgisi ile uzaktan gözetim bilgisi birbirleri ile ilişkili ve birbirlerini tamamlayıcı mahiyette olup, söz konusu süreçler resmi disiplindeki kuralların uygulanmasını test etme sürecinin en kritik unsurunu teşkil etmektedir.

3.2.1.2.3. Yaptırım Süreçleri

Yaptırım süreçleri ise, gözetim sürecinde tespit edilen uygulama eksiklerinin cezai süreçlerle giderilmesini ve sistemin kurallar çerçevesinde rehabilite edilmesini içermektedir. Yaptırım süreçleri, ülkemiz uygulamasında doğrudan idari ve yargısal yaptırımlar olarak uygulanırken, ABD uygulamasında mahkemeye taşınabilen biçimsel yaptırımlar ve mahkemeye taşınmayan biçimsel olmayan yaptırımlardan oluşmaktadır.

ABD’deki bankacılık sektörüne yönelik yaptırımlarda biçimsel olmayan yaptırım uygulanması ön plandadır. Bu uygulamaya sorunları nisbeten önemsiz görülebilen veya banka yönetiminden gerekli tedbirlerin alınmasının beklendiği bankalarda gidilmektedir. Biçimsel olmayan yaptırım uygulama faaliyetleri, şüpheli uygulama ve mevzuata aykırılıkları olduğu tespit edilen banka ile denetleyici otoriteler arasındaki karşılıklı bir anlayışı temsil etmektedir. Bu karşılıklı anlayışın mahkemede icra edilebilen, para cezasına yol açan, banka yöneticilerinin yetkilerine kastedebilecek bir yanı yoktur ve söz konusu yaptırımlar kamuya ilan edilmemektedir (Gilbert ve Vaughan, 2000: 8). Curry ve bşk. (1999: 3), söz konusu sürecin ABD’deki uygulamasında “banka yönetimi ile sorunlu bankanın yöneticileri arasında imzalanan karşılıklı andlaşma mektubu” ve “bankanın re’sen yönetim kurulu kararı alması” olmak üzere iki yönteminin bulunduğunu vurgulamaktadır. Buna göre, ilk yöntem, banka yönetimi ile sorunlu bankanın yöneticileri arasında karşılıklı andlaşma mektubu (MoU) imzalanmasıdır. Bu yöntemde, banka üzerindeki gözetim süreçlerinin değerlendirilmesi sonucunda, bankanın önemli bir finansal zayıflığın sinyali olarak kabul edilen CAMEL 3 derecesini almasını takip eden 3 ay içinde, bu notun verilmesine neden olan sorunlar, bunların giderilme ve ilgili otoriteye raporlanma biçimlerini belirleyen bir karşılıklı andlaşma mektubu (MoU) banka yönetimi ve düzenleyici otoriteler arasında imzalanmaktadır. İkinci yöntemde, bankanın çeşitli davranışlarda bulunmasını teminat altına alan ve her bir yönetim kurulu üyesi tarafından ayrı ayrı imzalanan bir yönetim kurulu kararı alınmaktadır. Diğer yandan, Gilbert ve Vaughan (2000: 43), bankanın durumunun oldukça kötüleştiğini belirten 4 ve 5 CAMEL derecesi alınmasına istinaden uygulanan biçimsel yaptırımın, hukuka aykırılıkların sürmesi veya bankanın davranışlarının güvensiz olması ve yolsuzluklar içermesi durumunda gündeme gelebileceğini; durdurma ve düzeltme, yazılı andlaşma, yasaklama ve kaldırma, adli para cezası ve düzeltici tedbir alınması gibi türleri bulunan biçimsel yaptırımların yasal çerçevede uygulandığını ve birçok olayda kamuya ilan edildiğini belirtmektedir.

3.2.1.3. Ülkemiz Bankacılık Mevzuatındaki Resmi Disiplin Çerçevesi

Bilindiği üzere bankaların düzenlenmesi bankacılık kanunu ve esasen BDDK'nın düzenleyici işlemleri kapsamında olmaktadır. 2000-2001 krizini izleyen dönemde ortaya çıkan düzenleme anlayışı bankacılık risklerinin disipline edilmesi amacıyla ayrıntılı kurallar getirmiş olup, genel olarak ülkemiz bankacılık mevzuatında, resmi disiplinin düzenleme, denetim, gözetim ve yaptırım süreçlerine ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer verildiği söylenebilir.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 1 inci maddesinde Kanunun amacı, finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin usûl ve esasların düzenlenmesi olarak belirlenmiş ve Kanun'un bütününde bu amaçla bankaların organizasyon, yönetim, ortaklık, bilanço yönetimleri düzenleme konusu edilmiştir.

Gözetim ve yaptırım süreçlerine ilişkin olarak, Kanun'un denetim başlıklı 65 inci maddesinde Kanun kapsamındaki kuruluşlar ve bunların faaliyetlerinin Kurumun denetim ve gözetimine tâbi olduğu, 66 ncı maddesinde konsolide denetimin vasfı ve 67 nci maddesinde ise konsolide veya konsolide olmayan bazda yapılan denetimler sonucunda tespit edilen hususlar sonucunda önlem alınması gereken haller belirlenmiştir. Kanun'un yerinde denetim ve gözetim başlıklı 95 inci maddesinde ise, Kanun kapsamındaki kuruluşların her türlü işlemlerinin gözetimi ve yerinde denetiminin, konsolide ve konsolide olmayan bazda risk yapısı, iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemleri ile varlıkları, alacakları, özkaynakları, borçları, kâr ve zarar hesapları, yükümlülükleri ve taahhütleri arasındaki ilgi ve dengelerin ve malî bünyeyi etkileyen diğer tüm unsurların ve kurumsal yönetim ilkelerine uyum seviyesinin gözetiminin, tahlilinin ve ölçümünün Kurum tarafından yapılacağı hükme bağlanmıştır. Ayrıca, aynı maddenin son fıkrasında da denetim ve gözetime ilişkin usûl ve esasların Kurulca düzenlenecek yönetmelikle belirleneceği hükme

bağlanmıştır. BDDK tarafından yayımlanan “Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Tarafından Yapılacak Denetime İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” ile yerinde denetim ve gözetimine ilişkin esas ve usuller belirlenmiştir. Anılan Yönetmelikte Kurumun denetimlerini risk odaklı bakış açısına sahip dinamik bir yaklaşımla yapacağı ve risk odaklı denetimin her bir kuruluşun risk profili, iç kontrol ve risk yönetimi kapsamında şekillendirileceği belirtilmiştir. Diğer yandan, alınacak önlemler ağırlık ve aciliyet sırasına göre Kanun’da düzeltici (md. 68), iyileştirici (md. 69) ve ve kısıtlayıcı önlemler (md. 70) olarak belirlenmiştir. Bankaların risklerine yönelik alınacak tedbirler değerlendirildiğinde, bankacılık mevzuatında ABD uygulamasına benzer bir biçimde basamaklı ve banka yönetimine aksaklığı düzeltmek için fırsat veren (ve gereğinde bu amaçla banka yönetimini zorlayan) bir yapının olduğu görülmektedir.

Bu çerçevede, Kanun’da yerinde denetim ve gözetim süreçleri ile ilgili temel yetki ve inceleme sahalarına yer verildiği, denetim ve gözetime ilişkin usûl ve esasların düzenlenecek yönetmelikle belirleneceğinin hükme bağlandığı ve düzeltici, iyileştirici ve kısıtlayıcı önlemlere ayrıntılı olarak yer verildiği görülmektedir. Bu çerçevede, Kanun’un resmi disiplinin denetim, gözetim ve yaptırım uygulama safhalarına yönelik olarak 2000-2001 krizinden de hareketle etkili tedbirler aldığı görülmektedir.

3.2.1.4. Resmi Disiplinin Sorunları

Resmi disiplin süreçleri, bankaların risk yönetim süreçlerine ve sistematik riskin yönetilmesine önemli katkılar sağlamakla birlikte çeşitli zaafiyetleri de içermektedir.

Resmi disiplinin bir aracı olarak düzenleme mekanizması da her zaman etkin çalışmamaktadır. Bunun altında hızla değişen karmaşık bankacılık sektörünün düzenleyiciler tarafından tam anlaşılamaması, ölçekleri ve yapıları farklı bütün oyunculara aynı kuralların uygulanmaya çalışılması ve düzenleyici risk ölçüm

sistemlerinin doğasındaki eksiklikler (sermaye yeterliliğinin banka riskini tam olarak ölçememesi veya optimal risk miktarının belirlenememesi gibi), krizlere optimallik vasfını kaybetmiş “aşırı düzenleme” ile tepki gösterilmesi gibi çeşitli nedenler rol oynamaktadır.

Resmi disiplinin diğer sorunlarını aşağıdaki gibi belirlememiz mümkündür.

- a) Kamusal karar alma davranışlarının kaynak dağılımı ve kullanımı üzerinde olumsuz etkiler yapması,
- b) Siyasal ve bürokratik karar alma süreçlerinde gözlenen “asil-vekil sorunu” (temsilci sorunu),
- c) Açık veya zımni mevduat sigortasının ahlaki riske neden olmasının bireysel ve bütünsel riskleri artırması,
- d) Düzenleyici kaçınma,
- e) Kurumların yetki ve sorumluluk sahasının belirsiz olmasından kaynaklanan çatışmaların yarattığı zayıflatıcı etkiler,
- f) Siyasi müdahalelerin yarattığı etkinlik kayıpları,
- g) Lobi faaliyetleri, rüşvet, işe alma garantisi ve etkileme gibi unsurlar çerçevesinde (Stigler, 1971: 12-14), düzenlenenlere sistemi kendi lehlerine etkileme fırsatı vermesi;
- h) Büyük kurumların düzenleme, denetim, yaptırım ve kurtarma süreçlerinde çeşitli gerekçelerle daha yoğun olarak kollanması.

Bu çerçevede, resmi disiplininin muhtemel faydalarının, yukarıda bahsedilen eksikleri de dikkate almak suretiyle değerlendirme konusu edilmesi gereklidir.

Resmi disiplin ya da kamu otoritesinin düzenleme, denetim, gözetim ve yaptırım uygulama yeteneklerinin hayata geçirilmesi muhatap olanlar açısından her zaman iyi karşılanmamaktadır. Ancak, iyi tasarlanmış bir resmi disiplin sisteminde her türlü özel ve politik çarpıtmaya karşın, resmi disiplinin öz disiplin süreçlerinde görülen çeşitli sorunları tedavi edici olduğu ve sistemi bir bütün olarak geliştirici

olabileceği düşünülmektedir. Ülkemizdeki uygulaması itibarı ile, bankacılık sistemine yönelik resmi disiplin sisteminin gecikmeli ve tepkisel olması nedeniyle ortaya çıkan yapısal sorunlar; 1982-83, 1994, 1998, 2000-2001 bankacılık krizlerinde resmi disiplin aksaklıklarının da etkili olduğu ağır sonuçlar doğurmuştur. Mevcut durumda ise, gerek Bankacılık Kanunu, gerekse ilgili düzenlemelerle bankaların kamusal denetim ve gözetimine ilişkin olarak kamu otoritesine tanınan yetkiler esasen yeterlidir. Bu kapsamda içsel kısıt ve sorunlara sahip olmasına rağmen, resmi disiplinin “çarpıtıcı siyasal ve bürokratik etkilerden yalıtılması kaydıyla” öz disiplin sürecini “tamamlayıcı” bir rol üstlenmesinin mümkün olduğu görülmektedir.

3.2.2. Piyasa Disiplini

Bankanın mali durumu ve riskleri ile ilgili diğer bir kesim ise piyasa katılımcılarıdır. Piyasa katılımcılarının kategorileri, risk yönetim süreçlerine yönelik davranışları ile piyasa disiplininin unsurları ve sorunları aşağıda inceleme konusu edilmektedir.

3.2.2.1. Piyasa Katılımcıları

Banka bünyesinde kurulacak etkin risk yönetim süreçleri ile bankanın finansal bünyesini güçlendirilmesinden ve bankanın karar alma süreçlerinde hukuk düzenine uygun ve etik davranmasından (ortak, yönetici ve kamu otoritesi yanında) piyasa disiplini uygulayıcısı diğer kesimler de istifade etmektedir.

Piyasa katılımcıları, kamu otoriteleri ve bankanın ortak ve yöneticileri dışında kalan ve bankadan doğrudan veya dolaylı menfaati bulunan bütün kesimlerdir. Dolayısıyla bankanın mudileri, bankaya kredi veren kuruluşlar, bankanın yönetiminde kontrol gücü olan ve olmayan pay sahipleri, bankanın menkul kıymetlerini alan yatırımcılar, vergi idaresi, bağımsız denetim kuruluşları, derecelendirme kuruluşları ve analistler bankanın risklerini etkin bir şekilde

yönetmesinden menfaat sahibi olacak başlıca kesimlerdir. Söz konusu kesimler bankanın borçlarını zamanında ödemesi veya temettü ödemesi gibi maddi menfaatlerin yanı sıra, ticari ünün korunmasından da geniş anlamda menfaat temin etmektedir. Piyasa katılımcılarının bankaya yönelik disipline edici davranışları piyasa disiplini kavramıyla ifade edilmektedir.

3.2.2.2. Piyasa Disiplini Kavramı ve Piyasa Disiplininin Unsurları

Bankacılık risklerinin disipline edilmesi süreci değerlendirildiğinde, Dionne (2003: 13), bankaların risk yönetiminin üç bileşeninin bulunduğunu belirtmektedir;

- Sermaye yükümlülüklerinin hesaplanması ve özel piyasa risklerinin hesaplanması için yeterli araçlara sahip olunması,
- Bankaların denetim ve gözetiminin yapılabilmesi,
- Piyasa disiplininin uygulanabilmesi.

Mathewson (1986: 164-165), piyasa disiplininin, bilgilenmiş mudilerde kazançların azamiye çıkarılması ve kayıpların asgariye indirilmesi eğilimini yaratması nedeniyle; bankacıları ihtiyatlı uygulamalara yönlendirdiğini ve bankacılık sistemini daha sağlam ve güvenli kıldığını belirtmektedir.

Piyasa disiplini kavramı, resmi disiplin yaklaşımının piyasada etkinliği artıracığı savına karşılık; etkinliğin piyasanın kendi dinamikleri ile sağlanabileceği yaklaşımına dayanmaktadır. Bu yaklaşımın altında globalleşme, tekelleşme, deregülasyon, tezgahüstü işlemlerin artması gibi nedenlerle piyasaların giderek karmaşık hale gelmesi ve resmi disiplinin bu karmaşık yapıda piyasanın güvenliğini sağlamakta zorlanacağı düşüncesi de rol oynamaktadır. Bankacılık sistemine hakim olan ters seçim ve ahlaki risk gibi çeşitli sorunların mevcut düzenleme ve gözetim sisteminde tam olarak çözülememesi bankaların disipline edilmesi sürecinde resmi disiplinin dışındaki yaklaşımları gündeme getirmiştir.

Özellikle 1980’lerde ve 1990’larda dünyada yaşanan bankacılık krizleri finansal sistemin güvenliğinin artırılması konusunda alternatif yaklaşımların etkisinin artmasına neden olmuştur. Piyasa disiplini uygulamasındaki ilk kurumsal örnek, (Gramm-Leach-Bliley yasası olarak da bilinen) ABD’deki finansal hizmetler modernizasyon yasasının büyük ulusal bankalarda sabit getirili menkul kıymet ihracını zorunlu hale getirmesi ile ortaya çıkmıştır. Piyasa disiplinine artan ilgi özellikle Basel II ile en üst noktasına çıkmıştır. Bilindiği üzere, son Basel uzlaşısında etkin bir bankacılık için asgari sermaye şartları, sermaye yeterliliğinin incelenmesi unsurlarının yanında üçüncü şart olarak da piyasa disiplini gündeme gelmiştir. De Ceuster ve Masschelein (2003: 752), Basel I uzlaşısının bankaların disipline edilmesi sürecinde, sadece düzenleyici otoritelerin etkinliğini ön plana çıkardığını, yeni uzlaşıda yer alan piyasa disiplini kavramının ise sürece yeni bir boyut kattığını belirtmektedir. Gunther, Levonian ve Moore (2001: 1), Basel Komitesinin piyasa disiplininin yeni uzlaşya ilave etmek suretiyle bankacılık sektöründe güvenlik ve sağlamlığın teşvik edilmesinde piyasa güçlerinin sermaye düzenlemesini güçlendirebileceğini ortaya koyduğunu vurgulamaktadır. BIS (2001: 3) ise, yeni Basel uzlaşısının temel unsurlarından birinin piyasa disiplini olduğunu ve piyasa disiplininin bankaları güçlü bir sermaye tabanına sahip olunması ve muhtemel kayıplara karşı bir rezerv oluşturulması konusunda özendirdiği ve bankacılık otoritelerine de bankacılık sisteminin güven içinde çalışması konusunda yardımcı olduğunu belirtmektedir. Caprio ve Honohan (2004: 2), piyasa disiplininin düşük gelirli ülkelerde daha iyi çalışabileceğini, bunun için ise açık mevduat garantisinin sınırlandırılması ve kamu bankalarının sistemdeki ağırlığının azaltılması gerektiğini belirtmektedir.

Bliss ve Flannery (2002: 1) ise, piyasa disiplini paradigmasının yukarıda sayılan unsurlarına ilaveten yöneticilerin menkul kıymet sahiplerinin menfaatleri doğrultusunda hareket etmesini de içerdiğini vurgulamaktadır. Piyasa disiplinine yönelik beklenti, piyasa disiplini sayesinde bireysel bankacılık iflaslarının ve genelleşmiş bankacılık krizlerinin daha düşük olasılıklı olaylar haline gelmesi ve bu suretle daha sağlıklı bir bankacılık sisteminin ortaya çıkmasıdır. Yeyati, Peria ve

Schmukler (2004: 1), piyasa disiplininin arkasındaki düşüncenin asil-vekil ilişkisi içinde açıklanabileceğini, asil olan mudinin vekil olan banka yöneticisinden varlıklarını korumasını istediğini, ancak olumsuz beklentiler sonucunda mudilerin tepkisinin bankanın riskinin artmasına veya bütün mevduatın geri çağrılmasına neden olacağını belirtmektedir. Yazarlar, bu durumun yöneticilerin aşırı risk almalarına engel olmak suretiyle, onları disipline edeceğini belirtmektedir. FSA (2000: 9), piyasa disiplininin doğrudan veya dolaylı olarak etkili olabileceğini belirtmektedir. *Doğrudan piyasa disiplini*, kuruma ödünç verecek kişilerin kurumun risklerinin arttığına yönelik algılamasının bir sonucu olarak yüksek borçlanma maliyetleri ile karşılaşılması biçiminde ortaya çıkmaktadır. *Dolaylı piyasa disiplini* ise, piyasa katılımcılarının ikincil piyasadaki krediye duyarlı araçları takip etmesi sonucunda, borç veren tarafın kurumun kredi maliyetlerini artırması veya belli faaliyetlere girmekten alıkoyması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Piyasa disiplini hisse senedi ve bono sahibi tarafından uygulanabileceği gibi, mudi tarafından da uygulanabilir. Ancak bu noktada mevduat güvence sisteminin kapsamı önemlidir. Çünkü güvence sisteminin sınırları daraldıkça piyasa disiplininin uygulama ve etki sahası genişlemektedir. Bu çerçevede, fonlarına yönelik açık veya zımni mevduat sigortası bulunmayan mudilerin bankanın risklerini takip etme ve risk profiline göre karar alma süreçlerinde, fonunu daha iyi bulduğu bankaya aktarma seçeneğine sahip olmaları, bankaların risk yönetim süreçlerini iyileştirici sonuçlar doğurabilmektedir. Peria ve Schmukler (1998: 34 ve 2001: 1049), 1980’lerde Şili’de yaşanan finansal krizleri ve 1994-1995 yıllarındaki Arjantin ve Meksika krizlerini incelediği çalışmasında, söz konusu ülkelerdeki küçük ve büyük mudilerin bankaların riskli davranışlarını mevduatlarını çekmek ve daha yüksek faiz talep etmek suretiyle cezalandırdığını ortaya koymuştur. Park and Peristiani (1998: 17), 1980’lerde ABD’de yaşanan tasarruf ve yardım kuruluşlarına ilişkin kriz hakkındaki değerlendirmelerinde, sigorta kapsamı dışında kalan mudilerin riske orantılı gelir talep etiklerini, mudilerin potansiyel olarak etkili izleyiciler olduğunu ve küçük mudilerin büyük mudiler kadar etkili piyasa disiplini uygulayabildiğini belirlemiştir. New England bankacılık krizi ile ilgili olarak ise Jordan (2000: 27), sigortasız mudilerin bankanın sağlığındaki bozulmalara, bankanın kapanışından iki

yıl önceden başlamak üzere ve ciddi bir biçimde yanıt verdiğini belirtmektedir. Yeyati, Peria ve Schmukler (2004: 2), piyasa disiplininin mevcudiyetine ilişkin yaptığı literatür çalışmasında, Arjantin, Kolombiya, Şili ve Hindistan gibi ülkelerde piyasa disiplinin işlev gördüğünü belirtmiştir.

Piyasa disiplininin etkin işlemesi için, mudilerin bankanın risk profili hakkında doğru ve zamanlı bilgiye sahip olması, mevduat güvence sisteminin kapsamının dar olması ve bankada bulunan mevduatlarının tutarı ne olursa olsun mudilerin akılcı bir tepki vermesi ön şartlardır. Piyasa disiplininin etkin işlemesinin şartlarına ilişkin çeşitli görüşleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür. Brash (1997), kamuyu aydınlatma yoluyla piyasa disiplinin etkin olarak çalışmasının bankanın faaliyet gösterdiği sahadaki altyapı unsurlarına bağlı olduğunu ve bu altyapı unsurlarının; şirketler hukukunun niteliği ve yeterliliği, muhasebe standartlarının ve denetim süreçlerinin yeterliliği, muhasebe mesleğinin bütünlüğü ve niteliği, finansal haber medyasının ve finans profesyonellerinin yeterliliği olarak belirlemiştir. Meyer (1999: 347), piyasa disiplininin iki özelliği olduğu belirtmektedir; bilgi ve özendiricilik. Yazara göre, piyasa disiplininin işlemesi, piyasa katılımcılarının bankaların mevcut durumu hakkında güvenilir ve zamanlı bilgiye erişmelerine ve söz konusu bilgiye yanıt verecek özendiricilere sahip olmalarına bağlıdır. Bu noktada, bankaların yatırımcının kararları üzerinde etkili olan bilgilerini, piyasanın talebi üzerine gönüllü veya resmi disiplinin etkisiyle zorunlu olarak, kamuya açıklaması sistemin etkinliği açısından önem taşımaktadır. Mayes (2000: 46) piyasa disiplinin ilkelerini; iyi işleyen bir piyasa, iyi bir kurumsal yönetim, şeffaflık, hukukun egemenliği, asgari kamusal güvenceler ve etkin gözetim olarak belirlemiştir. Baumann ve Nier (2003) ise, piyasa disiplininin ön koşullarını aşağıdaki gibi belirlemektedir; banka bilançosunun yükümlülükler kısmıyla ilgili olarak yatırımcıların bankanın iflas etmesi durumunda kendilerinde kayıp riski görmeleri, bankanın risk profilindeki değişikliklerin bankaya ve yöneticilerine maliyetli sonuçlarının olması ve piyasanın bankanın riskliliği konusunda yeterli bilgiye sahip olması. Scott (2004: 3-7), piyasa disiplinin hisse senedi ve özellikle de sabit getirili araçların faiz hareketlenmeleri ile ortaya çıktığını ve kabul edilebilir seviyede bir piyasa disiplininden bahsedilebilmesi için genel koşullarının ihraççının menkul

kıymetlerinin işlem görebileceği bir piyasanın varlığı, kredi sözleşmelerinin uygulanabilir nitelikte olması ve şirket kontrolünü temin edecek bir piyasanın mevcudiyeti olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan, Mortlock (2001: 42-43) ise diğer unsurlar yanında piyasa disiplininin ön koşulları arasında; finansal piyasalardaki faiz oranı ve diğer fiyatlardaki rekabete, sermaye akışkanlığına ve riskin yalıtım biçimlerinin niteliğine (mevduat sigortası ve kamu garantileri) yer vermiştir.

Sonuç olarak, piyasa disiplini bankaların risk yönetim süreçlerine önemli katkılar sağlayabilecek bir mekanizma olarak görülmekle birlikte, piyasa disiplininin etkin olarak çalışmasına ilişkin şartların özellikle gelişmekte olan ülkelerde yerine getirilmesi kolay görünmemektedir. Bu nedenle, piyasa disiplininin bankaların risk yönetim süreçlerine yönelik katkılarının ihtiyatlı olarak değerlendirilmesinde fayda görülmektedir.

3.2.2.3. Ülkemiz Bankacılığında Piyasa Disiplini Uygulaması

Piyasa disiplinine yönelik ülkemiz mevzuatı ve uygulaması değerlendirildiğinde;

- a) Eylül 2006 itibarı ile Türkiye’de faaliyet gösteren (4’ü katılım, 3’ü kamu, 16’sı özel, 14’ü yabancı sermayeli mevduat bankası ve 13 kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere) 50 adet bankadan 12 adedinin (Akbank T.A.Ş., Alternatifbank A.Ş., Denizbank A.Ş., Finans Bank A.Ş., Fortis Bank A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., Tekstil Bankası A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. ve Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.) hisse senetlerinin İMKB’de işlem gördüğü, ayrıca bir katılım bankası (Asya katılım Bankası) ve bir yatırım bankasının da (T.Kalkınma Bankası) hisse senetlerinin İMKB’de işlem gördüğü,

- b) Söz konusu bankaların, 3.897 şube ve 84.862 personel ile sektördeki şubelerin yüzde 59'una ve personelin yüzde 60'ına sahip olduğu, İMKB'de işlem gören mevduat bankalarının, Haziran 2006 itibariyle, sektör toplam aktifleri içindeki payının yüzde 63, toplam krediler içindeki payının yüzde 70, aynı dönem itibariyle İMKB'de işlem gören mevduat bankalarının, mevduat bankaları toplam aktifleri, toplam kredileri ve toplam mevduatı içinde paylarının sırasıyla yüzde 65, yüzde 74 ve yüzde 59 olduğu (TBB, 2006: i),
- c) Eylül 2006 itibarı ile İMKB'de işlem gören on iki mevduat bankasından on bir tanesinin İMKB Ulusal-100 endeksine dahil olduğu ve bu bankaların endeks içindeki ağırlıklarının % 39 olduğu, bankalar ve katılım bankalarının toplam işlem miktarı içindeki payının % 32 olduğu, mevduat bankalarının piyasa değerinin ise 72,4 milyar YTL ile toplam piyasa değerinin yüzde 34'ünü oluşturduğu (TBB, 2006: ii),
- d) Hiçbir bankanın sabit getirili menkul kıymetinin İMKB'de işlem görmediği,
- e) Yurt dışı borsalarda menkul kıymetleri işlem gören bir Türk bankasının bulunmadığı,
- f) Türkiye'de faaliyet gösteren 50 bankadan 13'ünün uluslararası derecelendirme kuruluşlarından kredi notunun bulunduğu, bu bankaların sektörün toplam aktifleri içindeki payının %2,3 olduğu ve 8 tanesinin kalkınma ve yatırım bankası, 1 tanesinin katılım bankası, 2 tanesinin özel, 1 tanesinin TMSF ve 1 tanesinin de yabancı sermayeli mevduat bankası statüsünde olduğu, Türkiye'de faaliyette bulunan bankaların önemli bir bölümünün notlarının yatırım yapılabilir risk seviyesinin altında olduğu (BDDK, 2006: 40),
- g) BDDK'nın denetim ve gözetim süreçleri sonucunda elde edilen bilgilerin kamuya açıklanmasına gerek Kanun'da gerekse BDDK tarafından

yayımlanan “Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Tarafından Yapılacak Denetime İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”te ver verilmediği,

- h) Bankacılık Kanunu’nun 40 ıncı maddesi ve BDDK tarafından yayımlanan “Bankalarca Yıllık Faaliyet Raporunun Hazırlanmasına ve Yayımlanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” hükümleri gereğince bağımsız denetim raporları dahil bankaların risklerine ve genel durumuna ilişkin ayrıntılı bilgilerin faaliyet raporunun yayımlanması suretiyle kamuya duyurulduğu,
- i) Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 17 sayılı Tebliğ ile, bankaların düzenleyecekleri konsolide ve konsolide olmayan mali tabloların biçim ve içerikleri ile bunların açıklama ve dipnotlarıyla birlikte kamuya açıklanmasına ilişkin esasların belirlendiği, bankaların hukuki ve finansal durumuna ilişkin geniş ölçülü kamuyu aydınlatma düzenlemeleri öngören Tebliğ’in 28 inci maddesinde; bankanın konsolide ve konsolide olmayan sermaye yeterliliği standart oranı ve bu oranın ilgili mevzuatta belirlenen asgari oran olan % 8’den düşük olması halinde bunun nedenleri ve öngörülen çözüm stratejilerinin de kamuya açıklanmasının öngörüldüğü,
- j) Muhasebe Uygulama Yönetmeliği çerçevesinde yayımlanan Özel Finans Kurumlarınca Kamuya Açıklanacak Mali Tablolar ile Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Standardı ile ilgili 19 Sayılı Tebliğ ile de, söz konusu kurumların konsolide ve konsolide olmayan mali tablolarının biçim ve içerikleri ile bunların açıklama ve dipnotlarıyla birlikte kamuya açıklanmasına ilişkin esasların belirlendiği, anılan Tebliğ’in 27 nci maddesi ile; özel finans kurumunun konsolide ve konsolide olmayan sermaye yeterliliği standart oranının, ilgili mevzuatta belirlenen asgari oran olan % 8’den düşük olması halinde bunun nedenleri ve öngörülen çözüm stratejilerinin de kamuya açıklanmasının öngörüldüğü,

- k) Bankaların Kurumsal Yönetim İlkelerine İlişkin Yönetmeliğin 7 nolu ilkesinde, piyasa disiplini teşvik edecek düzenlemelere yer verildiği,
- l) Kanun'un 63 üncü ve 64 üncü maddeleri gereğince, kapsamı sınırlı olmakla birlikte, mevduat ve katılım fonunun sigortalanması uygulamasına devam edildiği,

görülmektedir.

Bu çerçevede, ülkemiz bankacılığındaki piyasa disiplini uygulamaları öncelikle hisse senedi ve bono sahiplerinin uygulayabileceği piyasa disiplini açısından incelendiğinde; hisse senedi borsada işlem gören bankaların sayısının az olmakla birlikte, söz konusu bankaların sektör toplam aktifleri içindeki payının yüzde 63 ve toplam krediler içindeki payının yüzde 70 olduğu dikkate alındığında sektörün bütünü üzerindeki etkilerinin dikkat çekici olduğu görülmektedir. Ancak, sadece 12 bankanın hisse senetlerinin Borsada işlem görmesi ve bankalar tarafından ihraç edilen başkaca bir menkul kıymetin Borsada işlem görmemesi, yurt içindeki derecelendirme faaliyetinin piyasa disiplinine katkı yapacak seviyede olmadığı, yurt dışı derecelendirme ve analist raporlarının yurt içi yatırımcılar üzerindeki etkilerinin sınırlı olduğu, “bankacılık sırrı” nedeniyle bankalar hakkında kamuoyu ile paylaşılan bilgilere sınırlamalar getirilebileceği ve en önemlisi ülkemizdeki yatırımcıların önemli bir bölümünün kamuya açıklanacak bilgileri değerlendirecek yeterli bilgi düzeyine sahip olmadığı hususları dikkate alındığında, ülkemizde piyasa disiplini uygulamasının sınırlı etkinlikte olduğu tespit edilmektedir. Diğer yandan, bankanın riskleri ile ilgili en zamanlı bilgilere sahip olan BDDK'nın denetim sonuçlarını kamuya açıklamaması ve mevduat ve katılım fonu sigortası uygulamasının kapsamı sınırlı olmakla birlikte halen devam etmesi de; piyasa disiplininin sağlanabilecek faydaları sınırlandıran etmenlerdir.

3.2.2.4. Piyasa Disiplininin Sorunları

Piyasa disiplini kavramının sadece menkul kıymetleri borsada işlem gören bankalar ile sınırlı olarak algılanmaması gereklidir. Yukarıda da belirtildiği üzere, hisse senetleri veya bonoları borsalarda işlem gören bankalar için bahis konusu olan, hisse senedi ve bono sahibinin kamuya açıklanan bilgilerden kaynaklanan reaksiyonlarının ortaya çıkardığı disipline edici etkiler, menkul kıymetleri borsalarda işlem görmeyen bankaların açıklayacağı bilgilerden hareketle mudi disiplini olarak da tezahür edebilecektir. Bu bağlamda, piyasa disiplini bir yönüyle doğrudan bankanın öz disiplin süreçlerinde etkinlik artırıcı etkiler icra ederken, bir yandan da piyasa bilgilerini takip eden kamu otoritesi için de kamu disiplininin etkinliğini geliştirici bir araç olarak fayda doğuracaktır.

Piyasa disiplininin muhtemel faydaları açık ve etkileyici olmakla birlikte, beklenen faydaları sınırlayan bazı etkenlerin bulunduğu da altının çizilmesinde fayda görülmektedir. Mishkin (2000: 22), piyasaların menkul kıymet fiyatlarını takip ettiğine ve firmanın finansal durumunun söz konusu fiyatlarda yansıtıldığına ilişkin önemli deliller bulunduğunu, ancak literatürde olağan piyasa koşullarında geçerli bir piyasa disiplini etkisinin olduğu konusunda çok az delil bulunduğunu belirtmektedir. Yazara göre, yöneticilerin normal zamanlardaki davranışlarını değiştirmesine neden olan piyasa disiplini etkisi olmaksızın piyasanın takip edilmesinin finansal kurumların yöneticilerinin aşırı risk almalarına yönelik davranışlarını zorunlu olarak engellemeyeceğini ve sonuç olarak piyasa disiplini etkisinin bulunmaması durumunda piyasa disiplininin çalışmayacağını belirtmektedir. Bliss (2001: 27), yöneticiler üzerindeki piyasa disiplininin, acente maliyetlerinin tümüyle ortadan kalkmaması nedeniyle, mükemmel olarak çalışmayacağını belirtmektedir. Bliss ve Flannery (2002: 25) ise, düzenleyici ve denetleyici otoritelerin yöneticilerin davranışlarını etkileme işlevini ellerinde tutmasını, çünkü piyasanın şirketleri etkin ve somut olarak takibi mümkün olmakla birlikte bu sürece yatırımcıların etkisinin son derece sınırlı olduğunu belirtmektedir. Barth, Caprio ve Levine (2002: 9), az gelişmiş sermaye piyasalarına sahip ülkelerin muhasebe standartlarının ve hukuk düzenlerinin özel takibin etkinliğine güvenilememesine neden olabileceğini, hatta

gelişmiş ekonomilerde dahi bankaların karmaşık ve kırılgan bir yapıda olmasının takibi güçleştirebileceğini belirtmektedir. Rochet (2003: 153), piyasa disiplininin kriz dönemlerinde bulaşıcılığı artıracak ve kendi kendini besleyen bir sarmala neden olabileceği için tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini, ayrıca, Basel uzlaşısında önem verilen derecelendirme şirketlerine tam güvenilemeyeceğini, danışmanlık hizmeti veren şirketlerin Enron-Andersen vakasına benzer ilişkiler içinde olabileceğini belirtmiştir. Jordan, Peek ve Rosengreen (1999: 5), artan miktarda bilginin kamuya sunulmasının sorunlu bankaları istikrarsızlaştırabileceğini ve önemli bankacılık sorunları yaşayan ülkelerin bu nedenle kamuyu aydınlatma aracını geniş ölçüde kullanmadığını belirtmiştir. Alexandar (2004: 6) ise, piyasa disiplinine Basel II sürecinde aşırı ölçüde güvenilmesinin bankacılık sektöründeki etkinsizlikleri artırabileceğini ve finansal istikrarı tehlikeye düşürebileceğini belirtmiştir.

Tezimizde bankaların öz disiplin süreçlerinin unsurları ve bu süreçlerin nasıl tasarlanması gerektiği, öz disiplin sürecindeki kurumlar ve oyuncuların görev ve sorumluluklarının neler olması gerektiği; ülkemiz bankacılık mevzuatı ve banka iflasları da dikkate alınmak suretiyle incelenmektedir. Görülen odur ki, konu sadece öz disiplinin kendi içindeki yeterliliğinin incelenmesi olsaydı, ülkemizdeki bankacılık düzenlemeleri çerçevesinde şekillenen öz disiplin altyapısını eksiklerine rağmen yeterli saymak mümkün olurdu. Ancak konu bankacılığın disipline edilmesi sürecinde öz disiplin aracının etkinliğini artıran diğer disipline edici unsurların öz disiplin sistemine katkılarının incelenmesi olarak değerlendirilince iki durum tespit edilmektedir. İlki, 3.2.1. nolu bölümde de değerlendirildiği üzere, kriz yönetimlerindeki etkinliği tartışmalı olmakla birlikte, resmi disiplin düzenleme yeterliliğine sahiptir. Ancak, çeşitli sorunların varlığı resmi disiplinin etkinliğini azaltmaktadır. İkincisi ise bankaları disipline edici çatıda piyasa disiplinine etkili yer verilmemiş olmasıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi, piyasa disiplinine yönelik bu yaklaşım son tahlilde gerek öz, gerekse resmi disiplininin etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Basel II süreciyle daha fazla piyasa disiplini uygulanması yolunda değişmesi beklenen bu tablo, mevcut Bankacılık Kanununun ve uygulamanın en ciddi eksiklerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Dolayısıyla, ülkemiz bankacılık mevzuatında ve söz konusu mevzuata ilişkin uygulamada kamuya açıklanan bilgilerin kısıtlı tutulması ve piyasa disiplininin zayıf etkinlikte çalışması, öz disiplin sürecinin diğer disipline edici süreçlerle ilişkisinin tam olarak anlaşılamamasının bir sonucu olarak görülmek gerekir. Bu çerçevede, bankaların kontrol ve disiplin çevresindeki konsolide etkinliğin artırılabilmesi için, ülkemiz bankacılık sektöründeki piyasa disiplini uygulamalarının Basel II sürecinde geliştirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

3.2.3. Öz Disiplin

3.1.1. bölümünde de ifade edildiği üzere, bankaların risklerinin etkin bir şekilde yönetilmesinden ilk planda istifade etmesi beklenen kesim bankanın sahipleri ve profesyonel yöneticilerdir. Banka sahiplerinin ve yöneticilerinin etkin risk yönetim sistemlerinin kurulması ve sürdürülmesindeki temel menfaatleri firma değerinin korunması ve artırılması yoluyla karlılığın ve güvenilirliğin artırılmasıdır. Konuya daha geniş bir açıdan bakmak gerekirse; başta ortaklar ve yöneticiler olmak üzere, işletmenin bütün çalışanlarının ortak menfaati, bir biçimde gelir elde ettikleri kurumun ticari ününü geliştirerek muhafaza etmesidir. Dolayısıyla, bankanın yönetim süreçlerinin etkin risk yönetim ve iç kontrol süreçlerinin gözetim ve desteğinde olması anlayışına dayanan içsel finansal disiplin sağlayan unsurları veya öz disiplini risk yönetim süreçlerindeki etkinlik arayışının ilk ve doğal halkası olarak görmek mümkündür.

Bu noktada, şu tespiti yapmakta fayda vardır; resmi disiplin ve piyasa disiplininin bir amacının da, öz disiplin uygulamalarının etkinliğini artırmak olduğu dikkate alındığında; öz disiplin sisteminin diğer disipline edici araçlar içinde merkezi bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle, tezimizin izleyen bölümünde, öz disiplin sisteminin unsurları, işleyiş mekanizması ve zayıflıkları ayrıntılı olarak incelenmektedir.

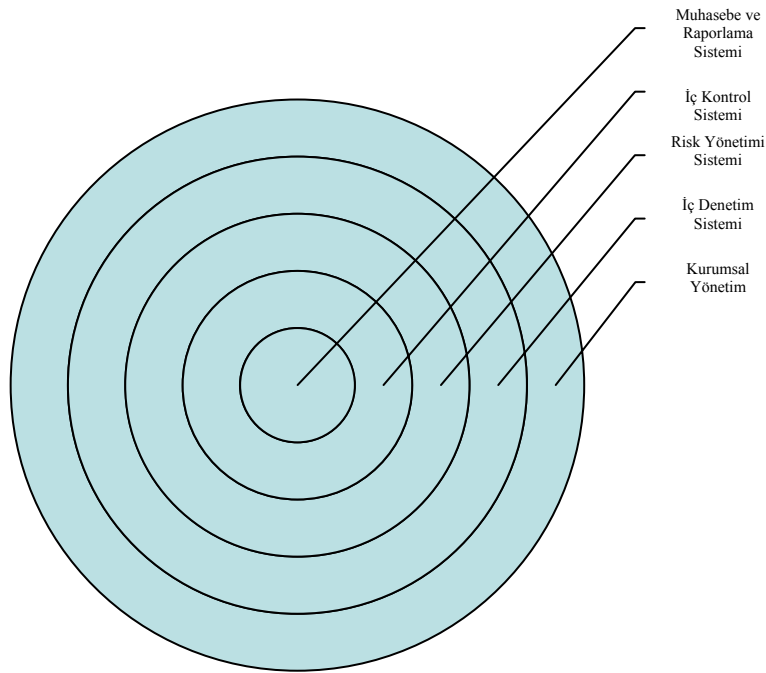
3.3. Öz Disiplin ile Banka Risklerinin Disipline Edilmesi

Banka ölçeğindeki risklerin yönetilmesi sürecindeki ilk araç öz disiplin süreçleriyle risklerin banka ölçeğinde yönetilmesidir. Yukarıda da değinildiği üzere, resmi disiplin ve piyasa disiplininin amacının, öz disiplin uygulamalarının etkinliğini artırmak olduğu dikkate alındığında, öz disiplinin diğer disipline edici araçlar içinde merkezi bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, öz disiplin sisteminin unsurlarının, işleyiş mekanizmasının ve zayıflıklarının belirlenmesi bankacılık faaliyetlerinden kaynaklanan risklerin disipline edilmesindeki etkinliğin incelenmesi sürecinin ağırlık noktasını teşkil etmektedir.

Öz disiplin, banka tarafından tasarlanan, muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim sistemlerini içeren içsel risk yönetim süreçlerine dayalı olarak, karşı karşıya olunan risklerin yönetilmesidir. Konu finansal hizmetler sektörü ve bankacılık olduğunda; sektörel hassasiyetler risk yönetim süreçlerine yönelik kamu müdahalesinin ortaya çıkmasına ve öz disiplini kamusal disiplinin etkili olduğu bir sahaya dönüştürmektedir. Bu kapsamda, öz disipline ilişkin sorulması gereken temel soru; öz disiplinin bireysel banka iflaslarını engelleyip engelleyemeyeceği ve bankacılık sistemini de sistemik sorunlardan koruyup koruyamayacağıdır. Bu sorunun yanıtını bulabilmek için öncelikle öz disiplinin unsurlarının analiz edilmesi, öz disiplinin kritik unsurunu teşkil eden risk yönetiminin diğer öz disiplin unsurları ile ilgisinin tarif edilmesi, öz disiplinin diğer disipline edici etkenlerle ilişkisinin ortaya konulması ve ideal risk yönetimi yapısının incelenmesi gerekmektedir.

3.3.1. Öz Disiplin Sisteminin Unsurları

Şekil 5’den de anlaşılacağı üzere, öz disiplin sistemi, muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim unsurlarından oluşmaktadır.

ŞEKİL 5. İdeal Öz Disiplin Şemasında Unsurların İlişkileri

Öz disiplin unsurları arasında yer alan kurumsal yönetim sürecinde, yönetim kurulu şirkete ve toplum kesimlerine olan sorumluluklarını belirlemektedir. Yönetim kurulunun kurumsal yönetim sürecindeki en ciddi sorumluluğu bankanın risk ve kontrol süreçleri ile ilgili strateji ve politikalar üretmesidir. Bu politikalar, şirketlerin optimal risk yapısı içinde oluşan karlılık ile hayatını sürdürmesiyle ilgilidir. Kurumsal yönetim sürecinde riski odağa alan bu yaklaşımın temel sonucu, risk yönetim sisteminin kurumsal yönetim politikalarını uygulayan birim olmasıdır. Risk yönetim sistemi, şirketin optimal risk seviyesini kurumsal yönetim sürecinde belirlenen “kontrol ve disiplin” ihtiyacı çerçevesinde yerine getirmektedir. Bu amaç

çerçevesinde, diğer öz disiplin süreçleri olan, muhasebe ve raporlama, iç kontrol ve iç denetim sistemleri risk yönetim sürecine yardımcı olmaktadır.

Muhasebe ve raporlama sistemi, öz disiplinin ilk uygulanma sahasıdır. Bu sahadan çıkan sonuçlar iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin süzgecinden geçmektedir. Bu bağlamda da iç denetim sistemi, iç kontrol sisteminin ve dolayısıyla da muhasebe ve raporlama sisteminin ürettiği bilgilerin doğruluğunu test etmektedir. İç denetim sisteminin literatürde tartışılan diğer bir rolü ise muhasebe-raporlama ve iç kontrol sistemine ilaveten, risk yönetim sisteminin kontrolünün üstlenilmesidir. Ancak, bu noktada, risk yönetim sisteminin hem hesap verebilirliğinin, hem de bağımsızlığının korunmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, öz disiplin sürecinde kurumsal yönetim sisteminin ajanı olarak risk yönetiminin önemi merkezidir. Ancak, aşağıda da analiz edildiği üzere, risk yönetimi sürecinin başarısı diğer unsurların başarısı ile yakından ilişkilidir.

3.3.1.1. Muhasebe ve Raporlama Sistemi

Muhasebe sistemi işletmelerde gerçekleştirilen faaliyetlere ve kıymet hareketlerine ilişkin verilerin belli bir sistematik içinde toplanması, doğrulanması, kaydedilmesi, raporlanması ve yorumlanmasını sağlayan bilgi sistemleridir.

Muhasebe sistemine yönelik temel beklenti, söz konusu fonksiyonun tarafsız, gerçekçi, düzenlemelere, bütün menfaat sahiplerinin çıkarlarına ve sosyal sorumluluğa uygun olarak yerine getirilmesidir. Muhasebe sistemi, şirketlerin finansal durumunun kontrol ve disipline edilmesi sürecinde etkili olan ilk araçtır. Muhasebe sistemi, Şekil 5’den de anlaşılacağı üzere, kendi dışında kalan iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim sistemlerinin işlevlerini yerine getirmesinde gerekli olan veri üretimini ve ilk kontrol çevresini sağlamaktadır.

Leuz ve Wüstemann (2003: 4), muhasebe sisteminin hisse senedi, kredi piyasaları ve şirket yönetimi gibi sistemler ile etkileşim içindeki bir alt sistem olması ve ideal olarak kurumsal çerçevenin diğer bileşenlerini tamamlayıcı bir niteliğinin bulunması nedeniyle; gerekli muhasebe bilgisini ürettiğini ve firmalarda etkin bir kontrol alt yapısı kurulmasına yardımcı olduğunu belirtmektedir. Basel Bankacılık Komitesi (2000: 28), muhasebe standartlarının bankalardaki etkin risk yönetimi ve kontrolü sürecine katkı sağlaması ve aynı zamanda yüksek kalitede muhasebe bilgisi sağlaması konusunda sağlam ve güvenilir bir çerçeve sunması gerektiğini, ancak zayıf veya yetersiz muhasebe standartlarının risk pozisyonlarını veya kayıpları gizleyerek bankalardaki risk yönetimi ve kontrolüne zarar verdiğini belirtmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, muhasebe sisteminin ürettiği bilgiler sadece iç kontrol sisteminin değil, aynı zamanda risk yönetim sürecinin de girdisini teşkil etmektedir. Bu nedenle, kurumsal yönetim süreçlerinin başarısı da muhasebe sisteminden akacak bilgi ve verinin doğruluğu ve zamanlılığı ile yakından ilişkilidir. Ancak, değerlendirme sorunları, muhasebe kayıtları dışında bırakılan işlem ve faaliyetler, yaratıcı muhasebe işlemleri vb. unsurlar şirketlerin bilançoların bozulmasına ve sonuç olarak öz disiplinin kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Muhasebe ve raporlama sistemindeki kasıtlı veya kötü yönetimden kaynaklanan sorunlar, banka iflaslarında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, muhasebe ve raporlama sistemi tarafından üretilen verilerin, öz disiplin sürecinin etkinliği üzerinde belirleyici etkiler yaptığı dikkate alınarak, sistemin etkin olarak tasarlanması gerekmektedir.

3.3.1.2. İç Kontrol Sistemi

İç kontrol bir işletmenin yönetim kurulu üyeleri, yönetim ve diğer personeli tarafından etkilenen ve faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği, finansal raporlamanın güvenilirliği, uygulanabilir yasa ve düzenlemelerle uygunluk amaçlarına ulaşmada dikkate alınacak yeterli güveni sağlamak üzere tasarlanmış bir süreçtir (Erdoğan, 2006: 83). İç kontrolün iki yönü bulunmaktadır; muhasebe kontrolü ve yönetim

kontrolü. İç kontrol sistemi muhasebe kontrolünü de aşan bir şekilde işletmenin veriminin artırılması amacıyla ve muhasebe ile bağlantılı bir şekilde geliştirilen örgütlenme ve iş akış sistemidir (Kaval, 2000: 40).

Basel Komitesi (1998b: 8), iç kontrol sisteminin amaçlarını aşağıdaki gibi belirlemiştir.

- Faaliyetlerin verimliliği ve etkinliğinin artırılması,
- Mali ve idari konulara ait bilginin güvenilirliğinin, tam ve zamanlı olmasının sağlanması,
- Yasalara ve düzenlemelere uygunluk.

İç kontrol sürecinin amaçlarına ulaşması, daha önce de üzerinde durulduğu gibi, öz disiplin sürecinden kaynaklanan yükümlülükler nedeniyle yönetim kuruluna ve üst yönetime aittir. Basel Komitesi (1999: 7-8), iç kontrol sürecinde yönetim kurulu ve üst düzey yönetimin etkinliğinin aşağıda yer alan unsurlar sayesinde geliştirilebileceğini belirtmektedir;

(a) Denetim işlevinin önemi anlaşılmalı ve banka personeli bu konuda bilgilendirilmelidir.

(b) Denetçilerin statü ve bağımsızlıklarının geliştirilmesine ilişkin gerekli tedbirler alınmalıdır.

(c) Denetim sonuçlarından zamanlı ve etkin bir biçimde yararlanılmalıdır,

(d) Denetim kurulu başkanının bağımsızlığı yönetim kurulu veya denetim komitesine raporlama yapılması suretiyle sağlanmalıdır.

(e) İç denetimlerin etkinliğinin değerlendirilmesi için bağımsız denetçiler görevlendirilmelidir.

(f) Denetçiler tarafından ortaya çıkarılan yönetim sorunları zamanlı bir biçimde çözümlenmelidir.

COSO'nun (1992) ilgili raporuna göre, iç kontrol sistemi; kontrol çevresi, risklerin belirlenmesi, kontrol faaliyetleri, bilişim, iletişim ve izleme bileşenlerinden oluşmaktadır. Ayrıca, Basel Komitesi (1998b: 2-5), iç kontrol sisteminin değerlendirilmesine ilişkin temel prensiplerini; banka yönetiminin sorumlulukları ve kurum içi denetim kültürü, risk tanıma ve değerlendirme, denetim faaliyetleri ve fonksiyonel görev ayrımı, bilgiye erişim ve iletişim sistemi, izleme faaliyetleri ve denetim sisteminde hataların düzeltilmesi ve gözetim ve denetim otoritelerince iç denetim sistemlerinin değerlendirilmesi başlıkları altında belirlemiştir.

Bankacılık açısından ise, iç kontrol sistemi bir banka organizasyonundaki tüm personeli, bütün süreçleri, yönetim kademelerini, politikaları, mevzuatı, uygulamaları, bilişim-iletişim ağlarını, maddi ya da soyut bütün malları, kısacası herkesi ve herşeyi kapsamaktadır. İç kontrol sistemi bu noktada, bankanın bireysel özelliklerine bağlı olarak değişebilecek nitelik ve sayıda alt sistemlerden meydana gelen bir üst (çerçeve-şemsiye) kontrol sistemi niteliği göstermektedir. Bu sistemin etkinliğinin ve yeterliliğinin sağlanması, ve gerekiyorsa düzeltici-tamamlayıcı önlemlerin alınması banka içinde yönetim kurulunun gözetiminde iç denetim biriminin ve tüm bir bankacılık sistemi için ise düzenleyici otoritenin görevidir Yavuz (2002:41)

Son yıllarda gözlenen bankacılık krizleri ve şirket skandalları iç kontrol sürecinin sadece şirketler için değil yatırımcılar ve düzenleyici ve denetleyici otoriteler için de büyük öneme sahip olduğunu göstermiştir. İç kontrol sistemi, öz disiplin sürecindeki rolünü, risk yönetimi ile karşılıklı iletişim halinde yerine getirmektedir. Bu iletişim öz disiplin sürecinin niteliğini etkileyecek seviyede önem taşımaktadır. Risk yönetimi ve iç kontrol süreci amaçsal olarak ortak paydalara sahiptir. Risk yönetiminin amacının, olumsuz pazar gelişmelerine karşı önlemler olarak verimliliği artırmak ve zarar olasılığına karşı korunmak olduğu dikkate alındığında iki sistem bir anlamda birleşmektedir. Ancak risk yönetimi ve kontrolü denilince ağırlıklı olarak kredibilite ve pazar risklerinin kontrolü anlaşılırken, iç kontrol sistemi bu risklere ilaveten işletme risklerinin kontrolünü de kapsamaktadır (Kaval, 2000: 40). The Institute of Internal Auditors (IIA) (2004) da, konsolide risk

yönetimi sürecinde iç kontrol sürecinin temel rolünün; risk yönetim süreçlerine güvence verilmesi, risklerin doğru olarak değerlendirildiğine yönelik güvence verilmesi, temel risklerin raporlanmasının değerlendirilmesi ve temel risklerin yönetilmesinin gözden geçirilmesi olarak belirlemiştir.

Finansal bilgiler üzerindeki iç kontrol sistemi muhasebe sisteminden akan bilgilerin işletmenin kar ve risk algılamaları çerçevesinde değerlendirilmesini, hedeflerden farklı gelişmeler olması halinde “erken uyarı” sistemi gibi çalışarak ilgili birim ve kişilere bu bilginin aktarılmasını sağlar. Basel Komitesi (1998a: 13), risk yönetimi ve iç kontrolün birbirleriyle ilişkili ve hatta birbirlerinin yerine kullanıldığını ancak iki kavram arasında önemli farklılıklar olduğunu belirtmektedir. Örneğin bir bankadaki risk yönetimi süreci örgütün hedeflerini tespit etmekte ve bu hedeflere uygun olarak maruz kalınan riskin belirlenmesi, ölçülmesi ve sınırlanması ile ilgili tedbirleri almaktadır. İç kontrol süreci ise amaçların ve politikaların tesis edildiğini ve bunlara uygun bir yönetimin sağlandığını, sapmaların yönetimin politikalarına uygun olduğunu tespit etmektedir. Böylelikle, risk yönetimi kavramı hem iç kontrol çerçevesinde belirlenen operasyonel amaçların yerine getirilmesini, hem de risk değerlemesinin yapılmasını içermektedir. Diğer yandan, IIA (2004), iç kontrolün yapmaması gereken faaliyetleri de aşağıdaki gibi belirlemiştir; risk iştahının belirlenmesi, risk yönetim sürecinin belirlenmesi, yönetimin riskleri güvence altına alması, risklere verilecek yanıtlar hakkında karar alınması, yönetimin yerine risklere yanıt verilmesi ve risk yönetiminin hesap verebilirliğinin sağlanması.

Bu çerçevede, iç kontrol sistemi, doğrudan etkili olduğu risk yönetim sürecine ve dolayısıyla öz disiplin sürecine katkısı ile birlikte şirketlerin finansal güvenilirliğini doğrudan etkileyen bir konuma sahiptir.

3.3.1.3. İç Denetim Sistemi

Önceki bölümlerde de değerlendirildiği gibi, bankacılık faaliyetlerinden kaynaklanan risklerin kontrol edilmesinde ve yönetilmesinde iç kontrol önemli bir işleve sahiptir. İç kontrol kavramı ile yakından ilgili diğer bir kavram ise iç denetim kavramıdır. İç denetim sistemi, işletmenin faaliyetlerindeki etkinlik seviyesinin geliştirilmesinin temin edilmesi amacıyla tasarlanmış içsel bir kontrol (ve danışma) mekanizmasıdır. Haziran 1999'da, İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) Yönetim Kurulu aşağıdaki iç denetim tanımını kabul etmiştir: “iç denetim, bir kuruluşun faaliyetlerine değer katmak ve geliştirmek üzere tesis edilen bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. Risk yönetimi, sistematik ve disiplinli bir yaklaşım çerçevesinde, kontrol ve yönetim süreçlerinin değerlendirilmesine, etkinliğinin geliştirilmesine ve organizasyonun amaçlarının gerçekleştirilmesine katkı sağlar.

İç denetim sistemi öz disiplin penceresinden değerlendirildiğinde muhasebe sistemi, iç kontrol ve risk yönetimi süreçlerini “kurumsal yönetim süreçlerinde belirlenen” amaçlar doğrultusunda kontrol eden yönetsel mekanizma olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla, iç denetim ve iç kontrol sistemi arasındaki ilişki incelendiğinde; iç denetimin iç kontrolü denetlemekle sorumlu olduğu görülmektedir. Basel Komitesi (2001: 7), iç denetimin, iç kontrol sisteminin kendisine verilen görevlerin yerine getirilmesindeki uygunluk ve etkinliğini incelenmesini ve değerlendirilmesini içerdiğini ve bankanın iç kontrol sisteminin bir risk analizini temsil ettiğini belirtmiştir. Bu çerçevede, iç denetim banka politikalarının niceliksel ve niteliksel risk hedeflerine uygunluğunu, finansal ve yönetim bilgisinin güvenilirliğini ve zamanındalığını, elektronik bilgi sistemlerinin güvenilirliğini ve farklı bölümlerin işlevselliğini değerlendirmektedir.

İç denetimin temel fonksiyonları; iç denetim komitesine bankanın risk profilinin belirlenmesi kapsamında iç kontrol yapısının yeterliliği hakkında değerlendirme sunulması, iç denetim komitesinin yönetim ile ilgili

yükümlülüklerinin desteklenmesi, yönetime kontrol süreçlerine yönelik değerlendirmede bulunulması, yönetime kontrol sistemleri ile ilgili hizmetler sunulması ve iç denetim komitesi ve CEO'nun özel görevlendirmelerinin yerine getirilmesidir (Grand Thornton, 2003: 5).

Yavuz'a (2002: 45) ve Basel Komitesine (2001: 3-4) göre, sistemimizde teftiş kurulu olarak adlandırılan iç denetim organının görev alanına giren hususlar aşağıda yer almaktadır.

- İç kontrol sisteminin yeterliği ve etkinliğinin sürekli test edilmesi ve değerlendirilmesi.
- Risk ölçme ve risk yönetimi süreç ve yöntemlerinin etkinliğinin denetlenmesi.
- Elektronik bankacılık hizmetleri ve elektronik bilgilendirme sistemleri de dahil olmak üzere, yönetim bilgi sistemlerinin denetlenmesi.
- Muhasebe kayıtlarının ve finansal raporların doğruluğunun ve güvenilirliğinin denetlenmesi.
- Varlıkların muhafaza edilmesi için kullanılan araçların ve koruma yöntemlerinin denetlenmesi.
- Bankanın taşıdığı risklerle orantılı bir sermayeye sahip olup olmadığını ölçmek üzere kurulan sistemin denetlenmesi.
- Operasyonların maliyet ve etkinliklerinin değerlendirilmesi.
- İşlemlerin mevcut hukuka, etik kurallara ve banka içi politikalara ve usullere uygunluğunun incelenmesi.
- Düzenleyici otoritelere iletilen raporlamanın doğruluk, güvenilirlik ve zamanındalığının test edilmesi.
- Özel tahkikatların yürütülmesi.

Yönetim kurulu ve üst yönetimden oluşan yönetim yapısı, iç denetim (ve iç kontrol) süreçlerinin etkinliği üzerinde önemli bir role sahiptir. Basel Komitesi (2006: 13), yönetim kurulu ve üst yönetimin, iç denetim fonksiyonunun bankanın

risk yönetimi ve iç kontrol sistemlerindeki sorunları saptamak konusundaki etkinliğini artırması kapsamında yapabileceklerini aşağıdaki gibi belirlemiştir.

- Denetim ve iç kontrol süreçlerinin önemini benimseyerek, bunu bankanın bütününe iletmek,
- İç denetimin bulgularını doğru zamanda ve verimli bir biçimde kullanmak ve belirlenen sorunların yönetim tarafından zamanında düzeltilmesini talep etmek,
- İç denetçilerin yönetim kuruluna veya denetim komitesine raporlama yapmalarını sağlamak gibi yollarla, iç denetçilerin bağımsızlığını pekiştirmek,
- Başlıca kontrollerin etkinliğini değerlendirmek konusunda iç denetçileri görevlendirmek.

Yukarıda yer alan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, iç denetim sistemi, iç kontrol ve risk yönetim sistemleri üzerindeki içsel kontrolün sağlanması görevini üstlenmiştir. İç kontrol sisteminin de, muhasebe ve raporlama sisteminin kontrolünü üstlendiği dikkate alındığında, iç denetim sisteminin öz disiplin sistematığının başlangıç noktası olan muhasebe ve raporlama sisteminden, sonuç noktası olan risk yönetim sistemine kadar sürecin bütünü üzerinde “kontrol” işlevini üstlendiği görülmektedir. Bu bağlamda, iç denetim sisteminin risk yönetimi üzerindeki kontrol yetkisi, sonuç olarak risk yönetiminin kurumsal yönetim sürecinin belirlediği “kontrol ve disiplin” sürecindeki kritik rolünü denetleme fonksiyonuna dönüşmektedir.

Ancak risk yönetiminin öz disiplin unsurları arasında sofistike bir üst kurum niteliği gösterdiği ve uzmanlık isteyen bir faaliyet olduğu dikkate alındığında, söz konusu mekanizmanın öz disiplin sürecinin temel yönlendiricisi konumunda olduğu görülmektedir. Risk yönetiminin bu işlevi karşısında ise, iç denetimin yukarıda tarif edilen rolünün biçimsel kalma ihtimali büyüktür. Bu çerçevede, risk yönetiminin bağımsız olması, denetlenemez olması anlamına gelmese de, risk yöneticisinin

ulaştığı sonuçların iç denetim tarafından mekanik bir kontrol anlayışı ile tahlil edilmesi öz disiplinin etkinliği açısından makul olmayan sonuçlara yol açabilir.

Dolayısıyla, risk yönetim sisteminin hesap verebilirliğinin ve bağımsızlığının korunmasına dikkat edilmek kaydıyla, iç denetim sisteminin öz disiplin sürecinde önemli bir görev üstlendiği sonucuna varılmaktadır.

3.3.1.4. Kurumsal Yönetim

Öz disiplin süreci ile ilintili diğer bir kavram ise kurumsal yönetimdir. Kurumsal yönetim; iç kontrol, iç denetim ve risk yönetim süreçlerinin yönlendirilmesinde önemli bir role sahiptir. OECD (2004: 11) ilkelerine göre, kurumsal yönetim “bir şirketin yönetimi, yönetim kurulu, ortakları ve diğer menfaat sahipleri arasındaki ilişkileri” kapsamaktadır. Kurumsal yönetim ayrıca şirketin amaçlarını ve bu amaçlara ulaşmadaki yetki ve sorumlulukları da en geniş haliyle belirlemektedir. Bankalardaki etkili kurumsal yönetim kredi veren, mudi, ortak gibi bankayla ilişkili bütün menfaat sahiplerinin çıkarlarını gözetmekte ve düzenleme ve denetimden sorumlu otoritelerin de amaçlarının yerine getirilmesinde yardımcı olmaktadır.

Basel Komitesi (1999: 3), kurumsal yönetimin bankaların, kurumsal hedeflerinin belirlenmesi, günlük faaliyetlerinin sürdürülmesi, çıkar sahiplerinin menfaatlerinin gözetilmesi, kurumsal faaliyet ve davranışların düzenlenmesi ve mudilerin haklarının korunması konusundaki yaklaşımlarını etkilediğini vurgulamaktadır. Basel Komitesi (2006: 4) ayrıca, etkili kurumsal yönetim uygulamalarının, bankacılık sektörünün ve ekonominin bütününün düzgün işleminde büyük önemi olan bankacılık sistemine olan güvenin yaratılması ve korunmasının vazgeçilmez bir unsuru olduğunu, zayıf kurumsal yönetimin bankanın mevduatı dahil olmak üzere aktifini ve pasifini gereği gibi yönetebilmesine dair

piyasanın güvenini yitirmesine yol açabileceğini ve bankaya yönelik tahaccümü veya bir likidite krizini tetikleyebileceğini belirtmektedir.

Kurumsal yönetim sisteminin bir yönüyle “disiplin ve kontrol” sürecine atıf yaptığı dikkate alındığında, kurumsal yönetim kavramının da öz disiplin ile ilişkili olduğu görülmektedir. Nitekim, OECD (2004: 12) de kurumsal yönetim ilkelerinin, daha kapsamlı bir yaklaşımı temsil eden kontrol faaliyetinin tamamlayıcısı olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, kurumsal yönetim sürecinde yer alan disiplin ve kontrolün sağlanması amacının fiilen risk yönetimi ile hayata geçeceği sonucuna ulaşmak amacımız açısından yanlış olmayacaktır. Nitekim Basel Komitesi (2006: 4) de, kurumsal yönetim ilkelerinde yönetim kurulunun yerine getirmesi gereken görevler arasında, bankanın risk profilinin anlaşılması ve risk politikaları ve risk yönetimi süreçleri de dahil olmak üzere bankanın faaliyet stratejisinin onaylanmasına yer vermiştir.

Bu çerçevede, şirket disiplini ve kontrolü açısından değerlendirildiğinde kurumsal yönetim, öz disiplin unsurlarının hem banka amaçları ve hem de banka paydaşlarının beklentisi çerçevesinde yönlendirilmesi ile ilgilidir. Böyle olması da doğaldır, çünkü bankaların finansal açıdan sağlıklı olması hem mevduat sahibi ve kredi verilen kişiler, hem de ekonominin geneli açısından büyük önem taşımaktadır. Bu itibarla, bankaların risklerini amaçları çerçevesinde yönetmesinin firma değeri ile ortak, yönetici ve üçüncü kişilerin menfaatlerini etkileyen başlıca neden olduğu da dikkate alındığında, banka faaliyetlerinde öz disiplinin bütün unsurları ile hayata geçirilmesinin bir zorunluluk olduğu görülmektedir.

Öte yandan, bankanın amaçlarının ve bu amaçlara ulaşmada kullanılacak yöntemlerin, risk yönetimine yönelik beklenti ve hedefler ile birlikte, yönetim sürecinde belirlendiği dikkate alındığında; risk yönetiminin muhasebe ve raporlama, iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin altyapısında yükseldiği ve kurumsal yönetimin de söz konusu müesseseler ile bir üst yapı ilişkisi içinde olduğu görülmektedir.

3.3.1.5. Risk Yönetimi

Risk yönetimi, muhasebe ve raporlama sisteminden elde edilen ve iç kontrol ve iç denetim süzgecinden geçirilen finansal verileri esas alarak çalışmaktadır. İç kontrol sisteminin muhasebe sisteminden gelen veriler üzerindeki durağan hareket anlayışının veya kurumsal yönetim sisteminin felsefe belirleyici anlayışının aksine, risk yönetimi, kontrol ve disiplin sürecindeki en etkili araçtır. Bu nedenle, öz disiplin mekanizmasının ve dolayısıyla disiplin ve kontrol sürecinin, merkezinde risk yönetim süreçleri bulunmaktadır.

Risk yönetiminin etkinliği, kendisinin ve diğer öz disiplin unsurlarının etkinliği ile ilişkilidir. Bu bağlamda, risk yönetim sürecinin amaç ve felsefesi kurumsal yönetim süreçlerinde belirlenirken, tahlil ve tedbirlerinin etkinliği muhasebe ve raporlama sisteminin ürettiği ve iç kontrol ile iç denetim süreçlerinin inceleme konusu ettiği verilerin kalitesine bağlıdır. Bu çerçevede, basiretli yönetim faaliyetlerinin, risk yönetim sisteminin merkezde olduğu, etkin bir kontrol mekanizmasına göre yürütülmesi gereklidir. Konu bankacılık açısından değerlendirildiğinde, Landau and Lindgren (1998: 7), sağlıklı bankacılığa yönelik ilk savunma hattının “basiretli” yönetim mekanizması olduğunu, banka iflaslarının önemli bir bölümünün etkin olmayan yönetim nedeniyle düşük kalitedeki varlıkların ve aşırı risklerin etkilerinden kaynaklandığını, rakamlara dayalı düzenleme anlayışının bankanın etkin olarak çalışmasını temin edemediğini belirtmektedir. Yazarlar ayrıca, banka yönetimlerinin daha iyi performans sergileyebilmek için yüksek derecede dürüstlük, tecrübe ve eğitimle teçhiz edilmeleri gerektiğini ve basiretli yönetim kavramının etkin iç enformasyon ve kontrol sistemlerini kurmak suretiyle yönetim süreçlerini kişisellikten systemselliğe dönüştürdüğünü belirtmektedirler.

Carey ve Stulz (2005: 31), riske yönelik şeffaflık yaklaşımının finansal kurumların fazla risk almamalarına neden olduğunu, ancak risk ölçütlerinin manipüle edilmeye açık olduğunu, şeffaflığın da çeşitli maliyetlerinin bulunduğunu ve konuya

yönelik ayrıntılı düzenleme yaklaşımlarının çözümleyici olmayacağından hareketle; düzenlemecilerin aşırı riski optimal olarak kabul etmemesi ve etkin olarak yönetilmeleri kaydıyla finansal kurumların banka sahiplerinin bakış açısından optimal riski belirlemelerinin önemli olduğunun altını çizmektedir.

Finansal kurumların faaliyetlerindeki karmaşık yapı bu faaliyetlere ilişkin risklerin tanımlanmasını, izlenmesini ve yönetilmesini zorunlu kılmaktadır. Temel muhasebe sistemleri belli bir görev dağılımı altında işlemlerin muhasebeye doğru olarak aktarıldığı ve doğrulandığı konusunda makul bir güvence temin etmek üzere tasarlanmıştır. Konuya ilişkin Ortak Forum raporunda (The Joint Forum, 2003: 17-18) da belirtildiği üzere; risk yönetimi finansal firmaların iş süreçlerinde gizli olarak her zaman varolmakla birlikte, son zamanlarda risk banka, sigorta ve menkul kıymet şirketleri açısından daha görünür hale gelmiştir. Dolayısıyla firma ölçeğindeki yönetsel etkinliğin artırılması için geleneksel muhasebe sistemlerinin ötesinde iç kontrol ve risk yönetim süreçlerinin geliştirilmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, öz disiplin süreçleri bankayı disipline edecek süreçler içinde önemli bir yere sahiptir. Risk yönetimi sistemleri ise söz konusu süreçlerde merkezi belirleyicidir. İçsel risk yönetim süreçlerinde etkinlik sağlanmasının ilk koşulu; risklerin tanımlanması ve yönetilmesindeki temel prensiplerin belirlenmesi ve ikinci koşulu ise; yönetim süreçlerinin organizasyonel çatısının kurulmasıdır. Bu çerçevede, izleyen bölümde bankaların karşı karşıya olduğu risklerin hangi ideal risk yönetimi şeması ile yönetilmesi gerektiği incelenmektedir.

3.3.2. Öz Disiplin Sürecinde İdeal Risk Yönetimi Çerçevesi

Öz disiplinin diğer unsurlarının optimal etkinlikte çalıştığı varsayımı altında, sistemin etkinliği sorunu risk yönetiminin etkin bir biçimde örgütlenmesi ve işletilmesi sorunu haline gelmektedir. Bu çerçevede, ideal öz disiplin şemasında;

kurumsal yönetim sistemi, “kontrol ve disiplin” çerçevesini optimal etkinlikte belirlemekte; muhasebe sistemi, muhasebe bilgisini zamanlı, doğru ve gerçekçi bir biçimde kayıtlara ve finansal tablolara yansıtmakta ve iç kontrol ve iç denetim sistemi ise, muhasebe sistemini tarafından üretilen bilginin doğruluğunu gereği gibi test etmektedir. Bu durumda, öz disiplin sisteminin etkinliği önemli ölçüde risk yönetim sistemi tasarımının etkinliğine bağlı hale gelmektedir.

Etkin risk yönetim süreçlerinin her örgüt için geçerli tek bir tanımı bulunmamakta olup, her örgütün kendi ihtiyaçları doğrultusunda öz disiplin süreçlerini tanımlaması gerekmektedir. Bununla birlikte, finansal şirketler dahil her örgüt yapısında geçerli olacak temel yapıtaşları bulunmaktadır. Bu kapsamda, öncelikle risk yönetim sürecinin bileşenlerinin incelenmesi ve ardında da bu bileşenleri hayata geçirecek olan yetki ve sorumluluk yapısının belirlenmesi gerekmektedir.

Basel Komitesi (1999: 4), sağlam kurumsal yönetim için öngörülen kuvvetler ayrılığının sağlanması sürecinde aşağıdaki hususların önemini vurgulamaktadır.

- (a) Yönetim kurulu ya da denetim kurulunca yapılan denetim,
- (b) Günlük faaliyetlerin icrasından sorumlu olmayan kişilerce yapılan denetim,
- (c) Farklı faaliyet alanlarının doğrudan denetim ve gözetimi,
- (d) Bağımsız risk yönetimi ve alt sistemlerin uyum ve denetim fonksiyonları.

Risk yönetimi tasarımının etkin olması çeşitli şartlara bağlıdır. Risk yönetim süreçlerinin etkin olarak çalışması için, banka ölçeğinde bağımsızlığı bulunan risk yönetim biriminin bulunması ve risk doğuran işlemlerin bir sistem dahilinde denetim ve gözetim konusu edilmesi ön koşul niteliğindedir. Holton (2004: 1), risk yönetim süreçlerindeki bağımsızlığı aşağıdaki dört ölçütün varlığına bağlamaktadır;

- (i) Risk yöneticilerinin raporlamaları, risk alma işlevinden bağımsız olarak cereyan etmelidir.

- (ii) En tepe noktadaki yöneticiler dışında risk alıcıları ve yöneticilerinin birbirlerinin performansı, ücreti ve terfileri ile ilişkileri olmamalıdır.
- (iii) Risk alıcılar ve risk yöneticiler arasında çalışan değişimi olmamalıdır.
- (iv) Risk yöneticileri firmaya hangi risklerin ne ölçüde alınacağı konusunda tavsiyede bulunmamalıdır.

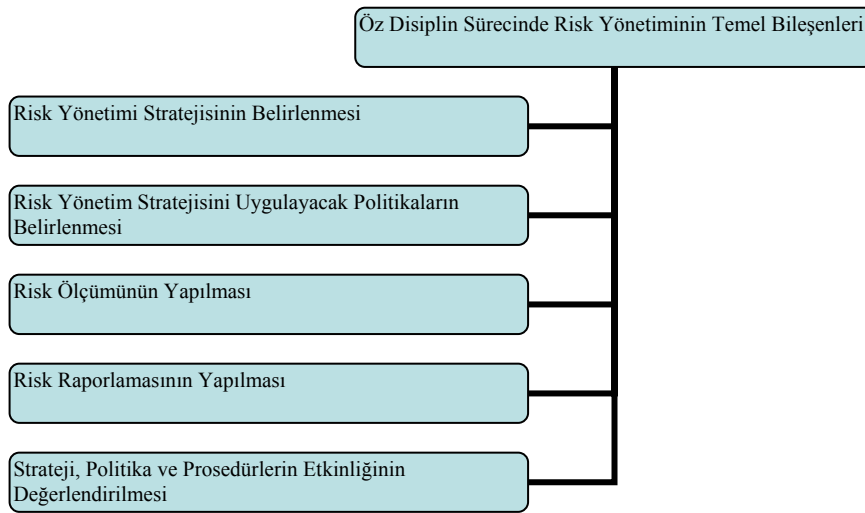
Türevlere İlişkin Politika Grubu'nun (Derivatives Policy Group, 1995) türev araçlarda risk yönetimine ilişkin raporunda, risk yönetim süreçlerindeki bağımsızlık vurgulanmakta ve belli bir komite veya kişiler tarafından icra edilecek risk yönetim fonksiyonunun yöneticilerden ve diğer birimlerden bağımsız olması gerektiğinin altı çizilmektedir. Diğer yandan, Basel Komitesi'nin (1998b: 4) "Banka Organizasyonlarında İç Kontrol Sistemi Çerçevesi" başlıklı Raporunun 11'inci maddesinde; bankalarda etkin ve gelişmiş iç denetim ve iç kontrol sisteminin bağımsız, ehil ve yeterli eğitimi almış personel tarafından yürütülmesi gerektiği ve iç kontrol sürecinin gözetimini gerçekleştiren iç denetim fonksiyonunun yönetim kuruluna veya yönetim kurulunca atanan iç denetim komitesine ve üst düzey yönetime raporlama da bulunması gerektiği belirtilmiştir.

Bu çerçevede, yukarıda bahsedilen prensipler risk yönetimine ilişkin özel ve öz disipline yönelik genel bir organizasyonun içinde uygulama sahası bulacaktır. Bu yapının, banka için tasarımı izleyen bölümde inceleme konusu edilmektedir.

3.3.2.1. Öz Disiplin Sürecinde Risk Yönetim Sürecinin Unsurları

Önceki bölümlerde de işaret edildiği gibi, öz disiplin sürecinin etkin olarak işlemesi, öz disiplinin diğer unsurlarının etkinliği yanında özellikle risk yönetiminin etkin olarak çalışmasına bağlıdır.

Finansal şirketler ve bu kapsamda bankalar açısından öz disiplin çerçevesinde etkin bir risk yönetimi tasarımının temel bileşenleri; risk yönetimi stratejisinin belirlenmesi, stratejiyi hayata geçirecek politikaların belirlenmesi, risk ölçümünün yapılması, risk raporlaması yapılması ve strateji, politika ve prosedürlerin etkinliğinin değerlendirilmesi aşamalarından oluşmaktadır.

ŞEKİL 6. Öz Disiplin Sürecinde Risk Yönetiminin Temel Bileşenleri

3.3.2.1.1. Risk Yönetimi Stratejisinin Belirlenmesi

Risk yönetimi stratejisinin belirlenmesi etkin risk yönetim sürecinin tasarımındaki ilk safhadır. Bu aşamada bankaların bütün ticari faaliyetlerini ve bunlardan kaynaklanan riskleri tanımlayarak, söz konusu risklere maruz kalınmasını engelleyecek politikalarını belirlemesi gereklidir. Risk yönetim stratejisinin ortaya koulabilmesi için bankanın risk profilinin analizi yapılmalıdır.

AIRMIC, ALARM ve IRM'nin (2002: 4), risk yönetim standartlarına göre risk analizinin unsurları şunlardır; riskin belirlenmesi, riskin özelliklerinin tanımlanması ve maruz kalınacak risk miktarının tahmin edilmesi.

Bu çerçevede, yönetim kurulu risk yönetimi ve kontrolü stratejisi ile ilgili olarak aşağıda yer alan alt süreçlere yönelik çalışmalar yapmalıdır.

- Firma'nın faaliyetleri ve iş yapma stratejisinin analizi,
- Firmanın faaliyetlerinden doğabilecek risklerin analizi,
- Bu riskleri kontrol altına alacak prosedürlerin belirlenmesi.

Bu çerçevede, risk yönetimi stratejisi bankanın mevcudiyeti açısından kritik önemi haiz bir yol haritası niteliğindedir. Ancak bu yol haritasının temel hatlarının bankanın yapısı ve ihtiyaçları dikkate alınmak suretiyle belirlenmesi gereklidir. Ayrıca, risk yönetimi felsefesinin sürecin her noktasında “banka ölçeğinde pozitif risk kültürü yaratma amacı” çerçevesinde sürekli olarak gözetilmesi gerekmektedir.

3.3.2.1.2. Risk Yönetim Stratejisini Uygulayacak Politikaların Belirlenmesi

Bankanın karşı karşıya olduğu risklerin banka çıkarları doğrultusunda optimal seviyede tutulmasına ilişkin genel stratejiler belirlendikten sonra, söz konusu stratejileri hayata geçirmek üzere politikaların belirlenmesi ve konuyla ilgili rehberlerin hazırlanması gereklidir. Bahse konu çalışmalarda aşağıdaki hususların dikkate alınmasında fayda bulunmaktadır;

- Öz disiplin süreçlerinin tanımlanması, alt sistem olarak muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim süreçlerinin entegre edilmesi,
- Risk yönetim süreçlerinin etkin olarak işlemesini temin etmek üzere yönetim kurulu üyeleri ve üst düzey yöneticiler başta olmak üzere ilgili bütün personelin risk yönetiminin önem ve değerine vakıf olmaları,
- Yönetim kurulu üyeleri ve üst düzey yöneticiler tarafından risk yönetim politika ve süreçlerinin yürürlüğe konması,

- Yaratıcı ve pozitif risk yönetim kültürünü destekleyen süreçlerin ortaya konması,
- Risk yönetim süreçlerindeki etkinliğin artırılmasını temin etmek üzere muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim ve kurumsal yönetim süreçlerinin etkinliğinin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılması,
- Risk yönetim süreçlerindeki etkinliğin artırılmasını temin etmek üzere yeterli bilgi sistemleri altyapısının mevcut olması,
- Risk yönetim süreçlerinde etkili olacak kişilerin yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi,
- Risk yönetim sürecinin bağımsızlığını temin edecek düzenlemeler yapılması,
- Bağımsızlığı destekleyecek yetki ve kaynak tahsisi yapılması,
- Öz disiplin süreçlerine yönelik dış denetim çalışmalarının yapılması,
- Risk yönetimi sonuçlarının düzenli olarak raporlanması ve ilgili kesimlere geri bildirimlerde bulunulmasının düzenlenmesi,
- Risk yönetimi süreçlerinin bireysel ve sistemsal performansının değerlendirilmesi.

TBB Çalışma Grubuna göre (2006: 22-23) risk politikalarının aşağıda belirtilen hususlara netlik kazandırması beklenir:

- *Risk iştahı, risk stratejisi ve temel risk alanlarının belirlenmesi:* Bankanın, hedeflediği getiri veya kredi derecelendirme notunu elde etmek için katlanmaya hazır olduğu risklilik düzeyinin, risk yönetiminde benimseyeceği stratejinin ve özellikle bankaya özgü risk alanlarının politika kapsamında belirlenmesi gereklidir.
- *Bankanın risk profili, yeni ürün, faaliyet ve uygulamaların risk profiline olan etkilerinin belirlenmesine ilişkin esaslar:* Banka açısından etkisi yüksek olabilecek risk kategorileri ve risklerin belirlenmesine ilişkin esaslar ortaya konulmalıdır. Yeni ürünlerin geliştirilmesi, müşteriye sunulması, yeni faaliyetlere veya uygulamalara yer verilmesine ilişkin

planlamalarda, bunların bankanın genel risk profilinde oluşturabileceği değişikliklerin saptanması ve bankanın risk iştahı üzerindeki etkilerinin irdelenmesi gerekir. Risk politikalarının bu hususlarda izlenecek süreçleri belirlemesi gerekir.

- *Risk yönetiminin bankadaki örgütlenmesine ilişkin esaslar:* Risk yönetimi fonksiyonunun bankadaki organizasyonel pozisyonunun, iletişiminin, yetki ve sorumluluklarının politikalarda saptanmış olması gereklidir.
- *Kurum çapında risk yönetiminin uygulama esasları:* Bankanın risklerin belirlenmesi, ölçümü, kontrolü, izlenmesi ve raporlanması evrelerinde benimseyeceği süreçler ile uygulama esaslarının politikada belirlenmesi gerekir. Risk ölçümlerinde ve ölçüm sonuçlarının sınanmasında kullanılacak yöntemler de risk politikalarında belirginleştirilmelidir.
- *Bankaya özgü risk limitlerine ilişkin sistematik ve uygulama esasları:* Özgün risk limitlerine ilişkin süreçler ve uygulama esasları belirlenmelidir.
- *Risk yönetimi sürecindeki roller ve sorumlulukların belirlenmesi:* Risk politikalarının onaylanması, gözden geçirilmesi, uygulanması, uygulamanın politikalarla uyumluluğun izlenmesi, politikaya aykırı işlem ve inisiyatiflerin tabi olacakları kuralların belirlenmesi gereklidir.

3.3.2.1.3. Risk Ölçümü

Risklerin gelişmiş modeller kullanılarak ölçülmesi ve risk getiri dengesinin gözetilmesi, bankanın sağlıklı ve basiretli yönetilmesini sağlar. Bankanın maruz kaldığı tüm risklerin, risk analizleri çerçevesinde kontrol altına alınması ve raporlanması gereklidir. Risklerin ölçümüne yönelik olarak kullanılan modeller

riskleri gerçekçi biçimde yansıtmalı, bu süreçlerde ulaşılan sonuçlar senaryo analizi, stres testleri gibi ilave analizlerle desteklenmeli, sonuçların geçerliliği değişen koşullara uygun olarak değerlendirilmelidir. Gelişmiş modeller kullanılarak yapılan risk ölçümleri risk iştahının ve risk toleranslarının belirlenmesinde kullanılmalıdır. Senaryo analizleri ve stres testleri ayrıca bankanın acil ve beklenmedik durum planlarında da göz önünde bulundurulmalıdır (TBB, 2006: 19). Bu suretle riski ölçen sistemin; şirketin pozisyonlarını, faaliyet gösterdiği piyasaları, farklı döviz cinsleri türünden alacak ve borçlarını ve bütün karşı taraflar nezdindeki risklerini dikkate alan bir çerçeveye sahip olması gereklidir (IOSCO, 1998: 8).

Firmaların kendi kurumları içindeki tüm riskleri bir bütün olarak ölçme yolundaki çalışmaları 1970'ler, 1980'lerde başlamıştır. Sonradan bu çalışmalar danışmanlık firmalarına ve kendisi bir model geliştirebilecek durumda olmayan ancak böyle sistemlere ihtiyaç duyan finansal kurum ve şirketlere satılmıştır. Bu sistemlerden en ünlüsü JP Morgan tarafından geliştirilen, VAR ölçütünü kullanan RiskMetrics'dir. VAR sistemleri yaygınlaştıkça, ilk geliştirilme amacı olan piyasa riskinin ölçülmesi dışında kredi, likidite, nakit akım risklerini de içine alacak şekilde geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu yönde çalışmalara örnek olarak JP Morgan'ın kredi riskinin ölçülmesine yönelik olarak geliştirmekte olduğu CreditMetrics verilebilir (Aydın, 2000b: 7). VAR, istatistiki olarak belli bir güven aralığında, belli bir süre için elde tutulan varlıkların veya portföyün belli bir olasılık çerçevesinde beklenen azami değer kaybıdır. VAR hesaplama yöntemlerine ilişkin henüz genel kabul görmüş bir yöntem bulunmamakla birlikte; varyans-kovaryans yöntemi, tarihi benzetme yöntemi ve Monte Carlo simülasyon yöntemi sıklıkla kullanılmaktadır.

Risk yönetim süreçlerindeki eksik veya hatalı uygulamalar karar alma süreçlerinde önemli sorunlara yol açabilir, bu nedenle bankaların risk yönetim süreçlerinde üretilen bireysel ve global bilgilerin doğruluğundan sürekli olarak emin olmalarını sağlayacak mekanizmalara sahip olması gereklidir. Bu mekanizma; risk yönetimi bilgi sistemleridir. İlgili Ortak Forum Rapor'unda (The Joint Forum, 2001a: 27) risk yönetim bilgi sistemlerine; limit, politika ve süreçlerin uygulandığını

izleyebilmek ve maruz kalınan riskleri sürekli olarak takip edebilmek için sahip olunması gerektiği vurgulanmaktadır. Gibson (1997: 1-2) yöneticilerin risk yönetimi bilgi sistemlerinden dört şey istediğinin altını çizmektedir; VAR'ın hesaplanması, senaryo analizlerinin yapılması, her bir karşı taraf nedeniyle mevcut durumda ve gelecekte maruz kalınabilecek risk miktarının belirlenmesi, tüm bu verilerin ürün türleri ve risk grupları bazında hazırlanması.

Risk yönetimi bilgi sistemlerinin sadece riskin değerlemesinde değil, risk yönetim süreçlerinde bir bütün olarak önemli olduğu çeşitli uluslar arası kuruluşların raporlarında altı çizilen bir husustur. Group of 30'un (1993) "Türevler: Uygulamalar ve İlkeler" başlıklı Rapor'unda "sistemin" önemi vurgulanmaktadır. Bahse konu Rapor'un 17'nci maddesinde türev araçlardan kaynaklanan risklerin takip edilmesine ilişkin teknolojik altyapının unsurları belirlenmiştir. Buna göre, gerek işlem aracıları, gerekse son kullanıcıların türev işlemlerin yönetiminin politikalara uygun olarak düzenli ve etkin bir biçimde yapıldığına emin olabilmeleri için; sistemin veri temini, işlemesi, takası ve raporlaması konusunda etkin olması gerektiği vurgulanmaktadır. Diğer yandan, Basel Komitesi (1998b) de Banka Organizasyonlarında İç Kontrol Sistemi Çerçevesi adlı raporlarında, etkin bir kontrol sisteminin güvenilir bilgi sistemleri altyapısını sahip olmayı zorunlu kıldığını vurgulamaktadır.

3.3.2.1.4. Risk Raporlaması

Risk yönetimine ilişkin en iyi uygulama ilkeleri arasında raporlama ilkesi önemli bir yere sahiptir. Nitekim Basel Komitesi'nin (1998b: 5) "Banka Organizasyonlarında İç Kontrol Çerçevesi"nde yer alan 12 nci ilkede; iç kontrol sürecindeki maddi aksaklıkların üst düzey yöneticilere ve yönetim kuruluna aktarılması gerektiği belirtilmektedir.

Raporlama risk yönetimi sürecinin temel unsurlarındandır. Bankalar, risklerin yönetimi, stratejilerin belirlenmesi ve kararların alınmasında kullanılmak üzere kapsamlı raporlamaları sağlayan sistemlere sahip olmalı, bu sistemler piyasa, kredi,

operasyonel ve diğer risklere ilişkin yeterli düzeyde raporlama sunabilmelidir. Risk raporlarındaki bilgiler bankanın ve iştiraklerinin durumunu yansıtmalı, gelecekte beklenen gelişmelere ilişkin riskleri gösterebilmelidir. Raporlar, risk tutarlarını ve trendini, risklerin sermaye düzeyine etkisini ve maruz kalınan risklere karşılık olarak yeterli ekonomik sermaye bulundurulup bulundurulmadığını, sermaye yeterliliğinin bankanın hedeflerine uyumluluğunu, gelecekteki muhtemel sermaye gereksinimlerini, stratejik planlarda bu gereksinimlere bağlı olarak yapılabilecek değişiklikleri içermelidir. Mevcut limitlerin, limit kullanım ve aşımalarının, riske ayarlı getiri analizlerinin, risk yoğunlaşmalarının değerlendirilebileceği raporların yanı sıra normal piyasa şartlarının haricinde meydana gelebilecek stres koşullarında risklerin düzeyini gösteren raporların da üretilmesi sağlanmalıdır (TBB, 2006: 24).

Bu çerçevede, risk yönetim süreçlerinde ulaşılan sonuçların belli aralıklarla raporlanması öz disiplin ve risk yönetim süreçlerinin diğer önemli bir noktasını teşkil etmektedir. Bu süreçte, raporlamanın sıklığı ve hedefi önem taşımaktadır. Örneğin bankanın önemli ölçüde spekülasyon amacıyla FX ve türev işlemleri yapması, bu işlemlerin üst yönetimce yakından takip edilmesini gerektirebilir. Bu konularda üst yönetimin eksik takibinin ve öz disiplin sisteminin bir bütün olarak etkin çalışmamasının yol açabileceği kayıplar büyük olabilir. Bu kapsamda belli işlemlerle ilgili raporlamaların risk yönetim sürecinin zirvesinde bulunan kişilere yönelik olarak “her gün” yapılması gerekirken, bütünsel mali duruma ilişkin genel değerlendirmelerin aylık ve üçer aylık dönemlerle yapılması makul görülebilir.

Risk raporlamasında aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir;

- Rapora esas teşkil eden veriler, muhasebe ve raporlama, iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin gözetiminde doğru ve bankanın gerçek durumunu yansıtacak şekilde hazırlanmalıdır.
- Risk ölçümünde esas alınan varsayım ve kısıtlar belirtilmeli, ayrıca risk ölçüm verileri alternatif modellerle de değerlendirilmelidir.
- Raporlar dış denetimin değerlendirmesine tabi olmalıdır.

- Rapor özetlerinin kamuya açıklanabilir formları hazırlanmalıdır.
- Raporlar risk yönetim sürecinde sorumlu olan üst yönetim ve ilgili yönetim kurulu üyesine zamanında iletilmelidir.
- Raporlama sistemi hem banka içi ihtiyaçlara, hem de düzenleyici ve denetleyici otoritenin ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanmalıdır.
- Raporlamada bankanın ilgili riski izlemeden sorumlu birimi ve ilgili diğer birimler rol almalıdır.
- Raporlamanın sıklığı; riskin niteliği, derecesi ve sunulan makama göre düzenlenmelidir.

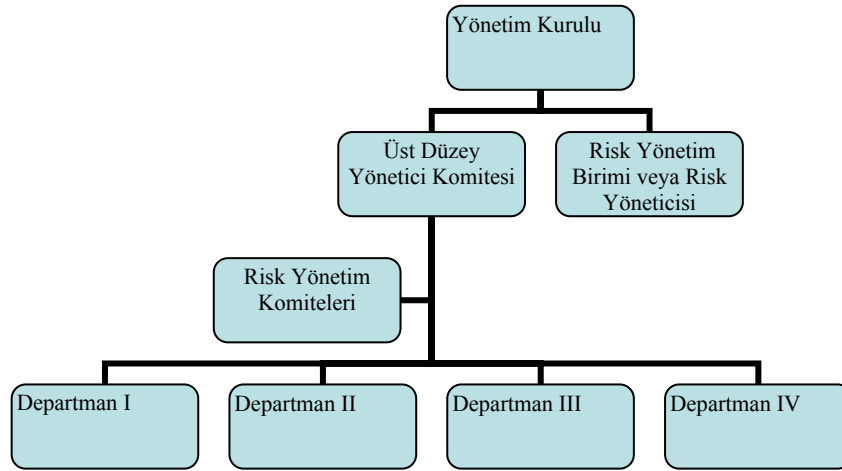
3.3.2.1.5. Strateji Politika ve Prosedürlerin Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Öz disiplin süreçlerine ilişkin strateji, politika ve prosedürlerin etkinliğinin değerlendirilmesi yöneticilerin kontrol işlevinin bir parçasıdır. Bu nedenle gerek üst düzey yöneticilerin, gerekse yönetim kurulunun; muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim sistemlerinden oluşan öz disiplin süreçlerinin bütün bileşenleri ve bu bileşenlerin ürettiği sonuçları etkileyen varsayımlar, yöntemler ve tercih edilen politikalar üzerinde sürekli olarak değerlendirme yapması ve sonuçların etkinliğini incelemeleri gereklidir.

3.3.2.2. Risk Yönetiminin Organizasyonu

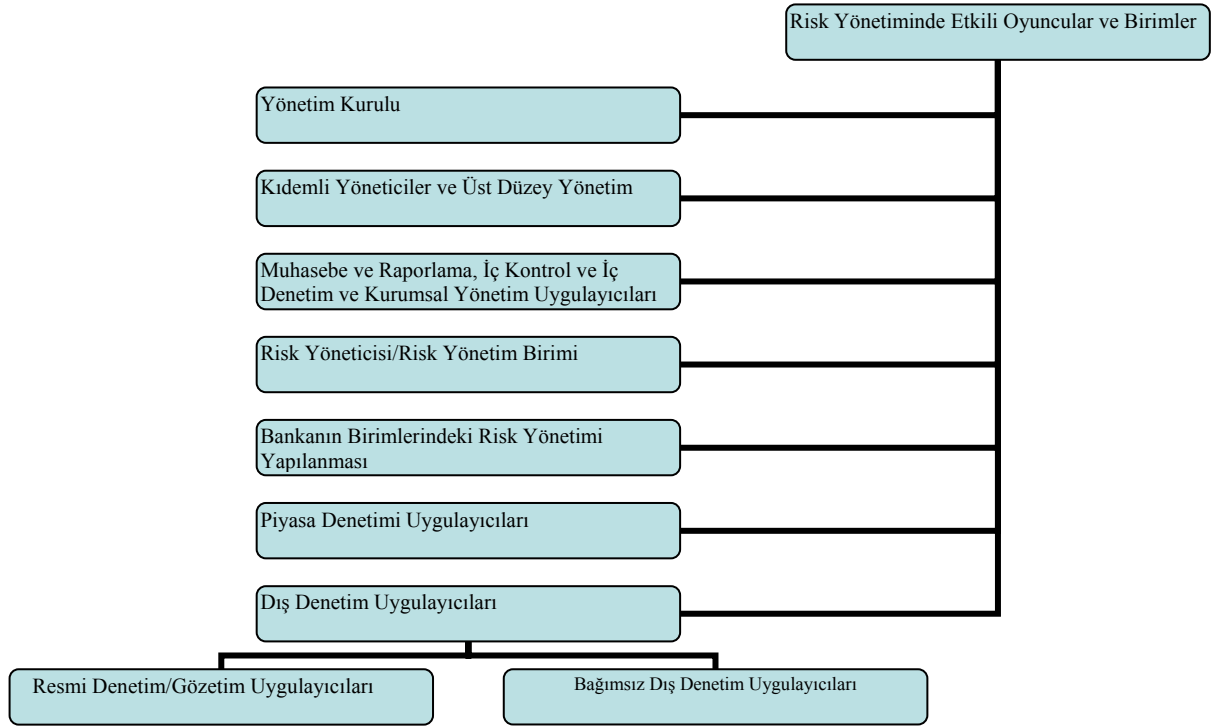
Öz disiplin süreçlerine ilişkin yukarıda belirtilen süreçleri başarıya ulaştıracak temel unsurlardan birisi de banka içindeki organizasyondur. Öz disiplin süreçlerinin kristalize olduğu üst yapının risk yönetim süreci olduğundan hareketle, etkin öz disiplin sürecinin temel etmeni olarak risk yönetim süreçlerinin etkin bir biçimde örgütlenmesi gereklidir.

Aşağıda yer alan Şekil 7'nin incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, risk yönetim sürecinin en üst noktasını yönetim kurulu teşkil etmektedir. Yönetim kurulu risk yönetim süreçlerine ilişkin sorumluluğunu, şirketin ölçeğine göre bağımsız bir risk yöneticisinin veya risk yönetim biriminin çalışmaları ve bu çalışmaları kendi adına inceleme görevini üstlenen üst düzey bir yönetici komitesi aracılığıyla yerine getirmektedir. Yine bankanın büyüklüğüne göre, her bölümdeki risk yönetim süreçlerinin sevk ve idaresinden belli bir kişiyi sorumlu tutmak suretiyle risk yönetim komitelerinin ihdası da risk yönetim süreçleri üzerinde etkinlik artırıcı sonuçlar vermektedir.

ŞEKİL 7. Banka Ölçeğinde Risk Yönetimi Yapısı

Diğer yandan, Şekil 8'den de anlaşılacağı üzere, banka ölçeğindeki öz disiplin sürecinin en kritik bileşeni konumundaki risk yönetim sürecinde, geleneksel olarak etkili olması beklenen yönetim kurulu üyeleri ve üst düzey yöneticiler, bankanın birimleri, muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim ve kurumsal yönetim sistemleri, risk yöneticisi veya risk yönetim birimi gibi banka içi oyuncuların veya birimlerin yanı sıra; bağımsız ve kamusal nitelikleri bulunan dış denetim ve piyasa disiplini uygulayıcıları da süreç üzerinde etkili olmaktadır.

ŞEKİL 8. Risk Yönetiminde Etkili Oyuncular ve Birimler

Risk yönetim sürecinin etkin olarak çalışması, süreç üzerinde etkili oyuncuların fonksiyonlarını tam olarak yerine getirmesi ile ilgilidir. İzleyen bölümde de incelendiği üzere, bu süreçte yönetim kurulunun sevk ve idaresinde üst düzey yöneticilerin önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır.

3.3.2.3. Risk Yönetiminde Sorumluluklar

Öz disiplin süreçlerinin etkinliğinden temelde sorumlu olan yönetim kuruldur. Yönetim kurulu öz disiplin süreçlerinin kurulmasından ve etkin olarak faaliyet göstermesinden sorumludur. Bu sorumluluğun yönetim kurulunun hissedarlara ve diğer menfaat sahiplerine yönelik genel sorumlulukları içinde değerlendirmek gereklidir.

3.3.2.3.1. Yönetim Kurulunun Sorumlulukları

Bankanın tüm faaliyet ve finansal sonuçlarından nihai olarak yönetim kurulu sorumludur. Bu itibarla, yönetim kurulunun; bankaya ve banka ortaklarına karşı sadakat görevini yerine getirmeye dönük olarak, banka yönetiminin üzerinde, yönetimi sorgulama gücünü haiz, bankanın günlük işlerinden ziyade hedefler ve hedeflere dönük stratejileri izlemeye odaklanmış, banka politikalarını belirleyen veya onaylayan bir rolü bulunmaktadır. Risk yönetimi, bu bağlamda, fonksiyon olarak doğrudan yönetim kurulunun uhde ve sorumluluğunda olmak durumundadır. Etkili risk yönetimi, en üst seviyeden başlatıldığı takdirde mümkündür. Risk yönetiminin banka içindeki organizasyonu, hesap verebilirlik ilkesi uyarınca doğrudan yönetim kuruluna bağlı olacak şekilde yapılandırılmalıdır (TBB, 2006: 15).

FSA (2003: 32, 39), risk yönetim süreçlerinin etkin olarak çalışması için alt yapı hazırlayan iç kontrol süreçlerinin değerlendirilmesinin yönetim kurulunun asli görevleri arasında yer aldığını ve raporları değerlendirirken aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir;

- Önemli risklerin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve yönetimine ilişkin alınan tedbirler,
- İç kontrol sisteminin etkinliği, önemli risklerin yönetimi ve iç kontrol sisteminde önemli zaafiyetler hakkında raporlar bulunup bulunmadığı,
- Önemli başarısızlık veya zayıflıkların giderilmesi için gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığı,
- Rapordaki bulguların daha kapsamlı bir iç kontrol sistemi kurulmasını gerektirip gerektirmediği.

Yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğuna ilişkin olarak PCAOB'de (2004: 158), 2 nolu denetim standardında, yönetimin etkin bir iç kontrol süreci kapsamında yapması gerekenleri aşağıdaki gibi belirlemiştir.

- Şirketin finansal raporlamasına ilişkin sorumluluğunun kabul edilmesi,
- Belli denetim ölçütlerine göre şirketin iç kontrol sisteminin finansal raporlama üzerindeki etkinliğinin değerlendirilmesi,
- Yukarıda yer alan değerlendirmenin belgelendirme dahil yeterli bulgu ile desteklenmesi,
- Şirketin en yakın tarihli finansal tablolarının hazırlanmasına esas teşkil eden iç kontrol sürecinin etkinliğine ilişkin yazılı bir değerlendirme sunulması.

Yukarıda yer alan FSA ve PCAOB'nin açıklamaları iç kontrol süreçleri ile ilgili olmakla birlikte; bu açıklamaların risk yönetim süreçleri ve bu süreçlerden elde edilen sonuçları da içerecek şekilde değerlendirilmesi halinde, sistemsal olarak risk yönetimi açısından da benzer sonuçlara ulaşılması mümkündür. Bu bağlamda öz disiplin sürecinin her aşamasında sorumlulukları belirli olması gereken yönetimin, sürecin felsefesinden sonuçlarına kadar her aşaması ile ilgili etkinliği ve başarıyı sürekli olarak değerlendirmesi gereklidir.

Yönetim kurulunun risk yönetim sürecine yönelik sorumluluklarını aşağıdaki gibi belirlemek mümkündür;

- Öz disiplin sürecinin; muhasebe ve raporlama sistemi, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim süreçlerinden oluşan unsurları ile birlikte tanımlanması, bu unsurların fonksiyonlarının ve birbirleri ile olan ilişkilerinin belirlenmesi,
- Yönetim kurulunun görev ve sorumluluklarının icrasına yardımcı olacak komitelerin kurularak, bu komitelerin sistemin işleyişine ilişkin sorumluluklarının ve iletişim biçim ve sıklıklarının belirlenmesi,
- Risk yönetim stratejisi ve politikalarının belirlenmesi, bu politikaları hayata geçirecek süreçlerin rehberler ile netleştirilmesi,

- Fonksiyonlarını bankadaki diğer birimlerden bağımsız olarak icra edecek risk yöneticilerinin atanması veya risk yönetim biriminin kurulması,
- Risk yönetim biriminin bağımsızlığını temin edecek yetki ve kaynak aktarımının yapılması,
- Karşı karşıya olunan risklerin belirlenerek, bu risklerin kar beklentisi ve finansal güvenlik anlayışı çerçevesinde optimal seviyede yönetimine ilişkin ilkelerin belirlenmesi,
- Çeşitli ölçütlere göre kayıp riskinin kabul edilebilirlik sınırlarının belirlenmesi,
- Risk yöneticilerine niteliksel ve niceliksel hedeflerin verilmesi,
- Risk yönetim süreçlerindeki farklı aşamaları “çapraz kontrole” tabi tutacak bir sistem tasarlanarak, örgütlenmenin hatayı her aşamada onaylamasına engel olacak tedbirlerin alınması,
- Öz disiplin sürecinin etkinliğinin öz disiplinin bütün unsurlarını kapsayacak şekilde değerlendirilmesi,
 - o Etkinliğin değerlendirilmesi sürecinde muhasebe ve iç kontrol sistemlerinin eksik ve zayıf yönlerinin bulunup bulunmadığının ve varsa bunların risk yönetim süreçlerindeki olumsuz etkilerinin belirlenmesi,
 - o Değerlendirme sürecinde temel vurgunun, risk yönetim sistemlerine yapılarak söz konusu sistemin eksik ve zayıf yönlerinin belirlenmesi,
 - o Değerlendirme sürecinde hangi faaliyetlerin sürekli olarak düşük risk ile karlılık ve hangisinin yüksek risk ile zarar doğurduğunu belirlenmesi.
- Risk yönetim süreçlerinin doğurduğu faydalar kadar muhtemel maliyetlerinin de değerlendirmelerde dikkate alınması,
- Risk yönetim süreçlerinde görev ayrımlarına riayet edilip edilmediğinin belirlenmesi,

- Yönetim kurulunun risk yönetimine ilişkin sonuçları ve risk yönetim sistemini bir bütün olarak incelemesini sağlayacak dönemlerin riskin türüne göre günlük, haftalık, aylık, üç aylık, altı aylık, yıllık vb. olarak belirlenmesi,
- Öz disiplin süreçlerinin içsel ve dışsal denetim sonuçlarının değerlendirilmesi,
- Risklerin belirlenen sınırların üzerine çıktığının anlaşılması durumunda, alınacak tedbirlerin rehberlerde belirlenmesi ve sonuçların izlenmesi,
- İzin verilmeyen faaliyetlerin icra edilip edilmediğinin gözetim altında tutulması,
- Aşırı risk almanın cezalandırılmasına yönelik mekanizmaların belirlenmesi,
- Banka bünyesinde risk yönetimine yönelik pozitif bir bilinç ve sisteme yönelik aktif bir katılım olup olmadığının gözlenmesi,
- Bankanın kısmi veya bütüncül bir krizi nasıl yönettiğinin incelenmesi,
- Yatırım dünyasının bankanın risklerine olan duyarlılıklarının takip edilmesi.

Yukarıdaki kurallar risk yönetim süreçlerine yönelik olarak genel bir çerçeve sunmakta olup, her banka kendi özellikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda listeyi uzatabilir veya kısaltabilir. Ancak, burada üzerinde durulması gereken temel husus; yönetim kurulu ve üst düzey yöneticilerin sahip çıkması halinde sürecin tam olarak işleyeceği ve arzu edilen sonuçların ortaya çıkacağıdır.

3.3.2.3.2. Diğer Oyuncuların Sorumlulukları

Risk yönetimi sürecindeki temel yönlendirici unsur yönetim kurulu olmakla birlikte, yönetim kurulunun risk yönetimi sürecindeki faaliyetleri öz disiplin ile ilgili iç ve dış oyuncuların faaliyetleriyle desteklenmelidir.

Bu süreçte, kıdemli yöneticiler ve üst düzey yönetim, yönetim kurulunun sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olmaktadır. Diğer bir deyişle, risk yönetimi felsefesini ve stratejisini kıdemli yöneticiler ve üst düzey yönetim uygulama sahasına taşımaktadır. Anılan grup, bankanın öz disiplin felsefesi ve kar hedefleri çerçevesinde, risk yönetiminin alt ve üst kademesi arasında iletişimi sağlamaktadır. Bu çerçevede, söz konusu grubun risk yönetim sürecindeki başlıca işlevleri şunlardır;

- Risk yönetimi stratejisinin bankaya özgü öz disiplin felsefesi çerçevesinde hayata geçirilmesi,
- Risk yönetimi sürecinin bağımsız risk yöneticisi/birimi ve işletmenin bölümleri bazında yönlendirilmesi,
- Kontrol, disiplin ve risk kültürünün çalışanların bütün işlemlerinde ve işletmenin topyekün faaliyetlerinde etkin olmasını sağlayacak ortamın yaratılması ve “ortak bir risk dili” geliştirilmesi,
- Risk yönetim sürecinin etkinliğinin kontrol edilmesi,
- Risk yönetim sürecinin etkinliğinin kontrol edilmesi sürecinde, muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim ve dış denetim süreçlerinin etkinliğinin (bağımsızlık derecesi, denetim kalitesi vb unsurlardan hareketle) değerlendirilmesi,
- Risk yönetimi sürecinde uğranan kayıpların ve yetki aşımalarının analiz edilmesi,
- İşletmenin ilgili birimlerinden intikal eden risk yönetimi sonuçlarının “optimal risk” ve “karlılık hedefleri” çerçevesinde değerlendirilerek yönetim kuruluna zamanlı ve etkin raporlamada bulunulması,
- Ulaşılan sonuçlarda risk yönetiminde zaafiyet belirlenmesi halinde, risk yönetimi süreci ve organizasyonunda yapılabilecek revizyonların değerlendirilmesi.

Yukarıda da belirtildiği gibi, risk yönetimi sürecinde yönetim kurulundan sonra kıdemli yöneticilerin ve üst düzey yönetimin rolü önem taşımaktadır. Üst düzey yönetime bu süreçte banka içinde yardımcı olan başlıca üç grup bulunmaktadır; muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim birimleri, bankanın risk doğurucu işlemlerini gerçekleştiren birimleri ve risk yönetim birimi/risk yöneticisi. Öte yandan, banka dışında olmasına rağmen risk yönetiminde; kamusal gözetim ve denetim ile bağımsız dış denetim süreçlerinden oluşan dış denetim uygulayıcıları ile piyasa disiplini uygulayıcıları da etkili olmaktadır.

BÖLÜM IV

ÖZ DİSİPLİN UYGULAMASININ İRDELENMESİ ve TÜRKİYE ÖRNEĞİNDE UYGULAMA YETERLİLİĞİ

Önceki bölümlerde, ideal bir şema çerçevesinde, öz disiplinin diğer disipline edici etkenler ve kendi unsurlarıyla ilişkisi ve bankaların risklerinin disipline edilmesi sürecindeki rolü tahlil edilmişti. Bu bölümde yeterliliğini değerlendireceğimiz bu tahlil çerçevesinde ulaşılan sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

- Bankaların optimal risk ile azami karlılığa ulaşması sürecinde disiplin ve kontrol süreçleri önem taşımaktadır.
- Bu süreçte öz, resmi ve piyasa disiplini tekil ve sistemsel olarak bankaların risklerinin disipline edilmesini sağlamaktadır.
- Resmi disiplin ve piyasa disiplininin banka risklerinin disipline edilmesindeki etkinlikleri, hukuk ve piyasa kuralları çerçevesinde, öz disiplinin yönlendirilmesine dayalıdır. Dolayısıyla, banka risklerinin disipline edilmesi sürecinde öz disiplin en önemli disipline edici etkindir.
- Öz disiplinin banka risklerinin disipline edilmesindeki öncül rolünü etkin olarak yerine getirmesi, söz konusu sürecin unsurları olan muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim sistemlerinin etkin biçimde çalışmasına bağlıdır.
- Bu yapıda, kurumsal yönetim uygulama sahasında risk yönetimine ihtiyaç göstermekte, diğer öz disiplin unsurları ise karşılıklı etkileşim ve eşgüdüm içinde risk yönetimine yardımcı bir fonksiyon üstlenmektedir.

- Dolayısıyla, öz disiplin sürecinin merkezinde risk yönetimi bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, risk yönetimi öz disiplin sistemi içinde banka faaliyetlerinde optimal “kontrol ve disiplin” çerçevesinin oluşturulmasında belirleyici bir role sahiptir.
- Öz disiplin sürecinde etkili olan düzenleyici ve denetleyici otoriteler, resmi disiplin ve piyasa katılımcıları da, piyasa disiplini aracılığıyla, içsel kısıtlarına rağmen ve kendi menfaatlerinin bir gereği olarak, risk yönetimi süreçlerinin etkinliğinin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Öz disiplin sürecinin bankaların risklerini disipline edilmesi sürecindeki rolü başat olmakla birlikte, sistem gerek teorik gerekse uygulama sonuçları düzleminde eleştiri konusu edilmektedir. Bu bölümde söz konusu eleştiriler derleme ve literatür taraması olarak ve ülkemizde yaşanan banka iflaslarına ilişkin örnek olay incelemeleri çerçevesinde incelenmekte, ayrıca Türk bankacılığına yönelik mevcut mevzuat ve uygulama da değerlendirilmektedir. Ancak, ulaşılan sonuçları etkilememekle birlikte, çalışmanın sınırlılıkları kapsamında iflas eden banka ve katılım bankalarına ilişkin yayın kısıtı nedeniyle 4 adet örnek olaya yer verilmiştir.

4.1. Öz Disiplinin Unsurlarının Yeterliliğine Yönelik Eleştiriler

İdeal öz disiplin şemasının etkin olarak çalışması bankacılık sisteminin sıhhati ve finansal sisteminin istikrarı açısından büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, öz disiplin unsurlarının ve dolayısıyla öz disiplin sürecinin sorunları bu bölümde inceleme konusu edilmektedir.

4.1.1. Risk Yönetimi Unsurunun Yeterliliğine İlişkin Eleştiriler

Risk yönetimi, muhasebe ve raporlama sisteminden gelen ve iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin inceleme konusu ettiği finansal verileri esas alarak çalışmaktadır ve diğer öz disiplin unsurlarının sisteme yönelik katkılarının ötesinde bankanın risklerinin disipline edilmesi sürecindeki en etkili araçtır. Bu nedenle, öz disiplin mekanizmasının merkezinde yer alan risk yönetim sürecinin etkin olarak çalışması, bankaların güvenliği açısından önem taşımaktadır. Ancak, muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim ve kurumsal yönetim sistemlerine yönelik eleştirilere benzer biçimde, risk yönetim sürecinin etkinliğine yönelik çeşitli eleştiriler de bulunmaktadır. Bu çerçevede, risk yönetiminin çeşitli faydaları tartışılırken, zayıflıklarının da bulunduğu göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

İlk olarak, risk yönetimi sürecinde teori ve pratik arasında bir uyumsuzluktan bahsedilmesi mümkündür. Chacko, Tufano ve Verter (2000: 2), soyut risk yönetimi teorisi ile uygulama arasında bir köprü kurulmaya çalışılmakla birlikte; şirketin bütününe kapsayacak şekilde etkin bir risk yönetimi sürecinin kurulmasının güç olduğunu, şirketlerin bir biçimde risk yönetim sistemini kurduğunu ancak, bunun faydalarının fazla abartılmaması gerektiğini belirtmektedir. Carey ve Stulz (2005: 9), ise riskin asgariye indirilmesinin asla optimal olamayacağını, çünkü marka değerinin risk almadan yükselmeyeceğini, şirketin bütününe kapsayacak risk yönetiminin gerekli olmakla birlikte pratikte zor olduğunu, kriz olaylarına ilişkin hususların risk ölçütlerinde yer almasının daha fazla zaman ve emek gerektirdiğini, ancak, risk modellerinin krizlerde etkin olarak çalışmamasının da mümkün olduğunu belirtmektedir. Stulz (1996: 13,24), risk yönetiminin uygulanmasının yokluğuna nazaran daha fazla risk alınmasına neden olduğunu, sermaye piyasalarından borçlanmanın daha maliyetli olduğu dönemlerde risk yönetiminin yatırım projelerine içsel finansman imkanı sunduğunu, ancak, dışsal finansman yerine içsel finansmanın tercih edilmesinin de acente sorununu ortaya çıkardığını belirtmektedir. Meulbroek (2002: 16) ise, risk yönetiminin etkileriyle, içsel fon teminini iki ucu keskin kılıca

benzetmekte ve dışsal finansmanın getirdiği piyasa disiplininin mahrum olmanın kötü projelerin finansmanının önünü açabileceğini belirtmektedir.

İkinci olarak, vekil sıfatıyla bankadaki yönetim işini üstlenen yöneticilerin yeterli etkinlikte çalışmamasının, diğer bir deyişle vekalet sorununun, risk yönetimini zaafiyete düşüren esaslı bir husus olduğunun vurgulanmasında fayda bulunmaktadır. Chang (1997: 5) korunma politikalarının acente problemini azaltmayacağını ve Tufano (1998: 70) ise, risk yönetiminin yöneticiler ve hissedarlar arasındaki acente sorununu artırıcı bir işlevinin olabileceğini belirtmektedir. Tufano, bu durumda, eğer acente sorunu büyükse yöneticilerin hissedarlar aleyhine kendi menfaatlerini savunacağını ve durumu dışarıdan gözleyenlerin risk yönetiminin potansiyel yanlış kullanımı konusunda dikkatli olması gerektiğini ifade etmektedir. Blanchard ve Dionne (2003: 6) de, risk yönetiminin yöneticilerin refahını artırmak için kullanılabileceğini ve bu amacın hissedarların çıkarları ile çatıştığını belirtmektedir. Sonuç olarak, risk yönetimi nedeniyle yapılacak tasarrufların mevcut acente problemini derinleştirici etkilerinin bulunabileceği dikkate alındığında, risk yönetiminin gerek hissedarlara gerekse şirket bilançosuna doğurabileceği yararların yanında, çeşitli olumsuzluklara da neden olabileceğini ihtimal dahilinde görmek gereklidir.

Üçüncü olarak, risklerin belirlenmesi ve ölçülmesi de risk yönetiminin önemli sorunlarından birini teşkil etmektedir. Öncelikle dikkat edilmesi gereken husus, objektif veri temininin risk yönetiminin asli sorunlarından olduğudur. Ancak bundan daha da önemlisi, risk rakamlarının geçmiş verilerle ilişkili olması ve gelecekteki değişim ve beklentileri içermemesinin yaratabileceği olumsuzluklardır. Nitekim, Alexandar (2003: 16), riskin tahmin edilmesinde kullanılan bütün modellerin öznel ve verilerin de eksik olduğunu belirtmektedir. Diğer yandan, temel risk kategorileri dışında riskin muhtemel zararlarının tam olarak belirlenmesi de her zaman mümkün değildir. Bu konudaki belki de en tipik örnek terör riskidir. Terör saldırılarına maruz kalabilecek her şirket, bu konudaki riskini ölçmeye çalışmaktadır. Ancak terör riskinin ölçülmesinin kolay olmadığı ve nelere mal olabileceğini en iyi gösteren olay 11 Eylül saldırılarıdır. Aynı hususun doğal afetler için de söylenmesi mümkündür.

Bu tür olaylarda riskin büyüklüğünün tam olarak öngörülmesinin mümkün olmadığı açıktır. Beaver ve Wolfson (1995) ise, maruz kalınan risklerin finansal raporlardan öğrenilmekle birlikte bunun şirketlerin maruz kaldıkları ekonomik durumu tam olarak yansıtmayabileceğini ve pratikte maruz kalınan riskin bilinmesinin daha zor olduğunu belirtmektedir.

Uygulamada görünen diğer bir sorun ise, risk ölçüm modellerinin bütün riskleri içermediği ve bazı riskleri diğerlerine göre daha iyi ölçebildiğidir. Diğer yandan, geleneksel risk yönetimi, sadece maddi ve gayri maddi varlıklarla ilgili risklere yönelmiş durumdadır. Bu bağlamda, müşteri memnuniyeti, çalışanların motivasyonu gibi konularda risk açık ve net olarak belirlenememektedir. Santomero (1995: 11, 22), bankacılığın risk yönetiminde temelde kredi, faiz oranı, döviz kuru ve likidite risklerini kontrol etmeye yöneldiğini, fakat diğer risklerin daha az önemli olmadığını, diğer riskler kategorisi içinde yer alan yasal, düzenleme, uygunluk, ticari ün ve çevre riski gibi risklerin yönetilmesine firma değerinin aşınmasını önlemek üzere önemli bir zaman ve kaynak aktarılmasının gerektiğini, ancak finansal olarak ölçülebilirliği az olan bu risklerin genelde formal bir biçimde ele alınmadığını ve üst düzey yönetim tarafında da ihmal edildiğini belirtmektedir. USGAO (1998: 89) firmaların bütün risklerini ölçmesi beklenmekle birlikte, uygulamada piyasa, kredi ve likidite risklerini ölçtüklerini ve diğer riskleri ise kalitatif yöntemlerle ölçtüklerini belirtmektedir. Cumming ve Hirtle (2001: 12), kredi, operasyonel ve likidite risklerine ilişkin veri, modelleme ve ölçüm sorunlarının bulunduğunu, ancak bunlar dışında kalan yasal risk, ticari ün riski ve stratejik risk gibi risklerin teorik ve veri altyapısının yeterli olmaması nedeniyle sayısallaştırılmasının daha az mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Kuritzkes ve Schuermann (2006: 3) ise, matematiksel olarak ölçüme en fazla zaman harcanan piyasa ve kredi riskinin toplam gelirin yarısını teşkil ettiğini, ancak gelirin diğer yarısını teşkil eden yapısal varlık/yükümlülük riski, operasyonel risk ve işletme riskinin ölçümünün standart olmadığının ve halen gelişme sürecinde olduğunu altını çizmektedir. Diğer yandan, Carey ve Stulz (2005: 15), likidite riskinin piyasa, kredi ve operasyonel risk ile aynı ölçüde kantitatif ölçüme konu edilemediğini, çünkü likidite kısıtlarının nispeten ender ve diğer olaylarla ilişkili olduğunu, ayrıca likidite riskinin ölçümünde veri

temini ve modelleme sorunları bulunduğunu belirtmektedir. Risklerin ölçümüne ilişkin diğer bir sorun ise risk ölçüm yöntemlerindeki eksiklerdir. En tipik örnek ise VAR yönteminin sorunlarıdır. Bu konuda geniş bir literatür bulunmakla birlikte, bu yöntemdeki sorunların risk yöneticilerini VAR'ı tamamlayıcı mahiyetteki diğer yöntemleri kullanmaya yönelttiğini belirtmemiz bu aşamada yeterli olacaktır.

Dördüncü olarak, risk ölçüm modelleri belirsizlikler ve karmaşık yapılar karşısında beklenen sonuçları veremeyebilmektedir. Caballero ve Krishnamurty (2006: 3), finansal araçların kendi piyasalarından kaynaklanan şoklara karşı hazırlıklı olduğunu, ancak diğer piyasalardan kaynaklanacak şokların modellerdeki yerinin belirsiz olduğunu belirtmektedir. Schioppa (2002), her kurumun risk profilinin karmaşık olmasının ve risk pozisyonlarının değişmesindeki hızın; “bir örnek ve basit düzenleyici kesim formüllerini” etkinlikten uzaklaştırdığını vurgulamaktadır. Diğer yandan Greenspan (2002) ise, bütün risk yönetim stratejilerinin belirsiz tahminlere dayandığını ve modellerdeki temel varsayımların kırılgan ve dolaylı delillere dayalı olarak ortaya konduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, riskin ölçülmesinin bir yönüyle belirsizliğe yönelik bir çalışma içermesi ve modellerin beklenmeyen olaylar karşısında yeterince güçlü tepki verme olasılığının düşük olması, risk yönetiminden beklenen etkinliği azaltan diğer bir etken olarak not edilmektedir.

Diğer yandan, risk yönetiminin risk türü veya bölüm bazında yapılması yerine konsolide ve bankanın bütün iş süreçlerini kapsayacak şekilde yapılması genel olarak kabul görmektedir. Matyjewicz ve D'arcangelo (2004: 8), konsolide risk yönetimi süreci olarak kurumsal risk yönetiminin (KRY) (Enterprise Risk Management-ERM); örgütün amaçlarına ulaşmasını etkileyen fırsat ve tehditleri belirlemesi, değerlendirmesi, verilecek yanıtların tespit etmesi ve raporlamasına ilişkin olarak örgüt çapında düzenlenmiş, uyumlu ve sürekli bir süreci ifade ettiğini vurgulamaktadır. Tüsiad (2006: 5-6), KRY kavramının klasik risk yönetimi anlayışına göre daha entegre, sistematik ve proaktif bir yaklaşımı ortaya koyduğunu, söz konusu yaklaşımın esasen kurumun tüm faaliyetlerini kapsayan bir yönetim anlayışını ifade ettiğini, KRY sisteminin temel amacının karar alıcıların ve

uygulayıcıların bir sistematik içerisinde riskleri dikkate almalarını güvence altına almak olduğunu vurgulamaktadır.

Ancak, beşinci sorun kategorisi olarak, risk yönetim süreçlerinin etkili bir şekilde konsolide edilmesinde çeşitli sorunlar bulunmaktadır. The Joint Forum (2001a: 27) ve Alexandar (2003: 10), şirketin bütün iş sahalarını ve bütün risklerini kapsayan pratik tek bir risk ölçütünün geliştirilmesinin halen emekleme döneminde olduğunu belirtmektedir. Carey ve Stulz (2005: 16-17), finansal kurumların firma ölçeğindeki risklerini konsolide etmesinin güç olmasını üç nedene bağlamaktadır. Buna göre, farklı riskler için dağılımların şekillerinin farklılaşması konsolidasyonu zorlaştırmaktadır. Farklı riskler arasındaki şartlı ilişkiler, risk ölçümünün güven içinde yapılmasını güçleştirmekte ve bu nedenle farklı riskler için karşılaştırılabilir olmayan ölçümler yapılabilmektedir. Diğer yandan, karmaşık kurumlar için risk konsolidasyonu daha güç olabilmektedir. Bu bağlamda, bankacılıkta giderek artan türev araç kullanımı, menkul kıymetleştirmeler ve sermaye piyasalarının daha yoğun kullanılması, banksigorta anlayışı ile sigorta ürünlerinin de sunulması gibi hususlar banka bilançosunun karmaşıklaşmasına neden olmaktadır. Nitekim, Kuritzkes, Schuermann ve Weiner (2003: 18), kompleks finansal kurumlarda riskin standart bir çerçevede konsolide edilmesinin zor ve ihtiyari yönleri bulunan bir uğraş olduğunu belirtirken, bu görüşe paralel biçimde, Cumming ve Hirtle (2001: 11) da konsolide risk yönetiminin önündeki engellerden birinin de bankacılık, sigorta ve menkul kıymet faaliyetleri gibi farklı sahaların ortak bir çerçevede bir araya getirilmesi olduğunu belirtmektedir.

Altıncı olarak, risklerin belirlenmesi, ölçülmesi ve konsolide edilmesindeki sorunların yanı sıra organizasyon sürecinin de çeşitli sorunlar içerebileceğini belirtmekte fayda görülmektedir. Söz konusu sorunlar, risk yönetimi süreçlerindeki aksaklıklar ve risk yönetiminin etkin olmayan tasarımından, süreçlerin çalışan ve yöneticiler tarafından suistimale uğratılmasına kadar uzamaktadır.

Tüsiad (2006: 51-52), bir kurumda KRY'nin uygulanması ve KRY'nin etkinliğinin iç denetim mekanizması ile bütünleşmiş olmasının, kurumun hedeflerine

kesin olarak erişeceği ve hiçbir zaman başarısız olmayacağı yönünde yorumlanmaması gerektiğini belirtmektedir. Bir başka deyişle etkin olan bir KRY dâhilinde de hatalar yaşanabilecektir. Risk gelecekle bağlantılıdır ve gelecek de belirsizdir. Kararlar eldeki bilgiler ile belirli bir zaman aralığında ve iş baskıları altında verilmektedir. Karar sonrası analizlerde bazı kararların en istenen durumu ortaya çıkartmadığı görülecektir ve kararın değiştirilmesi söz konusu olacaktır. Çok iyi tasarlanmış KRY sistemi uygulamalarında aksaklıklar yaşanabilir. Çalışanlar talimatları yanlış anlayabilirler. Hatalı kararlar alınabilir. Dikkatsizlik, acele ile veya yorgunluktan dolayı hatalar yapılabilir. İki veya daha çok çalışanın işbirliği yaparak kötü niyetli hareket etmeleri, kurumsal risk yönetim uygulamalarının başarısız olmasına sebep verebilir. Düzen dışı faaliyetlerinin tespit edilememesi için organize olan çalışanların, genellikle finansal ve yönetsel süreçleri de KRY'nin tespit edemeyeceği şekilde manipüle edebilmektedirler. KRY'nin etkinliği, KRY'nin işlemlerinden sorumlu yöneticilerin etkinliği ile doğrudan ilişkilidir. Etkin bir şekilde yönetilen ve kontrol edilen kurumlarda, ki bunlar yüksek risk ve kontrol farkındalığına sahip olsalar bile, bir yönetici KRY'ni kandıracak şekilde hareket edebilir.

Yedinci olarak, risk yönetiminin de muhasebe ve raporlama, iç kontrol ve iç denetim süreçlerindeki esaslara göre çalışması, risk yönetimini mekanikleştirecek ve kontrol listesi analizinden öteye taşıyamayacaktır. Bu noktada, risk yönetim sürecinin etkin olarak çalışmasında yönetim kurulu ve üst yönetimin faaliyetlerinin önemli olduğunun altı çizilmelidir. Yönetim kurulu ve üst yönetimin risk yönetiminin etkin olarak tesisi ve idamesine yeterli özeni göstermemesi, şirketin her noktasında pozitif risk kültürünü hakim kılmaya çalışmaması risk yönetiminin etkinliğini azaltıcı bir rol oynayacaktır. Bu kapsamda, öncelikle üst yönetime egemen olması gereken anlayış; risk yönetiminin standart bir işlem veya sigortacıların satmaya çalıştığı bir hizmet olarak görülmesi değil, bankanın varlığını sürdürmesi ile ilgili olduğudur. Diğer yandan, elimine edilemeyen riskler, terör saldırısı ve doğal afetler gibi beklenmeyen olaylar ve sahtekarlık ve suistimal gibi olaylar öz disiplin süreçlerini tamamen etkisiz bırakabilir. Örneğin, bilançosunda önemli ölçüde kamu kağıdı bulunduran bir banka her zaman piyasa riski tehdidi ile karşı karşıya kalabilir

veya hiç beklenmeyen bir terör saldırısının yaratacağı riskler bütün planlara rağmen iyi durumda olan bir bankanın sonunu hazırlayabilir. Kuşkusuz böyle durumlarda öz disiplin kadar diğer disipline edici unsurların da başarısız olma ihtimalleri yüksektir. Ancak, esasen, olağan durum senaryolarına göre kurgulanan öz disiplin süreçlerinin, bankayı her halükarda kurtaracak bir sistem olmadığının ve önemli zaafiyetleri bulunduğunun tespit edilmesi yanlış olmayacaktır.

4.1.2. Muhasebe ve Raporlama, İç Kontrol, İç Denetim ve Kurumsal Yönetim Unsurlarının Yeterliliğine İlişkin Eleştiriler

Gerek ülkemizde yaşanan bankacılık iflasları, gerekse dünyada yaşanan çeşitli şirket ve banka iflasları öz disiplin mekanizmasının etkinliği hakkında şüpheler uyandırmıştır. Buna tepki olarak ise, kurum düzeyinde ve genel finansal başarısızlıklar yaşanan ülkelerde, öz disiplinin mekanizmasının piyasa disiplini ve resmi disiplin ile güçlendirilmesine yönelik tedbirler alınmıştır. Yukarıda, öz disiplin mekanizmasının etkinliğinin, söz konusu mekanizmayı oluşturan parçaların etkin çalışması ile ilgili olduğu tespit edilerek, öz disiplinin kritik bir unsuru olarak risk yönetiminin eksikleri incelenmiştir. Öz disiplin sürecinin bir bütün olarak etkinliği (veya sınırları) hakkında daha net bir yargıya varılabilmesi için, muhasebe ve raporlama sisteminin, iç kontrolün, iç denetimin ve kurumsal yönetimin de etkin olarak çalışıp çalışmadığının incelenmesi yerinde olacaktır.

Geleneksel muhasebe yaklaşımı genel olarak geriye dönük bir işleyişi temsil etmektedir. Geçmiş karlar veya zararlar hesaplanmakta ve analiz edilmekteyken, geleceğe ilişkin belirsizlikler tam olarak ölçülememektedir. Hisse senedi sahipleri ve finansal analistler finansal raporlara dayanarak banka performansının değerlendirilmesinde güçlük çekerken, aynı nedenle düzenleyici ve denetleyici otoriteler ve derecelendirme ve bağımsız denetim şirketleri de banka faaliyetlerinden doğan riskin değerlendirilmesinde güçlük çekmektedirler (Crouhy, Galai ve Mark, 2001: 29-30). Diğer yandan, Lin ve Wu (2006) muhasebe verilerinin tamamının

olgusal ve deneysel olarak gözlenebilir olmadığını, kötü borçlar ve zarar kayıp rezervleri gibi bazı kalemlerin finansal tahminlere ve olasılıklara dayandığını, ayrıca şerefiye ve bankanın likit varlıkları gibi bazı kalemlere ilişkin kaydi tutarların belirlenmesinin de öznel nitelikler taşıdığını belirtmektedir.

Muhasebe standartlarının bankalara seçimlik haklar sunması, yönetimlerin gerçek mali durumu manipüle etmesinin önünü de açabilmektedir. Muhasebe alt yapısında üretilen bilgilere dayalı olarak hazırlanan mali tabloların çeşitli muhasebe hilelerine her zaman açık olması, muhasebe sistemlerine duyulan güveni zedeleyebilmektedir. Muhasebe sisteminin ürettiği bilginin, iyiniyetli ve sorumlu bir davranış sonucu ortaya çıkacak bilgiden farklı olabilmesi “yaratıcı muhasebe” tartışmalarını gündeme getirmektedir. Oliveras ve Amat (2003: 3), muhasebecilerin finansal tablolarda yer alan rakamları manipüle etmek için muhasebe kurallarındaki çeşitli unsurlara dayandıklarının geniş ölçüde kabul gördüğünü ve bu sürecin İngiltere’de yaratıcı muhasebe ve ABD’de kazanç yönetimi olarak adlandırıldığının altını çizmektedir. Blake, Amat ve Dowds (1998: 5,7), yaratıcı muhasebenin ortaya çıkabileceği alanları aşağıdaki gibi belirlemiştir; alternatif muhasebe politikaları arasında tercihte bulunulması, muhasebe tahminlerinde sapma yaratılması, işlemlerin finansal tablolardaki sonuçları manipüle etmek üzere yapılandırılması ve muhasebeleştirilmenin manipüle edilmesi amacıyla gerçek işlemlerin zamanlamasının planlanması. Yukarıda bahsedilen çerçevedeki, yaratıcı muhasebe hilelerinin yol açabileceği olumsuzluklar, ülkemizde, Avrupa’da ve ABD’de görülen şirket ve banka skandallarında ortaya çıkmıştır.

Muhasebe ve raporlama sistemindeki zaafiyetler iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim sistemlerinin etkinliğini de azaltmaktadır. Örneğin tahmine dayalı verilerden hareketle oluşturulan bilgilerin içerdiği sınır ve belirsizliklerin iç kontrol ve iç denetim süreçlerince aynı varsayımlara dayalı olarak doğrulanması, aslında iç kontrol ve iç denetim süreçlerinin etkinliğinin muhasebe ve raporlama sistemine bağımlı olduğunu göstermektedir. COSO (1992) iç kontrolün başarıyı ve kurtuluşu garanti etmediğini, sadece finansal raporların güvenilir ve kanun ve düzenlemelere uygun olduğunu belirttiğini ifade etmektedir. Buna göre, iç

kontrol ne kadar iyi tasarlanırsa tasarlansın yönetime ve yönetim kuruluna kesin değil makul bir güvence sunmaktadır, ancak, başarı şansı iç kontrol sistemlerinin içsel sınırlılıklarından etkilenmektedir.

Jensen (1994: 854), sermaye piyasalarından kaynaklanan değişikliklerin genel olarak hızlı olmasına karşılık, iç kontrolün geç tepki vermesi ve önemli bir değişikliğin gerçekleşmesinin uzun zaman alması gibi iki önemli eksiğinin bulunduğunu belirtmektedir. Lin ve Wu (2006) iç kontrol raporlarının Enron ve WorldCom gibi şirket skandallarını önlemedeki rolünün çeşitli nedenlerle yanlış olarak algılandığını vurgulamaktadır. Yazarlara göre, iç kontrol şirket hastalıklarının çaresi olarak tasarlanmamıştır. Denetim literatüründe geleneksel olarak iç kontrol ölçek olarak dardır ve uygulama sahası prosedürelidir. İç kontrolün dar ölçekli olmasının altında; muhasebe sistemi ile sınırlanmış bir kontrol çevresine sahip olması ve temelde muhasebe sistemini destekler mahiyette kurgulanmış olması yatmaktadır. İç kontrolün prosedürel olmasının altında, iç denetçilerin muhasebe sisteminin güvenilir olup olmadığını anlamasını teminen mekanik süreçleri takip etme eğiliminde olması bulunmaktadır. Genel olarak, iç denetçiler muhasebe ve raporlama sürecini aşan kontrol süreçleriyle ilgili değildirler. Bu çerçevede, tıpkı muhasebe ve raporlama sistemine yönelik beklentilere paralel olarak, iç kontrol sisteminden de bütün risklerin en etkin şekilde belirlemesini ve yönetilmesini ve kurumların batmasını engellemesini beklemek gerçekçi görülmemektedir. Nitekim, PCAOB (2004: 157), 2 nolu denetim standardında aşağıdaki hususlara yer vermektedir; finansal raporlar üzerindeki iç denetim finansal raporların amacına erişilmesinde kendi içsel sınırlılıkları nedeniyle kesin bir güvence sağlayamamaktadır. Finansal raporlara ilişkin iç kontrol sistemi personelin özenini ve uyumunu içermekte olup, iç kontrol sisteminde yapılacak hatalar yanlış değerlendirmeler yapılmasına neden olabilmektedir. Bu sınırlamalar nedeniyle, finansal raporlamalar üzerindeki iç kontrolün maddi hataları zamanlı olarak belirleyememesi veya engelleyememesi riski bulunmaktadır. Yukarıda bahsedilen, içsel sınırlamalara göre iç kontrol ve iç denetim süreçlerini tasarlamak mümkün olmakla birlikte, bu yapılar nedeniyle ortaya çıkabilecek ve temelde öz disiplin

sürecinin etkinliğini bozan içsel sınırlılıkları tam olarak bertaraf etmek mümkün değildir.

Kurumsal yönetim sistemindeki zaafiyetler de; genel olarak öz disiplin sisteminin etkinliğini azaltmaktadır. Kurumsal yönetimin etkili olabilmesi için öncelikle etkili bir hukuk çevresine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çevrede, bankacılık faaliyetlerine ilişkin temel düzenlemelerin eksiksiz olarak mevcudiyeti ve uygulanır olmasının yanında, yargı süreçlerindeki faaliyetlerin de düzenleme ve yaptırım süreçlerindeki etkinliği destekler nitelikte olması gereklidir. Tüm bu yapıya ilaveten kurumsal yönetim ilkelerini uygulayan şirketlerdeki ve bankalardaki “kurumsal kültür” uygulama kalitesini belirleyici niteliktedir.

Diğer yandan, etkin bir kurumsal yönetim çerçevesi için gerekli olan şartların biri de kurumsal yönetim sürecini teşvik ve disipline eden kişi ve kurumların etkinliğidir. Bu bağlamda menkul kıymet sahiplerinin, mevduat sahiplerinin, kredi verenlerin, bağımsız denetim kuruluşlarının, kredi derecelendirme kuruluşlarının, risk yönetimi danışmanlık firmalarının, analistlerin, avukatların vb. bankalara karşı görevlerini etkin olarak yapmaması ve menfaatlerini gereği gibi korumamaları da kurumsal yönetimin kalitesini azaltıcı bir rol oynayabilmektedir. Basel Komitesi (2006: 15), bankanın ortaklık yapısının şeffaf olmamasının, uygunsuz faaliyet alanlarında kuvvetler ayrılığının yetersiz kalmasının, içerden öğrenenlerin veya hakim hissedarların baskısının kurumsal yönetimin etkili biçimde uygulanmasını zorlaştırdığını belirtmektedir. Rajan (2005: 29), kurumsal yönetim sistemindeki zaafiyetlerin, yatırımcıların yöneticileri cezalandırma ve kontrol etme yeteneklerini düşürdüğünü ve böylelikle yöneticilerin de kısa vadeli çıkarlara yoğunlaştığını belirtmektedir. Diğer yandan, Jensen (1994: 852, 866) de, etkin olmayan yönetimin iç kontrol sürecindeki sorunun önemli bir parçasını oluşturduğunu ve bir kriz olmaması halinde sistemin sorunlara ender olarak yanıt verdiğini belirtmektedir.

Genel bir sonuç olarak, muhasebe ve raporlama sisteminin yanı sıra, iç kontrol, iç denetim ve kurumsal yönetim sistemlerinin bankacılık krizlerini ve banka iflaslarını önlemedeki etkinliğinin sınırlı olduğu dikkate alınmalıdır. Önceki bölümde

de belirtildiği üzere, risk yönetimi de benzer sorunlarla malüldür. Bu çerçevede, öz disiplin unsurlarının teorik açıdan yeterliliği genel olarak değerlendirildiğinde; sistemin içsel zafiyetlerinin bulunduğu ve bireysel ve sistemsel bankacılık sorunlarında “kurtarıcı” olamayabileceği sonucuna ulaşmamız mümkündür. İzleyen bölümde de görüleceği üzere, öz disiplin unurlarındaki zaafiyetler ülkemizdeki uygulamada da önemli finansal başarısızlıkların nedenini teşkil etmektedir.

4.2. Türkiye’deki Öz Disiplin Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Öz disiplin süreçlerinin etkinliğine ilişkin teorik eleştiriler, sistemdeki sınırlılıklara işaret etmektedir. Ancak söz konusu eleştirileri haklı çıkarır nitelikteki finansal başarısızlıkların incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, uygulama sahası öz disiplinin önemli ölçüde eksiklerinin bulunduğunu teyit etmektedir.

Bu bölümde, ülkemiz bankacılığındaki öz disiplin uygulamaları, banka iflasları, bu iflasları hazırlayan koşullar ve bankacılık mevzuatı açısından değerlendirilmektedir.

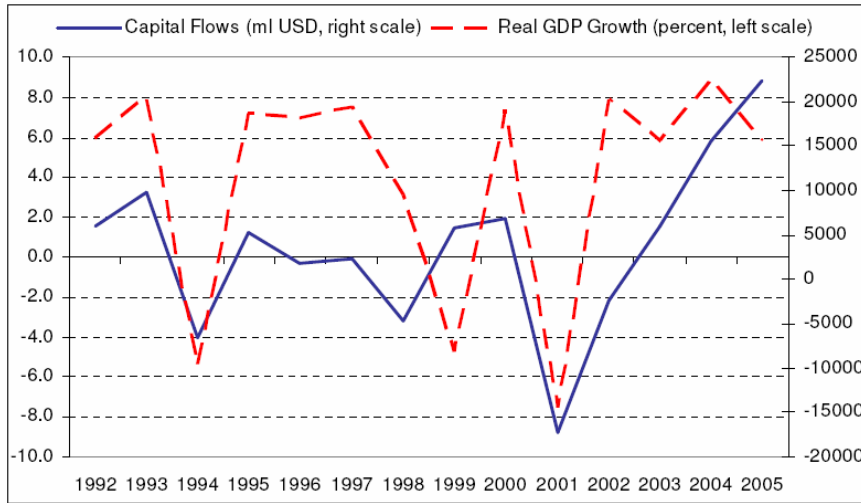
4.2.1. Türkiye’deki Finansal Krizlerin Öz Disiplin Süreçlerine Etkileri

Ülkemizde son dönemde yaşanan banka iflaslarını veya finansal başarısızlıkları daha iyi değerlendirebilmek için, finansal krizlerin oluşum koşullarının ve bunun bankacılık sektörü üzerindeki sonuçlarının incelenmesi gereklidir.

1970’lerin ekonomik darboğazının bir sonucu olarak, 1980 sonrası finansal sistemin serbestleştirilmesi düşüncesi, 32 sayılı kararda 1989 sonrası yapılan değişikliklerle birlikte ekonomideki tasarruf açığını kısa vadeli fon akımlarına dayalı olarak finanse edilmesinin önünü açmıştır. Söz konusu sıcak para akımları, 1990’lı

yılların başından itibaren öncelikle bankacılık kesimi üzerinden ülkemiz finansal sistemine etki etmiş ve sistemin taşıdığı riski artırmıştır.

Bu bağlamda, Grafik 5’den de anlaşılacağı üzere, özellikle 1990 sonrasında hız kazanan kısa vadeli yabancı sermaye akımı büyüme üzerinde etki yaratırken, makro ekonomik değişkenler üzerinde de bozucu etkiler yapmıştır. Yentürk (1999: 108), sermaye girişlerinin yanlış yönetilmesini hükümetin müdahaleci olmayan politikalarına bağlamakta, finansal serbestleşme politikalarının önemli ölçüde spekülative fon akımı yaratarak istikrar bozucu etkiler yarattığını ve 1994 krizinin buna tipik bir örnek olduğunu vurgulamaktadır. Alper ve Sağlam (2001: 9) da, 1994 krizi ve 1998 Rusya krizinin reel GSMH’yi azaltıcı etki yarattığını belirtmektedir.

Kaynak: Çulha (2006:6).

GRAFİK 5. Türkiye'ye Yönelik Sermaye Akımları ve Reel GSYİH (1992-2005)

Borsa sisteminin 90'lı yıllardan itibaren gelişmesi ile hisse senetlerine yönelik yabancı yatırımcıların ilgisinin artması neticesinde, hisse senetlerinin kısa vadeli sermaye akımlarındaki payı artmıştır. Bu çerçevede, 1989-2003 döneminin karakteristiği sıcak para akımlarının ağırlıklı olarak önce bankacılık, ardından da borsa sistemi üzerinden olmak üzere finansal aracılık sistemindeki ağırlık ve risklerini göstermesi olmuştur. Tablo 10'dan da anlaşılacağı üzere, 1980 sonrasında

bankacılık piyasasına girişlerin serbestleştirilmesi banka sayısında hızlı bir artışa neden olmuştur.

TABLO 10. Türkiye'de Banka Gruplarına Göre Banka Sayısı (1959-1997)

	Ticaret bankaları			Kalkınma ve Yatırım b.	Toplam
Dönem	Özel B.	Kamu B.	Yabancı B.		
1959-1964	21	14	5	1	51
1965-1970	22	12	5	2	47
1971-1975	22	12	5	2	43
1976-1980	24	13	4	2	43
1981-1985	21	12	11	3	47
1986-1990	24	8	19	8	60
1991-1997	31	6	19	12	69

Kaynak: TBB (1998).

Banka sayısındaki artış yanında, 1980 sonrası gözlenen ekonomik gelişmeler, bankacılık sektörünün büyümesinde önemli rol oynamıştır. Tablo 11'den de anlaşılacağı üzere, 1980 yılında % 28,6 olan bankacılık aktifleri/GSMH oranı, 2000 yılında % 76,9'a çıkarken, 1980 yılında % 15,4 olarak gerçekleşen toplam krediler/GSMH oranı 2000 yılında % 25,2 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan, 1980 yılı itibarı ile 4.288 milyon dolar olan tasarruf mevduatı, 2000 yılı itibarı ile 64.352 milyon dolara yükselmiştir.

TABLO 11. Türk Bankacılık Sisteminin Finansal Büyüklüklerindeki Gelişmeler (1980-2000)
(Milyon Dolar)

	1980	1990	1994	1999	2000
Toplam Aktifler	20.785	58.171	52.552	133.533	155.237
Toplam Krediler	11.168	27.342	20.559	40.206	50.931
Menkul Değerler Cüzdanı	1.339	5.997	5.955	22.955	17.848
Mevduat (Bankalararası Mevd. Dahil)	10.188	32.564	33.191	89.361	101.884
-Tasarruf Mevduatı	4.288	19.343	24.190	58.807	64.352
-TL	4.288	11.914	8.612	24.701	26.628
-YP	..	7.429	15.578	34.106	37.724
Mevduat Dışı Kaynaklar	1.289	11.760	9.019	22.934	29.435
-Yurt Dışı Bankalar	..	3.460	2.675	12.073	16.284
Özkaynaklar+Kar	1.147	5.903	4.409	7.840	11.367
Toplam Aktif / GSMH (%)	28,6	38,2	40,3	71,7	76,9
Toplam Krediler/GSMH (%)	15,4	17,9	15,8	21,6	25,2
Men. Değ. Cüzd./GSMH (%)	1,8	3,9	4,6	12,3	8,8
Tasarruf Mevduatı/GSMH (%)	5,9	12,7	18,5	31,6	31,9
Kamu Bank. Aktifleri/Toplam Sektör Aktifleri (%)	44,1	44,6	39,6	34,9	34,2
Bilanço Dışı İşlemler/Toplam Aktifler (%)	..	..	49,5	103,5	100,8

Kaynak: BDDK, (2001a: 4).

Önceki bölümlerde de irdelendiği gibi, finansal krizler yerel banka batışları, dışsal ödeme dengesi krizleri veya her ikisini de içerecek şekilde ikiz kriz biçiminde ortaya çıkabilmektedir. Finans yazınından edinilen temel bilgi finansal serbestleşmenin; hem bankacılık, hem de para krizlerine etki ettiğidir. Wyplosz (2001: 4); “gelişmiş ülkelere bakıldığında; Eichengreen, Tobin ve Wyplosz (1995) ve Rossi (1999)’nin sermaye kontrollerinin para krizi olasılığını düşürdüğünü belirlediğini, 53 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke üzerinde çalışan Demirgüç-Kunt ve Detragiache’nin (1998b: 5) görünür etkisi birkaç yıl gecikse de finansal serbestleşmenin bankacılık krizleri üzerinde güçlü bir etkisinin olduğunu bulguladığını, 20 ülke üzerinde çalışan Kaminsky and Reinhart’ın (1999) finansal serbestleşmenin yan etkileri ile ilintili olarak para ve bankacılık krizlerinin yakından ilişkili olduğunu belirlediğini” belirtmiştir. Diğer yandan, Yazar, Dooley (1996), Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998b), Edwards (2000), Mehrez ve Kaufmann (2000) ve Rossi (1999)’nin finansal serbestleşmenin olumsuz etkilerinin esas olarak zayıf kurumsal yapıdaki ülkelerde ortaya çıktığını bulguladıklarını belirterek, finansal serbestleşmenin zorunlu olarak kriz koşullarını beslemediğini ve kriz tehlikesinin finansal kısıtların bir anda kalkması ile ilişkili diğer etkenlerce belirlendiğini belirtmektedir.

Diğer yandan 1990 sonrası ülkemizde yaşanan finansal krizlerde bulunan ortak paydalar, kamu ekonomisindeki sorunların ve bankacılık kesimindeki iş yapma biçiminin krizlerin oluşması sürecinde rol sahibi olduğunu göstermektedir. Aydın (2002: 15), 1994 ve 2001 krizlerinden önce bankacılık kesiminin döviz açık pozisyonundaki gelişmelerin etkilerini 5 safhada özetlemektedir. Birinci safha, kronik hale gelmiş olan bütçe açıklarının borçlanma ile finansmanının sağlanması zorunluluğu ve bunun faizler üzerindeki baskısı, ikinci safha, kamu kağıtları faizlerinin bankalar açısından getirdiği çekicilik ve dolayısıyla bankaların dış kaynağa yönelmesi, üçüncü safha kamu kesiminin mali sistemde yarattığı baskı, dördüncü safha, kamu borçlarının döndürülememesine dair piyasalarda oluşan panik havası, beşinci safha ise bu belirsizliğin döviz ve faiz üstünde yarattığı baskı sonucu oluşan krizdir. Nitekim, kamu borçlanmasının bankalar kanalıyla yapılması

pratiğinin bir sonucu olarak; banka bilançolarının yabancı kredi ile finanse edilmesi bankacılık krizlerinin döviz sorunlarıyla paralel seyretmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, ihracatın ithalatı karşılama oranındaki düşme döviz sorunlarının ortaya çıkmasında öne çıkan öncü göstergelerden biri olarak kabul edilmektedir. Bilindiği gibi Türkiye ekonomisinin 1980 sonrası yaşadığı temel dönüşümün ardından dış ticaretin serbest bırakılması ve uygulanan kur politikaları nedeniyle 1990'lardan sonra cari işlemler dengesinde büyük dalgalanmalar ortaya çıkmıştır. Öncelikle 1994 krizinde ortaya çıkan bu dalgalanmalar 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizi öncesinde de kendini göstermiş ve ithalattaki hızlı artış dış ticaret açığının kaygı verici boyuta gelmesine neden olmuştur. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki 1994 yılındaki krizden farklı olarak, 2001 yılında yaşanan krizde ödemeler bilançosu dengesizliğinin rolü görece olarak daha büyük olmuştur. 1994 yılı öncesi cari işlemler açığı GSMH'nin %3.6 iken 2000 yılında bu oran %4.9'a yükselmiştir (Bozkurt ve Dursun, 2006: 279-280).

Bankaların öz disiplin sorunlarının ötesinde, makro ekonomide yaşanan sorunlar bankacılık sektörünü 1990'larda ve 2000'lerin başında kriz hazırlayıcısı konumuna getirmiştir. Çolak (2001: 23-24), Türkiye'de bankacılık sektörünün krizde öncü rolü oynamasının altında; mevduata tam güvence verilmesi; iktisat politikalarındaki süreksizlik ve kısa vadeli çözüm arayışlarına yönelinmesi, bankaların pasiflerinin yabancı para ağırlıklı olması, kredi plasmanında yapılan hatalar, devlet iç borçlanma senetlerine dayalı bir likidite yönetimi nedeniyle bilançoların aktif kalitesinin bozulması ve bankacılık sektörünün finansal serbestleşmeyi yanlış algılaması olduğunu belirtmektedir. Yazar bu yapının grup şirketlerini finanse eden kredilendirme anlayışında olduğu gibi ahlaki bozukluklar yarattığını ayrıca, Hazine Müsteşarlığı, TCMB ve BDDK'nın da hatalı uygulamalarının sektörün katlandığı maliyetleri artırdığını belirtmiştir.

1980'lerden sonra yaşanan 1982, 1994 ve 2000-2001 krizlerinin ortak yönleri bulunsa da her biri farklı karakterdedir. Örneğin 1982 ve 1994 krizlerinde yukarıda bahsedilen hızlı ve kontrolsüz finansal serbestleşmenin etkilerini özellikle görmek mümkündür. Diğer yandan, 1994 ve 2000-2001 krizlerinde bankacılık sektöründeki

iş yapma biçimini belirleyen makro ekonomik dengesizliklerin yarattığı yapının etkilerini tespit edebiliriz. Söz konusu krizler, merkez bankasının döviz rezervlerinde dikkat çekici ölçüde azalmalara ve uygulanan döviz kuru rejiminin terk edilmesine neden olmuştur. Ağır sosyal, siyasal ve ekonomik sonuçları bulunan krizler finansal piyasaların etkinliğini bozmakta ve özellikle bankaların finansal aracılık fonksiyonunun zayıflamasına neden olmaktadır.

Bu çerçevede, tasarruf açıklarının ekonomiye yönelik kısa vadeli yabancı fon akımları ile finanse edilmesi politikası yerine, oynaklık ve riski daha düşük içsel kaynaklara yönelinmesinin bankacılığın makro ekonomik çerçeveden kaynaklanan genel risklerini azaltacağı düşünülmektedir. Bu nokta ideal olmakla birlikte, para ve sermaye piyasaları yeterli derinliğe sahip bulunmayan ülkemizin iç ve dış açıklarını finanse etmede yabancı kaynağa olan yüksek dereceli bağımlılığı daha gerçekçi tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir. Kanaatimizce, kısa vadede alternatifi bulunmadığı düşünülen kısa vadeli fon akımlarının olası risklerinin öz, resmi ve piyasa disiplini araçları çerçevesinde etkin bir biçimde disipline edilmesi gereklidir. Ancak aşağıda incelenen bireysel banka başarısızlıklarından da anlaşılabacağı üzere, ülkemizin içinde bulunduğu finansal zorluklara bir de disipline edici unsurların etkin olmaması eklenince, banka finansal başarısızlıkları kaçınılmaz hale gelmekte ve bu başarısızlıkların ortaya çıkmasına öz disiplin süreçleri engel olamamaktadır.

4.2.2. Türkiye’deki Banka Başarısızlıklarına İlişkin Örnek Olay İncelemeleri

Öz disiplin (ve dolaylı olarak diğer disipline edici etkenlerin) uygulamalarının etkinlik derecesinin değerlendirilmesinde kullanılacak en etkili araç, bankaların iflası sürecinde öz disiplinin kendi içsel yeterliliğinin ve öz disiplinin etkin olarak işlev göstermesinde etkili olan piyasa disiplini ve resmi disiplinin etkilerinin incelenmesidir.

4.2.1’de yer alan açıklamalardan da anlaşılabacağı üzere, bankacılık krizlerinden kaynaklanacak olumsuz etkilerin asgariye indirilmesi sürecinde öz

disiplin uygulamalarının etkinliğinin artırılması önem taşımaktadır. Bankalara ilişkin düzenleyici ve denetleyici çerçevenin geliştirilmesi kapsamında bankaların öz disiplin süreçlerinin geliştirilmesi önemli bir amaç olarak görülmektedir. Nitekim, Lindgren ve bşk. (1999: 52), bankacılık sektöründeki düzenleyici ve denetleyici gücün geliştirilmesinin temel amacının, bankalardaki risk yönetim süreçlerinin ilerlemesi olduğunu vurgulamaktadır. Diğer yandan, Willard Grubu'ndaki (IMF, 1998b) şeffaflık ve hesap verebilirlik ve finansal sistemin güçlendirilmesi çalışma gruplarının yaptığı çalışmalarda; diğer hususların yanısıra muhasebe, kurumsal yönetim ve iç kontrol sistemlerinin güçlendirilmesinin yanında, risk yönetimi ve kontrol süreçlerine ilişkin özel sektör kamuyu aydınlatmalarının da geliştirilmesi gereği üzerinde durulmuştur. Kanaya ve Woo (2000: 5, 20-21) ise, 1990'larda yaşanan Japon bankacılık krizinde, Japon bankalarındaki zayıf kurumsal yönetim yapısının ve düzenleyici kaçınmanın mali durumun kötüleşmesini engelleyecek tedbirlerin alınmasına engel olduğunu belirtmektedir. Yazarlar, bankacılık sisteminde hesap verebilirliğin bulunmamasının çeşitli sorunlara müdahale edilmesine engel teşkil ettiğini, ayrıca şeffaf olmayan muhasebe standartlarının da yukarıda yer alan zayıflıkların gelişmesine yardımcı olduğunu altını çizmektedir. Resmi disiplin ve piyasa disiplininin güçlendiği yapılarda, asimetrik bilgi sorununun unsurları olan ahlaki tehlike ve ters seçimden kaynaklanan sorunlar ve bankacılık sisteminin maliyetleri asgariye inebilmektedir. Öyleyse makro ekonomik istikrar, tedrici finansal serbestleşme, etkin resmi disiplin ve piyasa disiplini yapısı bankacılık risklerini azaltıcı rol oynamaktadır diye düşünülebilir.

Diğer yandan, bankacılık krizlerinde ve iflaslarında genel olarak gözlenen olgu, diğer disipline edici sistemlerde gözlenen zaafiyetlerin yanı sıra, öz disiplin unsurlarındaki sorunların da, söz konusu başarısızlıklar da önemli roller oynadığıdır. Aşağıda da incelendiği üzere, özellikle risk yönetim süreçlerindeki zayıflıkların yol açtığı ciddi öz disiplin sorunlarının ülkemizde yaşanan bireysel bankacılık başarısızlıklarında da gözlenmesi mümkündür.

4.2.2.1. İhlâs Finans

Her bir banka iflası olayında farklı bir disipline edici etkenin zaafiyeti nisbeten daha önemli gibi görünmekle birlikte, aslında bütün banka iflaslarının temel gerekçesi disipline edici etkenlerin ahenkli ve etkin çalışmamasıdır. İhlas Finans Kurumu'nun batışında kötü kredi portföyünün ve ilişkili kredilerin rolü dikkate alındığında, öz disiplin zaafiyetleri görece olarak ön plandadır. Ancak, Kurum'un iflas ettiği dönemde özel finans kurumları için etkin düzenleme, denetim, gözetim ve yaptırım sisteminin kurulamamış olması resmi disiplinin ve mudi ve hisse senedi sahiplerinin öz disiplin süreçlerini yönlendirici olması beklenen tepkilerinin etkili olmaması da piyasa disiplininin, iflasa etki eden zayıflıkları olarak değerlendirilebilir.

Aşağıda İhlas Finans Kurumu A.Ş.'nin (İhlas Finans/Kurum) batış süreci diğer disipline edici süreçler ve öz disiplin süreçleri açısından incelenmektedir.

4.2.2.1.1. Batış Süreci

BDDK'nın 30.07.2001 tarihli basın açıklamasında İhlas Finans'ın faaliyet izninin, Bankalar Kanunu'nun 20/6'ncı maddesindeki şartların gerçekleşmesi nedeniyle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun (BDDK) 10 Şubat 2001 tarihli ve 171 sayılı kararı ile kaldırıldığı duyurulmuştur. BDDK'nın söz konusu kararı bütün dikkatlerin katılım bankalarına ve onun özelinde İhlas Finans'a dönmesine neden olmuştur.

Eski adıyla özel finans kurumları, yeni adıyla katılım bankaları 5411 sayılı bankacılık kanununda özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar olarak tanımlanmıştır. Dünyada İslam bankacılığı adı altında faaliyet gösteren bankalara benzer şekilde kar payı esasına göre faaliyet gösteren katılım bankaları, özel cari hesaplar ile kar ve zarara katılma hakkı veren katılma hesapları yoluyla fon toplayan ve finansman

desteği, kar zarar ortaklığı, finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı vb. yöntemlerle kredi kullandıran kuruluşlardır (TCMB, 2006a: 46). Katılım bankacılığı, yatırım ve kalkınma ve özellikle mevduat bankalarının yanında Türkiye’deki bankacılık sektörünün küçük bir kısmını teşkil etmektedir. İhlas Finans’ın batışı, sistemik etkiler yaratmamakla birlikte, katılım bankalarının karşılaşılabileceği riskler açısından fikir verici unsurlar içermektedir.

Katılım bankasının bilançosu da, tipik bir banka bilançosu gibi kısa vadeli yabancı kaynak finansmanı ve kaynağın vadesinden uzun vadeli kredi kullandırılması dengesine dayanmaktadır. Ancak özellikle 2000’lerin başında sektörün likidite yönetiminde yabancı kaynak finansmanı yurt içindeki fonlarla sınırlıdır. Diğer bir deyişle, yurt dışı kurumlardan sendikasyon kredisi kullanılamamıştır. Dolayısıyla, katılım bankalarının kötü kredi portföyü ile çalışması sektör için en ciddi riski teşkil etmiştir. İhlas Finans’ın 10.02.2001 tarihinde faaliyetlerine son verilmesi, söz konusu riskleri en belirgin haliyle ortaya koymuştur. Anılan kurumun tasfiyesi geride hızlı büyümenin sonuçları (Okur, 04.01.2001) ve paravan şirketler yoluyla fon aktarımı (Sabah Gazetesi, 04.07.2005 ve Vatan Gazetesi, 03.07.2005) gibi tartışmalara yol açmış ve yeni bankacılık kanununda katılım bankalarına güvence fonu uygulanmasının yolunu açmıştır.

Hisselerinin %90’ı İhlas Holding A.Ş.’ye ait olan İhlas Finans Kurumu AŞ. bankacılık faaliyetine 1995 yılında başlamıştır. Sektöre çok hızlı bir şekilde giren Kurum büyümesini Kasım 2000 krizine kadar sürdürebilmiştir. Sektör lideri İhlas Finans Kurumu’nun tasfiyesiyle birlikte paniğe kapılan fon sahipleri diğer finans kurumlarının şubelerine hücum etmiştir. Bu tahaccüm neticesinde sektörden Şubat-Mayıs 2001 döneminde yüksek miktarda fon çıkışı yaşanmıştır. Kurumun iflasına giden süreçte dikkat çeken temel olgu; hızlı büyüme ve bu süreçte risk yönetim mekanizmasının etkin olarak kullanılmamasıdır. Kurumun aktif büyüklüğü 1998, 1999 ve 2000 yıllarında 258.560.000 YTL, 642.435.000 YTL ve 836.906.000 YTL olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık, ekonomik çevrenin de etkisiyle kurumun kullandırığı fonların büyüme hızı, toplanan fonların büyüme hızından yüksek olarak gerçekleşmeye başlamış, ayrıca kar payı giderlerinin artış hızı gelirlerin artış hızını

aşmıştır. 1999 yılı ile 2000 yılı arasında bir karşılaştırma yapıldığında, Kurum'un kullandığı fonları %46 oranında arttırırken topladığı fonları %29 oranında arttırabilmiştir. 1998 yılından 1999 yılına gelindiğinde kar payı gelirleri % 170 artarken, kar payı giderleri ise % 227 oranında artmıştır (Eken, 2006).

4.2.2.1.2. Mali Tablo ve Rasyo Analizleri

Kurum'un 31.12.2000 ve 10.02.2001 tarihlerine ilişkin bilanço ve gelir tabloları Tezimizin EK/1 bölümünde ve bunlardan hareketle oluşturulan seçilmiş bilanço ve gelir tablosu verileri de Tablo 12'de yer almaktadır.

Kurum'un 31.12.2000 ve 10.02.2001 tarihlerine ilişkin bilanço ve gelir tablosu verilerinden de anlaşılacağı üzere, 10.02.2001 yılında 809.201 milyar TL olan aktifin % 94'üne tekabül eden 759.029 milyar TL'lik kısmı kullandırılan fonlar kısmında yer almaktadır. Bunun da % 98'lik kısmı kısa vadeli. Kullandırılan fonların finansman boyutu incelendiğinde ise 10.02.2001 tarihi itibarı ile mevduat (cari ve katılma hesapları) büyüklüğünün 682.530 milyar TL olduğu ve pasifin % 84'ünü oluşturduğu görülmektedir. Öte yandan 39.481 milyar TL olan özkaynakların ise pasifin % 4,8'ini oluşturduğu görülmektedir. Bu yapı, Kurum'un özkaynak yapısının zayıf olduğunu ve cari ve katılma hesapları vasıtasıyla elde edilen dış kaynak finansmanının temel finansman biçimi olduğunu göstermektedir.

TABLO 12. İhlâs Finans'ın 10.02.2001 Tarihli Mali Tabloları Seçilmiş Kalemleri

10.02.2001 Tarihli Bilanço ve Gelir Tablosunun Kalemi	Tutar (Milyar TL)
Toplam Aktifler	809.201
Dönem Karı (Zararı)	-5,314
Kullandırılan Fonlar -Kısa Vadeli: 741.533 -Uzun Vadeli: 17.496	759.029
Takipteki Alacaklar (Net)	0
Mevduat (Cari ve Katılma Hesapları)	682.530
Dağıtılacak Kar Payları ve Gider Reeskontları	48.205
Özkaynaklar	39.481
Net Kar Payı Geliri	3.422
Net Kar Payı Dışı Gelirler	-8.736

Öte yandan, 31.12.2000 tarihinde 3,665 milyar TL kar eden Kurum, 10.02.2001 tarihi itibarı ile 5,314 milyar TL dönem zararı açıklamıştır. Kurum'un İMKB'de halka açıklanan 01.01.2001-10.02.2001 tarihlerine ilişkin özel bağımsız denetim raporunda, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun 10.02.2001 tarih ve 171 sayılı kararı ile Kurum'un 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 20/6 maddesi hükmüne göre faaliyet izninin kaldırıldığı belirtilmektedir. Söz konusu raporda ayrıca aşağıdaki hususlara yer verilmiştir;

1) 10.02.2001 itibarıyla toplam kullandırılan fonların 722,495 milyar TL'lık (toplam kullandırılan fonların % 95'i) kısmını oluşturan 231 adet firmanın istihbarat dosyalarının incelenmesi sonucunda, fon kullandırılan müşterilerin tamamına yakın kısmından, kullandıkları fonlar karşılığında teminat olarak şirket ve/veya ortaklarının şahsi çek ve/veya senetlerinin alındığı ve bu şirketlerin mali yapılarının güçlü olmadığı,

2) Fon kullandırılan müşteriler arasında İhlas grubu şirketleri ile yakın çalışan firmaların bulunduğu ve bu müşteriler ile İhlas grubu şirketleri arasında yakın ticari ve ekonomik bir bağ bulunduğu,

3) 2000 yılında 399,207 milyar TL tutarında fon kullanımına konu satış yapılan şirketlerden, aynı dönemde 344,399 milyar TL tutarında alım yapıldığı, kullandırılan fonların tahsilatının, kullandırılan yeni fonlardan karşılandığı ve bu işlemin bir sonucu olarak gerçek nakit girişi olmamasına rağmen bu şekilde kullandırılan fonların getirisinin Kurum kayıtlarına gelir olarak yansıtıldığı ve bu şekilde oluşan gelirin % 80'i ilgili katılma hesabından dağıtıldığı,

4) Kurum'un gayrimenkul yatırımı finansmanı gibi uzun vadeli projelere girdiği,

5) Grup şirketleri de dahil olma üzere vadesi geçmiş alacak sorunlarının bulunduğu, tahsili sorunlu alacaklara karşılık ayrılmadığı,

6) 02.07.2001 tarihinde Kurum Hukuk Müşavirliğinden alınan dava raporuna göre Kurum aleyhine açılan ve halen devam eden 312 adet dava tutarının 641 milyar TL, Kurum tarafından açılan ve halen devam eden 21 adet dava tutarının 353 milyar TL olduğu ve sözkonusu davaların devam etmekte olması sebebiyle mali tablolar üzerindeki etkilerinin bilinemediği,

7) Türkiye' de 19.02.2001 tarihinde başlayan hafta içinde para ve sermaye piyasalarında yaşanan önemli dalgalanmalar neticesinde kur artışlarını sınırlayan enflasyona endeksli kur sepeti uygulaması yerine dalgalı kur uygulamasına geçildiği, 06.07.2001 tarihi itibarıyla T.C. Merkez Bankası tarafından belirtilen döviz kuruna göre Türk Lirası ABD doları karşısında 10.02.2001 tarihinde geçerli kur ile karşılaştırıldığında yaklaşık % 87 değer kaybına uğradığı ve rapor tarihi itibarıyla bu gelişmelerin Kurum'a etkilerinin belirlenemediği.

4.2.2.1.3. Kurum'un Batmasında Öz, Resmi ve Piyasa Disiplininin Roller

Yukarıdaki açıklamalar ışığında Kurum'un hızlı büyümesinin, bankacılık faaliyetinin gereği olarak yabancı kaynak finansmanına yönelmesinin, kötü kredi portföyüne sahip olmasının, ilişkili kredilere yönelmesinin ve tahsilat sorunlarının riskleri önemli ölçüde artırdığı görülmektedir. Kurum'un mali durumunun önemli ölçüde bozulmasına neden olan söz konusu gelişmelerin, mali tablolara tam olarak yansıtılamaması ise bilanço ve gelir tablosunda yer alan bilgileri güvenilir hale getirmiştir. Bu gelişmeler muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetimin Kurum çapında etkinliğini yitirdiğini göstermektedir. Bu tablonun doğal sonucu ise öz disiplinin Kurum'un risklerini etkili biçimde disipline edemez hale gelmesi olmuştur. Ekonomideki ani dalgalanmalar, özel finans kurumlarına yönelik denetim ve gözetim sisteminin etkin işlememesi ve artan güvensizlik ortamı ihtiyatsız risk alan İhlas Finans'ı iflas noktasına getirmiştir.

Sonuçta, Kurum 2000-2001 krizine neden olan ekonomik koşullarda yukarıdaki finansal tabloyu taşıyamamış ve sektör lideri olarak tasfiye süreci ile karşı karşıya kalmıştır. Kurum, büyük DİBS portföyünün getirdiği piyasa ve yoğunlaşma risklerini yaşamamış, ancak kredi riski ve vade uyumsuzluğunun doğurduğu likidite riski nedeniyle batmıştır. Kredi riskinin likidite riskine dönüşmesi sürecinde ilişkili kredilerin de etkili olduğu bir çerçevede kredi portföyünün kalitesinin giderek bozulması etkili olmuştur. Öz disiplin süreçleri açısından Kurumun iflasında yatan aşikâr ders; resmi disiplinin kurumsal eksikliklerinin ve hatalı politikalarının bulunduğu ve piyasa disiplininin etkin işlemediği bir konjonktürde öz disipline önem vermemenin Kurum'u kötü sona taşıması olmuştur.

4.2.2.2. Eskişehir Bankası T.A.Ş.

Eskişehir Bankası T.A.Ş.'in (Esbank) iflasına giden ve öz disiplin süreçlerinin kasıtlı olarak devre dışı bırakan olaylar zincirini İmar Bankası'nın iflası ile karşılaştırmak daha uygundur. Bu nedenle, Esbank'ın iflasını sahteciliğin egemen olduğu kar için batma olgusu ile açıklamak gereklidir. Esbank'ın iflası, dünya genelinde son zamanlarda görülen hileli iflaslara örnek olarak verilebilecek Enron, WorldCom, Parmalat vb. olaylara benzer bir biçimde, öz disiplini etkisiz bırakan sahteciliğe dayalı bir risk alma stratejisine dayanmaktadır. Disipline edici süreçlerin kalbinde yer alan öz disiplinin sahtecilikle etkinliğini yitirdiği Esbank olayında (ve benzeri olaylarda), fonksiyonlarını ihmal ettikleri açık olmakla birlikte, resmi disiplin ve piyasa disiplininin iflastaki kabahatini ikincil görmek mümkündür.

4.2.2.2.1. Batış Süreci

Esbank 1927'de Eskişehir'de bir grup işadamı tarafından 500 bin lira sermayeyle kuruldu. 1970'lere kadar bölgesel bir banka olarak faaliyetini sürdüren Esbank, bu tarihte Zeytinoğlu ailesine geçti. Genel merkezi 1985'te İstanbul'a taşındı ve Türkiye'ye yayılarak büyüdü. Avusturya'da Esbank AG'yi kuran, 1999'da şube sayısını yurt çapında 94'e çıkaran banka, 1994 krizinden olumsuz etkilendi. 350 milyon dolarlık sendikasyon kredisi borcu, devalüasyonla 2.5 kat arttı. Yem Sanayi, Et - Balık Kurumu ve Çaykur gibi devlet kuruluşlarından 75 milyon dolar civarındaki alacağını tahsil edemedi. Patronu Yavuz Zeytinoğlu Bankayı satmaya karar verdi. Bankanın talibi 600 milyon dolar teklif etti, Zeytinoğlu 1 milyar dolar istedi. Pazarlıklar sürerken 22 Aralık 1999'da bankaya el konuldu (Milliyet Gazetesi, 16.06.2001). Banka, ardından 15.06.2001 tarihinde Etibank ile birleştirilmiştir (BDDK, 2001b: 19).

Soral, İşcan ve Hebb (2006: 7), 1999 yılında yaşanan ekonomik dalgalanmalardan önemli ölçüde etkilenen Esbank'ın, 31.09.1999 tarihli bilançosunda aktif büyüklüğünün 1,9 milyar dolar görünmekle birlikte, TMSF'ye devir tarihinden (23.12.1999) sonra yapılan değerlemede toplam varlıklarının 813 milyon dolar olduğunu, bu çerçevede hisse senedi sahiplerinin kaybının 957 milyon

dolar olduğunu, grup şirketlerine hileli biçimde aktarılan yasa dışı kredilerin tahsilat sorunlu kredilere dönüştüğünü, sahteciliğin kredilerin yasal sınırlarını dolanmak için tabela şirketler kullanılması ve hileli sermaye artırımları yoluyla icra edildiğini belirtmektedir. Yazarlar, hileli sermaye artırım sürecinde, hisse senetlerinin nakit karşılığında çıkarılması gerekirken, Banka'nın grup şirketlerinden borç alarak ve karşılığında da teminat mektupları vererek sermaye artırımlarını gerçekleştirmiş gibi gösterdiğini, gerçekte ilave sermaye getirilmediğini ve yanıltıcı sermaye artırımlarının mali tabloların gerçek durumu yansıtmasına engel olduğunu belirtmektedir.

Bankanın kar için batma stratejisinde kullanılan tabela firmalar yoluyla alınan kredilerin grup içinde kullanımı ise, Banka'nın gruba olan borçlarını azaltmaya yönelik olarak ayarlanmıştır. Diğer yandan, Banka tarafından yönlendirilen grup içi kredilendirmede Bankanın açtığı krediler dolaylı olarak Zeytinoğlu grubuna aktarılmış ve bu süreç üst yönetimin kontrolünde gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, finansal güçlük yaşanana kadar grup şirketlerinin alacaklarından kaynaklanan faizler düzenli olarak tahakkuk ettirilmiş, ancak 1998-1999 yıllarında reeskont işlemleri ile tahsil edilemeyen faizler gelir olarak kaydedilmiştir. Banka'nın kar için batma stratejisinde kullandığı diğer bir araç ise açılan hesaplar yoluyla gruba borç transferinde bulunulmasıdır (Soral, Işcan ve Hebb, 2006: 10-12).

4.2.2.2.2. Mali Tablo ve Rasyo Analizleri

Banka'nın finansal yapısında meydana gelen bozulmanın mali tablo ve dipnotlarındaki iz düşümünün incelenmesi Esbank örneğinde öz disiplin süreçlerinin etkin olarak çalışıp çalışmadığının anlaşılması bakımından önem taşımaktadır.

Banka'nın 30.09.1998 ve 30.09.1999 tarihlerine ilişkin bilanço ve gelir tabloları Tezimizin EK/2 bölümünde ve bunlardan hareketle oluşturulan seçilmiş bilanço ve gelir tablosu verileri de Tablo 13'de yer almaktadır.

Banka'nın kamuya açıkladığı son mali tablo olan 30.09.1999 tarihli ara dönem mali tablolarında, faiz ve faiz dışı gelirlerin giderlere nazaran hızla artması sonucunda karın 3,056,034 milyon TL olduğu görülmektedir. Esbank'ın 30.09.1999 tarihli bilançosundan elde edilen temel bilgiler; mevduat yoluyla elde edilen yabancı kaynağın pasifin % 83'ünü teşkil ettiği ve genel olarak pasifin % 7,5'ünü teşkil eden öz kaynakların zayıf olduğu, bankanın kullanılabilir likit varlıkları (nakit değerler+bankalar+menkul değerler cüzdanı) toplamının (213.499 milyar TL) mevduatın % 29,5'ünü karşılayabildiğidir. Öte yandan, 30.09.1999 tarihli bilançoda ise aktifin % 27'sini teşkil eden kredi portföyünün büyüklüğü 236.281.277 milyon TL olarak görünmesine karşılık takipteki alacaklar sadece 818.799 milyon TL olarak görülmektedir.

TABLO 13. Esbank'ın 30.09.1999 Tarihli Mali Tabloları Seçilmiş Kalemleri

30.09.1999 Tarihli Bilanço ve Gelir Tablosunun Kalemi	Tutar (Milyon TL)
Toplam Aktifler	869.052.903
Dönem Karı (Zararı)	3.056.034
Nakit Değerler	6.888.144
Bankalar	109.122.188
Menkul Değerler Cüzdanı (Net)	97.488.281
Krediler -Kısa Vadeli: 229.194.102 -Uzun Vadeli: 7.087.175	236.281.277
Takipteki Alacaklar (Net)	818.799
Mevduat	722.416.855
Bankalararası Para Piyasası	20.370.000
Özkaynaklar	65.012.810
Net Faiz Geliri	121.563.893
Faiz Dışı Giderler	127.775.235

Banka'nın EK/3'de yer alan rasyoları incelendiğinde ise, 1998 yılına kadar iyi görünen rasyoların iflas ile birlikte 1999 yılı sonunda aniden kötüleştiği

görülmektedir. Buna göre, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı 1998 yılında % 1,5 iken, 1999 yılında % 50,5'e çıkmıştır. Benzer bir biçimde 1998 yılında aktifin % 18,1'ini teşkil eden takipteki alacak sonrası net faiz geliri/ortalama toplam aktifler oranı 1999 yılında % -56,6'ya inmiştir. Öte yandan anılan yıllar itibarı ile net kar (zarar)/ortalama ödenmiş sermaye oranı % 14,8'den % -1,193'e gerilemiştir.

Banka'nın iflas yılı olan 1999 yılı rasyolarının önceki yıla oranla hızlı bir biçimde bozulması, Banka'nın usulsüz işlemleri ile ilişkilendirilebilir. Ancak, bankanın iflasında önemli bir yer tuttuğu anlaşılan kredi portföyündeki riskler, hileli sermaye artırımları ve tabela şirketler gibi olaylar mali tablo ve dipnotların incelenmesinden anlaşılamamaktadır. Tam aksine, Banka'nın son bilanço ve gelir tablosundan, Banka'nın gelir üretme ve karlılığının bir önceki döneme göre artış gösterdiği ve grup şirketlerinden alacakların bilanço büyüklükleri içinde önemsiz olduğu dahi düşünülebilir. Bu çerçevede, Banka'nın uyguladığı yaratıcı muhasebe tekniklerinin mali tabloların bilgi verme fonksiyonunu etkisiz kıldığı ve daha baştan öz disiplin sürecinin temel işlevini devre dışı bıraktığı açıkça görülmektedir.

4.2.2.2.3. Banka'nın Batmasında Öz, Resmi ve Piyasa Disiplininin Roller

Esbank örneğinde ülkemiz finans dünyası 1980'lerde yaşanan banker krizinde de görülen kar için batma olgusuna ve hileli muhasebeleştirmenin öz disiplin süreçlerini kasıtlı olarak etkisiz bırakmasına tanık olmuştur. Ancak, yukarıda bahsettiğimiz öz disiplin süreçlerini etkisiz bırakan sahteciliğin izlerini mali tablolar ve buna ilişkin dipnotların incelenmesi ile anlamak mümkün olamamaktadır. Mali tablolar ve bunlara ilişkin dipnotlarda grup şirketlerine aktarılan usulsüz kredilerle, tabela şirketlerle, teminat kalitesi ile ilgili bilgilere yer verilmediği görülmektedir.

Banka'da gerçekleştirilen bu sahtecilik, kurumsal yönetim ile muhasebe ve raporlama arasındaki bütün kontrol ve disiplin süreçlerinin bilinçli olarak devre dışı kalmasına ve öz disiplin tamamen etkinliğini yitirmesine neden olmuştur. Bu sayede Banka'nın iflası, hem piyasa katılımcıları (piyasa disiplini fonksiyonu), hem de

düzenleyici ve denetleyici otoritelerin (resmi disiplin fonksiyonu) dikkatinden kaçırılabilmiştir.

Bu çerçevede, öz disiplinin sorumluluğu yanında ikincil önemde olmakla birlikte, Banka'nın iflasında piyasa disiplini ve resmi disiplinin de rolü bulunmaktadır. Nitekim, kamuya açıklanan mali tabloların yanıltıcı bilgi vermesinin piyasa katılımcılarının davranışları üzerinde yarattığı bozucu etkiler piyasa disiplininin etkinliğinin kaybetmesine neden olurken, öz disiplin ve piyasa disiplinindeki aksaklıkları resmi disiplinin düzenleme, denetim ve gözetim mekanizmalarının zamanında giderememesi ise iflasın bir diğer nedenini teşkil etmektedir.

4.2.2.3. Demirbank

Bu bölümde inceleme konusu edilen Esbank ve İmar Bankası gibi, Demirbank da aşırı risk almıştır. Ancak, anılan bankalardan farklı olarak Demirbank'ın iflasında; sahteciliğin, sistematik hal kazanmış mevzuata aykırı işlemlerin ve ilişkili borç alacak ilişkilerinin bulunmaması bu örnek olaya farklı bir nitelik kazandırmaktadır. Kamuoyunda hortumlama olarak tanımlanan ilişkili kredilendirme olaylarının Demirbank'da gündeme gelmemesi, bankanın kar için batmaya dek giden öz disiplin aksaklıklarının daha az eleştiri konusu edilmesine neden olmuştur. Aşağıda da incelendiği üzere, Banka'nın iflasının özellikle öz disiplinin iflasının bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.2.3.1. Batış Süreci

Demirbank 1953 yılında kurulmakla birlikte, hızlı büyümesi 1994 sonrası gözlenen bir olgudur. Banka'nın hızlı büyümesindeki göstergeler olarak Demirbank'ın toplam mevduat içindeki payı 1990 ve 1994 yıllarında % 0,8 ve % 0,9 iken, 1999 yılında % 5'e çıkmıştır. Aynı yıllar içinde varlıklarının sektör içindeki payı ise % 1,3, % 1,8 ve % 4,5 olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılında 313 milyon dolar

olan varlık büyüklüğü 10 yıl içinde 2,9 milyar dolara ulaşmıştır. Banka'nın önemli riskler içeren hızlı büyüme stratejisinde, uzun vadeli kamu menkul kıymetlerinin alınarak, gecelik repo piyasasında fonlanması önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu riskli strateji hem piyasa katılımcıları hem de kriz öncesinde düzenleyiciler tarafından bilinmekteydi. İki husus Demirbank vakasına özel bir nitelik kazandırmaktadır. Dikkat çeken ilk husus, kamu sektörü borçlanmasının düşük maliyetle gerçekleştirilmesi ile bankaların düzenleme ve denetleme etkinliğinin artırılması arasında ters yönlü ilişki kuran resmi disiplinin yarattığı çelişkili tablodur. Demirbank sahip olduğu büyük kamu kağıdı portföyü ile Hazine'nin ucuz borçlanma amacına dolaylı olarak yardımcı olmaktaydı. Düzenleyicilerin Demirbank'ın riskleri karşısında hareketsiz kalmasının altında bu durumun bulunduğu düşünülebilir. İkinci olarak, alışılmadık ölçüde hızlı büyüme özel ticari bankacılık sistemini bir bütün olarak riske etmiştir. Ekim 2000 krizinde, Akbank ve Garanti Bankası'nın Demirbank'a yönelik kredi hatlarını kapatması ise sistemde ciddi bir likidite krizine neden olmuştur (Alper ve Öniş, 2002: 16-17). Eren ve Süslü (2001: 12) de bu düşünceye paralel biçimde, kamu açıklarının bankacılık sektörü tarafından karşılanıyor olması nedeniyle, bankacılık sektörünün etkin bir şekilde denetlenemediğini, gerekli önlemlerin ve yasal düzenlemelerin zamanında devreye sokulamadığını, bankacılık kesiminin açık pozisyonlarının arttığını ve söz konusu açık pozisyonlar sayesinde kamunun fonlanmasının mümkün olduğunu, üstelik dışarıdan borçlanma sonucu artan ahlaki tehlikenin tedirginlik yaratmaması amacıyla, kısa vadeli yükümlülüklerin devlet garantisi altına alındığını belirtmektedir.

Sonuçta, Demirbank T.A.Ş.'nin temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi, BDDK'nın 06.12.2000 tarih ve 123 sayılı kararıyla Bankalar Kanunu'nun 14. maddesinin 3 numaralı fıkrasına göre Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiş ve Fon Yönetim Kurulu kararları çerçevesinde adı geçen bankanın ödenmiş sermayeleri tutarındaki zararları, anılan Kanun'un 14. maddesinin (5) numaralı fıkrasının (a) bendinin (ab) alt bendi uyarınca Fon tarafından devralınmış, hisse senetlerinin tamamı da Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na intikal etmiştir (TMSF, 2000).

Uygur (2001: 16), Demirbank'ın rasgele bir banka olmadığını, 2000 yılında yapılan DİBS ihraçlarının yaklaşık %15'ini aldığını, toplam DİBS stokunun yaklaşık %10'unu taşıdığını, bu büyük DİBS stokunu taşımak için ise kısa vadeli dış ve iç borçlanma yaptığını, bu durumun ortaya çıkmasıyla öncelikle dış borçlanma ve ardından iç borçlanma kanallarının tılandığını, taşıdığı DİBS stokuna rağmen diğer yerli bankalardan borç alamadığını, sonuçta zorunlu olarak DİBS stokunun bir bölümünü satmak istediğini, ardından piyasada fiyatların düşmeye ve faizlerin de artmaya başladığını belirtmektedir.

Demirbank'ın iflasının bir özelliği de, bu iflasın Kasım 2000 krizinin en kritik olaylarından birisi olmasıdır. Uygur (2001: 16), Kasım 2000 krizinin başlangıç tarihini Demirbank ve diğer bazı bankaların dış borçlanmada zorlandıkları zaman olarak belirlemiştir. Akyüz ve Boratav (2002: 18), bir düşünceye göre krizin, interbank piyasasında faizlerin rekabetçi bir manevra ile rakip Demirbank'a karşı yükseltilmesi ile piyasa likiditesinin bozulması ve faiz oranlarının yükselmesine bağlı olarak çıktığını belirtmektedir. Nitekim, bu görüşü doğrular nitelikte, Demirbank'ta yaşanan olaylar IMF'ye (2000) verilen 18.12.2000 tarihli niyet mektubunda şöyle ifade edilmiştir; “Kasım ayının son 10 günü ve Aralık ayı başlarında Türk mali piyasalarında çalkantıların yüksek olduğu bir dönem yaşanmıştır. Daha sonra TMSF tarafından devralınan orta ölçekli bir bankanın finansal sorunları ve bu bankanın elinde tuttuğu geniş devlet tahvilleri stoğunu ikincil piyasada satması, başlıca piyasa yapımcılarının devlet kağıtları üzerindeki oranları açıklamalarını askıya almalarına yol açmıştır. Bu durum, faiz oranlarının % 100-% 200'e yükselmesine rağmen büyük çaplı bir sermaye çıkışını başlatmıştır. Aynı zamanda, Merkez Bankası aşırı yüksek faiz oranlarının bankacılık sistemi üzerindeki etkisinden endişe ederek, Net İç Varlıklar arzını program koridorunun çok üstünde arttırmıştır. Bu olaylar, uluslararası piyasaların gelişmekte olan ekonomilere olan olumsuz bakış açısı doğrultusunda döviz rezervlerinde 6 milyar dolarlık bir kayba yol açmıştır. 30 Kasım'da Merkez Bankası piyasaya likidite sağlamayı durdurduğunu açıklayarak, bu yolla rezerv kaybını durdurmuştur. Ancak, faiz oranları %1000'in üzerine fırlamıştır. Finansal piyasalar üzerindeki baskılar ancak politikaların

güçlendirildiğine yönelik bir açıklama ve Ek Rezerv Olanğı'ndan faydalanma talebinin açıklanması ile yumuşatılmıştır”.

Yukarıda da belirtildiğı gibi, Demirbank'ın iflasında dikkat çeken unsurlardan birisi de, yoğunlaşma ve vade uyumsuzluğunun neden olduğı likidite ve piyasa risklerinin iflasın önemli nedenleri arasında olmasıdır. Keyder (2001: 45) “Kasım 2000 krizi öncesinde DİBS'lerin $\frac{1}{4}$ 'ünün Demirbank ve Ulusal Bank'ın elinde bulunduğunu, kısa vadeli borçlanamayan bankaların ellerindeki düşük faizli kağıtların Hazine'ce değiştirileceğini beklediklerini, sınırsız mevduat güvencesinin bulunduğu ortamda bazı bankaların sermayelerinin kat kat üzerinde kamu kağıdı taşıdığını, Fona devri öncesi 300 milyon dolar sermayesi olan Demirbank'ın elinde 4-5 milyar dolar değerinde kamu kağıdının bulunduğunu, küçük bankaların ellerindeki bu uzun vadeli kağıtları repo/gecelik borçlanma/kısa vadeli mevduat gibi kaynaklarla veya dış borç alarak fonladığını ve özellikle zayıf bankaların vade uyumsuzluğu nedeniyle aşırı derecede faiz riski taşıır hale geldiğini” belirtmektedir.

4.2.2.3.2. Mali Tablo ve Rasyo Analizleri

Banka'nın finansal yapısında meydana gelen bozulmanın mali tablo ve dipnotlarındaki iz düşümünün incelenmesi Demirbank örneğinde öz disiplin süreçlerinin etkin olarak çalışıp çalışmadığının anlaşılması bakımından önem taşımaktadır.

Banka'nın rasyolarının yer aldığı Tezimizin EK/5'inden de görüleceğı üzere, Demirbank toplam aktiflerde bankacılık sektörünün % 2,4, toplam kredilerde % 3,6 ve toplam mevduatta da % 2,5'luk kısmını oluşturmaktadır. Öte yandan, TBB (2000) verilerine göre Banka, 2000 yılı itibarı ile aktif büyüklüğü açısından Türkiye'nin 10'uncu büyük bankası konumundadır.

TABLO 14. Demirbank'ın 30.09.2000 Tarihli Mali Tabloları Seçilmiş Kalemleri

30.09.2000 Tarihli Bilanço ve Gelir Tablosunun Kalemi	Tutar (Milyar TL)
Toplam Aktifler	3.162.964
Dönem Karı (Zararı)	64.221
Nakit Değerler ve Bankalar	227.542
Menkul Değerler Cüzdanı (Net) -DİBS: 373.971 -Hisse Senetleri: 122.065 -Diğer Menkul Değerler: 120.736	657.128
Krediler -Kısa Vadeli: 1.135.784 -Orta ve Uzun Vadeli: 148.350	1.284.134
Takipteki Alacaklar (Net)	0
Mevduat	2.429.059
Bankalararası Para Piyasasından Alınan Krediler	291.062
Özkaynaklar	230.440
Net Faiz Geliri	289.275
Faiz Dışı Giderler	823.436

Tezimizin EK/4 bölümünde detay kalemler ve seçilmiş veriler kapsamında da yukarıdaki Tablo'da Banka'nın kamuya açıkladığı son mali tablolar olan 30.09.2000 tarihli ara dönem bilanço ve gelir tablosu bilgileri yer almaktadır. Banka, 30.09.2000 tarihi itibarı ile 64,221 milyar TL karda görünmektedir. Banka'nın finansman yapısı incelendiğinde 3.162.964 milyar TL tutarındaki aktiflerinin, % 77'sini mevduat (2.429.059 milyar TL), % 9,2'sini bankalar arası para piyasasından alınan krediler (291.062 milyar TL) ve % 7,2'sini de (230.440 milyar TL) öz kaynak ile finanse ettiği görülmektedir. Bu yapıda kısa vadeli karakteri olan bankalar arası para piyasasından borçlanmalar dikkat çekicidir. Diğer yandan Ek/5'den de anlaşılağı üzere, Banka'nın likit aktiflerinin toplam aktiflere oranı 2000 yılı için % 35,9 olarak gerçekleşmiştir.

EK/5’de yer alan rasyo analizlerine göre, Banka’nın toplam kredileri aktifin % 49,2’sini teşkil etmektedir. Söz konusu rasyo analizlerine göre, Banka’nın takipteki alacaklar karşılığının toplam kredilere oranı 2000 yılına kadar sürekli olarak % 1’in altında gerçekleşirken, iflas yılı olan 2000 yılında % 5,3’e yükselmiştir. Kredi riskinin diğer bir göstergesi olarak takipteki alacaklar sonrası net faiz gelirinin ortalama toplam aktiflere oranı da 1993-1999 yılları arasında sürekli olarak % 10’un üzerinde gerçekleşirken, 2000 yılında % -1,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler ışığında, kredi riskinin de Banka’nın iflasında ikincil bir role sahip olduğu düşünülebilir.

Diğer bir klasik bankacılık riski olarak aktif ve pasif arasındaki vade uyumsuzluğu da dikkat çekicidir. İMKB’de halka açıklanan verilerinden temin edilen ve EK/4’de yer alan 15 nolu bilanço dipnotuna göre aktifin vade olarak en yoğun grubu olan 1 yıldan 5 yıl vadeye kadar olan grubu (1.340.552 milyar TL) aktifin % 42,4’ünü teşkil ederken, pasifin vade olarak en yoğun grubunu teşkil eden 1 aya kadar vadeli grubu ise (1.945.426 milyar TL) pasifin % 61,5’ünü teşkil etmektedir. Diğer yandan Banka’nın bilanço dışı işlemlerinde repo-ters repo ve vadeli döviz alım-satım tutarının 1 aya kadar vadeli olan kısmının ağırlıklı olarak repo ve vadeli döviz alımından oluşmak üzere 3.502.227 milyar TL olduğu görülmektedir. Öte yandan, kısa vadeli ve esas itibarı ile finansman sağlama amaçlı söz konusu bilanço dışı işlemlerin tutarının aktif büyüklüğünden fazla olması, EK/5’de olumlu gibi görünen likidite rasyolarına rağmen, Banka’nın muhtemel likidite risklerini vurgulaması açısından önemlidir.

Bilanço dipnotlarının incelenmesinden, bankanın açık pozisyonu ve grup içi kredilerinin az olduğu görülmektedir. 30.09.2000 tarihli bilanço dipnotlarında Banka’nın toplam döviz varlıklarının 3.084 milyon dolar, toplam döviz yükümlülüklerinin 3.110 milyon dolar ve yabancı para net genel pozisyonunun da (-) 26 milyon dolar olduğu görülmektedir. Yine aynı tarih itibarı ile Banka’nın ortaklarına verilen doğrudan/dolaylı nakdi/gayri nakdi kredilerinin toplamının 102.749 milyar TL olduğu, iştirak ve bağlı ortaklıklardan alacakların 19.179 milyar

TL, iştirak ve bağıli ortaklıklara borçların 160.191 milyar TL ve bunlara yönelik gayri nakdi kredilerin de 15.382 milyar TL olduğu görülmektedir.

Diğer risk gruplarının etkileri de önemli olmakla birlikte, aktifteki DİBS yoğunlaşması bankanın iflasında en önemli gerekçeyi teşkil etmektedir. Demirbank'ın 30.09.1999 tarihli bilançosunda DİBS portföyü (871.860 milyar TL) aktifin % 53'lük kısmını oluşturmuştur. Banka'nın 30.09.2000 tarihli bilançosunda ise, aktifinin % 21'inin menkul kıymetlerden (657.128 milyar TL) ve % 17'sinin de bağıli menkul kıymetlerden (544.842 milyar TL) oluştuğu, bu menkul kıymetler stokunda bulunan 1.461.927 milyar TL tutarındaki DİBS portföyünün de aktifin % 46,2'sini oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 15'den de anlaşılacağı üzere, Banka'nın bilançosundaki DİBS portföyünün sektör ölçülerine göre yüksek olması, aktif büyüklüğü açısından kendisinden büyük ve küçük bankalarla kıyaslandığında daha net olarak görülmektedir.

TBB (2000) verilerine göre 2000 yılında Türkiye'nin 5. büyük bankası olan Akbank'ın İMKB'de yayımlanan bilanço ve dipnot verilerine göre, 30.09.2000 tarihi itibarı ile menkul değerler cüzdanı (580.824 milyar TL) ve bağıli menkul kıymetler cüzdanında bulunan DİBS'lerin (450.354 milyar TL) toplam tutarı 1.031.178 milyar TL olup, 6.683.578 milyar TL olan aktif toplamının % 15,4 ünü teşkil etmektedir. TBB (2000) verilerine göre, 2000 yılında Türkiye'nin 3. büyük bankası olan T. İş Bankası'nın, İMKB'de ilan edilen 30.09.2000 tarihli bilançosunda menkul değerler ve bağıli menkul kıymetlerde bulunan DİBS portföyünün banka aktiflerinin oranı ise % 14,9'dur. Öte yandan 30.09.2000 tarihinde, TBB (2000) verilerine göre 2000 yılında Türkiye'nin 31. büyük bankası olan, Alternatifbank'ın DİBS portföyü ise aktiflerinin % 21'ini oluşturmaktadır. Sonuç olarak, Demirbank'ın kıyaslandığı bankalara nazaran önemli bir piyasa riski taşımıştır. Önceki bölümde de incelendiği üzere Banka'nın aktifinde önemli bir yer tutan DİBS portföyünün kısa vadeli fonlamaya dayalı olarak taşınması, likidite ve piyasa risklerinin önemli ölçüde artmasına ve sonuçta da Banka'nın iflasına neden olmuştur.

TABLO 15. Demirbank, Akbank, İş Bankası ve Alternatifbank'ın DİBS Portföylerinin Karşılaştırılması (30.09.2000)

Banka Adı	Banka'nın 30.09.2000 Tarihli DİBS Portföyü/Toplam Aktifler Oranı (%)
Demirbank	46,2
Akbank	15,4
T. İş Bankası	14,9
Alternatifbank	21

Diğer yandan, Demirbank'ın sahtecilikten batmamış olması nedeniyle artan risklerin finansal yapıda yol açtığı bozulmaların rasyolar üzerinden takibi kısmen de olsa mümkündür. Banka'nın EK/5'de yer alan rasyo analizine göre, 1999 yılı karşılaştırıldığında 2000 yılında sermaye yeterliliği rasyosu % 22,4'den % 6,4'e; özkaynak ve kar toplamının toplam aktiflere oranı % 13,9'dan % 7,7'ye; net çalışma sermayesinin toplam aktiflere oranı % 8,8'den % -0,7'ye; net kar/zararın ortalama ödenmiş sermayeye oranı % 172,4'den % -64,4'e; toplam gelirlerin toplam giderlere oranı ise % 146,3'den % 93,6'ya azalmıştır.

4.2.2.3.3. Banka'nın Batmasında Öz, Resmi ve Piyasa Disiplininin Roller

Yukarıda yer alan açıklamalar ışığında, mevcut kredi riski ve vade uyumsuzluğundan kaynaklanan likidite riskinin yanında, Banka bilançosunun hem 30.09.2000 tarihinde, hem de 30.09.1999 tarihinde yaklaşık yarısını teşkil eden kamu kağıtları, önemli bir piyasa ve likidite riskinin mevcut olduğuna işaret etmektedir. Söz konusu piyasa ve likidite riskleri bir önceki dönem mali tablolarına göre azalmakla birlikte, 30.09.2000 tarihi itibarı ile de mevcudiyetini korumuştur. Ancak, piyasada meydana gelecek dalgalanmalar karşısında piyasa riskinin zarara dönüşebilecek kısmını karşılayacak yeterli likiditeye ve yüksek riskler nedeniyle ilave kredi olanaklarına sahip olunmaması, Banka'nın iflasını hazırlayan başlıca

nedenler olmuştur. Demirbank, yeterli sermayeye sahip olmadığı halde, kar elde etme güdüsü ile yoğun hazine işlemlerine girişmiş ve bu süreçte risk yönetiminin en temel yönlerini ihmal etmiştir. Demirbank'ta iflasa giden süreçte aşırı risk alınması özellikle risk yönetimi ve kurumsal yönetim süreçlerini etkisiz kılmıştır. Bu noktada, iflas sürecinde sahteciliğin bulunmaması nedeniyle, muhasebe ve raporlama, iç kontrol ve iç denetim süreçlerinin etkinliğinin özellikle Esbank ve İmar Bankası vakalarında görüldüğü kadar azalmadığı düşünülebilir. Ancak, kötü risk yönetimi karşısında, öz disiplinin diğer unsurları da Bankayı iflastan kurtarma gücünü gösterememiştir.

Öte yandan, kamu yönetiminde enflasyonun düşürülmesi amacıyla uygulamaya konulan ve hatalarına rağmen ısrarla sürdürülen sabit kura dayalı politikaların güvensizliği artırarak, kriz ortamını hazırladığı görülmektedir. Bu durum genel anlamda kamu yönetimindeki hataları göstermekte olup, Banka'nın iflasında resmi disiplin açısından bir zayıflık olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, banka bilançosundaki yüksek risklere ve yeterli kamuyu aydınlatmaya rağmen mudilerin ve hisse senedi sahiplerinin öz disiplin süreçlerine olumlu yansımaları olacak tepkileri ortaya koyamaması ise piyasa disiplininin bir zayıflığı olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, kurumsal yönetim ve risk yönetimindeki ağır hatalar nedeniyle öz disiplin zafiyetlerinin iflasta önemli bir rolü olduğunu düşündüğümüz Demirbank örneğinde, diğer banka iflaslarına paralel biçimde bütün disipline edici unsurların etkisini kaybettiği koşulların bir ürünü olarak görülebilir.

4.2.2.4. T. İmar Bankası

İmar Bankası'nın iflası sahteciliğin egemen olduğu kar için batma olgusunun yaratıcı ve sofistike bir örneğidir. Aşağıda da incelendiği üzere, Banka'nın iflasına giden bu süreçte öz disiplin unsurları kontrol ve disiplin süreçlerinde kasıtlı olarak etkisiz bırakılmıştır.

4.2.2.4.1. Batış Süreci

T. İmar Bankası'nın iflası Türk bankacılık sektörünün en çarpıcı iflas olayını teşkil etmektedir. Bu şekilde düşünmemize yol açan çeşitli nedenler bulunmaktadır; siyasi şahsiyetler, rüşvet dedikoduları, mahkeme süreci ve en önemlisi de bir ülkenin kısmi ekonomik felaketi ve iflas sonrası ortaya çıkan yasal düzenlemelerdir (Fort ve Hayward, 2004: 14, 27). İmar bankasının bir vak'a olarak geniş kesimlerce analiz edilmeye başlanması BDDK'nın (Kurul) 03.07.2003 tarih ve 1085 sayılı kararı ile olmuştur. Söz konusu kararda bankanın yükümlülüklerini vadesinde yerine getiremediği, alınması istenen tedbirleri almadığı, faaliyetine devamı mevduat sahiplerinin hakları ve mali sistemin güven ve istikrarı bakımından tehlike arz eden Türkiye İmar Bankası T.A.Ş.'nin bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izninin 4389 sayılı Bankalar Kanununun 14 üncü maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca kaldırıldığı ve Bankalar Kanununun 16 ncı maddesinin (1) numaralı fıkrası hükmü gereği anılan Bankanın yönetim ve denetimi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (Fon) intikal ettiği hususlarına yer verilmiştir (BDDK, 04.07.2003).

Steinherr, Tükel ve Üçer (2004: 31), İmar bankasının çöküşünün Türk bankacılık sistemini yakından izleyenler için büyük bir sürpriz olmadığını ancak 5 milyar dolarlık finansal hasarın herkesi şoke ettiği belirtmektedir. Yazarlar, İmar bankasının grup şirketlerine yönelik istisnai nitelikteki "ilişkili borçlanmaları" nedeniyle BDDK'dan önceki otorite olan Hazine Müsteşarlığı'nın takip listesinde yer aldığını, BDDK kurulduktan sonra banka ortaklarından sermaye artırımı yapılmasının ve Uzan grubundan kaynaklanan risklerin azaltılmasının istendiğini, Banka'nın 2002 yılında sermayesini artırdığını ve Uzan grubundan kaynaklanan risklerini düşürdüğünü, ancak, gruba nakit akışı sağlayan iki bölgesel enerji şirketinin lisanslarının EPDK tarafından iptal edilmesi sonucunda bankaya tahaccümün başladığını ve likidite sıkıntısının ortaya çıktığını, bu süreçte Banka yönetiminin iflas ettiğini ve BDDK'nın ancak 5. üyesi atandıktan sonra Banka'nın mevduat toplama lisansını iptal edebildiğini belirtmektedir. Bankanın karşılaştığı sorunlar ile ilgili olarak Domaniç (2005: 480), Bankanın olağanüstü bir likidite

problemi ile birlikte aktif büyüklüğünün önemli bir bölümünün hakim sermayedarlara doğrudan ve dolaylı olarak kullanıldığını ve bilanço dışı yükümlülüklerin ise hemen hemen tamamının aynı grup tarafından üstlenildiğini belirtmiştir. Yazar, BDDK'nın tespitleri çerçevesinde, Banka'nın başlıca sorunlarını aşağıdaki gibi belirlemiştir.

- Banka sahip ve eski yöneticilerinin gerçek mevduat rakamlarını kamu otoritesinden gizlemesi ve fiili mevduat ile resmi kayıtlara yansıtılan mevduat arasındaki farkı zimmete geçirilmesi,
- İzinsiz ve açığa DİBS satışı gerçekleştirilmesi,
- Kamu otoritesine yanıltıcı bilgi verilmesi ve işlemlerin kayıt dışı bırakılması,
- Vergi kaçırmaya yönelik işlemlere başvurulması,
- Banka müşterileri ile kamunun zararına fiil ve eylem gerçekleştirilmesi (Domaniç, 2005: 531).

İmar Bankası ile ilgili konuları incelemek üzere, eski Fransa Bankacılık Komisyonu genel direktörü Jean Louis Fort ve eski Basel Bankacılık Komitesi sekreteri Peter Hayward görevlendirilmiştir (IMF, 2005: 35). Fort ve Hayward'a göre (2004: 4), İmar Bankası olayında, bankanın hâkim ortakları mudiler dâhil bankaya kredi verenlere yanıltıcı finansal tablolar vermekle ve denetleyici otoritelere uzun süre boyunca yanıltıcı raporlar vermekle suçlanmıştır. Banka yönetimi ise finansal tablolarda görülenin 10 katı kadar mevduatı yönetmiştir ve ayrıca izinsiz bono satışı yoluyla finansman sağlamıştır. İmar Bankası'nın batışı kontrol süreçlerinin etkin olarak işlemediğini göstermektedir. Bankanın iç kontrol süreçleri bütünlük içinde çalışmamıştır ve mudilerin çıkarları dikkate alınmamıştır. Yönetim kurulu ise hakim hissedarların haklarını temsil etmenin ötesinde etkili bir duruş göstermemiştir. Modern gözetim kuralları içinde kabul edilmemekle birlikte, BDDK ise, bağımsız yöneticinin bulunmadığı bankadaki sorunları gidermek üzere bir çalışanını Banka'da

görev yapmak üzere atamışsa da, ilgili kişi kendisine iletilen bilgilerin yetersizliğini tespit edememiştir. Muhasebe sistemi bankanın hakim ortaklarının sahip olduğu banka dışı üçüncü bir firma tarafından işletilmiş ve dış denetçi ise özel süreçlere yönelik eksik bir tecrübeyle raporlamasını yapmıştır. Dolayısıyla, bağımsız kamusal ve özel denetim/gözetim fonksiyonunun, kendilerine sunulan rakamlardan şüphe etmemesi de, uzun süreli sahtekarlık yapan bankanın iflasına giden yolu açan unsurlardan biri olmuştur.

Ancak, Banka'nın iflasındaki en önemli unsur, İmar Bankası ortak ve yöneticilerinin öz disiplin süreçlerini etkisiz bırakan sahtecilikleri olmuştur. BDDK (2003: 81), Banka'nın 2003 yılı kayıtlarından hareketle aşağıdaki hususları tespit etmiştir; Fiili mevduat toplamı ile kamu otoritelerine bildirilen mevduat arasında farklılık, İmar off-shore'dan yurt içine dönüştürülen mevduat, izinsiz ve açığa DİBS satışı, mevduat faizinden yapılan kesintilerin (stopaj, fon payı, özel işlem vergisi gibi) düşük beyan edilmesi ve diğer yasa dışı uygulamalar. Bankada gerçekleştirilen usulsüz işlemler arasında en önemli yeri mevduatın olduğundan düşük gösterilmesi turmaktadır. Söz konusu işlemin işleyiş esaslarını BDDK (2003: 83) aşağıdaki gibi tarif etmektedir; “şubelerde gerçekleştirilen tüm işlemler genel müdürlükteki ana belleğe (dolayısıyla Merkez Yatırım A.Ş.'ne) transfer edilmektedir. Her bir şubenin ve genel olarak Banka'nın finansal tabloları, şubelerden transfer edilen verilerin yazılım programları aracılığıyla manipüle edilmesiyle türetilmektedir. Verilerin manipüle edilmesinde iki program kullanılmaktadır; programlardan birisi mevduatı, ödenecek vergileri ve gider hesaplarını fiktif borç ve alacak kayıtları vererek az göstermek için, diğer program ise müşterilerle yapılan bono işlemlerini muavin kayıtlardan silmek için kullanılmaktadır. Şubelere, manipüle edilmiş veriler kullanılarak hazırlanan muavin defter, mizan, defter-i kebir gibi yasal defter örnekleri gönderilmektedir. Şubeler gerçek verileri yansıtan tüm kayıtları genel müdürlükteki ana belleğe transfer etmişlerdir. Sadece birkaç kişinin kullanım yetkisi olan GM04 adlı program kullanılarak, mevduat rakamı skont bazında (310, 311 mevduat hesabı) azaltılmış, istenilen tarih, tutar, skont ve şube için ters kayıtlar verilmiştir. Oluşturulan kayıtlar için “hesap kapama”, “ödenen” gibi kayıtlar

düşülmüş veya hiçbir açıklama yapılmamıştır. Bu işlemin muhasebesel anlamda karşı bacağıının ne şekilde oluşturulduğu tespit edilememiştir.”

Bankanın hileli davranışlarının icra edildiği ve gizlendiği yer bilgi işlem altyapısı ve muhasebe kayıtları olmuştur. Domaniç (2005: 482) bilgi işlem uygulamaları ile ilgili prosedür, doküman, iç ve dış yazışma, fatura, iş akış şeması, iş emirleri gibi belgelerin bulunmadığını, Banka’nın genel müdürlük ve şubelerine ait bilgi işlem donanımının envanterinin bulunamadığını ve şubelerdeki kayıtların değiştirilme ihtimalinin bulunduğunu belirtmektedir.

4.2.2.4.2. Mali Tablo ve Rasyo Analizleri

Yukarıda da incelendiği üzere, Banka’nın iflasına giden süreçte öz disiplin unsurlarının kasıtlı olarak devre dışı bırakılması muhasebe ve raporlamadan başlamaktadır. Dolayısıyla, Esbank örneğinde olduğu gibi, İmar Bankası’nın iflasında da, mali tabloların bilgi veren fonksiyonunun kaybolduğu görülmektedir.

Banka’nın iflası öncesinde ulaşabildiğimiz son bilanço olan 31.12.2002 tarihli bilanço Tezimizin EK/6 bölümünde ve bunlardan hareketle oluşturulan seçilmiş veriler de Tablo 16’da yer almaktadır.

TABLO 16. İmar Bankası'nın 31.12.2002 Tarihli Bilânçosu Seçilmiş Kalemleri

31.12.2002 Tarihli Bilanço ve Gelir Tablosunun Kalemi	Tutar (Milyar TL)
Toplam Aktifler	1.158.024
Dönem Kar (Zararı)	-92.958
Nakit Değerler ve Merkez Bankası	33.567
Alım satım Amaçlı Menkul Değerler (Net)	65.937
Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlar	144.717
Krediler	610.996
Maddi Duran Varlıklar (Net)	39.660
Mevduat	976.043
Para Piyasaları+Alınan Krediler+İhraç Edilen Menkul Kıym.	0
Özkaynaklar	148.005

Tezimizin EK/6 bölümünde yer alan bilanço verileri incelendiğinde, Banka'nın 2001 yılında 496.186 milyar TL olan zararının, 2002 yılında 92.958 milyar TL'ye gerilediği görülmektedir. Diğer yandan, Banka'nın çeşitli rasyolarını içeren EK/7 incelendiğinde ise, 2001 ve 2002 yılları itibarı ile likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülöklere oranının % 578,3'den % 1030,8'e yükseldiği görülmektedir. Sahteciliğin etkileri mali tablolara yansımadiğından sadece söz konusu veriler değerlendirildiğinde, krizin etkilerinin tam olarak ortadan kaybolmadığı bir ekonomik konjonktürde Banka'nın toparlandığı ve likidite sorunu yaşamadığı dahi düşünülebilir. Diğer yandan, izinsiz toplanan mevduat ve yetkisiz bono ihracı yoluyla sağlanan fonların mali tablolara aksettirilmediği dikkate alındığında, mevduat tutarının 976.043 milyar TL ve ihraç edilen menkul kıymet tutarının ise 0 TL olmasının bir anlam ifade etmediği görülmektedir. Bu nedenle, sahteciliğin öz disiplin süreçlerini kasıtlı olarak etkisiz bıraktığı bir disiplin ve kontrol çevresini temsil eden İmar Bankası'nın mali tablo ve bundan hareketle hazırlanan rasyolarının incelenmesinin yanıltıcı bilgi verdiği dikkate alınarak, daha detaylı analize girilmesi gereksiz görülmektedir.

4.2.2.4.3. Banka'nın Batmasında Öz, Resmi ve Piyasa Disiplininin Rollerı

İmar Bankası'nın iflası, ülkemizde önemli mevzuat ve uygulama değışikliklerine neden olmuştur. Olay sonrası; bankalarda öz disiplin süreçlerinin etkin hale getirilmesine yönelik çalışmaların yanı sıra, dış denetimin ve destek hizmeti sağlayan kurumların lisanlanması ve takibinin de önem taşıdığı ortaya çıkmıştır. Fort ve Hayward (2004: 25), BDDK bünyesindeki yerinde denetim süreçlerinin gözetim süreçleriyle bütünleşik olmadığını ve BDDK'daki karar alma sürecinin hantal olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, İmar Bankası olayı, SPK ve BDDK başta olmak üzere, kamu kurumları arasında önemli bir yetki karmaşasının varlığını da ortaya koymuştur. Steinherr, Tükel ve Üçer (2004: 31) İmar olayının nitelikli dolandırıcılık kapsamında olduğunu ve banka gözetiminde bir başarısızlık olarak kabul edilmesi gerektiğini belirterek, gözetimin yine de BDDK, SPK, Merkez Bankası ve Maliye Bakanlığı arasında genel bir sorun olarak mevcut olduğunu ve farklı kamu kurumları arasında bilgi paylaşımı konusunda önemli bir başarısızlığın bulunduğunu belirtmiştir. Domaniç (2005: 542-543), İmar Bankası olayı ile birlikte aşağıdaki hususların gündeme geldiğini belirtmiştir.

- Yapılan düzenleme ve denetimlerde en önemli aşamanın lisans verme aşaması olduğunun görüldüğü,
- Mevduata tam garanti uygulamasının süreklilik kazanması durumunda mudilerde ihtiyatla davranma güdüsünün ortadan kalktığı,
- Kontrol sistemlerindeki zayıflıkların yolsuzluklar için elverişli bir ortam yarattığı, bilgi işlem sistemlerinin sağladıkları yararları rağmen aynı zamanda önemli bir operasyonel risk kaynağı olduğu,
- Finansal dedektiflik yapılmasını gerektirecek işlemlerle karşılaşılabilceğı dikkate alınarak ilgili kurumların işbirliği yapması gerektiğı,

- Bankaların bilgi işlem sistemlerine etkin denetime tabi olması ve denetleme çerçevesinin genel olarak güçlendirilmesi gerektiği.

Bankanın iflasında düzenleyici müsamaha da rol oynamıştır. İleri düzeyde sahtekârlık örneği olarak kabul edilebilecek İmar Bankası vakası kanaatimizce bankacılık sektöründeki resmi disiplinin önemli bir başarısızlığını temsil etmektedir. Konu, öz disiplin süreçleri açısından değerlendirildiğinde; muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, kurumsal yönetim ve risk yönetimi süreçlerinin sahtecilik amacı doğrultusunda bilinçli olarak etkisiz bırakıldığı görülmektedir. Bu durum, kendi amaçları doğrultusunda sahtekarlık yapılması dahil hukuka aykırı hareketlerin temel hareket tarzı olduğu işletmelerde öz disiplin süreçlerinin bir bütün olarak işlemediğini göstermektedir. Öte yandan, İmar Bankası olayında öz disiplin süreçlerindeki yanıltıcı bilgi üretimi mudi disiplini olarak etkili olabilecek piyasa disiplini de tümüyle etkisiz kılmıştır.

4.2.2.5. Örnek Olay İncelemelerinde Ulaşılan Sonuçların Disipline Edici Süreçler Açısından Değerlendirilmesi

2000-2001 krizini ve İmar Bankası'nın iflasını izleyen dönemden sonra, ülkemizdeki bankacılık mevzuatında çeşitli değişikliklere gidilmiş ve mevzuat alt yapısı geliştirilmiştir. Ancak, risklerin çok iyi düzenleme konusu edildiği ve yönetildiği bir risk yönetimi çevresinde dahi, çeşitli dışsal risklerin ya da hiç hesapta olmayan operasyonel risklerin ortaya çıkması ve bankanın riskliliği üzerinde olumsuz etkiler icra etmesi mümkündür. Bu durumda öz disiplin süreçlerinin merkezinde yer alan risk yönetim sistemlerinin yanı sıra, diğer öz disiplin unsurları da bireysel ve sistemsel banka başarısızlıklarını engellemekte yetersiz kalabilmektedir. Örneğin, terör saldırısı veya doğal afetler gibi beklenmeyen olaylar ve sahtekârlık veya suistimal gibi olaylar, öz disiplin süreçlerini tamamen etkisiz bırakabilir. Öte yandan, yüksek derecedeki piyasa riski, bütün sağlamlık göstergelerine rağmen, bilançosunda önemli ölçüde kamu kağıdı bulunduran bir bankanın sonunu hazırlayabilir. Kuşkusuz böyle durumlarda öz disiplin kadar diğer

disipline edici unsurların da başarısız olma ihtimalleri yüksektir. Bu durum incelediğimiz örnek olaylarda çeşitli yönlerden gözlenmiştir.

İhlas Finans, Esbank, Demirbank ve İmar Bankası'nı iflasa götüren gelişmelerin disiplin edici süreçler açısından incelenmesi sonucunda ulaşılan sonuçlar Tablo 17'de yer almaktadır.

TABLO 17. Disipline Edici Süreçlerin Yetersizlikleri Açısından Banka İflasları

İnceleme Konusu Kurum	Öz Disiplin Yetersizlikleri	Resmi Yetersizlikleri	Piyasa Disiplini Yetersizlikleri
İhlas Finans	+++	++	++
Esbank	+++	+++	++
Demirbank	+++	+	++
İmar Bankası	+++	+++	+

(+): İflasta ilgili disipline edici faktördeki yetersizliklerin katkısı bulunmaktadır.

(++): İflasta ilgili disipline edici faktördeki yetersizliklerin önemli katkısı bulunmaktadır.

(+++): İflasta ilgili disipline edici faktördeki yetersizlikler başat belirleyicidir.

Tablodan da anlaşılabacağı üzere, İhlas Finans, Esbank, Demirbank ve İmar Bankası'nın iflasları bir bütün olarak disipline edici süreçler olan öz disiplin, resmi disiplin ve piyasa disiplininin başarısızlığını ortaya koymaktadır. Önceki bölümlerde yer alan tespit ve değerlendirmeler ışığında hazırlanan Tablo 17'de yer alan (+) işareti; ilgili disipline edici faktördeki yetersizliklerin ilgili kurumun iflasında katkısının bulunduğunu; (++) işareti, ilgili disipline edici faktördeki yetersizliklerin ilgili kurumun iflasında önemli katkısının bulunduğunu ve (+++) işareti de ilgili disipline edici faktördeki yetersizliklerin ilgili kurumun iflasında başat belirleyici olduğunu belirtmektedir.

Buna göre, İhlas Finans olayında her üç disipline edici etken de iflası hazırlayıcı olmakla birlikte, kredi ve likidite riskleri iflasın yolunu açmıştır. Kurum'un hızlı büyüme stratejisini öz disiplin süreçleri etkin biçimde

yönetememiştir. Buna göre, Risk yönetimi ve onu yönlendirmesi beklenen kurumsal yönetim mekanizmalarının etkin biçimde çalışmaması Banka'nın iflasını hazırlayan en önemli öz disiplin yetersizlikleridir. Öte yandan, Kurum'a yönelik denetim ve gözetim mekanizmasını etkili biçimde çalıştıramayan resmi disiplin sistemi Kurum'daki risklere karşı zamanında tedbir alınmasına engel olurken, halka açık olmasına rağmen piyasa disiplini de Kurum'un risklerindeki artışı disipline edecek reaksiyonlar verememiştir.

Demirbank olayında ise, büyük oranda kamu kağıtlarından oluşan menkul kıymetler portföyü piyasa ve likidite risklerini sektör ölçülerine göre önemli ölçüde artırmıştır. Söz konusu kıymetlerin kısa vadeli finansmana dayalı olarak finanse edilmesi ise Banka'nın kırılganlığının daha da artmasına neden olmuştur. Bu kapsamda, risk yönetimi ve onu yönlendirmesi beklenen kurumsal yönetim mekanizmalarının etkin biçimde çalışmaması Banka'nın iflasını hazırlayan en önemli öz disiplin yetersizlikleridir. Öte yandan, diğer bankaların likidite sıkışıklığına düşen Demirbank'a karşı kredi kanallarını kapatmaları ise piyasa disiplininin kaynaklanan bir olumsuzluk olarak görülebilir. Bununla birlikte, Demirbank'ın iflasında makro ekonomik riskler ve (zamanında likidite enjekte edilememesi, Banka'nın riskleriyle orantılı sermayeye zorunlu olarak sahip kılınmaması gibi) politika hatalarının da önemli roller oynadığı dikkate alındığında; resmi disiplinin de iflas zeminini hazırladığı görülmektedir.

İmar Bankası'nın iflasında resmi disiplinin rolü başattır. Bu kapsamda, düzenleyici ve denetleyici otoritelerin İmar bankasındaki yolsuzlukları zamanında ortaya çıkaramaması iflasın başlıca nedenleri arasındadır. Öte yandan, öz disiplinin sahteciliğin egemen olduğu risk alma biçiminde kasıtlı olarak etkisiz bırakılması ise resmi disiplinden sonra, öz disiplini iflasın başat sebepleri arasında ikinci sıraya çıkarmaktadır. Sahtecilik İmar Bankası olayında öz disiplinin bütün unsurlarını işlevsiz kılmıştır. Banka'nın borsaya açık olmaması ve mudilere zamanlı ve doğru bilgilerin sunulmaması ise piyasa disiplininin iflasdan doğan zararların asgariye indirilmesine yönelik muhtemel etkilerini zayıflatmıştır.

Esbank da, İmar Bankası ile aynı yorumlarla açılanabilir. Esbank olayında da, sahtecilik öz disiplin süreçlerindeki etkinliği tamamen ortadan kaldırmıştır ve bu süreçte resmi disiplin gerekli tedbirleri zamanında alamamıştır. Öte yandan, İmar Bankası'ndan farklı olarak, halka açık bir şirkette olması beklenen hisse senedi sahiplerinin disipline edici davranışları, Esbank olayında görülmemiştir. Bunun en önemli gerekçesi ise, mali tabloların yanıltıcı bilgilerle donatılmış olmasının kamuyu aydınlatmanın etkin sonuç doğurmasını engellemesidir.

Bu çerçevede, yukarıda incelenen örnek olaylar sahteciliğe dayansın ya da dayanmasın, aşırı risk altında öz disiplin süreçlerindeki zayıflıkların banka iflaslarının önemli nedenleri arasında olduğunu göstermektedir. İncelenen kurumların iflasa gidişinde risk yönetiminin giderek işlevini yitirmesinin yanında, muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim ve kurumsal yönetimin de fonksiyonlarını kaybetmesi ortak bir noktayı teşkil etmektedir.

Çalışmamızda öz disiplinin banka iflaslarında yeterince etkili olup olmadığının incelenmesi bir anlamda, öz disiplin sürecinin bankaların risklerinin disipline edilmesi sürecinde tek başına yeterli olup olmayacağının da incelenmesi anlamına gelmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde, öz disiplinin bankacılık faaliyetinden kaynaklanan risklerin disipline edilmesinde tek başına yeterli olduğunun iddia edilmesinin güç olduğu ve bu amaç için hem kendi etkinliğinin geliştirilmesine hem de diğer disipline edici etkenlerin katkılarına gerek duyduğu, muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim süreçlerinin teoride ve ülkemizde karşılaşılan 4 adet iflas olayı uygulamasında görülen eksik ve zaafiyetleri sergilenmek suretiyle ortaya konulmuştur.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, ülkemizde yaşanan banka iflasları kapsamında yapılan örnek olay incelemesinde ulaşılan sonuçları aşağıdaki gibi özetlememiz mümkündür.

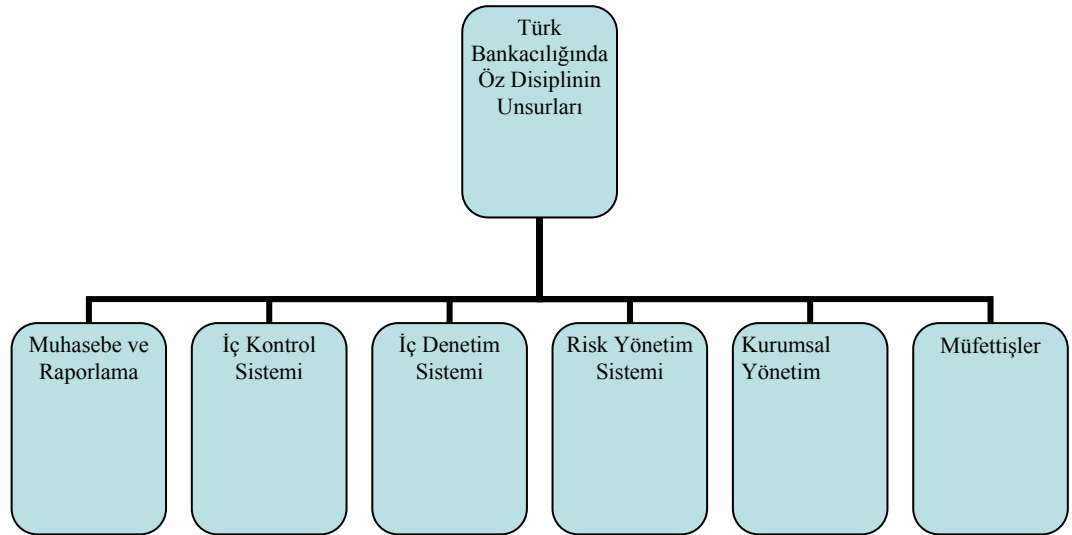
- Banka iflaslarının nedenleri disipline edici süreçler olan öz, resmi ve piyasa disiplininin içsel sorunlarından kaynaklanan yetersizlikleridir.

- Diğer disipline edici süreçlerinin amacına ulaşmak için öz disiplinin etkinliğini geliştirmeyi hedef aldıkları dikkate alındığında, öz disiplin süreçlerindeki zayıflıklar bir bütün olarak iflasların başlıca hazırlayıcısıdır. Dolayısıyla, öz disiplin süreçlerindeki eksik ve zaafiyetler banka iflasların her halükarda önemli bir nedenini teşkil etmektedir.
- Sahteciliğe dayalı olmayan ifaslarda söz konusu zayıflıklar öz disiplinin unsurları olan muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetimde bulunan çeşitli sorunlardan kaynaklanmaktadır. Öz disiplin süreçleri sahteciliğin başat olduğu ifaslarda ise, banka ortak ve yöneticileri tarafından bilinçli olarak etkinlik dışı bırakılmaktadır.
- Bankacılık risklerini mükemmel olarak disipline eden bir çerçeve öngörmek mümkün olmasa da, öz disiplin sistemindeki etkinlik seviyesinin hem mevcut mekanizmadaki eksikliklerin giderilmesi hem de, içsel sorunları bulunmasına rağmen resmi disiplin ve piyasa disiplininin katkılarıyla artırılması gereklidir.

4.2.3. Bankacılık Mevzuatında Öngörülen Öz Disiplin Süreçlerinin Etkinliği

Önceki bölümlerde, ideal öz disiplin şeması ve söz konusu şemanın etkinliği; öz disiplin unsurlarına yönelik teorik eleştiriler ve ülkemizde son zamanlarda yaşanan banka iflasları bağlamında incelenmişti. İnceleme sonucunda, gerek öz disiplin süreçlerinin merkezinde bulunan risk yönetimin süreçlerinde, gerekse diğer öz disiplin unsurları olan muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim ve kurumsal yönetim sistemlerinde dikkat çekici teorik ve ülkemiz bankacılığında gözlenen finansal başarısızlık örneklerinden hareketle uygulama eksiklerinin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu bölümde söz konusu eksiklerin bankacılık mevzuatı bağlamında da mevcut olup olmadığı analiz edilmektedir.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve ilgili düzenlemeler değerlendirildiğinde; söz konusu düzenlemelerin 1990'ların ve 2000'lerin kriz ekonomisine ve iflaslarına tepki olarak ortaya çıktığı ve disipline edici süreçler açısından resmi disiplin süreçlerini güçlendirdiğini ve öz disiplin unsurlarını ön plana çıkardığı görülmektedir. Bu çerçevede, bankacılık mevzuatındaki öz disiplin düzenlemeleri değerlendirildiğinde; muhasebe sistemi, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi, müfettişler ve kurumsal yönetimden oluşan temel kurumlara sahip olduğu, ayrıca iç denetim sistemi çerçevesinde bu kurumlara ilaveten, teftiş sistemine de yer verildiği görülmektedir. Öte yandan, yönetim kurulunun sorumluluk noktasında öz disiplin sürecinde sahip olduğu merkezi önem bankacılık mevzuatına da yansıtılmıştır (Şekil 9).

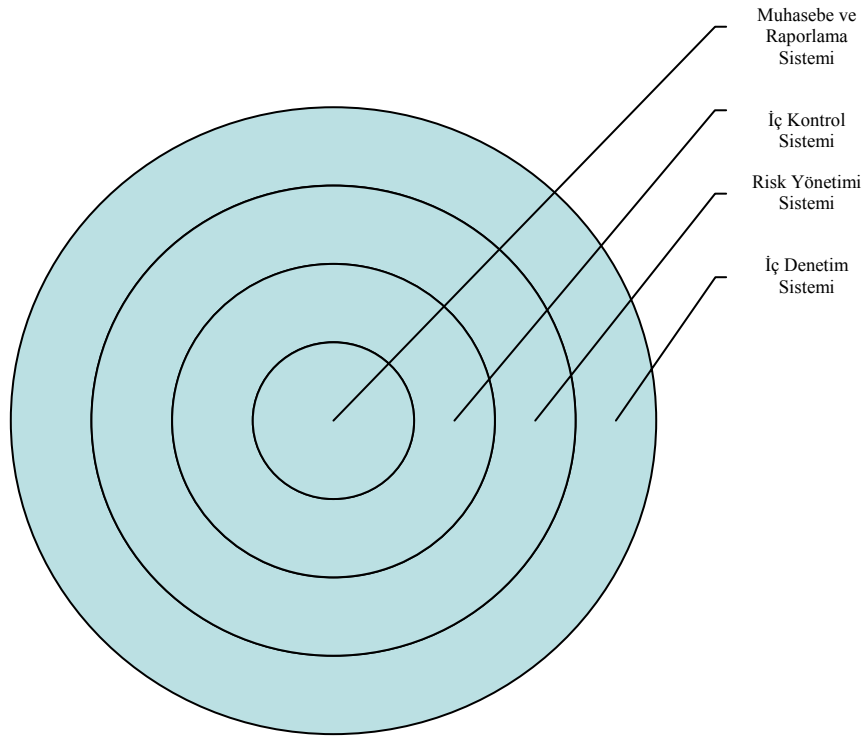
ŞEKİL 9. Türk Bankacılığında Öz Disiplinin Unsurları

Bankacılık mevzuatında öngörülen öz disiplin yapısında iç kontrol sistemi önemli bir yere sahiptir. Nitekim TBB (2004b: 3) de, risk yönetimine ilişkin olarak 25 banka üzerinde yaptığı 30.09.2003 tarihli ankette katılımcı bankaların yüzde 96'sının teftiş kurulundan bağımsız bir iç kontrol fonksiyonunun bulunduğunu belirtmiştir.

Diğer yandan, bankacılık mevzuatında öngörülen öz disiplin yapısında risk yönetim sistemi, iç kontrol sistemi ve diğer unsurlar ile birlikte önemli bir yere sahiptir. Bankacılık mevzuatı, risk yönetim sisteminin denetim komitesinin (dolayısıyla yönetim kurulunun) eşgüdümünde bağımsız olarak ve eşgüdüm içinde işlevini yerine getirmesini öngörmektedir.

Bankacılık mevzuatında, öz disiplin süreçlerini düzenleyen metinler, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Tarafından Yapılacak Denetime İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ve Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ’de yer almaktadır. Bu düzenlemeler arasında Kanun ve Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik merkezi bir yere sahiptir. Türk bankacılık sistemindeki öz disiplin süreçleri; muhasebe ve raporlama, iç kontrol sistemi, iç denetim sistemi, müfettişler, risk yönetimi sistemi ve kurumsal yönetim süreçlerinden oluşmaktadır. Bu süreçler arasında, iç denetim sisteminin, iç kontrol sistemi ve risk yönetim sistemi üzerindeki denetleyici işlevi bulunmaktadır. Öz disiplin unsurlarının etkinlik içinde çalışması sürecinde eşgüdüm fonksiyonu yönetim kuruluna aittir. Bu süreçte denetim komitesi ve üst düzey yönetim, yönetim kurulunun işlevlerini yerine getirmesine yardımcı olmaktadır. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Türk bankacılık sisteminin, öz disiplin süreçlerinin etkin çalışması için gerekli asgari altyapıya, eksiklerine rağmen, sahip bulunduğu görülmektedir. Diğer yandan, bankacılık mevzuatında öz disiplin süreçlerinin etkin olarak işlemesinden faaliyeti gerçekleştiren birimlerdeki ve ilgili banka bölümlerindeki sorumluluları yanında; yönetim kurulu, denetim komitesi ve üst düzey yönetim de sorumlu tutulmuştur. Ancak, ideal öz disiplin şemasında belirlenen yapıya paralel olarak, bankacılık mevzuatında öngörülen öz disiplin süreçlerinin başarısı önemli ölçüde yönetim kurulunun yetki ve sorumluluklarını gereği gibi yerine getirmesine bağlıdır.

Bankacılık mevzuatına göre öz disiplin unsurlarının birbirleriyle olan ilişkileri Şekil 10’da yer almaktadır.

ŞEKİL 10. Bankacılık Mevzuatına Göre Öz Disiplin Unsurlarının İlişkisi

Ülkemiz bankacılık mevzuatında öngörülen öz disiplin şemasına göre hazırlanan Şekil 10 ile, ideal öz disiplin şemasını tarif etmek için kullandığımız Şekil 5 karşılaştırıldığında iki farklılık dikkat çekmektedir.

İlk olarak, yukarıda da belirtildiği üzere, kurumsal yönetim sürecinin öz disiplin sürecinde oynaması gereken rolün bankacılık mevzuatında gereği gibi tasarlanmadığı görülmektedir. Kontrol ve disiplin sürecinin risklerden korunmanın yanında, bankanın karlılığı ile de yakından ilişkili olduğu dikkate alındığında; kontrol ve kar kavramlarının yönetim sürecinde birlikte değerlendirilmesi gereklidir. Bu bağlamda, kurumsal yönetim bankanın asli faaliyet sahasının bir unsuru olarak kabul edilen risklerin disipline edilmesinde belirleyici bir role sahiptir. Söz konusu rol, kurumsal yönetim süreçlerini öz disiplin süreçlerinin merkezine yerleştirmektedir. Bu bağlamda, kurumsal yönetim sürecinde belirlenecek felsefenin ve stratejinin öz disiplin unsurlarının bütününde yönlendirici etkiler yapması

gerekmektedir. Ancak, bankacılık mevzuatındaki kurumsal yönetim ilkeleri değerlendirildiğinde “yönetim” tanımının risk yönetimini (ve öz disiplinin diğer unsurlarını) içermediği görülmektedir. Bankacılık faaliyetinin risk alma ve yönetme faaliyeti olduğu dikkate alındığında, kurumsal yönetim düzenlemelerinin yönlendirici olmaktan uzak olduğu görülmektedir. Ayrıca, kurumsal yönetim düzenlemelerine öz disiplin süreçlerini düzenleyen temel metin olan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik’te de yer verilmediği görülmektedir.

İkinci olarak, iç denetim sisteminin, iç kontrol sistemi ve risk yönetim sisteminin etkinliğini denetlediği dikkate alındığında, öz disiplin sisteminin temel yönlendiricisi olduğu görülmektedir. Önceki bölümlerde de değinildiği üzere, risk yönetiminin sofistike ve dinamik yapısının yanında, iç kontrol sisteminin standart kontrol süreçlerini ve iç denetim sisteminin ise iç kontrol sisteminin mekanik kontrolünü içerdiği görülmektedir. Bankacılık mevzuatımızda, bu yapıdaki iç denetim sisteminin, müfettişleri de kullanmak suretiyle iç kontrol sistemi yanında risk yönetim sistemini de değerlendirmesi öngörülmüştür. Bu denetim yapısı, kaçınılmaz olarak risk yönetiminin sofistike tarafının iyi bilmeyenlerce denetimini gündeme getirmekte ve risk yönetiminin bağımsızlığı üzerinde soru işaretleri yaratmaktadır. Risk yönetim sisteminin denetim sürecine konu edilmesi bir gereklilik olmakla birlikte, bu ihtiyacın standart kontrol mekanizmasının bir parçası olması mevzuatta öngörülen öz disiplin sisteminden beklenen faydayı azaltıcı bir işlev görmektedir.

Diğer yandan, düzenleme ile getirilen kuralların farklı ölçeklerdeki ve farklı hizmet sahalarına yönelik faaliyetlerde bulunan bankalara standart olarak uygulanması, düzenleme ile beklenen faydayı sınırlayabilecek diğer bir etkeni teşkil etmektedir. Bankacılık mevzuatımızın da benimsediği görülen bu yaklaşımın yerine, katılım bankalarının, yatırım bankalarının ve mevduat bankalarının faaliyetlerini, risklerini ve farklı ölçeklerini dikkate alan bir çerçevede düzenlemeye gidilmesinin daha anlamlı olacağı düşünülmektedir.

Öz disiplin sürecinden beklenen faydaların ortaya çıkması düzenlemelerden veya içsel kurallardan ziyade örgütün risk, kontrol ve disiplin kültürü ile ilgili bir olgudur. Risk yönetimini temel faaliyet sahasının bir parçası olarak kabul eden ve kurumsal yönetiminin merkezine koyan bir şirket kültürü ile, risk yönetimini şansa bırakan bir şirket kültüründe riskin karar alma sürecine etkisi çok farklıdır. Ülkemizde de risk yönetim kültürünün yeni yeni gelişmeye başladığı dikkate alınacak olursa, bankaların risk yönetiminde öncelikle felsefe ve kurum kültürüne yatırım yapmalarının uygun olacağı düşünülmektedir. Nitekim TBB (2004b: 11) de, risk yönetimine ilişkin olarak 25 banka üzerinde yaptığı 30.09.2003 tarihli anketin sonucunda, aşağıdaki değerlendirmelere ulaşmıştır;

1. Genel olarak, risk yönetiminin Türk bankacılık sisteminde geldiği nokta, risklerin belirlendiği, tanımlandığı, ölçüldüğü ve kısmen de izlendiği aşamalardır.
2. Anket sonuçları, risk ölçüm sonuçlarının ve risk yönetimi fonksiyonlarının öngörülerinin bankaların karar alma süreçlerinde henüz etkin olarak yer alamadığı gerçeğini göstermektedir.
3. Risk yönetimi fonksiyonunun bankaların hayatlarında vazgeçilmez konuma gelmesi, hayatlarının bir parçası olması, bu fonksiyonun başta üst yönetimler olmak üzere tüm çalışanlarca tam olarak algılanması ve benimsenmesi ve bu yoldan risk kültürünün örgüt kültürüne uyarlanmasıyla olanaklı olacaktır.

Öte yandan, risk kültürünün gelişmesi düzenlemeler ile ortaya çıkmamakla birlikte, düzenlemelerin bu konuda oynayabileceği roller olduğu da değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik tarafından yürürlükten kaldırılan, Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik'te yönetim kuruluna risk kültürünün oluşturulmasına yönelik görev veren hükümlerin yeni Yönetmelikte de korunmamasının bir eksiklik olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ

Bankalar, bankacılık faaliyetinin diğer finansal araçların faaliyetlerine göre daha riskli ve bankacılık risklerinin yayılma tehdidi içermesi nedeniyle, tekil ve sistemsel risk yönetimi açısından özel olma vasfını taşımaktadır. Aslında, bankaların neden özel olduğunu en iyi anlatan olaylar banka başarısızlıkları ve bankacılık krizleridir. Bilindiği gibi bankacılıkta yaşanan krizler, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerde, ekonomik, siyasal, sosyal ve hatta kültürel bunalımlar yaratmaktadır. Bu bağlamda, bankacılıktan kaynaklanan risklerin disipline edilmesi banka ortak ve yöneticileri, düzenleyici ve denetleyici otoriteler, piyasa katılımcıları ve bankanın finansal açıdan sağlıklı olmasından faydalanan üçüncü kişiler açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, öz, resmi ve piyasa disiplininin ortak amacı, banka içi ve dışı etkenlerden hareketle, bankacılık faaliyetlerinden kaynaklanan risklerin disipline edilmesidir.

Çalışmanın araştırma sahası, yöntemi ve sınırlılıkları içinde, öz disiplin sürecinin unsurlarında bulunan zayıflıkların, sonuçta öz disiplinin banka disiplin ve kontrol süreçleri üzerindeki etkinliğini azalttığı ve bankaların öz disiplin süreçlerinin etkinlik seviyesinin, mükemmel disipline edici araçlar olmamakla birlikte, resmi ve piyasa disiplininin etkin olarak uygulanmasından kaynaklanacak pozitif dışsallıklarla geliştirilmeye ihtiyacı olduğu savı, Türk bankacılığındaki durum da değerlendirilmek suretiyle, inceleme konusu edilmiştir.

Bu incelemedeki alt inceleme sahaları şunlardır.

- Öz disiplin süreçleri çeşitli zayıflıklar içermektedir.
- Söz konusu zayıflıklar öz disiplinin unsurları olan muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetimde bulunan çeşitli sorunlardan kaynaklanmaktadır.

- Öz disiplindeki zayıflıklar bankaların risklerine yönelik disiplin ve kontrol süreçlerinin etkinliğini olumsuz olarak etkilemektedir.
- Bankacılık risklerini mükemmel olarak disipline eden bir çerçeve öngörmek mümkün olmasa da, öz disiplin sistemindeki etkinlik seviyesinin hem mevcut mekanizmadaki eksikliklerin giderilmesi hem de, içsel sorunları bulunmasına rağmen resmi disiplin ve piyasa disiplininin katkılarıyla geliştirilmesi gereklidir.

Yöntem olarak, ulusal ve uluslararası yayın ve verilerden hareketle literatür taraması, veri analizi ve mevzuat incelemesi gerçekleştirilmiştir. Tezimizin öz disiplinin Türkiye uygulamasına ilişkin örnek olayların irdelendiği 4. bölümünde, iflas eden banka ve katılım bankalarına ilişkin yayın kısıtı nedeniyle 4 adet örnek olaya yer verilmiştir.

İncelememiz sonucunda;

i) Banka tarafından tasarlanan, muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim sistemlerini içeren içsel risk yönetim süreçlerine dayalı olarak, karşı karşıya olunan risklerin yönetilmesini temin eden öz disiplin sürecinin unsurlarından kaynaklanan zayıflıklarının bankaların disiplin ve kontrol süreçlerini olumsuz etkilediği,

ii) Bankacılık risklerini mükemmel olarak disipline eden bir çerçeve öngörmek mümkün olmasa da, öz disiplin sistemindeki etkinlik seviyesinin hem mevcut mekanizmadaki eksikliklerin giderilmesi, hem de içsel sorunlarına rağmen resmi ve piyasa disiplininin etkin olarak uygulanmasından kaynaklanacak pozitif dışsallıklarla geliştirilmesi gerektiği,

iii) Türk bankacılığında da, 2000-2001 krizi sonrası resmi disiplin ve öz disiplinin yeterliliğinin geliştirildiği ancak, piyasa disiplininin resmi disiplinin ve

özellikle de öz disiplinin etkinliklerini geliştirici işlevlerinin, gerek düzenleme gerekse uygulama itibarıyla sınırlı olduğu,

sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çalışmada dolaylı olarak vurguladığımız iki hususun uygulayıcılar açısından önemli olduğu düşünülmektedir. İlk olarak öz, resmi ve piyasa disiplininin yüksek etkinlik ve eşgüdüm içinde faaliyet göstermesinin bankaların risklerinin disipline edilmesi sürecindeki önemli fonksiyonu, uygulayıcı sıfatıyla banka ortak ve yöneticileri, düzenleyici ve denetleyici otoriteler ve piyasa katılımcıları açısından değer taşımaktadır. Bu nedenle, bankaların risklerinin disipline edilmesi süreci aslında bütün uygulayıcıların ortak başarısı ya da başarısızlığını yansıtmaktadır. İkinci olarak, uygulayıcıların bankaların risklerinin disipline edilmesi sürecinde disipline edici etkenlerin sınırlarının bulunduğunu dikkate almaları gereklidir. Dolayısıyla, uygulayıcıların bu sınırlılıklar çerçevesinde, risklerin disipline edilmesi sürecini karlılığı da gözeten muhafazakâr bir yaklaşım çerçevesinde yönlendirmelerinin bankacılıktaki bireysel ve sistemsel başarı şansını artıracığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AIRMIC, ALARM ve IRM. (2002). **A Risk Management Standard**. London.

AKERLOF, George A. ve Paul M. ROMER. (1993). *Looting: The Economic Underworld of Bankruptcy for Profit*. **Brooking Papers on Economic Activity**, (2), 1-60.

AKYÜZ, Yılmaz ve Korkut BORATAV. (2002). *The Making of the Turkish Financial Crisis*. **UNCTAD Discusssion Papers** (No. 158).

ALEXANDER, Carol. (2003). *The Present and Future of Financial Risk Management*. **The University of Reading ISMA Center Discussion Papers in Finance** (No. 2003-12).

ALEXANDER, Samuel K. (2004). *Why Banks Hold Capital in Excess of Regulatory Requirements: The Role of Market Discipline*. **Journal of International Banking Regulation**. 6 (1). 6-9.

ALKİN, Emre. (2001). **Bankalarda Risk Yönetimine Giriş**. İstanbul: Çetin Matbaacılık.

ALLEN, Franklin ve Richard HERRING. (2001). *Banking Regulation versus Securities Market Regulation*. **The Wharton Financial Institutions Center Working Paper** (No. 01-29).

ALPER, C. Emre ve İsmail Sağlam. (2001). *The Transmission of a Sudden Capital Outflow: Evidence from Turkey*. **Eastern European Economics**, 39 (2).

ALPER, C. Emre ve Ziya ÖNİŞ. (2002). *Soft Budget Constraints, Government Ownership of Banks and Regulatory Failure: The Political Economy of the*

Turkish Banking System in the Post-Capital Account Liberalization Era.
Boğaziçi University Economics Working Paper (ISS/EC 02-02).

ARTUN, Tuncay. (1983). **İşlevi Gelişimi Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’da Bankacılık**. İstanbul: Tekin Yayınevi (2. Basım).

AYDIN, Aydan. (2000a). *Bilanço Dışı İşlemler*. **Bankacılar Dergisi** (No. 34).
 Internet: <http://www.tbb.org.tr>. (13.12.2006).

AYDIN, Aydan, (2000b), *Sermaye Yeterliliği ve VAR*. **TBB Araştırma Raporu**.
 Internet: <http://www.tbb.org.tr> (02.01.2007).

AYDIN, M. Faruk. (2002). *Türkiye’de Kamu Kesimi İç Borçlanmasının Bankacılık Sektörü Bilançolarına ve Risklerine Olan Etkileri*. **TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği** (Kasım, No: 13).

AZİZ, Jahangir, Francesco CARAMAZZA ve Ranil SALGADO. (2000). *Currency Crises: In Search of Common Elements*. **IMF Working Paper** (No. WP/00/67).

BABEL, David F. ve Anthony M. SANTOMERO. (1996). *Risk Management by Insurers: An Analysis of the Process*. **The Wharton Financial Institutions Center Working Paper** (No. 96-16).

BALTENSPERGER, Ernst ve Jean DERMINE. (1990). *European Banking: Prudential and Regulatory Issues*. (Jean Dermine (ed.) **European Banking in the 1990's**, England: Basil Blackwell), 17-36.

BARTH, James R., Gerard CAPRIO, Jr. ve Ross LEVINE. (2002). *Bank Regulation and Supervision: What Works Best?*, **NBER Working Paper** (No. 9323).

BASEL KOMİTESİ. (1998a). *Framework for the Evaluation of Internal Control System*. **Basel Committee Publication** (No. 33). Internet: www.bis.org/publ/bcbs33.htm

BASEL KOMİTESİ. (1998b). *Framework for Internal Control Systems in Banking Organisations*. **Basel Committee Publication** (No. 40). Internet: <http://www.bis.org/publ/bcbs40.pdf>.

BASEL KOMİTESİ. (1999). *Enhancing Corporate Governance for Banking Organisations*. **Basel Committee Publication** (No. 56). Internet: <http://www.bis.org/publ/bcbs56.pdf>.

BASEL KOMİTESİ. (2000). *Report to G7 Finance Ministers and Central Bank Governors on International Accounting Standards*. **Basel Committee Publication** (No. 70). Internet: <http://www.bis.org/publ/bcbs70.pdf>.

BASEL KOMİTESİ. (2001). *Internal audit in Banks and the Supervisor's Relationship with Auditors*. **Basel Committee Publication** (No. 84). Internet: <http://www.bis.org/publ/bcbs84.pdf>.

BASEL KOMİTESİ. (2003). *Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk*. **Basel Committee Publications** (No. 96). Internet: <http://www.bis.org/publ/bcbs96.pdf>.

BASEL KOMİTESİ. (2004). *Bank Failures in Mature Economies*. **Basel Committee Working Paper** (No. 13).

BASEL KOMİTESİ. (2005). *Amendment to the Capital Accord to Incorporate Market Risks*. **Basel Committee Publication** (No. 119). Internet: <http://www.bis.org/publ/bcbs119.pdf>.

BASEL KOMİTESİ. (2006). *Enhancing Corporate Governance for Banking Organisations*. **Basel Committee Publication** (No. 122). Internet: <http://www.bis.org/publ/bcbs122.pdf>.

BASTI, Eyüp. (2006). **Kriz Teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye Finansal Krizi**. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu (Yayın No: 191).

BAUMANN, Ursel ve Erlend NIER. (2003). *Market Discipline and Financial Stability: Some Emprical Evidence*. **Financial Stability Review**, (June), 134-141.

BDDK. (2001a). *Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı*. 15 Mayıs. Internet: <http://www.bddk.org.tr>

BDDK. (2001b). *2001 Yılı Yıllık Raporu*. Internet: <http://www.bddk.org.tr>

BDDK. (2003). *Türk Bankacılık Sektörünün Güçlendirilmesine Yönelik Çabalar ve İmar Bankası Olayı*. Internet: http://www.bddk.org.tr/turkce /yayinlar veraporlar/sunumlar/basintoplantisi _sunus 23 102003.pdf

BDDK. (2006). *Finansal Piyasalar Raporu*. Sayı 3 (Eylül). Internet: <http://www.bddk.org.tr>

BDDK. *30.07.2001 Tarihli Basın Açıklaması*. Internet: <http://www.bddk.org.tr>

BDDK. *4.7.2003 Tarihli Basın Açıklaması*. Internet: <http://www.bddk.org.tr>

BEAVER, William H. ve Mark A. WOLFSON. (1995). *Risk Management: Problems and Solutions*. (William H. Beaver ve George Parker (Eds.). **Risk Measurement**. New York: McGraw-Hill).

BENSTON George J., Robert A. EISENBEIS, Edward J. KANE, Paul M. HORVITZ ve George G. KAUFMAN. (1986). **Perspectives on Safe and Sound Banking**. Cambridge, MA: MIT Press.

BERNSTEIN, Peter L. (2006). **Tanrılara Karşı: Riskin Olağanüstü Tarihi**. İstanbul: Scala Yayıncılık.

BIS. (1996). *Settlement Risk in Foreign Exchange Transactions*. CPSS (No. 17). Internet: <http://www.bis.org/publ/cpss17.pdf>.

BIS. (2001). **Consultative Document Pillar 3-Market Discipline**. Internet: www.bis.org/publ/bcbsca10.pdf

BISIGNANO, Joseph. (1998). *Towards an Understanding of the Changing Structure of Financial Intermediation: An Evolutionary Theory of Institutional Survival*. Société Universitaire Européenne de Recherches Financières. **Suerf Studies** (No. 4).

BLAKE, John, Oriol AMAT ve Jack DOWDS. (1998). *The Ethics of Creative Accounting*. **Universitat Pompeu Fabra Economics Working Papers** (98-12).

BLANCHARD, Danielle ve Georges DIONNE. (2003). *Risk Management and Corporate Governance*. **HEC Risk Management Chair Working Paper** (No. 03-04).

BLISS, Robert R. (2001). *Market Discipline and Subordinated Debt: A Review of Some Salient Issues*. **Economic Perspectives**. 25 (1). 24-45.

BLISS, Robert R. ve Mark J. FLANNERY. (2002). *Market Discipline in the Governance of U.S. Bank Holding Companies: Monitoring vs. Influencing*. **European Finance Review**. 6 (3). 361–395.

BOLAK, Mehmet. (2004). **Risk ve Yönetimi**. İstanbul: Birsen Yayınevi.

BOZKURT, Hilal ve Gülten DURSUN. (2006). *Türkiye’de Para Krizlerinin Öncü Göstergeleri: Erken Uyarı Sistemi*. **Avrupa Araştırmaları Dergisi**. 14 (1). 259-284.

BRASH, Donald (1997). *Banking Soundness and the Role of the Market*. **Konuşma Metni**: Governor of the Reserve Bank to the IMF 7th Central Banking Seminar (29 January). Internet: <http://www.rbnz.govt.nz>.

CABALLERO, Ricardo J. ve Arvind KRISHNAMURTHY. (2006). *Flight to Quality and Collective Risk Management*. **NBER Working Paper** (No. 12136).

CAPRIO, Jr., Gerard ve Patrick HONOHAN. (2004). *Can the Unsophisticated Market Provide Discipline*. **World Bank Policy Research Working Paper** (No. 3364).

CAREY, Mark ve René M. STULZ. (2005). *The Risks of Financial Institutions*. **NBER Working Paper** (No. 11442).

CHACKO, George, Peter TUFANO ve Geoffrey VERTER. (2000). *Cephalon Inc.: Taking Risk Management Theory Seriously*. **NBER Working Paper** (No. W7748).

CHANG, Chun. (1997). *Does Hedging Aggravate or Alleviate Agency Problems? A Managerial Theory of Risk Management* (Unpublished Manuscript). **Carlson School of Management (University of Minnesota) Working Paper**.

CHOE, Hyuk, Bong-Chan KHO ve Rene M. STULZ. (1998). *Do Foreign Investors Destabilize Stock Markets? The Korean Experience in 1997*. **NBER Working Paper** (No. 6661).

COSO. (1992). **Internal Control – Integrated Framework** (The Framework). Amer Inst of Certified Public: USA (Executive Summary: <http://www.coso.org>).

COŞKUN, M. Necat. (2001). *Gelişmekte Olan Ekonomilerde Bankacılık Krizleri*. **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, (2), 39-50.

CROCKETT, Andrew. (1997). *Why is Financial Stability a Goal of Public Policy*. **Federal Bank of Kansas Economic Review**, (82), 5-22.

CROUHY, Michel, Dan GALAI ve Robert MARK. (2001). **Risk Management**. New York: McGraw-Hill.

CUMMING, Christine M. ve Beverly J. HIRTLE. (2001). *The Challenges of Risk Management in Diversified Financial Companies*. **FRBNY Economic Policy Review**, 7 (1).

CURRY, Timothy J., John P. O'KEEFE, Jane COBURN ve Lynne MONTGOMERY. (1999). *Financially Distressed Banks: How Effective Are*

Enforcement Actions in the Supervision Process? **FDIC Banking Review**, (12), 2.

ÇOKAKLI, Serdar. (2002). *Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma: Japonya Örneği*. **BDDK MSPD Çalışma Raporları** (No. 2002/2).

ÇOLAK, Ö. Faruk. (2001). *Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri*. **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, (2/2001), 15-30.

ÇULHA, Ali. (2006). *A Structural VAR Analysis of the Determinants of Capital Flows into Turkey*. **TCMB Working Paper** (No. 06/05).

DAS, Udaibir S. ve Marc G. QUINTYN. (2002). *Crisis Prevention and Crisis Management: The Role of Regulatory Governance*. **IMF Working Paper** (WP/02/163).

DAS, Udaibir S., Marc QUINTYN ve Kina CHENARD. (2004). *Does Regulatory Governance Matter for Financial System Stability? An Empirical Analysis*. **IMF Working Paper** (No. WP/04/89).

DE CEUSTER, Marc J.K. ve Nancy MASSCHELEIN. (2003). *Regulating Banks Through Market Discipline: A Survey of The Issues*. **Journal of Economic Surveys**. 17 (5). 749-766.

DEMİRGÜÇ-KUNT, Aslı ve Enrica DETRAGIACHE. (1998a). *The Determinants of Banking Crises in Developing Countries*. **IMF Staff Paper**. 45 (1). 81-110.

DEMİRGÜÇ-KUNT, Aslı ve Enrica DETRAGIACHE. (1998b). *Financial Liberalization and Financial Fragility*. **IMF Working Paper** (No. 98/83).

DERIVATIVES POLICY GROUP. (1995). *Framework for Voluntary Oversight: The OTC Derivatives Activities of Securities Firm Affiliates to Promote*

Confidence and Stability In Financial Markets. Internet: <http://riskinstitute.ch/137790.htm>.

DI GIORGIO, Giorgio ve Carmine DI NOIA. (2001). *Financial Regulation and Supervision in the Euro Area: A Four-Peak Proposal.* **The Wharton Financial Institutions Center Working Paper** (No. 01- 02).

DIONNE, Georges. (2003). *The Foundations of Banks' Risk Regulation: A Review of the Literature.* **HEC Montreal Working Paper** (No. 03-08).

DOMANIÇ, Hayri. (2005). **03.07.2003 Tarihinde Kapatılan İmar Bankası Konusunda Çeşitli Resmi ve Özel Belgelerle İlmî İncelemeler.** İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım.

DOOLEY, Michael P. (1996). *A Survey of Academic Literature on Controls over International Capital Transactions.* **IMF Staff Papers**, (43), 639–687.

DÜNYA BANKASI. (2002). **World Development Report 2002: Building Institutions for Markets.** New York: Oxford University Press.

EDWARDS, Sebastian. (2000). *Capital Flows and Economic Performance: Are Emerging Economies Different?.* **University of California ve NBER** (May).

EICHENGREEN, Barry J., James TOBIN ve Charles WYPLOSZ. (1995). *Two Cases for Sand in the Wheels of International Finance.* **Economic Journal**, (105), 162–172.

EKEN, Mehmet Fehmi. (2006). *İhlâs Finans Krizi.* **Risknews** (1 Mayıs). Internet: <http://www.riskcenter.com.tr> (02.02.2007).

ERDOĞAN, Melih. (2006). **Denetim: Kavramsal ve Teknolojik Yapı.** Ankara: Özkan Matbaacılık.

ERDÖNMEZ, Pelin Ataman. (2002). *Japonya Mali Krizi.* **TBB.** Internet: <http://www.tbb.org.tr>

EREN, Aslan ve Bora SÜSLÜ. (2001). *Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi*. **Yeni Türkiye**, (41), 662-674 (Internet: <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/krz.rtf>).

EUROMONEY. (2006). *Bank Atlas: The World's Biggest Banks*. Internet: <http://www.euromoney.com> (09.03.2007).

FDIC. (1997). *Continental Illinois and Too Big to Fail (235-257 ve Bank Examination and Enforcement (421-475)*. **History of Eighties, Lessons For The Future** (Vol.1). Internet: www.fdic.gov.

FED. (2003). *Supervisory Guidance on Operational Risk Advanced Measurement Approaches for Regulatory Capital*. Internet: <http://www.fdic.gov> (Draft Document, July 2).

FORT, Jean L. ve Peter HAYWARD. (2004). *The Supervisory Implications of the Failure of İmar Bank*. **İmarbank Soruşturma Komisyonu Raporu**. Internet: http://www.treasury.gov.tr/duyuru/basin2004/rapor_20040831.pdf.

FROOT, K.A., Paul G.J. O’CONNELL ve Mark S. SEASHOLES. (2001). *The Portfolio Flows of International Investors*. **Journal of Financial Economics**. **59** (2). 151–193.

FSA. (2000). *The FSA’s Response to the Cruickshank Report’s Recommendation of the Use of Disclosure*. London: Financial Services Authority (December).

FSA. (2003). *Combined Code on Corporate Governance*. London: Financial Services Authority.

GARİPOĞLU, Hayyam. (2006). **Sus Konuşma**. İstanbul: Topkapı Yayıncılık.

GIBSON, Michael. (1997). *Information System For Risk Management*. **FRB International Finance Discussion Paper** (No. 585).

GILBERT, Alton R. ve Mark D. VAUGHAN. (2000). Do Depositors Care About Enforcement Actions?. **Federal Reserve Bank of St. Louis Working Paper** (No. 2000-020A).

GOLDMAN SACHS & Co ve SBC WARBURG DILLON READ. (1998). **The Practice of Risk Management**. Euromoney Institutional Investor PLC.

GOODHART, Charles A.A., Philipp HARTMANN, David LLEWELLYN, Liliana Rojas-SUAREZ ve Steven WEISBROD. (1998). **Financial Regulation: Why, How and Where Now?**. London/New-York: Routledge.

GRAND THORNTON. (2003). *A ERM Framework: Developing Effective Risk Management Strategies to Protect Your Organization (White Paper)*. Internet: <http://www.grantthornton.ca> (28.01.2007).

GREENSPAN, Alan. (2002). *Cyclicalities and Banking Regulation*. **Konuşma Metni**: Conference on Bank Structure and Competition (May 10): Federal Reserve Bank of Chicago. Internet: <http://www.federalreserve.gov>

GROUP of 30. (1993). *Derivatives: Practices and Principles*. Washington. Internet: <http://riskinstitute.ch/136160.htm> (15.03.2007).

GUNTHER, Jeffery W., Mark E. LEVONIAN ve Robert R. MOORE. (2001). *Can the Stock Market Tell Bank Supervisors Anything They Don't Already Know?*. **Federal Reserve Bank of Dallas Economic and Financial Review** (Second Quarter), 2-9.

HERRING, Richard J. ve Anthony M. SANTOMERO. (1999). *What Is Optimal Financial Regulation?: A Study for the Government Official Inquiry on the Competitiveness of the Swedish Financial Sector (Final Version)*. **The Wharton Financial Institutions** (May).

HERRING, Richard J. ve Til SCHUERMANN. (2003). *Capital Regulation for Position Risk in Banks, Securities Firms and Insurance Companies*. **The Wharton Financial Institutions Working Paper** (No. 04-11).

HM TREASURY. (2003). *Managing the Fraud Risk-A Guide for Managers*. Internet: <http://www.hm-treasury.gov.uk/media/42E/E2/managingtheriskfraud.pdf>).

HOGGARTH, Glenn, Jack REIDHILL ve Peter SINCLAIR. (2004). *On the Resolution of Banking Crises: Theory and Evidence*. **Bank of England Working Paper** (No. 229).

HOGGARTH, Glenn, Ricardo REIS ve Victoria SAPORTA. (2001). *Costs of Banking System Instability: Some Empirical Evidence*. **Bank of England Working Paper** (No. 144).

HOLTON, Glyn A. (2004). *A New Position on Risk*. **Futures and Options World**, (February), 44–45.

HUTCHISON, Michael ve Kathleen McDILL. (1999). *Are All Banking Crises Alike? The Japanese Experience in International Comparison*. **NBER Working Paper** (No. 7253).

IIA. (2004). *The Role of Internal Audit in Enterprise-wide Risk Management (September 29)*. **Position Statement**. Internet: www.theiia.org (28.01.2007).

IMF. (1998a). *Financial Crises: Characteristics and Indicators of Vulnerability*. Internet: http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/weo_0598/pdf/0598ch4.pdf (15.11.2006).

IMF. (1998b). *Reports on the International Financial Architecture*. Willard Group: The Working Group on Strengthening Financial Systems (G22). Internet: <http://www.imf.org/external/np/g22/index.htm>.

IMF. (2000). *18.12.2000. Niyet Mektubu* Internet: <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/niyet/mektup.html> (02.11.2006).

IMF. (2005). *Turkey: Request for Stand-By Arrangement and Extension of Repurchase Expectations - Staff Report; Staff Supplements; Press Release on the*

Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Turkey.
IMF Country Report (No. 05/412). Internet: www.imf.org.

IOSCO. (1998). *Risk Management and Control Guidance for Securities Firms and Their Supervisors.* **IOSCO Public Document** (No. 78). Internet: <http://www.iosco.org>.

IOSCO. (2002). *Sound Practices for the Management of Liquidity Risk at Securities Firms.* **IOSCO Public Document** (No. 128). Internet: <http://www.iosco.org>.

JENSEN, Michael C. (1994). *The Modern Industrial Revolution, Exit, and the Failure of Internal Control Systems.* **Journal of Applied Corporate Finance**, 6 (4): 831-880.

JONES, D. Kenneth ve Chau NGUYEN. (2005). *Increased Concentration in Banking: Megabanks and Their Implications for Deposit Insurance.* **Financial Markets, Institutions and Instruments**. 14 (1). 1-42.

JORDAN, John S. (2000). *Depositor Discipline at Failing Banks.* **New England Economic Review**, (March/April), 16-28.

JORDAN, John S., Joe PEEK ve Eric S. ROSENGREEN. (1999). *The Impact of Greater Bank Disclosure Amidst a Banking Crisis.* **Federal Reserve Bank of Boston Working Paper** (No. 99-1).

JORION, Philippe. (2000). **Value at Risk**. New York: Mc – Graw Hill (2nd Edition).

KAMINSKY, Grciala ve Carmen M. REINHART. (1999). *The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems.* **American Economic Review**. 89 (3). 473-500.

KANAYA, Akihiro ve David WOO. (2000). *The Japanese Banking Crisis of the 1990s: Sources and Lessons.* **IMF Working Paper** (No. WP/00/7).

KANE, Edward J. (2001). *Using Deferred Compensation to Strengthen the Ethics of Financial Regulators*. **NBER Working Paper** (No. 8399).

KARACAN, Ali İhsan. (1996). **Bankacılık ve Kriz**. İstanbul: Creative Yayıncılık (Tütünbank).

KARACAN, Ali İhsan. (1999). **Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri: Kökenler ve Politika Seçenekleri**. (Ali İhsan Karacan'ın Sunuşu sf: 9-101), İstanbul: Globus Dünya Basımevi.

KAVAL, Hasan. (2000). **Bankalarda Risk Yönetimi**. Ankara: Cem Web Ofset.

KEYDER, Nur. (2001). *Türkiye'de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları*. **İktisat İşletme ve Finans**, (Haziran), 37-53.

KIM, Woonchan ve Shang-Jin WEI. (1999). *Foreign Portfolio Investors Before and During a Crisis*. **NBER Working Paper** (No: 6968).

KINDLEBERGER, Charles P. (1978). **Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises**. New York: Basic Books.

KING, Robert G. ve Ross LEVINE. (1993). *Finance and Growth: Schumpeter May Be Right*. **Quarterly Journal of Economics**. (108) 3. 717-38.

KİBRİTÇİOĞLU, Aykut. (2003). *Monitoring Banking Sector Fragility*. **The Arab Bank Review**. 5 (2). 51-66.

KURITZKES, Andrew ve Til SCHUERMANN. (2006). *What We Know, Don't Know and Can't Know about Bank Risks: A View from the Trenches*. **The Wharton Financial Institutions Center Working Paper** (No. 06-05).

KURITZKES, Andrew, Til SCHUERMANN ve Scott M. WEINER. (2003). *Risk Measurement, Risk Management and Capital Adequacy in Financial Conglomerates*. **The Wharton Financial Institutions Center Working Paper** (No. 03-02).

LANDAU, David Folkerts ve Carl-Johan LINDGREN (haz.). (1998). Key Aspects of a Framework for a Sound Financial System (Chapter 3). **World Economic and Financial Surveys: Toward a Framework for Financial Stability**. Washington: IMF. Internet: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wefs/toward/index.htm>

LEDINGHAM, Peter. (1995). *The Review of Bank Supervision Arrangements in New Zealand: The Main Elements of the Debate*. **Reserve Bank Bulletin**. **58** (3). 163-171.

LEUZ, Christian ve Jens WÜSTEMANN. (2003). *The Role of Accounting in the German Financial System*. **University of Frankfurt Center for Financial Studies Working Paper** (No. 2003/16).

LEVINE, Ross, Norman LOAYZA ve Thorsten BECK. (2000). *Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes*. **Journal of Monetary Economics**. **46** (1). 31-77.

LIN, Heng Hsieu ve Frederick H. WU. (2006). *Limitations of Section 404 of the Sarbanes-Oxley Act*. **The CPA Journal** (No. 306). Internet: <http://www.nysscpa.org/cpajournal/2006/306/essentials/p48.htm>.

LINDGREN, Carl-Johan, Tomás J.T. BALINO, Charles ENOCH, Anne-Marie GULDE, Marc QUINTYN ve Leslie TEO. (1999). *Financial Sector Crisis and Restructuring Lessons from Asia*. **IMF Occasional Paper** (No. 188).

LLEWELLYN, David T. (1999). *The New Economics of Banking*. **SUERF STUDIES** (No. 5).

MACEY, Jonathan R., Geoffrey P. MILLER ve Richard Scott CARNELL. (2001). **Banking Law and Regulation**. New York: Aspen Publishers (Third Edition).

MATHEWSON, Alfred Dennis. (1986). *From Confidential Supervision to Market Discipline: The Role of Disclosure in the Regulation of Commercial Banks*. **The Journal of Corporation Law**, (11), 2.

MATYJEWICZ, George ve James R. D'ARCANGELO. (2004). *ERM-Based Auditing*. **Internal Auditing** (November/December).

MAYES, David G. (2000). *A More Market Based Approach to Maintaining Systematic Stability*. **FSA Occasional Paper Series** (No. 10).

MEHREZ, Gil ve Daniel KAUFMANN. (2000). *Transparency, Liberalization and Banking Crises*. **World Bank Policy Research Working Paper Series** (No. 2286).

MERTON, Robert C. ve Zvi BODIE. (1995). *A Conceptual Framework for Analyzing the Financial Environment*. **Harvard Business School Working Paper** (No. 95-062).

MEULBROEK, Lisa K. (2002). *Integrated Risk Management for the Firm: A Senior Manager's Guide*. **Harvard Business School Working Paper** (No. 02-046).

MEYER, Laurence H. (1999). *Increasing Global Financial Integrity: The Roles of Market Discipline, Regulation, and Supervision*. **Cato Journal**, 18, (3): 345-354.

MISHKIN, Frederic S. (1997). *The Causes and Propagation of Financial Instability: Lessons for Policymakers*. (**Maintaining Financial Stability in a Global Economy** (Ed. Hakkio, C). Federal Reserve Bank of Kansas City). 55–96.

MISHKIN, Frederic S. (2000). *Prudential Supervision: Why is Important and What are the Issues?*. **NBER Working Papers Series** (No. 7926).

MISHKIN, Frederic S. (2001). *Financial Policies and the Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries*. **NBER Working Papers** (No. 8087).

MİLLİYET GAZETESİ. (16.06.2001). *İkinci Adres Tarih Oldu*. Internet: www.milliyet.com.tr.

MORTLOCK, Geof. (2001). *Strengthening Market Disciplines In The Financial Sector*. **Reserve Bank of New Zealand Bulletin Articles**, (65), 3.

NIEMEYER, Jonas. (2001). *An Economic Analysis of Securities Market Regulation and Supervision: Where to Go after the Lamfalussy Report?*. **SSE/EFI Working Paper Series in Economics and Finance** (No. 482).

OECD. (2004). *Kurumsal Yönetim İlkeleri*. Internet: <http://www.oecd.org>

OKUR, Meliha. (04.01.2001). *İhlâs Finans'ın Stratejisi*. **Milliyet Gazetesi**. Internet: www.milliyet.com.tr.

OLIVERAS, Ester ve Oriol AMAT. (2003). *Ethics and Creative Accounting: Some Empirical Evidence on Accounting for Intangibles in Spain*. **UPF Economics and Business Working Paper** (No. 732).

PARK, Sangkyun ve Stavros PERISTIANI. (1998). *Market Discipline by Thrift Depositors*. **Journal of Money, Credit and Banking**. 30(3). 347-364.

PCAOB. (2004). *Auditing Standard (AS) No. 2. An Audit of Internal Control Over Financial Reporting Performed in Conjunction with An Audit of Financial Statements*. **Auditing and Related Professional Practices Standards**. 147-207. Internet: http://www.pcaobus.org/Rules/Rules_of_the_Board/Auditing_Standard_2.pdf

PERIA, Maria S. Martinez ve Sergio L. SCHMUKLER. (1998). *Do Depositors Punish Banks for Bad Behaviour?: Examining Market Discipline in Argentina, Chile, and Mexico*. **World Bank Policy Research Working Paper** (No. 2058).

PERIA, Maria S. Martinez ve Sergio L. SCHMUKLER. (2001). *Do Depositors Punish Banks for Bad Behavior? Market Discipline, Deposit Insurance, and Banking Crises*. **Journal of Finance**, (56) 3, 1029-1051.

QUINTYN, Marc ve Michael W. TAYLOR. (2002). *Regulatory and Supervisory Independence and Financial Stability*. **IMF Working Paper** (No. WP/02/46).

RAJAN, Raghuram G. (2005). *Has Financial Development Made the World Riskier?*. **NBER Working Paper** (No. 11728).

RICHARDS, Anthony J. (2004). *Big Fish in Small Ponds: The Trading Behavior and Price Impact of Foreign Investors in Asian Emerging Equity Markets*. **Reserve Bank of Australia Research Discussion Papers** (No. RDP.2004-05).

ROCHET, Jean-Charles. (2003). *Why Are There so Many Banking Crises?*. **CESifo Economics Studies**. 49 (2). 141-155.

ROSEN, E. Robert. (2003). *Risk Management and Corporate Governance: The Case of Enron*. **Connecticut Law Review**. (35). 1157-1184.

ROSSI, Marco. (1999). *Financial Fragility and Economic Performance in Developing Countries: Do Capital Controls, Prudential Regulation and Supervision Matter?*. **IMF Working Paper** (No. WP/99/66).

SANTOMERO, Anthony M. (1995). *Commercial Bank Risk Management: An Analysis of the Process*. **The Wharton Financial Institutions Center Working Paper** (No. 95-11-C).

SANTOMERO, Anthony M. ve BABEL David F. (2001). **Financial Markets Instruments & Institutions**. New York: McGraw-Hill/Irwin (Second Edition).

SAUNDERS, Anthony. (1997). **Financial Institutions Management: A Modern Perspective**. Chicago: Irwin (Second Edition).

SCHIOPPA, Tommaso P. (2002). *Self vs. Public Discipline in the Financial Field*. Konuşma Metni (May 20). **European Central Bank**.

SCOTT, Hall S. (2004). *Market Discipline For Financial Institutions and Sovereigns*. BORIO, Claudio, William C. HUNTER, George G. KAUFMAN ve Kostas TSATSARONIS (Eds.), **Market Discipline Across Countries and Industries**. Cambridge, MA and London: MIT Pres, 69-77, 71-75.

SEMERCİ, Yavuz. (04.07.2005). *Erdoğan, İhlâs Finansta TMSF'yi Neden İstemedi*. **Sabah Gazetesi**. Internet: www.sabah.com.tr (11.01.2007).

SOLOMON, Raphael H. (2003). *Anatomy of a Twin Crisis*. **Bank of Canada Working Paper** (No. 2004-41).

SORAL, H. Bartu, Talan B. İŞCAN ve Gregory HEBB. (2006). *Fraud, Banking Crisis, and Regulatory Enforcement: Evidence from Micro-Level Transactions Data*. Internet: [http://www.geocities.com/bartusoral/Publishes /Fraud_and_Banking_Crises_02_Feb_2005.pdf](http://www.geocities.com/bartusoral/Publishes/Fraud_and_Banking_Crises_02_Feb_2005.pdf)

STEINHERR, Alfred, Ali TÜKEL ve Murat ÜÇER. (2004). *The Turkish Banking Sector: Challenges and Outlook in Transition to EU Membership*. **Centre for European Policy Studies EU-Turkey Working Papers** (August), No. 4.

STIGLER, George J. (1971). *The Theory of Economic Regulation*. **Bell Journal of Economics & Management Science**. Spring (2) 1: 3-19.

STULZ, René. (1996). *Rethinking Risk Management*. **Journal of Applied Corporate Finance**. 9 (3). 8-24.

TBB. (1997). *Faiz Riski Yönetim Prensipleri*. Internet: <http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/risk.doc> (02.12.2006).

TBB. (1998). **TBB 40. Yıl Kitabı**. Internet: <http://www.tbb.org.tr> (04.03.2007).

TBB. (1999). **Bankalarımız 1999**. Internet: <http://www.tbb.org.tr/turkce/kitap99> (04.07.2007).

TBB. (2000). **Bankalarımız 2000**. Internet: <http://www.tbb.org.tr/v12/2000.asp> (04.07.2007).

TBB. (2002). **Bankalarımız 2002**. Internet: <http://www.tbb.org.tr/v12/2002.asp> (04.07.2007).

TBB. (2004a). *Operasyonel Risk Veri Tabanı*. Internet: <http://www.tbb.org.tr>. (04.05.2007).

TBB. (2004b). *Bankaların Risk Yönetimi Çalışmaları Hakkında Değerlendirme*. Internet: <http://www.tbb.org.tr>. (04.02.2007).

TBB. (2006). *İMKB'de İşlem Gören Mevduat Bankalarının Üç Aylık Toplu Bilançosu (Haziran 2006)*. Internet: <http://www.tbb.org.tr> (04.04.2007).

TBB Çalışma Grubu. (2006). *Risk Yönetimi Prensipleri*. **Bankacılar Dergisi**, (57), 15-32.

TCMB. (2006a). *Finansal İstikrar Raporu* (No. 2). Internet: www.tcmb.gov.tr (12.02.2007).

TCMB. (2006b). *Finansal İstikrar Raporu* (No. 3). Internet: www.tcmb.gov.tr (01.05.2007).

THE ECONOMIST. (2004). *Thinking Big: List of the World's Ten Largest Banks by Assets in 2004*. Internet: http://www.economist.com/surveys /displaystory.cfm?story_id = 6908408 (09.03.2007).

THE ECONOMIST. (2006). *On Citi's Tail: List of the World's Biggest Banks, by market capitalisation*. Internet: http://www.economist.com/display Story.cfm?story_id= 722 6 0 67 as at 26 June 2006 (09.03.2007).

THE JOINT FORUM. (2001a). *Risk Management Practices and Regulatory Capital: Cross-Sectoral Comparison*. **Bank for International Settlements** (Publication No. 04). Internet: <http://www.bis.org/publ /joint 04. pdf> (12.11.2006).

THE JOINT FORUM. (2001b). *Core Principles: Cross Sectoral Comparison. Bank for International Settlements* (Publication No. 03). Internet: www.bis.org/publ/joint03.pdf

THE JOINT FORUM. (2003). *Operational Risk Transfer Across Financial Sectors. Bank for International Settlements* (Publication No. 06). Internet: www.bis.org/publ/joint06.htm

THIEBEN, Ulrich. (2004). *Financial System Development, Regulation and Economic Growth: Evidence from Russia. DIW Discussion Paper* (No. 400) February.

TMSF. (2000). *TMSF 2000 Yılı Faaliyet Raporu*. Internet: www.tmsf.org.tr

TUFANO, Peter. (1998). *Agency Costs of Corporate Risk Management. Financial Management*. 27 (1). 67-77.

TÜSİAD. (2006). *Kurumsal Risk Yönetimi. TÜSİAD Risk ve Değer Yönetimi Alt Çalışma Grubu*. Internet: <http://www.tusiad.org.tr/turkish/rapor/risk/kurumsalrisk.pdf>.

USGAO. (1998). *Risk-Based Capital: Regulatory and Industry Approaches to Capital and Risk. Report to the Chairman, Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs, U.S. Senate and the Chairman, Committee on Banking and Financial Services, House of Representatives* (No. GAO/GGD-98-153) Washington D.C.

UYGUR, Ercan. (2001). *Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri*. 7 Nisan. *Türkiye Ekonomi Kurumu* (No: 2001/1).

VATAN GAZETESİ. (03.07.2005). *İhlâs Finans'ın Tasfiyesinde TMSF Devrede Olmayacak*. Internet: www.vatanim.com.tr.

WYPLOSZ, Charles. (2001). *How Risky is Financial Liberalization in the Developing Countries?*. *UN Discussion Paper Series* (No:14).

YAVUZ, Salih Tanju. (2002). *İç Kontrol Fonksiyonunun Bileşenleri*. **Bankacılar Dergisi**, (42), 39-56.

YENTÜRK, Nurhan. (1999). *Short Term Capital Inflows and Their Impact On Macroeconomic Structure: Turkey in the 1990s*. **The Developing Economies**, 37 (March), 89-113.

YEHATI, Sergio L., Maria Soledad Martinez PERIA ve Sergio L. SCHMUKLER. (2004). *Market Discipline Under Systemic Risk: Evidence from Bank Runs in Emerging Economies*. **World Bank Working Paper** (October 27, No: 3440).

YILDIRIM, Oğuz. (2004). *Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler*. **Dış Ticaret Dergisi** (30), Ocak.

EKLER

EK/1 İhlas Finans Kurumu A.Ş.'nin 31.12.2000 ve 10.02.2001 Tarihli Ayrıntılı Bilanço ve Gelir Tabloları

İHLAS FİNANS KURUMU A.Ş.

AYRINTILI BİLANÇO (Milyar TL)	Bağımsız Denetim'den	
	Geçmiş 10.02.2001	Geçmiş 31.12.2000
Nakit Değerler	103	273
Kasa	76	128
Efektif Deposu	27	145
Diğer	0	0
Bankalar	2.114	4.196
T.C.Merkez Bankası	300	908
Diğer Bankalar	1.814	3.288
- Yurtiçi Bankalar	1.540	2.635
- Yurtdışı Bankalar	274	653
Diğer Mali Kuruluşlar	0	0
Bankalararası Para Piyasası	0	0
Menkul Değerler Cüzdanı (Net)	0	0
Devlet İç Borçlanma Senetleri	0	0
Diğer Borçlanma Senetleri	0	0
Hisse Senetleri	0	0
Diğer Menkul Değerler	0	0
Kullandırılan Fonlar	759.029	780.235
Kısa Vadeli	741.533	755.886
Orta ve Uzun Vadeli	17.496	24.349
Takipteki Alacaklar (Net)	0	0
Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler ve Diğer Alacaklar [Net]	0	0
- Brüt Alacak Bakiyesi	1.552	1.364
- Ayrılan Özel Karşılık (-)	1.552	1.364
Tahsili Şüpheli Krediler ve Diğer Alacaklar [Net]	0	0
- Brüt Alacak Bakiyesi	426	418
- Ayrılan Özel Karşılık (-)	426	418
Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar [Net]	0	0
- Brüt Alacak Bakiyesi	1.487	1.496
- Ayrılan Karşılık (-)	1.487	1.496
Kar Payı ve Gelir Tahakkuk ve Reeskontları	0	51
Kullandırılan Fonların	0	51
Menkul Değerlerin	0	0
Diğer	0	0
Finansal Kiralama Alacakları (Net)	419	234
Finansal Kiralama Alacakları	3.323	6.461
Kazanılmamış Gelirler (-)	2.904	6.227
Mevduat Munzam Karşılıkları (Blokajlar)	19.874	21.785
Muhtelif Alacaklar	167	167

İştirakler (Net)	25	33
Mali İştirakler	25	33
Mali Olmayan İştirakler	0	0
Bağlı Ortaklıklar (Net)	0	0
Mali Ortaklıklar	0	0
Mali Olmayan Ortaklıklar	0	0
Bağlı Menkul Kıymetler (Net)	0	0
Hisse Senetleri	0	0
Diğer Menkul Kıymetler	0	0
Sabit Kıymetler (Net)	18.065	19.261
Defter Değeri	47.738	51.420
Birikmiş Amortismanlar (-)	29.673	32.159
Diğer Aktifler	9.405	10.671

TOPLAM AKTİFLER	809.201	836.906
İHLAS FİNANS KURUMU A.Ş.		

	<i>Bağımsız Denetim'den</i>	
	Geçmiş	Geçmiş
	10.02.2001	31.12.2000
AYRINTILI BİLANÇO (Milyar TL)		
Mevduat (Cari ve Katılma Hesapları)	682.530	699.932
Tasarruf Mevduatı	678.133	694.290
Mevduat Sertifikası	0	0
Resmi Kuruluşlar Mevduatı	0	0
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	3.658	4.843
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	739	799
Bankalar Mevduatı	0	0
Döviz Tevdiat Hesabı	0	0
Altın Depo Hesapları	0	0
Bankalararası Para Piyasası	0	0
Alınan Krediler	0	0
T.C. Merkez Bankası Kredileri	0	0
Alınan Diğer Krediler	0	0
- Yurtiçi Banka ve Kuruluşlardan	0	0
- Yurtdışı Banka, Kuruluş ve Fonlardan	0	0
- Sermaye Benzeri Krediler	0	0
Fonlar	0	0
Çıkarılan Menkul Kıymetler (Net)	0	0
Bonolar	0	0
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0
Tahviller	0	0
Dağıtılacak Kar Payları ve Gider Reeskontları	48.205	58.395
Katılma Hesaplarına Dağıtılacak Kar Payları	47.610	57.676
Alınan Kredilerin	0	0
Diğer Reeskontlar	595	719
Finansal Kiralama Borçları (Net)	0	0
Finansal Kiralama Borçları	0	0
Ertelenmiş Finansal Kiralama Giderleri (-)	0	0
Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler	15.152	6.032
İthalat Transfer Emirleri	0	0
Muhtelif Borçlar	7.821	8.936
Karşılıklar	6.423	8.367
Kıdem Tazminatı Karşılığı	0	1.564
Genel Kredi Karşılığı	2.720	2.849
Vergi Karşılığı	2.759	2.759
Diğer Karşılıklar	944	1.195
Diğer Pasifler	5.924	6.484

Özkaynaklar	39.481	45.095
Ödenmiş Sermaye	10.000	10.000
- Nominal Sermaye	10.000	10.000
- Ödenmemiş Sermaye (-)	0	0
Kanuni Yedek Akçeler	1.267	1.267
- I ve II. Tertip Kanuni Yedek Akçeler	906	906
- Emisyon(Hisse Senedi İhraç)Primleri	361	361
- Diğer Kanuni Yedek Akçeler	0	0
İhtiyari Yedek Akçeler	13.473	13.473
Yeniden Değerleme Fonları	20.709	20.355
Değerleme Farkları	(654)	0
Zarar	5.314	0
- Dönem Zararı	5.314	0
- Geçmiş Yıl Zararları	0	0
Kar	3.665	3.665
Dönem Karı		3.665
Geçmiş Yıl Karları	3.665	0
TOPLAM PASİFLER	809.201	836.906

BİLANÇO DIŞI YÜKÜMLÜLÜKLER

Garanti ve Kefaletler	31.153	33.994
Taahhütler	60.338	57.563
Döviz ve Faiz Haddi İle İlgili İşlemler	0	0
TOPLAM	91.491	91.557

İHLAS FİNANS KURUMU A.Ş.

AYRINTILI GELİR TABLOSU (Milyar TL)	Bağımsız Denetim'den	
	Geçmiş 10.02.2001	Geçmiş 31.12.2000
I. KARPAYI GELİRLERİ	3.547	151.799
Kullandırılan Fonlardan Alınan Kar Payları	3.547	151.799
TP Fonlardan Alınan Kar Payları	688	85.052
- Kısa Vadeli Fonlardan	661	83.736
- Orta ve Uzun Vadeli Fonlardan	27	1.316
YP Fonlardan Alınan Karpayları	2.859	66.747
- Kısa Vadeli Fonlardan	2.790	63.326
- Orta ve Uzun Vadeli Fonlardan	69	3.421
Takipteki Alacaklardan Alınan Faizler	0	0
KKDF'dan Alınan Primler	0	0
Mevduat Munzam Karşılıklarından Alınan Faizler	0	0
Bankalardan Alınan Faizler	0	0
T.C.Merkez Bankasından	0	0
Yurtiçi Bankalardan	0	0
Yurtdışı Bankalardan	0	0
Bankalararası Para Piyasası İşl. Alınan Faizler	0	0
Menkul Değerler Cüzdanından Alınan Faizler	0	0
Devlet İç Borçlanma Senetlerinden	0	0
Diğer Menkul Kıymetlerden	0	0
DiğerKar Payı Gelirleri	0	0
II- KAR PAYI GİDERLERİ	125	113.924
Mevduata (Katılma Hesaplarına) Verilen Kar Payları	125	113.924
Tasarruf Mevduatına	125	113.924
Mevduat Sertifikalarına	0	0
Resmi Kuruluşlar Mevduatına	0	0
Ticari Kuruluşlar Mevduatına	0	0

Diğer Kuruluşlar Mevduatına	0	0
Bankalar Mevduatına	0	0
Döviz Tevdiat Hesaplarına	0	0
Altın Depo Hesaplarına	0	0
Bankalararası Para Piyasası İşl. Verilen Faizler	0	0
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	0	0
T.C.Merkez Bankasına	0	0
Yurtiçi Bankalara	0	0
Yurtdışı Bankalara	0	0
Diğer Kuruluşlara	0	0
Çıkarılan Menkul Kıymetlere Verilen Faizler	0	0
Diğer Faiz Giderleri	0	0
III. NET KAR PAYI GELİRİ (I-II)	3.422	37.875
IV. KAR PAYI DIŞI GELİRLER	532	3.472
Alınan Ücret ve Komisyonlar	88	1.765
Bankacılık Hizmetlerinden	14	1.423
Gayri Nakdi Kredilerden	74	342
Diğer	0	0
Sermaye Piyasası İşlem Karları	0	0
Evalüasyon Karları	0	0
İştirakler ve Bağlı Ort. Alınan Kar Payları	0	4
Olağanüstü Gelirler	0	0
Diğer Karpayı Dışı Gelirler	444	1.703
V. KAR PAYI DIŞI GİDERLER	9.268	34.923
Verilen Ücret ve Komisyonlar	21	177
Bankacılık Hizmetlerine Verilen	21	177
Gayri Nakdi Kredilere Verilen	0	0
Diğer	0	0
Sermaye Piyasası İşlem Zararları	0	0
Evalüasyon Zararları	2.812	496
Personel Giderleri	4.081	12.555
Kıdem Tazminatı Provizyonu	0	915
Kira Giderleri	241	2.693
Amortisman Giderleri	752	10.348
Vergi ve Harçlar	691	856
Olağanüstü Giderler	0	0
Takipteki Alacaklar Provizyonu	232	462
Diğer Provizyonlar	27	1.510
Diğer Kar Payı Dışı Giderler	411	4.911
VI. NET KAR PAYI DIŞI GELİRLER (IV-V)	(8.736)	(31.451)
VII. VERGİ ÖNCESİ KAR/ZARAR (III+VI)	(5.314)	6.424
VIII. VERGİ PROVİZYONU		2.759
IX. NET KAR/ZARAR (VII-VIII)	(5.314)	3.665

Kaynak: www.imkb.gov.tr

**EK/2 ESBANK ESKİŞEHİR BANKASI T.A.Ş.'nin 30.09.1998 ve 30.09.1999
Tarihli Ayrıntılı Bilanço ve Gelir Tabloları**

ESBANK ESKİŞEHİR BANKASI T.A.Ş.

AYRINTILI BİLANÇO (Milyon TL)	<i>Bağımsız Denetim'den</i>	
	Geçmemiş 30.09.1999	Geçmemiş 30.09.1998
Nakit Değerler	6.888.144	13.878.554
Kasa	2.936.439	3.079.118
Efektif Deposu	3.951.360	10.777.616
Diğer	345	21.820
Bankalar	109.122.188	69.824.394
T.C.Merkez Bankası	89.923	319.333
Diğer Bankalar	109.032.265	69.505.061
- Yurtiçi Bankalar	57.307.816	5.638.009
- Yurtdışı Bankalar	51.724.449	63.867.052
Diğer Mali Kuruluşlar	0	0
Bankalararası Para Piyasası	0	0
Menkul Değerler Cüzdanı (Net)	97.488.281	49.150.800
Devlet İç Borçlanma Senetleri	95.164.217	49.150.418
Diğer Borçlanma Senetleri	1.484.354	0
Hisse Senetleri	0	0
Diğer Menkul Değerler	839.710	382
Krediler	236.281.277	217.792.685
Kısa Vadeli	229.194.102	208.014.198
Orta ve Uzun Vadeli	7.087.175	9.778.487
Takipteki Alacaklar (Net)	818.799	1.034.258
Tasfiye Olunacak Alacaklar (Net)	818.799	1.034.258
- Teminatsız Alacaklar	1.425.123	1.098.224
- Teminatlı Alacaklar	1.929.147	1.948.764
- Ayrılan Karşılık (-)	2.535.471	2.012.730
Tahsili Şüpheli Ücret,Kom.Diğ.Alacaklar (Net)	0	0
- Brüt Alacak Bakiyesi	0	0
- Ayrılan Karşılık (-)	0	0
Faiz ve Gelir Tahakkuk ve Reeskontları	255.000.443	62.222.160
Kredilerin	168.149.992	48.250.244
Menkul Değerlerin	45.214.473	11.309.710
Diğer	41.635.978	2.662.206
Finansal Kiralama Alacakları (Net)	0	0
Finansal Kiralama Alacakları	0	0
Kazanılmamış Gelirler (-)	0	0
Mevduat Munzam Karşılıkları	68.735.190	35.011.120
Kanuni Yedek Akçeler Karş.Dev.Tah.Hes.	1.266.119	840.366
Muhtelif Alacaklar	9.823.885	3.383.193
İştirakler (Net)	14.870.434	1.690.164
Mali İştirakler	253.301	26.811
Mali Olmayan İştirakler	14.617.133	1.663.353
Bağlı Ortaklıklar (Net)	15.737.451	2.667.837
Mali Ortaklıklar	3.819.751	2.667.837
Mali Olmayan Ortaklıklar	11.917.700	0
Bağlı Menkul Kıymetler (Net)	0	0
Hisse Senetleri	0	0
Diğer Menkul Kıymetler	0	0

Sabit Kıymetler (Net)	31.898.255	16.844.165
DeFTER DeĞeri	40.178.961	21.023.728
Birikmiş Amortismanlar (-)	8.280.706	4.179.563
Diğer Aktifler	21.122.437	13.104.924

TOPLAM AKTİFLER	869.052.903	487.444.620
ESBANK ESKİşEHİR BANKASI T.A.ř.		

	<i>Bağımsız Denetim'den</i>	
	Geçmemiş	Geçmemiş
AYRINTILI BİLANÇO (Milyon TL)	30.09.1999	30.09.1998
Mevduat	722.416.855	394.537.216
Tasarruf Mevduatı	278.015.488	72.185.081
Mevduat Sertifikası	11	11
Resmi Kuruluşlar Mevduatı	395.920	19.552
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	25.790.210	16.168.433
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	18.660.245	9.026.037
Bankalar Mevduatı	4.211.571	37.084.629
Döviz Tevdiat Hesabı	395.343.410	259.262.793
Altın Depo Hesapları	0	790.680
Bankalararası Para Piyasası	20.370.000	5.624.544
Alınan Krediler	12.283.272	29.954.900
T.C. Merkez Bankası Kredileri	0	0
Alınan Diğer Krediler	12.283.272	29.954.900
- Yurtiçi Banka ve Kuruluşlardan	10.502.233	9.012.820
- Yurtdışı Banka, Kuruluş ve Fonlardan	1.781.039	20.942.080
- Sermaye Benzeri Krediler	0	0
Fonlar	0	0
Çıkarılan Menkul Kıymetler (Net)	0	0
Bonolar	0	0
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0
Tahviller	0	0
Faiz ve Gider Reeskontları	16.871.149	9.101.198
Mevduatın	11.946.607	6.131.564
Alınan Kredilerin	394.069	727.676
Diğer	4.530.473	2.241.958
Finansal Kiralama Borçları (Net)	0	0
Finansal Kiralama Borçları	0	0
Ertelenmiş Finansal Kiralama Giderleri (-)	0	0
Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler	5.576.254	2.360.250
İthalat Transfer Emirleri	159.787	176.511
Muhtelif Borçlar	5.791.511	4.761.801
Karşılıklar	10.867.803	3.886.770
Kıdem Tazminatı Karşılığı	157.398	98.095
Genel Kredi Karşılığı	2.773.070	1.779.197
Vergi Karşılığı	7.937.335	2.009.478
Diğer Karşılıklar	0	0
Diğer Pasifler	6.647.428	6.980.499
Özkaynaklar	65.012.810	25.811.388
Ödenmiş Sermaye	45.000.000	12.500.000
- Nominal Sermaye	45.000.000	12.500.000
- Ödenmemiş Sermaye (-)	0	0
Yedek Akçeler	4.570.300	4.125.645
Muhtemel Zararlar Karşılığı (Ban.Kan.32/1)	560.496	347.620
Yeniden Değerleme Fonları	12.283.097	7.237.394
Değerleme Farkları	2.598.917	1.600.729
Zarar	0	0

- Dönem Zararı	0	0
- Geçmiş Yıl Zararları	0	0
Kar	3.056.034	4.249.543
Dönem Karı	3.056.034	4.249.543
Geçmiş Yıl Karları	0	0
TOPLAM PASİFLER	869.052.903	487.444.620

BİLANÇO DIŞI YÜKÜMLÜLÜKLER

Garanti ve Kefaletler	284.816.528	241.346.997
Taahhütler	116.179.837	98.491.181
Döviz ve Faiz Haddi İle İlgili İşlemler	464.799.149	316.940.131
TOPLAM	865.795.514	656.778.309

ESBANK ESKİŞEHİR BANKASI T.A.Ş.

	<i>Bağımsız Denetim'den</i>	
	<i>Geçmemiş</i>	<i>Geçmemiş</i>
AYRINTILI GELİR TABLOSU (Milyon TL)	30.09.1999	30.09.1998
I. FAİZ GELİRLERİ	296.831.138	111.064.799
Kredilerden Alınan Faizler	199.113.067	71.127.794
TP Kredilerden Alınan Faizler	189.981.031	64.412.107
- Kısa Vadeli Kredilerden	188.617.094	63.753.578
- Orta ve Uzun Vadeli Kredilerden	1.363.937	658.529
YP Kredilerden Alınan Faizler	9.132.036	6.714.807
- Kısa Vadeli Kredilerden	9.007.414	6.567.511
- Orta ve Uzun Vadeli Kredilerden	124.622	147.296
Takipteki Alacaklardan Alınan Faizler	0	880
KKDF'dan Alınan Primler	0	0
Mevduat Munzam Karşılıklarından Alınan Faizler	0	136
Bankalardan Alınan Faizler	11.656.181	5.385.494
T.C.Merkez Bankasından	49	28.659
Yurtiçi Bankalardan	7.075.681	2.507.420
Yurtdışı Bankalardan	4.580.451	2.849.415
Bankalararası Para Piyasası İşl. Alınan Faizler	76.370	179.136
Menkul Değerler Cüzdanından Alınan Faizler	82.356.882	33.377.002
Devlet İç Borçlanma Senetlerinden	82.173.412	33.377.002
Diğer Menkul Kıymetlerden	183.470	0
Diğer Faiz Gelirleri	3.628.638	995.237
II- FAİZ GİDERLERİ	175.267.245	62.874.021
Mevduata Verilen Faizler	170.454.347	58.911.017
Tasarruf Mevduatına	117.314.394	34.636.746
Mevduat Sertifikalarına	0	14.547
Resmi Kuruluşlar Mevduatına	219.322	21.280
Ticari Kuruluşlar Mevduatına	5.831.250	1.783.761
Diğer Kuruluşlar Mevduatına	6.876.508	2.782.158
Bankalar Mevduatına	1.476.538	1.967.593
Döviz Tevdiat Hesaplarına	38.716.928	17.691.601
Altın Depo Hesaplarına	19.407	13.331
Bankalararası Para Piyasası İşl. Verilen Faizler	3.171.256	1.758.138
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	1.507.228	2.055.602
T.C.Merkez Bankasına	0	0
Yurtiçi Bankalara	1.302.759	1.015.235
Yurtdışı Bankalara	204.469	1.040.367
Diğer Kuruluşlara	0	0
Çıkarılan Menkul Kıymetlere Verilen Faizler	0	0
Diğer Faiz Giderleri	134.414	149.264

III. NET FAİZ GELİRİ (I-II)	121.563.893	48.190.778
IV. FAİZ DIŞI GELİRLER	12.119.831	22.593.919
Alınan Ücret ve Komisyonlar	12.850.838	6.732.359
Nakdi Kredilerden	945.470	575.508
Gayri Nakdi Kredilerden	2.791.061	1.988.220
Diğer	9.114.307	4.168.631
Sermaye Piyasası İşlem Karları	7.557.691	2.811.039
Kambiyo Karları	(11.041.370)	10.521.337
İştirakler ve Bağlı Ort. Alınan Kar Payları	163.979	26.199
Olağanüstü Gelirler	0	0
Diğer Faiz Dışı Gelirler	2.588.693	2.502.985
V. FAİZ DIŞI GİDERLER	127.775.235	64.525.676
Verilen Ücret ve Komisyonlar	6.026.591	2.233.823
Nakdi Kredilere Verilen	0	957
Gayri Nakdi Kredilere Verilen	114.013	14.921
Diğer	5.912.578	2.217.945
Sermaye Piyasası İşlem Zararları	13.731.745	3.362.821
Kambiyo Zararları	62.655.444	32.452.578
Personel Giderleri	18.440.360	10.352.284
Kıdem Tazminatı Provizyonu	59.303	0
Kira Giderleri	2.274.009	1.086.241
Amortisman Giderleri	2.351.219	1.229.468
Vergi ve Harçlar	4.208.852	3.654.701
Olağanüstü Giderler	0	0
Takipteki Alacaklar Provizyonu	451.594	1.329.173
Diğer Provizyonlar	773.288	1.555.367
Diğer Faiz Dışı Giderler	16.802.830	7.269.220
VI. NET FAİZ DIŞI GELİRLER (IV-V)	(115.655.404)	(41.931.757)
VII. VERGİ ÖNCESİ KAR/ZARAR (III+VI)	5.908.489	6.259.021
VIII. VERGİ PROVİZYONU	2.852.455	2.009.478
IX. NET KAR/ZARAR (VII-VIII)	3.056.034	4.249.543

Kaynak: www.imkb.gov.tr

EK/3 ESBANK ESKİŞEHİR BANKASI T.A.Ş.’nin 1992-1999 Yılları Arasındaki Çeşitli Rasyoları

Rasyolar (%)								
	1999	1998	1997	1996	1995	1994	1993	1992
Sermaye Rasyoları								
Sermaye Standart Rasyosu	-144.8	11.1	7.6	10.4	11.2	8.3	8.4	-
(Özkaynak+T.Kar) / T.Aktifler	-78.3	10.9	7.2	9.2	9.8	9.3	9.9	9.9
(Özkaynak+T.Kar) / (Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklar)	-49.9	13.1	8.1	10.6	13.0	12.2	15.2	14.7
Net Çalışma Sermayesi / T.Aktifler	-77.3	1.4	2.1	0.0	3.6	2.6	3.5	2.3
(Özkaynak+T.Kar) / (T.Aktifler+Gayrimakdi Krediler)	-21.2	5.0	3.7	4.9	5.2	5.1	5.6	6.0
Aktif Kalitesi								
T.Krediler / T.Aktifler	34.9	42.0	43.5	41.5	47.4	52.1	54.1	50.9
Takipteki Krediler / T.Krediler	50.5	1.5	3.1	6.9	1.9	2.2	1.3	1.6
Donuk Aktifler / T.Aktifler	-0.9	9.5	5.1	9.1	6.2	6.7	6.4	7.6
YP Aktifler / YP Pasifler	26.9	45.7	68.0	72.6	78.1	84.1	76.9	75.1
Likidite								
Likit Aktifler / T.Aktifler	47.8	28.7	36.5	34.7	33.3	31.6	35.7	36.3
Likit Aktifler / (Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklar)	30.5	34.4	41.1	40.1	44.2	41.8	54.7	53.9
YP Likit Aktifler / YP Pasifler	9.5	24.6	35.9	31.5	27.0	26.6	21.6	21.7
Karlılık								
Net Kar(Zarar) / Ortalama T.Aktifler	-95.1	1.0	1.8	1.0	1.8	0.4	2.3	1.8
Net Kar(Zarar) / Ortalama Özkaynaklar	259.3	12.0	27.1	11.5	20.4	4.4	27.7	21.1
Net Kar(Zarar) / Ortalama Ödenmiş Sermaye	-1,193.7	14.8	35.8	14.0	24.6	5.2	32.4	25.4

Gelir-Gider Yapısı								
Takipt.Alacak Sonrası Net Faiz Geliri / Ortalama T.Aktifler	-56.6	18.1	12.7	3.8	2.9	7.5	9.9	9.1
Faiz Gelirleri / Faiz Giderleri	90.7	182.5	152.2	122.5	116.2	132.2	198.8	177.8
Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler	-123.9	-78.5	-58.9	49.9	75.8	-34.6	-52.7	-30.7
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	37.9	108.5	108.8	109.7	109.4	104.7	123.5	116.9
Takip.Alacak.Karşılığı / T.Krediler	139.9	0.7	1.9	4.1	1.4	1.6	0.7	0.8
Grup Payları								
Toplam Aktifler	-	2.7	2.8	3.1	4.0	3.7	3.4	3.5
Toplam Krediler	-	2.7	2.7	3.0	4.8	5.1	4.5	4.5
Toplam Mevduat	-	3.3	3.4	3.4	3.9	3.5	2.2	2.3
Sektör Payları								
Toplam Aktifler	0.8	1.4	1.5	1.6	2.1	1.8	1.8	1.6
Toplam Krediler	1.0	1.6	1.5	1.6	2.3	2.4	2.3	2.0
Toplam Mevduat	1.8	1.7	1.9	1.8	2.1	1.9	1.2	1.1

Kaynak: TBB (1999).

EK/4-A DEMİRBANK T.A.Ş.'nin 30.09.1999 ve 30.09.2000 Tarihli Ayrıntılı Bilanço ve Gelir Tabloları

DEMİRBANK T.A.Ş.

AYRINTILI BİLANÇO (Milyar TL)	<i>Bağımsız Denetim'den</i>	
	Geçmemiş 30.09.2000	Geçmemiş 30.09.1999
Nakit Değerler	18.056	8.739
Kasa	4.403	1.797
Efektif Deposu	13.481	6.886
Diğer	172	56
Bankalar	209.486	132.360
T.C.Merkez Bankası	11.172	11.486
Diğer Bankalar	198.314	120.874
- Yurtiçi Bankalar	125.617	46.114
- Yurtdışı Bankalar	72.697	74.760
Diğer Mali Kuruluşlar	0	0
Bankalararası Para Piyasası	0	0
Menkul Değerler Cüzdanı (Net)	657.128	569.153
Devlet İç Borçlanma Senetleri	373.971	335.942
Diğer Borçlanma Senetleri	40.356	199.736
Hisse Senetleri	122.065	2.412
Diğer Menkul Değerler	120.736	31.063
Krediler	1.284.134	319.115
Kısa Vadeli	1.135.784	304.249
Orta ve Uzun Vadeli	148.350	14.866
Takipteki Alacaklar (Net)	0	0
Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler ve Diğer Alacaklar [Net]	0	0
- Brüt Alacak Bakiyesi	5.466	6.868
- Ayrılan Özel Karşılık (-)	5.466	6.868
Tahsili Şüpheli Krediler ve Diğer Alacaklar [Net]	0	0
- Brüt Alacak Bakiyesi	1.354	69
- Ayrılan Özel Karşılık (-)	1.354	69
Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar [Net]	0	0
- Brüt Alacak Bakiyesi	3.933	0
- Ayrılan Karşılık (-)	3.933	0
Faiz ve Gelir Tahakkuk ve Reeskontları	185.172	201.495
Kredilerin	47.579	18.284
Menkul Değerlerin	131.571	170.335
Diğer	6.022	12.876
Finansal Kiralama Alacakları (Net)	0	0
Finansal Kiralama Alacakları	0	0
Kazanılmamış Gelirler (-)	0	0
Mevduat Munzam Karşılıkları	105.042	34.041
Muhtelif Alacaklar	2.597	11.656
İştirakler (Net)	87.166	37.399
Mali İştirakler	78.397	32.725
Mali Olmayan İştirakler	8.769	4.674
Bağlı Ortaklıklar (Net)	0	0
Mali Ortaklıklar	0	0
Mali Olmayan Ortaklıklar	0	0
Bağlı Menkul Kıymetler (Net)	544.842	268.378

Hisse Senetleri	864	419
Diğer Menkul Kıymetler	543.978	267.959
Sabit Kıymetler (Net)	64.092	38.637
Defter Değeri	86.435	50.095
Birikmiş Amortismanlar (-)	22.343	11.458
Diğer Aktifler	5.249	23.160
TOPLAM AKTİFLER	3.162.964	1.644.133
DEMİRBANK T.A.Ş.		

AYRINTILI BİLANÇO (Milyar TL)	Bağımsız Denetim'den	
	Geçmemiş 30.09.2000	Geçmemiş 30.09.1999
Mevduat	2.429.059	1.112.508
Tasarruf Mevduatı	31.857	6.672
Mevduat Sertifikası	0	0
Resmi Kuruluşlar Mevduatı	1.865	4.721
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	19.522	36.213
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	403	240
Bankalar Mevduatı	1.468.828	699.877
Döviz Tevdiat Hesabı	887.237	352.788
Altın Depo Hesapları	19.347	11.997
Bankalararası Para Piyasası	15.300	15.300
Alınan Krediler	291.062	266.137
T.C. Merkez Bankası Kredileri	0	0
Alınan Diğer Krediler	291.062	266.137
- Yurtiçi Banka ve Kuruluşlardan	20.461	6.485
- Yurtdışı Banka, Kuruluş ve Fonlardan	270.601	259.652
- Sermaye Benzeri Krediler	0	0
Fonlar	0	0
Çıkarılan Menkul Kıymetler (Net)	0	0
Bonolar	0	0
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0
Tahviller	0	0
Faiz ve Gider Reeskontları	31.284	29.000
Mevduatın	22.155	18.638
Alınan Kredilerin	8.425	9.201
Diğer	704	1.161
Finansal Kiralama Borçları (Net)	2.711	834
Finansal Kiralama Borçları	3.461	1.344
Ertelenmiş Finansal Kiralama Giderleri (-)	750	510
Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler	14.189	8.136
İthalat Transfer Emirleri	6	52
Muhtelif Borçlar	16.562	3.796
Karşılıklar	60.678	38.189
Kıdem Tazminatı Karşılığı	6.390	2.500
Genel Kredi Karşılığı	8.571	5.172
Vergi Karşılığı	11.000	16.015
Diğer Karşılıklar	34.717	14.502
Diğer Pasifler	7.452	9.438
Özkaynaklar	230.440	105.960
Ödenmiş Sermaye	205.700	85.000
- Nominal Sermaye	205.700	85.000
- Ödenmemiş Sermaye (-)	0	0
Kanuni Yedek Akçeler	11.603	11.542
- I ve II. Tertip Kanuni Yedek Akçeler	11.602	11.542
- Emisyon(Hisse Senedi İhraç)Primleri	0	0

- Diğer Kanuni Yedek Akçeler	1	0
İhtiyari Yedek Akçeler	1.906	0
Yeniden Değerleme Fonları	11.231	6.435
Değerleme Farkları	0	2.983
Zarar	0	0
- Dönem Zararı	0	0
- Geçmiş Yıl Zararları	0	0
Kar	64.221	54.783
Dönem Karı	64.221	54.783
Geçmiş Yıl Karları	0	0

TOPLAM PASİFLER	3.162.964	1.644.133
------------------------	------------------	------------------

BİLANÇO DIŞI YÜKÜMLÜLÜKLER

Garanti ve Kefaletler	1.105.503	492.442
Taahhütler	2.324.529	854.208
Döviz ve Faiz Haddi İle İlgili İşlemler	2.252.908	1.140.621

TOPLAM	5.682.940	2.487.271
---------------	------------------	------------------

DEMİRBANK T.A.Ş.

AYRINTILI GELİR TABLOSU (Milyar TL)	Bağımsız Denetim'den	
	Geçmemiş 30.09.2000	Geçmemiş 30.09.1999
I. FAİZ GELİRLERİ	557.826	328.042
Kredilerden Alınan Faizler	170.131	63.557
TP Kredilerden Alınan Faizler	130.514	44.932
- Kısa Vadeli Kredilerden	119.099	44.265
- Orta ve Uzun Vadeli Kredilerden	11.415	667
YP Kredilerden Alınan Faizler	39.078	18.460
- Kısa Vadeli Kredilerden	22.079	11.489
- Orta ve Uzun Vadeli Kredilerden	16.999	6.971
Takipteki Alacaklardan Alınan Faizler	539	165
KKDF'dan Alınan Primler	0	0
Mevduat Munzam Karşılıklarından Alınan Faizler	1	0
Bankalardan Alınan Faizler	32.942	20.438
T.C.Merkez Bankasından	248	52
Yurtiçi Bankalardan	27.991	11.154
Yurtdışı Bankalardan	4.703	9.232
Bankalararası Para Piyasası İşl. Alınan Faizler	413	220
Menkul Değerler Cüzdanından Alınan Faizler	353.359	235.689
Devlet İç Borçlanma Senetlerinden	330.407	218.340
Diğer Menkul Kıymetlerden	22.952	17.349
Diğer Faiz Gelirleri	980	8.138
II- FAİZ GİDERLERİ	268.551	214.088
Mevduata Verilen Faizler	249.333	163.651
Tasarruf Mevduatına	2.917	3.380
Mevduat Sertifikalarına	0	0
Resmi Kuruluşlar Mevduatına	69	19
Ticari Kuruluşlar Mevduatına	714	15.915
Diğer Kuruluşlar Mevduatına	0	0
Bankalar Mevduatına	195.944	116.152
Döviz Tevdiat Hesaplarına	48.475	27.710
Altın Depo Hesaplarına	1.214	475
Bankalararası Para Piyasası İşl. Verilen Faizler	2.859	6.262
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	15.716	43.871
T.C.Merkez Bankasına	0	0

Yurtiçi Bankalara	1.983	1.070
Yurtdışı Bankalara	13.733	42.801
Diğer Kuruluşlara	0	0
Çıkarılan Menkul Kıymetlere Verilen Faizler	0	0
Diğer Faiz Giderleri	643	304
III. NET FAİZ GELİRİ (I-II)	289.275	113.954
IV. FAİZ DIŞI GELİRLER	609.382	856.469
Alınan Ücret ve Komisyonlar	20.265	6.409
Nakdi Kredilerden	2.781	169
Gayri Nakdi Kredilerden	3.803	1.667
Diğer	13.681	4.573
Sermaye Piyasası İşlem Karları	211.633	84.624
Kambiyo Karları	316.143	761.968
İştirakler ve Bağlı Ort. Alınan Kar Payları	52.486	1.203
Olağanüstü Gelirler	0	0
Diğer Faiz Dışı Gelirler	8.855	2.265
V. FAİZ DIŞI GİDERLER	823.436	899.625
Verilen Ücret ve Komisyonlar	4.193	1.501
Nakdi Kredilere Verilen	1	0
Gayri Nakdi Kredilere Verilen	1.971	756
Diğer	2.221	745
Sermaye Piyasası İşlem Zararları	179.976	28.449
Kambiyo Zararları	396.489	814.601
Personel Giderleri	39.485	20.409
Kıdem Tazminatı Provizyonu	3.890	1.760
Kira Giderleri	5.681	2.752
Amortisman Giderleri	7.370	4.468
Vergi ve Harçlar	12.015	4.126
Olağanüstü Giderler	114.289	0
Takipteki Alacaklar Provizyonu	4.639	3.089
Diğer Provizyonlar	14.775	3.566
Diğer Faiz Dışı Giderler	40.634	14.904
VI. NET FAİZ DIŞI GELİRLER (IV-V)	-214.054	-43.156
VII. VERGİ ÖNCESİ KAR/ZARAR (III+VI)	75.221	70.798
VIII. VERGİ PROVİZYONU	11.000	16.015
IX. NET KAR/ZARAR (VII-VIII)	64.221	54.783

Kaynak: www.imkb.gov.tr

EK/4-B DEMİRBANK T.A.Ş.'NİN 30.09.2000 TARİHİNDE AKTİFLERİN, PASİFLERİN VE BAZI BİLANÇO DIŞI YÜKÜMLÜLÜKLERİN KALAN VADELERİNE GÖRE DAĞILIMI

DEMİRBANK AKTİFLERİN, PASİFLERİN VE BAZI BİLANÇO DIŞI YÜKÜMLÜLÜKLERİN KALAN VADELERİNE GÖRE DAĞILIMI								
Milyar TL.	Vadesiz	1 aya kadar vadeli	1 aydan 3 aya kadar vadeli	3 aydan 1 yıla kadar vadeli	1 yıldan 5 yıla kadar vadeli	5 yıl ve daha uzun vadeli	Dağıtılamayan	Genel Toplam
30.09.2000								
AKTİF :								
Nakit Değerler	18,056	--	--	--	--	--	--	18,056
Bankalar ve Diğer Mali Kurumlar	-5,939	160,521	23,998	25,505	5,402	--	--	209,487
Bankalararası Para Piyasası	--	--	--	--	--	--	--	--
Menkul Değerler Cüzdanı (Net)	--	737	31,899	195,746	185,861	--	242,884	657,127
Krediler	--	22,309	125,706	162,462	973,657	--	--	1,284,134
Takipteki Alacaklar (Net)	--	--	--	--	--	--	--	--
Faiz ve Gelir Tahakkuk Reeskontları	--	15,761	15,592	32,945	100,019	--	20,854	185,171
Finansal Kiralama Alacakları (Net)	--	--	--	--	--	--	--	--
Mevduat Munzam Karşılıkları	105,042	--	--	--	--	--	--	105,042
İştirakler, Bağlı Ortaklıklar (Net)	--	--	--	--	--	--	87,166	87,166
Bağlı Menk. Değ. Nit. Diğer Kıy. (Net)	864	--	424	467,941	75,613	--	--	544,842
Diğer Aktifler	--	--	--	--	--	--	71,939	71,939
Aktif Toplamı	118,023	199,328	197,619	884,599	1,340,552	--	422,842	3,162,964
PASİF :								
Tasarruf Mevduatı	15,055	12,654	3,855	293	--	--	--	31,857
Döviz Tevdiat Hesapları	134,53	638,66	81,794	32,253	--	--	--	887,237
Bankalar Mevduat	11,334	1,219,100	224,478	13,916	--	--	--	1,468,828
Yukarıdakiler Dışında Diğer Mevduat	21,214	200	369	--	19,354	--	--	41,137

Bankalararası Para Piyasası	--	15,3	--	--	--	--	--	15,3
Alınan Krediler	--	35,68	40,414	176,179	38,789	--	--	291,062
Fonlar	--	--	--	--	--	--	--	--
Çıkarılan Menkul Kıymetler (Net)	--	--	--	--	--	--	--	--
Faiz ve Gider Reeskontları	--	23,544	4,3	2,728	712	--	--	31,284
Finansal Kiralama Borçları (Net)	--	288	490	1,132	801	--	--	2,711
Ödenecek Vergi, Resim, Harç, Prim	14,189	--	--	--	--	--	--	14,189
Diğer Pasifler	--	--	--	--	--	--	84,698	84,698
Özkaynaklar (Kar/Zarar Dahil)	--	--	--	--	--	--	294,661	294,661
Pasif Toplamı	196,322	1,945,426	355,7	226,501	59,656	--	379,358	3,162,964
	Vadesiz	1 aya kadar vadeli	1 aydan 3 aya kadar vadeli	3 aydan 1 yıla kadar vadeli	1 yıldan 5 yıla kadar vadeli	5 yıl ve daha uzun vadeli	Dağıtılamayan	Genel Toplam
30.09.2000								
BİLANÇO DIŞI YÜKÜMLÜLÜKLER :								
Repo İşlemleri	--	2,128,382	69,168	8,99	--	--	--	2,606,540
Ters Repo İşlemleri	--	7,039	--	--	--	--	--	7,039
Vadeli Döviz Alım İşlemleri	--	1,221,046	213,635	172,696	--	--	--	1,607,377
Vadeli Döviz Satım İşlemleri	--	145,76	60,353	209,196	--	--	--	415,309
Swap Para Alım İşlemleri	--	--	115,11	--	--	--	--	115,11
Swap Para Satım İşlemleri	--	--	115,11	--	--	--	--	115,11
Toplam	--	3,502,227	573,376	390,882	--	--	--	4,466,485

Kaynak: www.imkb.gov.tr

EK/5 Demirbank T.A.Ş.'nin 1993-2000 Yılları Arasındaki Çeşitli Rasyoları

	2000	1999	1998	1997	1996	1995	1994	1993
Sermaye Rasyoları								
Sermaye Standart Rasyosu	6,4	22,4	17,5	11,1	11,4	16,2	11,7	-
(Özkaynak+T.Kar) / T.Aktifler	7,7	13,9	11,0	9,1	12,5	14,0	15,4	8,3
(Özkaynak+T.Kar) / (Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklar)	8,9	17,7	13,7	10,7	15,3	17,4	19,7	9,7
Net Çalışma Sermayesi / T.Aktifler	-0,7	8,8	6,6	5,1	8,8	10,0	10,4	6,3
(Özkaynak+T.Kar) / (T.Aktifler+Gayrınakdi Krediler)	2,9	4,4	4,3	3,4	3,3	5,3	8,7	6,0
Aktif Kalitesi								
T.Krediler / T.Aktifler	49,2	27,0	24,3	32,0	30,7	25,0	29,5	40,5
Takipteki Krediler / T.Krediler	5,5	1,5	1,7	0,6	1,2	1,4	1,5	1,5
Duran Aktifler / T.Aktifler	13,0	15,0	8,3	11,2	10,0	4,0	4,9	2,0
YP Aktifler / YP Pasifler	81,0	68,6	89,3	85,9	80,8	86,0	81,9	80,7
Likidite								
Likit Aktifler / T.Aktifler	35,9	39,8	52,3	41,1	42,9	51,2	49,1	51,0
Likit Aktifler / (Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklar)	41,3	50,5	65,1	48,3	52,5	63,5	62,9	59,5
YP Likit Aktifler / YP Pasifler	22,9	37,6	61,4	43,4	33,5	57,6	36,4	52,5
Karlılık								
Net Kar(Zarar) / Ortalama T.Aktifler	-5,6	8,8	5,5	6,5	10,2	13,3	7,3	6,1
Net Kar(Zarar) / Ortalama Özkaynaklar	-74,7	123,2	88,9	132,7	185,6	222,6	114,1	147,0
Net Kar(Zarar) / Ortalama Ödenmiş Sermaye	-64,4	172,4	123,7	171,2	267,4	280,8	134,6	166,3
Gelir-Gider Yapısı								
Takipt.Alacak Sonrası Net Faiz Geliri / Ortalama T.Aktifler	-1,7	17,9	12,7	19,1	34,7	42,1	23,2	20,2
Faiz Gelirleri / Faiz Giderleri	106,3	175,1	155,6	171,6	287,6	546,4	278,0	415,5
Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler	75,2	41,1	18,3	-90,7	####	-385,3	-226,4	-401,3
Toplam Gelirler / Toplam Giderler	93,6	146,3	126,2	123,9	143,4	186,8	142,8	176,0
Takip.Alacak.Karşılığı / T.Krediler	5,3	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4
Grup Payları								
Toplam Aktifler	-	4,5	4,3	4,0	3,1	2,4	1,8	2,7
Toplam Krediler	-	3,6	2,5	2,9	2,2	1,5	1,4	2,7
Toplam Mevduat	-	5,0	4,0	4,0	2,6	2,0	0,9	2,2
Sektör Payları								
Toplam Aktifler	2,4	2,2	2,3	2,2	1,6	1,2	0,9	1,4
Toplam Krediler	3,6	2,0	1,5	1,6	1,2	0,7	0,7	1,4
Toplam Mevduat	2,5	2,3	2,1	2,2	1,4	1,1	0,5	1,2

Kaynak: TBB (2000).

EK/6 T. İMAR BANKASI T.A.Ş.'nin 31.12.2001 ve 31.12.2002 Tarihli Bilânçoları

(31 Aralık 2002 tarihindeki satın alma gücüne göre)

Aktifler (milyar TL)

	Arahk 2002			%	Arahk 2001			%
	TL	YP	Toplam		TL	YP	Toplam	
Nakit Değerler ve Merkez Bankası	23.537	10.030	33.567	2,9	33.710	19.448	53.158	2,6
Kasa	9.753	0	9.753	0,8	18.377	0	18.377	0,9
Efektif Deposu	0	8.943	8.943	0,8	0	18.506	18.506	0,9
T.C. Merkez Bankası	13.784	1.087	14.871	1,3	15.333	942	16.275	0,8
Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler (Net)	65.937	0	65.937	5,7	55.662	0	55.662	2,8
Devlet Borçlanma Senetleri	65.924	0	65.924	5,7	55.645	0	55.645	2,8
Devlet Tahvili	8.414	0	8.414	0,7	1.913	0	1.913	0,1
Hazine Bonosu	57.510	0	57.510	5,0	53.732	0	53.732	2,7
Diğer	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Hisse Senetleri	13	0	13	0,0	17	0	17	0,0
Diğer Menkul Değerler	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlar	129.563	15.154	144.717	12,5	14	74.639	74.653	3,7
Bankalar	129.563	15.154	144.717	12,5	14	74.639	74.653	3,7
Yurtiçi Bankalar	1	0	1	0,0	14	0	14	0,0
Yurtdışı Bankalar	129.562	15.154	144.716	12,5	0	74.639	74.639	3,7
Diğer Mali Kuruluşlar	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Para Piyasaları	56.000	0	56.000	4,8	0	0	0	0,0
Bankalararası Para Piyasasından Alacaklar	56.000	0	56.000	4,8	0	0	0	0,0
İMKB Takasbank Piyasasından Alacaklar	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Satılmaya Hazır Menkul Değerler (Net)	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Hisse Senetleri	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Diğer Menkul Değerler	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Krediler	4.623	606.373	610.996	52,8	451.578	701.082	1.152.660	57,4
Kısa Vadeli	4.623	606.373	610.996	52,8	1.904	701.082	702.986	35,0
Orta ve Uzun Vadeli	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Takipteki Krediler	3.588	0	3.588	0,3	511.449	0	511.449	25,5
Özel Karşılıklar (-)	3.588	0	3.588	0,3	61.775	0	61.775	3,1
Factoring Alacakları	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Vadeye Kadar Elde Tutulacak MD (Net)	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Devlet Borçlanma Senetleri	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Devlet Tahvili	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Hazine Bonosu	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Diğer	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Diğer Menkul Değerler	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
İştirakler (Net)	1.661	0	1.661	0,1	1.632	0	1.632	0,1
Mali İştirakler	1.661	0	1.661	0,1	1.632	0	1.632	0,1
Mali Olmayan İştirakler	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Bağlı Ortaklıklar (Net)	13.671	0	13.671	1,2	13.671	0	13.671	0,7
Mali Ortaklıklar	8.516	0	8.516	0,7	8.516	0	8.516	0,4

Mali Olmayan Ortaklıklar	5.155	0	5.155	0,4	5.155	0	5.155	0,3
Diğer Yatırımlar (Net)	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Finansal Kiralama Alacakları (Net)	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Finansal Kiralama Alacakları	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Kazanılmamış Gelirler (-)	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Zorunlu Karşılıklar	11.118	65.529	76.647	6,6	34.905	96.110	131.015	6,5
Muhtelif Alacaklar	83	0	83	0,0	77	0	77	0,0
Faiz ve Gelir Tahakkuk ve Reeskontları	58.377	55.143	113.520	9,8	462.031	12.548	474.579	23,6
Kredilerin	2.778	55.143	57.921	5,0	453.758	12.548	466.306	23,2
Menkul Değerlerin	2.229	0	2.229	0,2	4.795	0	4.795	0,2
Diğer	53.370	0	53.370	4,6	3.478	0	3.478	0,2
Maddi Duran Varlıklar (Net)	39.660	0	39.660	3,4	41.686	0	41.686	2,1
Defter Değeri	85.383	0	85.383	7,4	84.761	0	84.761	4,2
Birikmiş Amortismanlar (-)	45.723	0	45.723	3,9	43.075	0	43.075	2,1
Maddi Olmayan Duran Varlıklar (Net)	1.135	0	1.135	0,1	1.416	0	1.416	0,1
Şerefiye	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Diğer	13.820	0	13.820	1,2	13.742	0	13.742	0,7
Birikmiş Amortismanlar (-)	12.685	0	12.685	1,1	12.326	0	12.326	0,6
Diğer Aktifler	430	0	430	0,0	6.594	0	6.594	0,3
Toplam Aktifler	405.795	752.229	1.158.024	100,0	1.102.976	903.827	2.006.803	100,0

Pasifler

(Milyar TL)

	Aralık 2002			%	Aralık 2001			%
	TL	YP	Toplam		TL	YP	Toplam	
Mevduat	386.220	589.823	976.043	84,3	898.566	811.187	1.709.753	85,2
Bankalararası Mevduat	20.528	36	20.564	1,8	17.478	3.886	21.364	1,1
Tasarruf Mevduatı	356.306	0	356.306	30,8	875.255	0	875.255	43,6
Resmi Kuruluşlar Mevduatı	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	7.189	0	7.189	0,6	3.647	0	3.647	0,2
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	2.197	0	2.197	0,2	2.186	0	2.186	0,1
Döviz Tevdiat Hesabı	0	589.787	589.787	50,9	0	807.301	807.301	40,2
Kıymetli Madenler Depo Hesapları	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Para Piyasaları	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Bankalararası Para Piyas. Alınan Borçlar	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
İMKB Takasbank Piyas. Alınan Borçlar	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Alınan Krediler	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
T.C. Merkez Bankası Kredileri	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Alınan Diğer Krediler	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Yurtiçi Banka ve Kuruluşlardan	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Yurtdışı Banka, Kuruluş ve Fonlardan	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
İhraç Edilen Menkul Kıymetler (Net)	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Bonolar	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Tahviller	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Fonlar	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Muhtelif Borçlar	1.641	303	1.944	0,2	5.846	2.613	8.459	0,4
Diğer Yabancı Kaynaklar	143	372	515	0,0	793	532	1.325	0,1
Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler	9.956	0	9.956	0,9	21.827	0	21.827	1,1

Factoring Borçları	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Finansal Kiralama Borçları (Net)	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Finansal Kiralama Borçları	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Ertelenmiş Finansal Kiralama Giderleri (-)	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Faiz ve Gider Reeskontları	12.216	4.417	16.633	1,4	40.042	52.415	92.457	4,6
Mevduatın	11.806	4.417	16.223	1,4	39.574	52.415	91.989	4,6
Alınan Kredilerin	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Repo İşlemlerinin	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Diğer	410	0	410	0,0	468	0	468	0,0
Karşılıklar	4.928	0	4.928	0,4	7.331	0	7.331	0,4
Genel Karşılıklar	4.548	0	4.548	0,4	4.778	0	4.778	0,2
Kıdem Tazminatı Karşılığı	380	0	380	0,0	305	0	305	0,0
Vergi Karşılığı	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Sigorta Teknik Karşılıkları (Net)	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Diğer Karşılıklar	0	0	0	0,0	2.248	0	2.248	0,1
Sermaye Benzeri Krediler	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Özkaynaklar	148.005	0	148.005	12,8	165.651	0	165.651	8,3
Ödenmiş Sermaye	210.000	0	210.000	18,1	140.000	0	140.000	7,0
Sermaye Yedekleri	30.963	0	30.963	2,7	517.706	0	517.706	25,8
Hisse Senedi İhraç Primleri	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Hisse Senedi İptal Kârları	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Menkul Değerler Değer Artış Fonu	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Yeniden Değerleme Fonu	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Yeniden Değerleme Değer Artışı	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Diğer Sermaye Yedekleri	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Öden. ser. enf. göre düz. kay. ser. yed.	30.963	0	30.963	2,7	517.706	0	517.706	25,8
Kâr Yedekleri	0	0	0	0,0	4.131	0	4.131	0,2
Yasal Yedekler	0	0	0	0,0	4.131	0	4.131	0,2
Statü Yedekleri	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Olağanüstü Yedekler	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Diğer Kâr Yedekleri	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Kâr veya Zarar	-92.958	0	-92.958	-8,0	-496.186	0	-496.186	-24,7
Geçmiş Yıllar Kâr ve Zararları	0	0	0	0,0	-165.231	0	-165.231	-8,2
Dönem Net Kâr ve Zararı	-92.958	0	-92.958	-8,0	-330.955	0	-330.955	-16,5
Toplam Pasifler	563.109	594.915	1.158.024	100,0	1.140.056	866.747	2.006.803	100,0

Kaynak: TBB (2002).

EK/7 T. İMAR BANKASI T.A.Ş.'nin 31.12.2001 ve 31.12.2002 Tarihlerindeki Çeşitli Rasyoları

	Aralık 2002	Aralık 2001
Sermaye Yeterliliği		
Özkaynaklar / Risk Ağırlıklı Varlıklar	13,7	8,4
Özkaynaklar / Toplam Aktifler	12,8	8,3
(Özkaynaklar - Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	8,0	-17,0
Aktif Kalitesi		
Toplam Krediler / Toplam Aktifler	52,8	57,4
Takipteki Krediler (net) / Toplam Krediler	0,0	39,0
Özel Karşılıklar / Takipteki Krediler	100,0	12,1
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	4,7	25,2
YP Aktifler / Toplam Aktifler	65,0	45,0
YP Pasifler / Toplam Pasifler	51,4	43,2
Net Bilanço Pozisyonu / Toplam Özkaynaklar	106,3	22,4
Net Bilanço Pozisyonu + Net Bilanço Dışı Pozisyon / Toplam Özkaynaklar	174,2	22,4
Likidite		
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	32,5	15,7
Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler	1.030,8	578,3
Dönem Net Karı (Zararı) / Toplam Aktifler	-8,0	-16,5
Dönem Net Karı (Zararı) / Toplam Özkaynaklar	-62,8	-199,8
Gelir-Gider Yapısı		
Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler	-18,0	1,8
Net Faiz Geliri / Toplam Faaliyet Gelirleri	-6.834,2	66,7
Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktifler	18,2	0,9
Faiz Dışı Giderler / Toplam Faaliyet Gelirleri	2.247,1	184,8
Kredi ve Diğer Alacaklar Karşılığı / Toplam Aktifler	0,1	3,3
Grup Payı		
Toplam Aktifler	1,0	1,7
Toplam Krediler	1,7	3,5
Toplam Mevduat	1,2	2,0
Sektör Payı		
Toplam Aktifler	0,5	0,9
Toplam Krediler	1,1	2,0
Toplam Mevduat	0,7	1,2

Kaynak: TBB (2002).